Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Генеральна прокуратура України
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції

(17 березня 2017 року, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

У ДВОХ ЧАСТИНАХ
Частина 1

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ: ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Материалы
Международной научно-практической конференции

(17 марта 2017 года, Днепропетровский государственный университет внутренних дел)

CURRENT ISSUES OF COMBATING CRIME: NATIONAL AND INTERNATIONAL EXPERIENCE

Theses of the International scientific and practical conference

(March 17, 2017, the Dnipropetrovs'k State University of Internal Affairs)

Дніпро
«Ліра ЛТД»
2017

ББК 67.9 (4 УКР)
А 43

Рекомендовано до друку Вченою радою Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (протокол № 6 від 16 лютого 2017 р.)

А 43 Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2017 р.). – У 2-х ч. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2016. – Ч. 1. – 256 с.

ISBN 978-966-383-837-3

Збірник містить матеріали одноіменної міжнародної науково-практичної конференції, проведеній спільно Дніпропетовським державниим університетом внутрішніх справ та Національною академією прокуратури України. У заході взяли участь науковці, викладачі та здобувачі вищих навчальних закладів та наукових установ України і зарубіжжя, а також фахівці-практики правоохоронних органів, активісти громадських організацій. Тематика публікацій охоплює актуальні проблеми протидії злочинності.

Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі та навчальному процесі спеціалізованих ВНЗ, а також у законотворчості та правоохоронній діяльності.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

канд. юрид. наук **В.А. Глуховеря** *(голова)*; канд. юрид. наук **Р.М. Кацуба** *(заст. голови)*; канд. юрид. наук **О.В. Ведмідський** *(заст. гол.)*; канд. юрид. наук, доц. **С.В. Обшалов** *(заст. гол.)*; д-р юрид. наук, доц. **О.В. Кириченко** *(відп. секретар)*; д-р юрид. наук, доц. **О.Ф. Кобзар;** д-р. філос. наук **О.В. Марченко**; д-р юрид. наук, доц. **Т.П. Мінка**; д-р юрид. наук, доц. **І.В. Пиріг**; д-р юрид. наук, проф. **К.О. Чаплинський**; канд. юрид. наук, доц. **В.В. Шамара**; канд. юрид. наук **А.В. Жбанчик**; канд. юрид. наук **В.М. Ковбаса**; канд. юрид. наук, доц. **Ю.В. Орел**; канд. пед. наук, доц. **В.М. Савіщенко**.

Факти, судження й висновки, викладені авторами публікацій, не завжди підтверджуються та поділяються редакційною колегією

ISBN 978-966-383-837-3 ББК 67.9 (4 УКР)

© ДДУВС, 2017
© Автори, 2017
© Ліра ЛТД, 2017

З М І С Т

Вітальне слово ректора ДДУВС …….. 11

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ
ПРАВОТВОРЕННЯ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Боняк В.О.
Інтерпретація поняття «конституційний делікт»
у сучасній доктрині конституційного права ……..13

Курінний Є.В.
Використання аксіологічного потенціалу
норми права у сучасних умовах протидії злочинності ……15

Ганзицька Т.С.
Щодо визначення поняття «фінансове правопорушення» …….. 18

Кахович О.О.
Проблеми розвитку інформаційного суспільства в Україні ……... 20

Сердюк Є.В.
Перспективи розвитку законодавства у сфері
адміністративно-правового забезпечення виборчих прав громадян ….. 22

Сердюк Л.М.
Конституційний принцип індивідуалізації
юридичної відповідальності особи: питання термінологічної
визначеності та змістовної наповненості ……...25

Малихіна В.В.
Розмежування адміністративної,
конституційної та цивільної юрисдикції ……... 29

УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ Й ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Доненко В.В.
Актуальні проблеми застосування адміністративних стягнень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху 33

Комісаров О.Г., Бойко О.І.
Склад сил та засобів Національної поліції, що залучаються до забезпечення публічної безпеки і порядку під час масових заходів 36

Миронюк Р.В.
Окремі питання законності застосування проникнення до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду як превентивного поліцейського заходу 39

Бойко Д.Д.
Адміністративні акти у сфері реєстраційно-транспортної діяльності МВС України 41

Валєєв Р.Г.
Забезпечення трудових прав поліцейських як передумова ефективної боротьби зі злочинністю 44

Ковалів М.В.
Забезпечення основних завдань поліції в умовах реформування 48

Маслюк В.В., Гаркуша В.В.
Поліцейські заходи перевірки правомірності експлуатації транспортних засобів 50

Миронюк С.А.
Поліцейське піклування як превентивний захід реалізації обслуговуючої поліцейської функції 53

Міщанинець О.М.
Місце підрозділів протидії наркозлочинності у структурі Національної поліції України 56

Покайчук В.Я.
Проблемні питання застосування поліцейськими пристроїв
для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними
за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії ….. 58

Санакоєв Д.Б.
Реформа Національної поліції України:
стан та шляхи удосконалення ……. 61

Титаренко О.О., Холоднов М.М.
Окремі питання удосконалення діяльності підрозділів
поліції особливого призначення щодо протидії злочинності
в зоні проведення антитерористичної операції ……. 65

Тронько О.В.
Організаційно-правові напрями запобігання
та протидії корупції в Україні …… 69

Богуславський В.В.
Інформаційні права працівників сил охорони правопорядку ……. 71

Гіденко Є.С.
Діяльність громадян у протидії злочинності в Україні …… 73

Ганєв А.Е.
Представництво інтересів держави
прокуратурою в адміністративному суді…… 75

Журавель О.А.
Самозахист працівника поліції ……... 78

Зеленський Є.С.
Роль поліції ювенальної превенції під час досудового
розслідування кримінальних справ за участю дітей ……80

Лаптєв О.О.
Актуальні питання фізичної підготовки
корпусу оперативно-раптової дії …… 82

Лопаєва О.М.
Основні психологічні аспекти підготовки працівників поліції
до застосування та використання вогнепальної зброї …….. 84

Матвійчук І.В.
Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний і зарубіжний досвід …… 87

Надтока О.В.
Інформаційна безпека в контексті протидії злочинності ……. 89

Романов В.П.
Адміністративна відповідальність як спеціальний засіб забезпечення правопорядку у сфері обігу дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння ……. 93

Сіротченков Д.Ю.
Актуальні питання застосування вогнепальної зброї поліцейськими … 96

Тимофеєв В.П.
Громадський контроль за діяльністю Національної поліції …… 99

Чуріков Д.С.
Запобігання поліцією порушень правил обігу спеціальних засобів самооборони в Україні ……. 101

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Мисливий В. А.
Технічні злочини і законодавча техніка …… 104

Собакарь А.О.
Забезпечення транспортної безпеки кримінально-правовими засобами ……..108

Шаблистий В.В.
Вплив змін до кримінального законодавства на діяльність осіб, уповноважених на розкриття та розслідування злочинів ……111

Дячкін О.П.
Деякі проблемні питання кримінальної відповідальності за знищення або пошкодження чужого майна …….. 114

Лень В.В., Шаніна Є.Г., Балабко В.В.
Психологічний, мотиваційний аспекти колекціонування і навмисних злочинів щодо державних нагород ……... 118

Мульченко В.В.
Загальна характеристика об'єктивної сторони
посягань на недоторканність суддів ……. 121

Руфанова В.М.
Доведення неповнолітніх до самогубства через Інтернет:
проблеми кримінальної відповідальності …….. 124

Самбор М.А.
Особливості кримінальної відповідальності
поліцейських за невиконання вироку суду …….. 127

Філей Ю.В., Бараннік Р.В.
Дотримання принципу гуманізму при побудові
та застосуванні кримінально-правових санкцій …… 131

Хашев В.Г., Крупко А.О.
Окремі проблеми кваліфікації умисного вбивства
матір'ю своєї новонародженої дитини …….. 134

Школа С.М.
Суспільна небезпечність незаконного збагачення …… 136

Гаркуша А.Г.
Особливості покарання за побої та мордування ……... 138

Дячкін М.О.
Проблемні питання суб'єктивної сторони
злочину масові заворушення …….. 140

Пашко Ю.Е.
Історичні передумови законодавчого визнання проблеми
подолання протидії кримінальному переслідуванню …….. 144

Токарчук Ю.А.
Актуальні питання впровадження правового
інституту кримінального проступку …….. 146

КРИМІНОЛОГІЧНІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Леоненко Т.Є.
До питання про розробку концепції запобігання злочинам, вчиненим з мотиву релігійної ненависті або ворожнечі …….. 149

Куц В.М.
Сучасні уявлення про сутність злочинності та протидію її проявам …. 155

Андрушко А.В.
Кримінологічні фактори встановлення кримінальної відповідальності за незаконне поміщення у психіатричний заклад ……159

Буртовой М.О., Крижановський О.М.
Напрями попередження зловживань службовим становищем у сфері підприємницької діяльності ……. 162

Ведмідський О.В.
Роль і місце слідчого Державної кримінально-виконавчої служби України у запобіганні пенітенціарній злочинності …… 165

Карпенко О.О.
Окремі питання стану криміногенної ситуації та протидії злочинності в Україні у 2016 році ……. 168

Кисельов І.О.
Сучасні уявлення молоді про статеві взаємовідносини як фактор скоєння злочинів проти статевої свободи та недоторканності ……172

Коваленко А.В.
До питання рейдерства в Україні ……... 175

Круглова О.О., Татаренко В.А.
Особливості протидії злочинності неповнолітніх у сучасних умовах …177

Людвік В.Д.
Окремі напрямки запобігання злочинності щодо дітей ……... 180

Мислива О.О.
До питання термінології у сфері протидії правопорушенням ……. 183

Однолько І.В.
Проблеми нормативно-правового забезпечення
запобігання злочинності в Україні …… 186

Орел Ю.В.
До питання про визначення поняття «місця позбавлення волі» …… 188

Орлова О.О., Біденчук Т.М.
Роль засобів масової інформації в боротьбі зі злочинністю …… 190

Примаченко В.Ф.
Проблемні питання визначення криміналізації
як методу кримінально-правової політики …… 193

Рижков Е.В.
Про необхідність криміналізації небезпечного психологічного
впливу та заборону діяльності тоталітарних релігійних сект ……..195

Філіпп А.В.
Заходи запобігання статевим злочинам …… 197

Шалгунова С.А., Якушкін В.А.
Сучасні вітчизняні проблеми попередження
незаконного обігу вогнепальної зброї …… 200

Шепетько С.А.
Сучасний стан протидії організованій злочинності в Україні …… 204

Юніна М.П.
Злочини з використанням банківських платіжних карток
та можливі методи їх попередження та протидії …….. 207

Вітрова Д.В.
Сепаратизм як суспільно небезпечне явище в Україні …… 210

Довбань І.М.
Сепаратистський конфлікт на Донбасі
як елемент гібридної війни в України …… 212

Каторкін Р.А.
Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності
за ухилення від призову на строкову військову службу,
військову службу за призовом осіб офіцерського складу …… 214

Клешня В.В.
Протидія незаконному обігу зброї у сучасних умовах ……217

Межевська Л.В.
Напрямки протидії професійній злочинності у сучасних умовах ……...219

Проценко О.А.
Арготизми у мовленні злочинців ……222

Смоляк Ю.С.
Інтернет та соціальні мережі як засіб для схиляння
неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів
та шляхи подолання негативних наслідків ……225

Снісар О.М.
Роль громадських організацій у протидії злочинності в Україні ……228

Ткаченко А.В.
Про результати дослідження спеціальних питань
кримінальної відповідальності за дії, що дезорганізують
роботу установ виконання покарань …… 230

Уманець Б.Б.
Принципи справедливості та індивідуалізації
кримінальної відповідальності ……232

Фрунза Н.О.
Протидія злочинності в Україні та світі ……235

Шевченко Т.В.
Кримінологічна безпека як життєво важливий елемент суспільства …..237

Шиян О.Ю.
До питання економічного аспекту соціальної обумовленості
нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків
бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених
бюджетних призначень або з їх перевищенням ……240

Присяжна А.В.
Актуальні питання протидії страховому шахрайству в Україні ……. 243

Сєм'ян В.Ю.
Профілактика злочинності у сучасних умовах:
цілі, напрями, перспективи …… 245

Зміст II частини збірника …… 248

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні учасники конференції!

Сьогоднішній науковий захід відбувається в той час, коли наша країна відзначила кілька ювілейних дат у своїй сучасній історії, очевидцями і творцями якої ми є. Минуло вже 25 років відтоді, коли Україна проголосила свою незалежність, та 20 років від прийняття Конституції суверенної, демократичної, правової та соціальної держави, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Події останніх років в Україні актуалізували питання захисту її суверенітету, незалежності й територіальної цілісності, а також гарантування життєвих прав людини, серед яких на порядок денний постала її безпека в усіх вимірах – фізичному, матеріальному та моральному.

Наведені фактори висувають підвищені вимоги до діяльності правоохоронної системи, яка також не може не відповідати на виклики сучасності, а отже, пройти процес реформування. Воно здійснюється у складних соціально-економічних умовах, під впливом перманентних кризових явищ та політичних протистоянь у суспільстві. При цьому темпи інтеграції України у світові та європейські структури відстають від динаміки внутрішніх соціально-політичних і економічних процесів.

Найважливішими умовами побудови правової держави є завершення реформування системи кримінальної юстиції, приведення законодавства у відповідність до світових стандартів. Водночас слід враховувати, що перехідний період до нового соціально-економічного укладу характеризувався системною економічною кризою, безпрецедентною тінізацією економіки, що сприяло криміналізації деяких сфер суспільних відносин в Україні.

Першим кроком у відповідь на посталі виклики можна вважати створення нової патрульної поліції. Наразі подібні процеси відбувається в її кримінальному блоці, оскільки злочинність завжди супроводжує суспільство, особливо у його трансформаційні періоди, набуваючи нових рис «професіоналізації» та «спеціалізації», наприклад, нелегальна міграція, торгівля людьми та їх органами, кіберзлочинність тощо.

*Обговоренню саме цих проблем присвячено організовану Дніпропетровським державним університетом внутрішніх справ спільно з Національною академією прокуратури України Міжнародну науково-практичну конференцію «**Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід**».*

Метою даного заходу є об'єднання зусиль наукової спільноти, усіх складових механізму держави, насамперед правоохоронних органів та судової системи, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадських

інституцій, фахівців різного профілю та інших заінтересованих осіб у розв'язанні існуючих проблем протидії злочинним проявам, обговорення міжнародного досвіду в цій сфері з перспективою подальшої розробки рекомендацій практичного спрямування, а також удосконалення чинного законодавства України.

Принагідно значити, що конференція приурочена ще до однієї дати – 51-ї річниці з дня створення нашого навчального закладу, який, пройшовши шлях від спеціальної середньої школи міліції до університету внутрішніх справ, виборов і продовжує тримати звання лідера юридичної освіти регіону. Адже закладу є чим пишатися: кадровим потенціалом, що поєднує науковців та досвідчених практиків-правоохоронців, які успішно передають свої знання й професійний досвід майбутнім поліцейським та юристам; сучасною навчально-дослідницькою та побутовою інфраструктурою, яка постійно розбудовується.

Інтерес до тематики й проблематики конференції підтверджується тим, що її учасниками є широке коло фахівців-юристів – від представників теоретичних і фундаментальних галузей права до експертів прикладних напрямків, які безпосередньо займаються вирішенням питань протидії злочинності та охорони правопорядку.

Переконливою є також географія представництва учасників заходу – усіх регіонів України. Особливо слід акцентувати увагу на участі закордонних фахівців, які відгукнулися на пропозиції університету обговорити актуальні проблеми протидії злочинності.

Більшість результатів досліджень і професійної діяльності учасників конференції знайшли своє втілення у публікаціях збірника її матеріалів, які обов'язково будуть використані у практичній роботі, навчальному процесі та подальших наукових розвідках.

Висловлюю вдячність учасникам Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід» за виявлений інтерес до її проблематики та бажаю усім плідної співпраці під час наукових дискусій.

ГЛУХОВЕРЯ ВІТАЛІЙ АНДРІЙОВИЧ,
ректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
заслужений юрист України,
кандидат юридичних наук

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОТВОРЕННЯ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Боняк Валентина Олексіївна
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «КОНСТИТУЦІЙНИЙ ДЕЛІКТ» У СУЧАСНІЙ ДОКТРИНІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Важливим завданням науки конституційного права є уточнення її понятійного апарату, істотною складовою якого виступає категорія «конституційний делікт».

Різноманітні аспекти досліджуваного феномену були предметом наукового інтересу як вітчизняних, так і зарубіжних правників, серед яких Н. Батанова, В. Кравченко, О. Кутафін, В. Лучін, О. Майданник, Л. Наливайко, В. Погорілко, Ю. Тодика, В. Федоренко, О. Фрицький, В. Шаповал та ін. Однак наразі серед учених немає єдності в багатьох питаннях теорії конституційно-правового делікту, зокрема і щодо самого поняття «конституційний делікт», що ототожнюється з терміно-поняттям "конституційне правопорушення".

Метою даного дослідження є спроба на основі аналізу різних інтерпретацій поняття «конституційний делікт» запропонувати власний підхід до розуміння цієї категорії, який би відповідав сучасним потребам розвитку науки конституційного права та правозастосовної практики.

Ознайомлення з науковими працями, присвяченими проблематиці конституційного делікту, свідчить, що досліджуване нами поняття тлумачиться вченими по-різному: як дії вищих органів, здійснені за межами їх повноважень; як суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність); як діяння (дія або бездіяльність) суб'єкта конституційної відповідальності учасника конституційних правовідносин, що не відповідає належній (очікуваній) поведінці тощо.

Так, В. Шаповал конституційними деліктами вважає дії вищих органів держави, які здійснені за межами їх повноважень [1, с. 21].

У свою чергу, О. Батанов під конституційним деліктом також розуміє діяння (дію або бездіяльність) *суб'єкта конституційної відповідальності як учасника конституційних правовідносин*, що не відповідає належній (очікуваній) поведінці і тягне за собою застосування заходів конституційної відповідальності. Правник уточнює, що про конституційні делікти слід говорити у випадках порушення не тільки конституційних норм, але і загальновизнаних принципів і норм міжнародного права та чинних міжнародних договорів,

згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України. Крім цього, автор вважає за необхідне наголосити, що «невідповідність належній поведінці» охоплює будь-яке діяння (дію або бездіяльність), що відхиляється від конституційної моделі, порушує заборони, які виходять за межі дозволеного або суперечать загальним засадам (принципам) і сенсу Конституції [2, с. 476-477].

Аналізуючи наведені дефініції, слід зазначити, що поза увагою правників залишилася така особливість конституційних деліктів, як їх суспільна небезпека.

На цю рису вказує Н. Батанова, визначаючи конституційний делікт як суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння (дію або бездіяльність), що посягає на конституційний лад та його інститути, за вчинення якого передбачено конституційно-правова відповідальність [3, с. 4].

Близьким за змістом до цього визначення є дефініція, надана М. Беляєвою та Л. Наливайко: «Делікт конституційний – суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння (діяльність або бездіяльність), яке посягає на основи конституційного ладу, організацію публічної влади, права і свободи людини і громадянина, за вчинення якого передбачені заходи конституційно-правової відповідальності» [4, с. 86].

Значно поглиблює зміст категорії «конституційний делікт» І. Кресіна, яка вказує, що протиправне, винне (навмисне або необережне) діяння (дія або бездіяльність) може бути вчинено *органом публічної влади або посадовою особою такого органу*, яке завдало шкоди або створило небезпеку заподіяння шкоди суспільним відносинам у сфері здійснення публічної влади і за яке законодавством передбачена конституційно-правова відповідальність [5, с. 37].

Недоліком вищезазначених інтерпретацій поняття «конституційний делікт» є і те, що в них не акцентується на небезпеці конституційно-правового делікту, яка полягає у тому, що він причиняє (створює) загрозу конституційно-правовим відносинам, що є базовими для всіх інших відносин та обумовлюють їх зміст. Тобто конституційний делікт шкодить не тільки конституційно-правовим відносинам, але й усім іншим, які базуються на них.

Отже, слід погодитись з правниками, які вказують на той факт, що конституційному делікту притаманні усі загальні ознаки правопорушення: суспільна небезпечність, протиправність, винність, караність; також він може бути як діянням, так і бездіяльністю деліктоздатного суб'єкта.

Водночас, вважаємо за необхідне звернутись і до особливих ознак конституційного делікту, що залишилися поза увагою вчених, а саме:

– його політичний характер, пов'язаний з тим, що суб'єкт у цій сфері реалізує свої владні повноваження;

– особливе коло суб'єктів такого порушення, що є вужчим за коло суб'єктів конституційного права. Здебільшого, це держава в цілому, орган публічної влади або його посадова особа (державний орган, орган місцевого самоврядування, об'єднання громадян та ін.);

– це шкода або створення небезпеки заподіяння шкоди суспільним відносинам у сфері здійснення публічної влади та реалізації прав і свобод людини і за які законодавством передбачена конституційно-правова відповіда-

льність;

– нечітко сформульований склад багатьох конституційних правопорушень (відсутність чітких підстав і порядку притягнення до конституційно-правової відповідальності дають можливості для власного розсуду суб'єкта, який застосовує міри відповідальності та створює ґрунт для зловживань) [6, с. 7];

– конституційний делікт шкодить не тільки конституційно-правовим відносинам, але й всім іншим, які базуються на них.

Врахування вищевикладених ознак дає підстави для такої інтерпретації конституційного делікту: це протиправне винне діяння (дія або бездіяльність) право дієздатного *суб'єкта конституційного права (як правило, наділеного владними повноваженнями)*, що завдає шкоди конституційно-правовим і похідним від них іншим суспільним відносинам, за вчинення якого передбачена конституційно-правова відповідальність.

1. Шаповал В.Н. Сравнительное конституционное право / В.Н. Шаповал. – К. : ИД «Княгиня Ольга», 2007. – 416 с.

2. Курс конституционного права Украины. Том 1. Общая часть: Основы теории конституционного права : учебник / под ред. М.А. Баймуратова и А.В. Батанова. – Х. : Одиссей, 2008. – 672 с.

3. Батанова Н.М. Конституційні делікти в Україні: проблеми теорії та практики : автореф. дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 – конституційне право / Н.М. Батанова / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – Київ, 2007. – 22 с.

4. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права / уклад. : Л.Р. Наливайко, М.В. Беляєва. – К. : Хай-Тек Пресс, 2013. – 408 с.

5. Кресіна І.О. Інститут імпічменту: порівняльний політико-правовий аналіз / І.О. Кресіна, А.А. Коваленко, С.В. Балан. – К. : Юридична думка, 2004. – 176 с.

6. Алфьоров С.М. Теоретичні засади конституційно-правового делікту // Право і суспільство. – 2011. – № 4. – С. 3-8.

Курінний Євген Володимирович
професор кафедри адміністративного
та господарського права Запорізького
національного університету
доктор юридичних наук, професор

ВИКОРИСТАННЯ АКСІОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НОРМИ ПРАВА У СУЧАСНИХ УМОВАХ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Як показує статистика, в умовах продовження становлення поліції в Україні продовжує зростати злочинність. Так, за вісім місяців 2016 року рівень злочинності на 10 тисяч населення збільшився до 107 злочинів проти 88 у 2015 році. За даними Національної поліції, за вказаний період кількість злочинів збільшилася на 22,6 %. Найбільший приріст відбувся за рахунок майнових злочинів, які становлять 60 % від загального числа. Зокрема, збільшилася кількість крадіжок на 36 %, пограбувань – на 38 %, шахрайств –на

22 %, розбоїв – на 27 % [1].

Така невтішна картина спостерігається не тільки з причини явних або прихованих організаційних недоліків реформування правоохоронних органів, на її «темні» відтінки також суттєво впливають складна соціально-економічна ситуація, що спостерігається у теперішній українській державі, та окремі недоліки нормативного-правового забезпечення організації та безпосереднього функціонування державних структур, що протидіють злочинності. Зокрема мало використовується усі можливості, увесь потенціал норми права, що накопичився в окремих наукових напрацюваннях з проблем теорії держави та права.

Основні аксіологічні характеристики норми права закріплені в її визначенні, за яким норма права – це загальнообов'язкове правило поведінки, що у встановленому порядку приймається, змінюється, відміняється та забезпечується державою, спрямоване на регулювання типових суспільних відносин через установлення юридичних прав і обов'язків їх учасників [2].

Як бачимо, норма права безпосередньо пов'язана з такою ключовою категорією як предмет правового регулювання і тому недаремно у відповідному механізмі вона є первинним елементом.

На наш погляд, наведеними характеристиками аксіологічний потенціал норми права не вичерпується, навпаки, здійснюючи окремі цілеспрямовані кроки на шляху творчого пошуку, його цілком можна розширити.

Зокрема, відповідно до чинних канонів вітчизняної теорії права і держави, нормативно-правовий інструментарій має формуватися та діяти на засадах регулювання суспільних відносин. Як свідчить соціальна практика, даний підхід має як великі позитиви, так й суттєві мінуси. До перших слід віднеси всеохоплюваність та переважну очевидність більшості суспільних відносин, що підлягають відповідному регулюванню, у той же час головними недоліками цієї правової концепції слід визнати – незначне та поверхневе вивчення мотиваційних засад поведінки конкретного суб'єкта відносин (як виняток, притягнення до відповідальності за виявлене протиправне діяння) та фактична відсутність своєрідних формалізованих соціальних лекал для оціночного визначення позитивної поведінки.

Іншими словами, значним чином поза увагою предмета правового регулювання залишаються відповідні суспільні потреби та інтереси.

Інтерес завжди виступає у ролі мотиваційної основи, своєрідного постійного поводиря осмисленої соціальної поведінки будь-якого суб'єкта суспільних відносин. Владний суб'єкт (суддя, прокурор, поліцейський), котрий є репрезентантом держави, у своїй професійній діяльності завжди має керуватися публічними інтересами (інтересами суспільного загалу), і ні в якому разі не підміняти зміст зазначених інтересів власними приватними інтересами.

Наведений бажаний та необхідний для суспільства і держави аскетизм повинен ґрунтуватися на домінуванні у змісті життєвого кредо конкретного посадовця таких високих принципів як мораль, свідомість, самообмеженість, відчуття відповідальності за доручену справу тощо. Крім того, своєрідною соціальною аурою для формування, підтримки та подальшого зміцнення

вказаних чеснот, мають бути такі стійкі показники «соціального клімату» як висока загальна культура і свідомість громадян та похідні від них категорії – правосвідомість та правова культура.

Публічний, державний інтерес є похідним від іншої категорії «суспільних потреб» – тих об'єктивно існуючих соціальних викликів, проблем та завдань, усвідомлення та бажання втілення яких формує відповідні групи (види) суспільних інтересів, що повинні складати основний зміст державної (владної) політики, а тому мати відповідну правову регламентацію.

Та частина суспільних потреб, що підлягає або повинна підлягати правовому забезпеченню, складає поняття «об'єкт права» або «об'єкт правового забезпечення».

Об'єкт права у порівнянні з предметом правового регулювання віддзеркалює інтелектуальну сторону права як головного важеля реалізації суспільних потреб та інтересів. Дана категорія має бути найголовнішою в ієрархії системи основних правових елементів, бо усілякій вольовій поведінці повинен передувати процес усвідомлення досягнення поставлених цілей та виконання завдань, що спричиняють її, за результатами якого має обиратися найбільш раціональний варіант вольової поведінки, що забезпечуватиме максимальну повноту та своєчасність реалізації потреб та інтересів, які формуються в суспільстві.

Тільки комплексне вивчення інтелектуальної та вольової сторін права дозволить виробити більш чітку уяву про його головне соціальне призначення, повніше розкрити його сутність і стратегічне завдання [3, с. 90–91].

Розглядаючи співвідношення понять «суспільні» та «правові» потреби, необхідно зазначити, що перші за своїм обсягом переважають правопотреби, під якими пропонується розуміти ті суспільні потреби, повна, всебічна та своєчасна реалізація яких вимагає відповідної правової регламентації, тобто охоплюється процесами правоутворення та правореалізації.

На завершення можна констатувати, що дослідження загальнотеоретичних характеристик об'єкта права та правових потреб має позитивно вплинути на розширення аксіологічних уявлень стосовно інших засадничих категорій вітчизняного права, зокрема, норми права. Фіксація її більших суспільно ціннісних можливостей не повинна обмежуватися відповідними науково-теоретичними розробками, беззаперечний правотворчий потенціал норми права має також використовуватися у механізмі правового забезпечення тих суспільних потреб, що безпосередньо стосуються процесів активізації протидії злочинності в Україні.

---

1. Через реформу правоохоронних органів в Україні зростає злочинність (статистика) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://korupciya.com/

2. Ведєрніков Ю.А. Теорія держави і права : навч. посібник / Ведєрніков Ю.А., Грекул В.С., Папірна А.В. – Дніпропетровськ : Юрид. акад. МВС, 2004. – С. 72.

3. Курінний Є.В. Предмет і об'єкт адміністративного права України : монографія / Є.В. Курінний. – Дніпропетровськ : Юрид. акад. МВС; Ліра ЛТД, 2004. – С. 90–91.

Ганзицька Тетяна Сергіївна
доцент кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ФІНАНСОВЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ»

Результативність державної фінансової діяльності передусім залежить від виконання суб'єктами фінансових правовідносин своїх обов'язків, закріплених у фінансово-правових нормах. Разом з цим, незважаючи на намагання держави реалізовувати зміст юридичної відповідальності в позитивному аспекті, у практичній діяльності даних правовідносин є багато фінансових правопорушень. Основними причинами таких порушень є низька якість внутрішнього контролю, а також безвідповідальне ставлення з боку багатьох учасників процесу формування, розподілу й використання грошових коштів бюджетів та державних цільових фондів. Незважаючи на значне коло досліджених питань у сфері фінансових правовідносин, з'ясування змісту поняття фінансового правопорушення залишається актуальними у динамічних умовах сьогодення.

Так, проблеми фінансових правопорушень та відповідальності за їх вчинення були розглянуті у наукових роботах О. Орлюка, Н. Кучерявенко, Л. Воронова, В. Авер'янова, М. Мацелика, Ю. Битяка, А. Берлача, В. Олефіра, М. Тищенка, О. Лейста, О. Музики, С. Пепеляєва та ін.

Зазначимо, що у теорії фінансового права М. Мацелик стверджує, що фінансове правопорушення – це дія або бездіяльність на підконтрольних об'єктах, наслідком яких стало невиконання фінансово-правових норм [1, с. 43].

У свою чергу, В. Нагребельний зазначає, що фінансове правопорушення – дія або бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання усіх форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб, громадян України та іноземних громадян, наслідком яких стало невиконання фінансово-правових норм [4, с. 37]. Автор приділяє увагу більше складу правопорушення, а саме об'єктивній стороні та суб'єктам, у той час як ознаки також заслуговують на розгляд.

На думку О. Музики, фінансове правопорушення – це протиправне, винне діяння, яке посягає на встановлений державою порядок здійснення фінансової діяльності та спричиняє застосування відповідних санкцій, зокрема й фінансових [2, с. 19]. Дане визначення заслуговує уваги, адже у ньому лаконічно і точно зазначено ознаки і склад, які взаємозалежать і співвідносяться одне з одним. Але відсутній суб'єкт правопорушення, що є значним недоліком, з нашої точки зору.

Як вважає В. Мушенок, максимально уніфікованим для усієї фінансово-правової системи України може бути запропоноване таке визначення: «Фі-

нансове правопорушення – дія або бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання усіх форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб, громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства, наслідком яких стало невиконання норм та приписів нормативно-правових актів фінансового законодавства [3, с. 112]. У даному визначенні вчений звертає більшу увагу саме суб'єктам, які вчинили порушення, а не самому діянню, що, на нашу думку, є не дуже доречним.

Цілком слушною видається думка О. Орлюк, яка вказує на те, що фінансове правопорушення визначається як суспільно шкідливе (небезпечне), протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатного суб'єкта (фізичної чи юридичної особи), яке посягає на інтереси держави й суспільства загалом, що охороняються нормами фінансового законодавства, і за яке встановлено фінансово-правову відповідальність [5, с. 124]. Ми вважаємо, що наведене визначення варте уваги, адже у ньому виокремлено майже усі аспекти та ознаки досліджуваного виду правопорушення, хоча питання фінансової деліктоздатності юридичних осіб та громадян також належать до категорії проблемних, так як відсутнє нормативне визначення цих понять.

Що ж стосується законодавчого закріплення фінансового правопорушення, то зазначимо, що вперше дане поняття було закріплено в наказі Головного контрольно-ревізійного управління № 121 від 03.10.1997 р. «Про затвердження Інструкції про порядок проведення ревізій і перевірок державною контрольно-ревізійною службою в Україні», в якому фінансове правопорушення визначалося як дія або бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання усіх форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб, громадян України та іноземних громадян, наслідком яких стало невиконання фінансово-правових норм [6]. Проте у зв'язку із втратою чинності цього наказу в 2006 р. на сучасному етапі законодавче визначення «фінансового правопорушення» відсутнє. На даний час законодавчо закріплено тільки поняття «бюджетне правопорушення» та «податкове правопорушення», які практично є різновидами фінансового. Але як можна говорити про конкретні правопорушення, спрямовані на порушення норм підгалузей фінансового права, не визначивши загального поняття та його основні риси. У зв'язку з чим, на нашу думку, існує гостра необхідність у законодавчому врегулюванні даної прогалини. Закріплення такого поняття в нормах чинного законодавства надасть можливість усвідомити суб'єкту ступінь скоєння протиправного діяння та виокремити його як один із видів правопорушення.

Тож проаналізувавши вищевказані підходи до поняття «фінансове правопорушення», можемо зазначити таке: по-перше, дане правопорушення проявляється в діянні (дія чи бездіяльність); по-друге, об'єктом посягання є інтереси держави й суспільства загалом; по-третє, вчинене деліктоздатним суб'єктом (фізична чи юридична особа), яким може бути як громадянин України, так і іноземець або особа без громадянства; по-четверте, є наслідком невиконання норм та приписів нормативно-правових актів фінансового законодавства.

Враховуючи зазначене вище, вважаємо, що під фінансовим правопору-

шенням варто розуміти суспільно небезпечну (шкідливу), протиправну дію або бездіяльність фізичної або юридичної особи, яка посягає на фінансову діяльність держави та інших суб'єктів фінансово-правових відносин, шляхом невиконання (порушення) норм фінансового законодавства, за що винна особа несе фінансово-правову відповідальність.

1. Мацелик М.О. Фінансове право : навч. посібник / М.О. Мацелик, Т.О. Мацелик, В.А. Пригоцький. – К. : Знання, 2011. – 815 с.

2. Музика О.А. Поняття "фінансова санкція" : проблеми визначення / О. А. Музика // Адвокат. – 2004. – № 12. – С. 17–20.

3. Мушенок В.В. Фінансове правопорушення та відповідальність за його вчинення в системі державної фінансової політики України / В.В. Мушенок // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2014. – № 5. – С. 110–117.

4. Нагребельний В.П. Фінансове право України. Загальна частина : навч. посібник / за заг. ред. В. П. Нагребельного. – Суми : Університетська книга, 2004. – 320 с.

5. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс : підручник / О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.

6. Про затвердження Інструкції про порядок проведення ревізій і перевірок державною контрольно-ревізійною службою в Україні : наказ Головного контрольно-ревізійного управління України від 03.10.1997 р. №121 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0497-97. – Назва з екрана.

Кахович Олена Олександрівна
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат наук з державного управління

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Інформаційне суспільство – це етап розвитку людського суспільства, в якому держава забезпечує високий рівень інформатизації суспільства, значна частка працездатного населення зайнята в інформаційній сфері, практично кожна людина, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології, отримує, передає та використовує інформацію.

В Україні розвиток інформаційного суспільства здійснюється за такими напрямами:

- впровадження технологій електронного урядування;
- забезпечення широкого доступу до мережі Інтернет громадянам;
- розміщення в мережі Інтернет інформації про Україну та про діяльність органів державної влади;
- розвиток цифрового телебачення;
- розвиток електронної комерції.

Для повноцінного розвитку інформаційного суспільства в Україні необхідно забезпечити:

- визначення розвитку інформаційного суспільства пріоритетним на-

прямом розвитку усієї країни;

- розробку комплексної національної програми соціально-економічного розвитку на базі інформаційного суспільства;
- структурованість та узгодженість інформаційного законодавства;
- високий рівень державної координації при створенні елементів інформаційної інфраструктури, зокрема при побудові загальнодержавних, корпоративних і відомчих інформаційно-телекомунікаційних мереж, а також при впровадженні послуг, що надаються за допомогою Інтернет-технологій [5, с. 173].

Інформація є першоосновою людського суспільства. Останнім часом інформація виходить на новий рівень, перетворюючись з предмета на засіб виробництва. Крім того, інформація служить предметом створення, накопичення, аналізу, збереження, обробки та обміну.

Роль інформаційного обміну в сучасному суспільстві беззаперечна. Досягнення та розробки в інформаційній сфері практично стирають кордони між комунікантом та реципієнтом в інформаційному обміні. Така ситуація зосереджує в собі як можливості, так і загрози для суспільства. Серед основних загроз можна виокремити такі:

- відсутність цілісної комунікативної політики держави;
- проблема співвідношення відкритості та обмеження доступу до інформації [1, ст. 7];
- недостатній рівень медіа-культури суспільства;
- електронний контроль за користувачами (приватним життям громадян, органів державної влади і місцевого самоврядування, бізнес-структур, діяльністю політичних організацій);
- порушення інформаційно-психологічної безпеки;
- кібертероризм, кіберзлочинність.

Інформація з об’єкта захисту перетворилася на засіб впливу. Індивідуальна, суспільна та масова свідомість усе більшою мірою піддається агресивним інформаційним впливам, що нерідко завдає шкоди моральному здоров’ю громадян, руйнує духовні норми життя суспільства, призводить до дестабілізації соціально-політичної обстановки [5, с. 170].

Практики наголошують, що злочинність практично миттєво пристосовується до будь-яких змін у суспільному житті [3, с. 258–266]. Отже, в майбутньому злочини в інформаційній сфері та з допомогою інформаційних засобів і технологій будуть розширюватися і удосконалюватися. Тому вкрай важливо навчитися оперативно виявляти способи вчинення злочинів у інформаційній сфері сьогодні та прогнозувати їх розвиток у перспективі.

З метою протидії зазначеним загрозам необхідно:

- забезпечити комплексний підхід до реагування як з боку правоохоронних та інших органів влади, так і суспільства;
- якісне кадрове забезпечення [4, с. 9];
- підтримувати адекватність законодавчої бази, яка поки що відстає від розвитку інформаційних технологій;
- розвивати вітчизняну інформаційну інфраструктуру, зменшити та в перспективі усунути залежність української інформаційного простору від

іноземних сегментів;

- працювати над створенням вітчизняних інформаційних продуктів, зроблених з використанням вітчизняного, власного історичного досвіду, з урахуванням власних цінностей та характеристик [1, с. 8].

1. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. // ВВР України. – 2003. – № 39.

2. Албул С.В. Протидія інформаційним загрозам в умовах антитерористичної операції / С.В. Албул // Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м.Одеса, 21 жовтня 2016 р.). – Одеса : ОДУВС, 2016. – 233 с.

3. Гіда О. Ф. Міжнародні ініціативи у сфері посилення інформаційної безпеки та протидії організованій злочинності / О. Ф. Гіда // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією. – 2012. – Вип. 1. – С. 258–266.

4. Грохольський В.Л. Адміністративно-правові заходи боротьби з кіберзлочинністю в Україні / В.Л. Грохольський // Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 жовтня 2016 р.). – Одеса : ОДУВС, 2016. – 233 с.

5. Скулиш Є.Д. Інформаційна безпека: нові виклики українському суспільству / Є.Д. Скулиш // Інформація і право. – 2012. – № 2. – С. 170–175.

Сердюк Євгеній Васильович
доцент кафедри конституційного,
адміністративного права
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Інституту права та суспільних відносин
Університету «Україна», м. Київ
кандидат юридичних наук

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Провідною проблемою сучасного стану виборчих прав є забезпечення голосування громадян України, які постійно чи тимчасово перебувають за межами нашої держави. В умовах глобалізації освічений та трудолюбивий український народ є бажаною робочою силою для іноземних країн. США, Аргентина, Росія, Португалія, Іспанія, Італія, Франція, ФРН, Польща є основними працедавцями для громадян України, які не змогли знайти собі відповідної роботи в нашій державі. І хоча, з погляду позитивізму, на перших порах наші громадяни порушують міграційне законодавство країн перебування, але в інших сферах наші земляки є законослухняними, і поліція та інші суб'єкти публічної адміністрації рідко стосовно них застосовують такий захід адміністративного примусу, як депортацію. В подальшому, завдяки природним здібностям, більшість наших громадян легалізується – отримує вид на проживання. При цьому вони залишаються не просто громадянами України, а, як правило, патріотами нашої країни. Адже за постійного перебування за кордоном на правах людей другого ґатунку у громадянина України форму-

ється нова прогресивна правосвідомість: по-перше, ностальгія за Батьківщиною робить їх патріотами нашої країни; по-друге, більш високі стандарти рівня життя стають наочним прикладом, до чого треба прагнути Україні; потретє, досконала система публічного управління, майже повна відсутність корупції формують у наших співвітчизників нову управлінську культуру, яка практично відсутня у пересічного громадянина України, котрий постійно проживає в Україні та для вирішення своїх законних проблем змушений «заохочувати» вітчизняних чиновників; по-четверте, їм прищеплюються високі екологічні стандарти існування.

Таким чином, можна констатувати, що від 8 до 12 мільйонів наших громадян-виборців, які постійно проживають за межами України та мають прогресивні погляди стосовно напрямів розвитку демократичної правової держави з ринковою економікою, протиправно позбавлені права реалізувати свої виборчі права, що спотворює результати народного волевиявлення. Такий стан речей потрібно терміново виправити.

Світова спільнота вже давно використовує відносно простий, але надійний спосіб забезпечення виборчих прав громадян, які перебувають за межами держави, – дистанційне голосування через систему голосування – почтове повідомлення.

Зміст такого голосування полягає в такому:

1) завчасна реєстрація виборця, який має бажання голосувати дистанційно через поштове повідомлення;

2) направлення йому виборчою комісією пакета документів;

3) дистанційне голосування виборця;

4) направлення у запечатаному конверті результатів заповненого бюлетеня у місцеву виборчу комісію або посольство (консульство), в яких є закордонна виборча дільниця;

6) зберігання дільничною виборчою комісією опломбованого конверта із бюлетенем до дня голосування;

7) в день голосування опускають конверт три члени комісії у скриньку для голосування.

Для втілення зазначеного у життя потрібно доповнити ст. 19 проекту Виборчого кодексу України пунктом 3, який викласти у такій редакції: «За заявою відповіднодо даного Закону виборець може голосувати дистанційно особисто через поштове повідомлення».

Доповнити проект Виборчого кодексу України:

– Розділом XLVIII-1 «Особливості підготовки і проведення голосування за допомогою поштових повідомлень»;

– статтею 580-1 «Повідомлення виборця про голосування поштовим повідомленням» – «Виборець, який у день голосування буде перебувати за кордоном,терміном до 40 днів до дня голосування направляє до дільничної виборчої комісії за місцем реєстрації в Україні пакет документів: заяву для голосування через поштове повідомлення, в якій вказується фактична адреса проживання; копію паспорта, копію ідентифікаційного коду»;

– статтею 580-2 «Направлення пакета документів виборцю» – «Дільнична виборча комісія не пізніше чим за 20 днів до проведення виборів має при-

йняти рішення про голосування виборця через поштове повідомлення і направити йому поштою, захищеним листом пакет документів: бюлетенів для голосування; свідоцтва Державного реєстру виборців щодо включення його до списку виборців на відповідній виборчій дільниці; конверт для заповнених бюлетенів із цупкого паперу без ідентифікації виборця; конверт з адресою провінційної виборчої комісії; інформаційний лист»;

– статтею 580-3 «Дистанційне голосування виборця» – «Виборець особисто заповнює бюлетень для голосування, поміщає його у конверт із цупкого паперу і запечатує, поміщає його у конверт з адресою дільничної виборчої комісії, разом з пакетом інших документів: свідоцтво Державного реєстру виборців щодо включення його до списку виборців на відповідній виборчій дільниці, копія паспорта та ідентифікаційного номера виборця; конверт з адресою провінційної виборчої комісії. І у термін не пізніше ніж за 10 днів до виборів направляє його до дільничної виборчої комісії.

Виборцю забороняється порушувати таємницю голосування при заповнені бюлетеня, а також розголошувати свій вибір до моменту початку голосування в Україні»;

– статтею 580-4 «Порядок зберігання, обліку і використання поштових повідомлень» – «Листи, які надійшли до дільничної виборчої комісії у запечатаному вигляді, зберігаються у сейфі голови до моменту початку голосування. В день голосування на засіданні дільничної виборчої комісії листи відкриваються, з них вилучаються неіменні конверти із цупкого паперу, які за дорученням комісії трьома членами вкидаються в скриньку для голосування. Під час проведення підрахунку голосів цупкі папери розпечатуються, і бюлетені з них обраховуються та обліковуються на загальних підставах».

Отже, доповнення виборчого законодавства України положеннями щодо голосування через поштове повідомлення забезпечить громадянам України, які перебувають за межами країни, реалізацію свого активного права досягти більш якісного формування публічної влади в Україні.

Підсумовуючи, зазначимо, що для втіленнязазначеного у життяіснує потреба доповнити ст. 19 проекту Виборчого кодексу України пунктом 3, якийвикластиутакійредакції: «За заявоювідповідно до даногоЗаконувиборець,якийперебуває за кордоном,можеголосуватидистанційно,особисто через поштовеповідомлення».

---

1. Проект Закону України від 13 березня 2010 р. № 4234-1 «Виборчий кодекс України»/ Офіційний веб-сайт Верховної Ради України, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua.

2. Сердюк Є.В.Адміністративно-правове забезпечення виборчих прав громадян України :дис. … канд.юрид. наук.– К., 2012.– 232 с.

3. Херрон Е. Порівняльна оцінка технологій голосування: досвід Сполучених штатів / Е. Херрон // Вибори та демократія. – 2006. – № 3 (9). – С. 102-111.

4. ЦиверенкоГ.П. Адміністративно-правове забезпечення здійснення народного волевиявлення в Україні : дис. … канд.юрид. наук.– Запоріжжя, 2011. – 200 с.

Сердюк Лілія Миколаївна
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСОБИ: ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ТА ЗМІСТОВНОЇ НАПОВНЕНОСТІ

При підготовці тез цієї доповіді автор поставив за мету подолати існуючу в сучасній юридичній науці термінологічну та змістовну невизначеність конституційного принципу індивідуалізації юридичної відповідальності особи, а також з'ясувати, якою мірою ця основоположна ідея узгоджується з теорією конституційно-правової відповідальності.

Важливим аспектом теоретичної характеристики юридичної відповідальності є її принципи, тобто основоположні ідеї, незаперечні вихідні вимоги, якими керуються судові та інші юрисдикційні органи держави при визначенні виду та міри державно-владного впливу, що застосовується до правопорушників і дозволяє забезпечувати правопорядок у суспільстві [12, с. 336]. Аналіз юридичної літератури за темою дослідження свідчить про термінологічну та змістовну невизначеність конституційного принципу індивідуалізації юридичної відповідальності особи, а також його певну неузгодженість із тими положеннями теорії конституційно-правової відповідальності, що стосуються суб'єктів, до яких застосовуються заходи державно-владного впливу за порушення приписів конституційно-правових норм.

Оскільки система ідей про конституційно-правову відповідальність має узгоджуватись із теорією юридичної відповідальності, акцентуємо на тих її положеннях, які безпосередньо торкаються визначеного предмета дослідження.

Огляд загальнотеоретичної юридичної літератури, присвяченої юридичній відповідальності, свідчить, що, по-перше, не всі вчені розглядають конституційний принцип індивідуалізації юридичної відповідальності особи як самостійний; по-друге, наявними є і відмінності у поглядах правників на зміст цієї основоположної ідеї.

Так, зокрема, М. Кельман та О. Мурашин у своєму підручнику «Загальна теорія права» окремий параграф присвятили основам юридичної відповідальності відповідно до Конституції України. Однією з найголовніших конституційних норм щодо відповідальності, на думку вчених, є ст. 61 Основного Закону, яка закріплює особистий характер відповідальності та заборону двічі притягати до відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення [2, с. 202].

Ми не ставимо під сумнів оціночне судження вчених з приводу ієрархії (найголовніша, головна, неголовна) згаданої конституційно-правової норми

щодо юридичної відповідальності, проте вважаємо, що смисл ст. 61 Конституції України в частині характеру такої відповідальності дещо відмінний від того, який вклав у нього законодавець. Ідея про індивідуальний характер юридичної відповідальності особи не тотожна судженню про особистий характер такої відповідальності. Аргументом на підтвердження такого умовиводу вважаємо тезу про можливу двозначність терміно-поняття «особа», обсяг якого охоплює собою як фізичних, так і юридичних осіб. Зважаючи на цей факт, інтерпретатор не зможе уникнути двозначності при тлумаченні слова «особистий». На відміну від останнього, термін «індивідуальний» фактично обмежує дію цієї конституційно-правової норми категорією фізичних осіб.

Слід зауважити, що зміст вищезгаданого конституційно-правового припису інтерпретується М. Кельманом і О. Мурашиним у межах саме цієї парадигми. На думку вчених, особистий характер відповідальності означає, що особа відповідає лише за свою власну поведінку, на неї не може бути покладена відповідальність за дії інших осіб і, аналогічно, інші особи не повинні відповідати за її вчинки. Однак батьки, – продовжують правники, – можуть нести відповідальність у разі вчинення їхніми неповнолітніми дітьми протиправних дій не за самі ці дії, а за нехтування своїми обов’язками щодо виховання дітей та контролю за їхньою поведінкою [2, с. 202].

Російський науковець Л. Морозова вважає, що принцип доцільності передбачає індивідуалізацію заходів стягнення або покарання залежно від тяжкості правопорушення, з урахуванням особистості правопорушника, його матеріального становища, обставин вчинення діяння [5, с. 347]. Таким чином, учений у непрямий спосіб фактично позбавляє цей принцип юридичної відповідальності права на самостійне існування.

Як невід’ємну складову принципу доцільності розглядають ідею індивідуалізації юридичної відповідальності В. Лазарєв та І. Сенякін. Зокрема, В. Лазарєв зазначає: «Необхідно пам’ятати про індивідуалізацію застосування заходів покарання залежно від конкретних обставин і тяжкості правопорушення, особистості правопорушника; можливі пом’якшення заходів покарання або взагалі незастосування останніх, якщо цілі юридичної відповідальності можуть бути досягнуті іншим шляхом» [7, с. 498].

За твердженням І. Сенякіна, доцільність юридичної відповідальності означає сувору індивідуалізацію каральних заходів залежно від тяжкості вчиненого правопорушення, властивостей особистості порушника, обставин вчинення правопорушення [10, с. 599].

Як тотожну ідеї справедливості розглядає принцип індивідуалізації юридичної відповідальності особи П. Рабінович. На переконання правника, засада справедливості або індивідуалізації передбачає відповідність обраного в межах закону заходу відповідальності негативній соціальній характеристиці конкретного правопорушника [9, с. 151].

Складовою принципу справедливості вважає досліджувану нами ідею юридичної відповідальності С. Погребняк. На думку вченого, індивідуальний характер юридичної відповідальності означає, що за вчинене правопорушення має відповідати особа, яка його вчинила [8, с. 26].

Доволі поширеним є підхід до інтерпретації вченими досліджуваного нами принципу в аспекті таких різновидів юридичної відповідальності, як кримінальна та адміністративна. Зокрема, в підручнику з теорії держави і права за редакцією Ю. Ведєрнікова відзначається той факт, що принцип індивідуалізації юридичної відповідальності наочно реалізується через нормативно-правові приписи, закріплені в ч. 3 та 5 ст. 29 КК України («Кримінальна відповідальність співучасників»). Відповідно до цих положень можливою є різна відповідальність співучасників, у тому числі організатора, підбурювача та пособника – з одного боку, виконавця – з іншого. Обставинами, що зумовлюють таку різницю, є: 1) ознаки, що характеризують особу окремого співучасника злочину; 2) розходження у змісті умислу співучасників щодо обставин, які обтяжують відповідальність і передбачені у статтях Особливої частини КК як ознаки злочину, що впливають на кваліфікацію дій виконавця; 3) неохоплення змістом умислу співучасників вчиненого виконавцем [12, с. 336].

У підручнику із загальної теорії права за редакцією М. Козюбри принцип індивідуалізації юридичної відповідальності розкривається через максимальну персоніфікацію виду та міри відповідальності, тобто її залежність від характеру конкретного діяння та характеристики конкретної особи, яка вчинила діяння. Передусім це стосується визначення ступеня суспільної небезпеки діяння та особи, можливості відшкодувати заподіяну шкоду, наявності в особи пом'якшуючих або, навпаки, обтяжуючих провину обставин тощо. Лише з урахуванням цих та інших обставин у комплексі можна визначати вид та міру покарання, можливість відстрочення покарання або звільнення від юридичної відповідальності [1, с. 307].

Вживане вченими в аналізованому тексті терміно-поняття «покарання» є прямим підтвердженням того, що йдеться саме про кримінальну відповідальність, адже лише вона передбачає застосування до фізичних осіб, винних у вчиненні злочину, кримінальних покарань.

Схожу термінологію для словесного позначення досліджуваного нами принципу юридичної відповідальності вживає С. Бобровник, щоправда інтерпретація цієї основоположної ідеї з усією очевидністю виходить за межі положень теорії кримінальної відповідальності, а також не обмежується правозастосовною діяльністю. Як стверджує вчений, індивідуалізація покарання надає можливість забезпечити покладення відповідальності на винну особу та несення цієї відповідальності нею особисто. Реалізація цього принципу, наголошує правник, зумовлює необхідність персонального визначення суб'єктів правопорушення, нормативного закріплення переліку обставин, що полегшують і обтяжують відповідальність, та чіткого визначення правового статусу всіх суб'єктів права [11, с. 510].

У науково-практичному коментарі до Конституції України, підготовленому під егідою Академії правових наук України, зазначається, що ч. 2 ст. 61 закріплює принцип індивідуалізації юридичної відповідальності правопорушника. Цей принцип знайшов своє відображення в галузевому законодавстві. Так, ч. 1 ст. 65 КК України передбачає, зокрема, що суд при призначенні покарання особі, винній у вчиненні злочину, враховує ступінь тяжкості вчине-

ного злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Згідно з ч. 2 ст. 33 КУпАП при накладенні адміністративного стягнення враховується характер вчиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність [3, с. 298].

Аналіз викладеного дає підстави для таких проміжних висновків, що торкаються досліджуваного нами конституційного принципу юридичної відповідальності в частині термінологічної коректності його формулювання та змістовного наповнення:

1) зважаючи на конституційну визначеність принципу, закріпленого в ч. 2 ст. 61 Основного Закону Української держави, за яким *юридична відповідальність особи має індивідуальний характер,* вважаємо методологічно некоректними, а отже неприйнятними, інші словесні формулювання цієї ідеї, що не тотожні їй, як от *«особистий характер відповідальності» або «індивідуалізація покарання»;*

2) ми не заперечуємо об'єктивного і необхідного зв'язку досліджуваної нами основоположної ідеї юридичної відповідальності з такими її принципами, як доцільність і справедливість, однак вважаємо обґрунтованою тезу про відносну автономність принципу індивідуалізації юридичної відповідальності особи, головним чином, через його конституційне закріплення;

3) інтерпретація вченими ідеї індивідуалізації юридичної відповідальності особи здійснюється, в основному, в аспекті кримінальної та адміністративної відповідальності фізичної особи, адже виключно вона визнається суб'єктом злочину і, як правило, є суб'єктом адміністративного правопорушення. Саме тому правники наголошують на необхідності індивідуалізації заходів стягнення і покарання, врахуванні ступеня тяжкості вчиненого правопорушення, особистості правопорушника, обставин, які пом'якшують або обтяжують його провину тощо.

Принагідно зазначити, що центральним у контексті проблематики не лише цієї статті, але й усієї теорії конституційно-правової відповідальності, є питання її суб'єктів. Так, В. Кравченко з цього приводу зауважує, що досить поширеними є спроби звести коло суб'єктів конституційно-правової відповідальності лише до органів державної влади та їх посадових осіб [4, с. 34].

Наочним підтвердженням висловленої тези є погляд В. Погорілка та В. Федоренка на суб'єктів конституційно-правової відповідальності. Вчені до особливих ознак цього виду юридичної відповідальності відносять особливе коло її суб'єктів, що є вужчим за коло суб'єктів конституційного права. Суб'єктами конституційно-правової відповідальності можуть бути виключно орган публічної влади або його посадова особа (об'єднання громадян, державні органи й органи місцевого самоврядування). Людина та громадянин, на думку вчених, не наділені конституційною деліктоздатністю. Навіть порушення людиною конституційних обов'язків, вважають правники, є підставою адміністративної, кримінальної чи цивільної відповідальності в конституційному праві, але не конституційно-правової [6, с. 91].

Як переконує В. Кравченко, коло суб'єктів конституційно-правової від-

повідальності є набагато ширшим, до нього можна віднести також органи місцевого самоврядування, політичні партії, громадян України, іноземних громадян та апатридів [4, с. 34]. Ми також поділяємо цю думку вченого і вважаємо її достатньо аргументованою.

Принцип індивідуалізації юридичної відповідальності особи, що знайшов своє формальне закріплення в ч. 2 ст. 61 Основного Закону Української держави, узгоджується з концепцією конституційно-правової відповідальності лише в частині індивідуальних суб'єктів конституційного права, тобто громадян держави, іноземних громадян і апатридів, які володіють конституційною деліктоздатністю і до котрих можуть бути застосовані санкції конституційно-правових норм за вчинення конституційного делікту.

1. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри. – К. : Ваіте, 2016. – 392 с.

2. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія права (зі схемами, кросвордами, тестами) : підручник. – К. : Кондор, 2002. – 353 с.

3. Конституція України : науково-практичний коментар / В.Б. Авер′янов, О.В. Батанов, Ю.В. Баулін та ін.; ред. кол. В.Я. Тацій, Ю.П. Битяк, Ю.М. Грошевой та ін. – Харків : Право; К. : Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. – 808 с.

4. Кравченко В.В. Конституційне право України : навчальний посібник. – Вид. 3-тє, виправл. та доповн. – К. : Атіка, 2004. – 512 с.

5. Морозова Л.А. Теория государства и права : учебник. – М. : Юристь, 2002. – 414 с.

6. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України : підручник – К. : Наукова думка; Прецедент, 2007. – 344 с.

7. Проблемы общей теории права и государства : учебник для вузов / под общ. ред. академика РАН, д.ю.н., проф. В. С. Нерсесянца. – М. : Норма, 2006. – 832 с.

8. Проблеми правової відповідальності : монографія / Ю.П. Битяк, Ю.Г. Барабаш, Л.М. Баранова та ін.; за ред. В.Я. Тація, А.П. Гетьмана, В.І. Борисової. – Х. : Право, 2014. – 348 с.

9. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. – Вид. 5-те, зі змінами : навчальний посібник. – К. : Атіка. – 2001. – 176 с.

10. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2002. – 776 с.

11. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.

12. Теорія держави і права : підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю.А. Ведєрніков. – 2-е вид. перероб. і доп. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. – 468 с.

Малихіна Влада Володимирівна
аспірант Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РОЗМЕЖУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ, КОНСТИТУЦІЙНОЇ ТА ЦИВІЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Незважаючи на постійну зміну законодавства щодо компетенції судів окремих юрисдикцій, знайти оптимальну модель її розмежування не вдається. Визначення юрисдикції спору в багатьох випадках залишається досить

складною проблемою для практики.

Окремі аспекти цієї проблематики розглядались у працях В.М. Кампа, М.І. Козюбри, В.Є. Скоморохи, М.І. Смокович, В.Ф. Бойка, В.Т. Маляренка, О.М. Пасенюка, Д.М. Шадури та інших вчених.

Насамперед зупинимося на розмежуванні конституційної та адміністративної юрисдикції. Це питання у першу чергу виникає у спорах за участю вищих органів влади.

Особливо гострим воно стає у справах за позовами громадян до:

– Верховної Ради України з приводу порушення нею законодавчих процедур, установлених Регламентом Верховної Ради або Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»;

– Верховної Ради України з приводу її бездіяльності, що дістала вияв у неприйнятті певного закону (у тому числі тих законів, до прийняття яких спонукав Конституційний Суд України у своїх рішеннях);

– Верховної Ради України з приводу ненадання громадянину доступу до тексту законопроекту та можливості внести свої пропозиції щодо нього;

– комітетів Верховної Ради України з приводу недопуску громадян на засідання, що були призначені для розгляду законопроектів;

– народних депутатів, комітетів Верховної Ради України, Президента України з приводу неналежного розгляду ними пропозицій громадян, у тому числі законодавчих ініціатив громадян;

– Президента України з приводу його дій із підписання міжнародного договору від імені України [5, с. 24].

За аналогічних обставин в одних випадках суд відмовляє у відкритті провадження щодо таких позовів з мотивів їх належності не до адміністративної, а до конституційної юрисдикції, в інших випадках – розглядає справу по суті, а у третіх – повертає позовну заяву під приводом неналежного формулювання позовних вимог.

При вирішенні цієї практичної проблеми, на нашу думку, слід виходити саме з характеру та предмета спірних відносин.

Таким чином, предметом конституційної юрисдикції є діяльність вищих органів держави щодо обрання із кількох політичних альтернатив певного одного варіанта, який і закріплюється у формі закону чи підзаконного акта. Правові межі цього вибору за загальним правилом установлено Конституцією України. Завдання Конституційного Суду власне в тому й полягає, щоб контролювати, чи не виходить політичний розсуд вищих органів влади за межі приписів Конституції України.

Предметом адміністративної юрисдикції є діяльність публічної адміністрації, тобто корпусу політично нейтральних службовців, які за допомогою фінансових, організаційних та інших ресурсів держави з метою вирішення певних загальносуспільних проблем владно впливають на поведінку окремих приватних осіб чи їх груп [5, с. 25]. Хоча адміністративний розсуд окремих службовців і містить елементи політичної лояльності, проте ці елементи обмежені певним «стратегічним» політичним рішенням, закріпленим у законі. Таким чином, специфіка адміністративних судів полягає у контролі за тим, щоб цілі та засоби публічної адміністрації відповідали законові та не пору-

шували права приватних осіб.

У цьому контексті слід зазначити, що державне регулювання, з одного боку, та публічне адміністрування – з іншого, мають одну спільну рису – їх призначення полягає в здійсненні організуючого впливу, спрямовуванні поведінки. Однак, якщо говорити про основне їхнє спрямування, то державне регулювання в більшості не стосується статусу окремих конкретних осіб. Це і є основною відмінністю від публічного адміністрування.

Отже, слід зазначити, що до адміністративної юрисдикції належать спори з приводу рішень вищих політичних органів влади про призначення, обрання на посаду, звільнення з посади, інші кадрові рішення (спори у сфері публічної служби, а також про надання, зміну статусу окремих приватних осіб (з питань громадянства, помилування тощо). До сфери контролю з боку адміністративних судів також належать і ті рішення згаданих органів, при прийнятті яких гарантується участь приватних осіб. Якщо такі гарантії відсутні, спір про конституційність належить до юрисдикції Конституційного Суду України.

Наступним, не менш важливим, постає питання розмежування адміністративної та цивільної юрисдикції.

Так, відповідно до цивільного законодавства, кожна особа має право в порядку цивільного судочинства звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, а у випадках, встановлених законом, до суду можуть звертатися органи та особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, або державні чи суспільні інтереси, то завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ [7]. До адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового провадження.

Тобто одним із суб’єктів публічно-правового спору, його обов’язковим учасником є суб’єкт владних повноважень.

Треба зазначити, що у порядку адміністративного судочинства не може бути оскаржено рішення, дії чи бездіяльність будь-якої установи, організації, підприємства, їх посадових осіб.

Однак ані КАС України, ані в ЦПК не зазначено, які ж саме рішення, дії чи бездіяльність органів місцевого самоврядування, їхніх посадових чи службових осіб і в якому порядку мають розглядатися, що призводить до різного розуміння справ за однотипними позовами.

Так, дуже важливою є ст. 105 КАС (де визначено, які вимоги може містити адміністративний позов) та ст. 17 КАС України (в якій викладено компетенцію адміністративних судів, а саме: спори фізичних чи юридичних осіб

із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності; спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби; спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень; спори, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів; спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених Конституцією та законами України; спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму) [2].

Юрисдикція адміністративних судів не поширюється на публічно-правові справи: що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України; що належить вирішувати в порядку кримінального судочинства; про накладення адміністративних стягнень; щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) об'єднання громадян віднесені до його внутрішньої діяльності або виключної компетенції.

Лише ст. 15 ЦПК України встановлює, що суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин; інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства [7]. При цьому законом може бути передбачено розгляд інших справ за правилами цивільного судочинства.

Таким чином, вид юрисдикції – адміністративної чи цивільної – визначатиме характер позовних вимог і те, до кого вони спрямовані. Це дві важливі умови, які неодмінно повинні бути враховані при визначенні юрисдикції суду.

Отже, розглянувши розмежування деяких юрисдикцій, слід зазначити, що нормативно юрисдикція жодного суду не є абсолютно визначеною, а носить відносно визначений характер. Це означає, що юрисдикція щодо справ одного виду судочинства завжди визначається стосовно справ інших видів судочинства.

---

1. Бородін М., Ситнік О. Узагальнення судової практики з питань визначення критеріїв відмежування цивільних, адміністративних та господарських справ / Бородін М., Ситнік О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.pravo.org.ua.

2. Кодекс адміністративного судочинства України // Офіційний вісник України. – 2005. – № 32. – Ст. 1918.

3. Куйбіда Р. Межі адміністративної юрисдикції: спірні питання / Р. Куйбіда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.pravo.org.ua.

4. Пасенюк О. Адміністративна та господарська юрисдикція. Демаркація триває / О. Пасенюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www. vasu. gov. ua/ua/imp_sub. html?_m=publications&_t=rec&id=580.

5. Пасенюк О. Десять років адміністративного судочинства: розмежування конституційної та адміністративної юрисдикції / О. Пасенюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.osce.org/uk/ukraine/ 233086?download=true.

6. Смокович М.І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судових юрисдикцій. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 304 с.

7. Цивільний процесуальний кодекс [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15.

УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ Й ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Доненко Валерій Вікторович
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри загальноправових дициплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Вирішення питань забезпечення безпеки дорожнього руху стає все більш проблематичним.

Комплексне та системне вдосконалення основних напрямів розвитку адміністративного права України, як засобу забезпечення виконання головного обов'язку держави, є одним з важливих напрямів реформи в Україні, розвитку демократії прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Основні вектори реформ наведено у Стратегії сталого розвитку «Україна 2020». Відповідальність громадянського суспільства полягає у контролі влади, жити відповідно до принципів гідності та неухильно дотримуватися Конституції України та законів України. Важливого наголосу у суспільстві набувають останні кроки щодо реформування правоохоронної системи. Метою державної політики в цій сфері є коригування завдань та функцій правоохоронних органів, упровадження нових засад проходження служби, нових критеріїв оцінки роботи правоохоронців для підвищення рівня захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави від протиправних посягань.

Учасники парламентських слухань на тему: "Стан і перспективи забезпечення в Україні безпеки дорожнього руху", що відбулися 23 грудня 2015 року, зазначають, що порівняно із країнами Європейського Союзу та сусідніми країнами, Україна має надзвичайно низькі показники безпеки дорожнього руху, що призводить до значних людських та економічних втрат. Наслідком цього є високий рівень смертності та травматизму на дорогах. За даними офіційної статистики, за 11 місяців 2015 року в Україні сталося 119175 дорожньо-транспортних пригод, внаслідок яких загинуло 3529 осіб, травмовано 28104 особи. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), в Україні рівень смертності від дорожньо-транспортних пригод становить 12

осіб на 100 тисяч населення, що вдвічі перевищує середній показник у країнах Європейського Союзу. Дорожньо-транспортні пригоди є першою за поширеністю причиною смерті українців віком від 15 до 24 років та другою за поширеністю – віком від 5 до 14 років [1].

Одним з ефективних засобів з протидії правопорушенням у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху є адміністративно-деліктні засоби. Важливе значення для формування нового правового інструментарію для створеної Національної поліції України стали зміни в чинному законодавстві, передбачені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху» від 14 липня 2015 року [2], де були внесені значні зміни до порядку та видів адміністративних стягнень, який існував у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Так, по-перше, введено новий вид стягнень та додано статтю 24 КУпАП «Види адміністративних стягнень, штрафні бали»; по-друге, встановлено особливий порядок застосування штрафних балів; по-третє, суб'єктом відповідальності на певному етапі провадження стали вважатися юридичні та фізичні особи, за якими зареєстровано транспортний засіб; по-четверте, штрафи встановлено з чітко визначеним розміром без будь-якої альтернативи щодо як самої суми, так і накладення адміністративного стягнення в цілому, по-п'яте, суттєво зменшено кількість складів адміністративних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху, за які передбачається санкція – попередження. Попередження, як вид адміністративного стягнення, застосовується лише за такими складами: Стаття 125. Інші порушення правил дорожнього руху, Стаття 127. Порушення правил дорожнього руху пішоходами, велосипедистами та особами, які керують гужовим транспортом, і погоничами тварин. Таким чином, законодавець, з одного боку, ввів нові види адміністративних санкцій тільки для сфери забезпечення безпеки дорожнього руху – штрафні бали, а з іншого – суттєво зменшив можливість застосовувати такий вид стягнення як попередження. Адже, на думку професора Коломоєць Т.О., «особливість адміністративних правопорушень, за вчинення яких передбачається застосування попередження, їх незначний ступінь суспільної шкідливості і навіть інколи малозначний характер, цілком логічно припустити, що шкідливі наслідки за вчинення таких діянь є незначними, можуть бути мінімальними, а інколи і взагалі бути відсутніми, коли мова йде про формальні склади таких проступків, коли проступком «визнається саме вчинення протиправних діянь» [3, с. 49]

Важко з цим не погодитися. Але, на нашу думку, виключення можливості застосовувати попередження за незначні порушення, наприклад правил користування пасками безпеки, правил зупинки та стоянки, навіть незначне перевищення швидкості тощо на фоні запропонованих згаданим законом безальтернативних санкцій тільки підвищують напругу у відносинах з поліцейськими, про що можуть свідчити поширювані в мережі Інтернету відеосвідчення незадоволення громадян щодо дріб'язкового характеру вчинку та стягнення, яке на особу накладається. Адже розумний баланс у застосуванні ад-

міністративних стягнень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху схилився до застосування безальтернативних штрафів. Зазначене може свідчити і про посилення відповідальності в зазначеній сфері, і про посилення адміністративно-деліктної репресії як основного важеля протидії зростанню порушень правил дорожнього руху. Звуження ресурсу адміністративних стягнень у цій сфері, який існував раніше, призводить до суто механічної реакції на порушення у вигляді конкретної суми штрафу, який передбачено санкцією відповідної статті. За таких умов патрульні поліцейські не мають можливості застосовувати елементи, орієнтовані на досягнення усіх цілей адміністративного стягнення –виховання, превенція (загальна, конкретна), покарання. Своєрідний превентивний характер було закладено законодавцем у штрафні бали як стягнення, що накладається на громадян за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, установлені Кодексом України про адміністративні правопорушення і кожному громадянину, який має право керування транспортним засобом, щороку з початку року (з дня отримання права керування транспортним засобом) і до кінця року нараховується 150 балів.

Реальне ж запровадження штрафних балів у цій сфері не відбувається як за відсутності відповідних фінансів, так і відсутності нормативної регламентації їх реалізації підрозділами Національної поліції.

Таким чином, необхідно розширити застосування попередження як виду адміністративного стягнення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.

На нашу думку, зміни до чинного адміністративно-деліктного законодавства у сфері безпеки дорожнього руху призвели до суттєвого скорочення застосування цього виду стягнення. Зазначене є свідченням недооцінки законодавцем його перш за все виховного та попереджувального потенціалу саме у сфері дорожнього руху. По-друге, штраф, як адміністративне стягнення, має бути не у вигляді конкретної суми, а у певних мінімальних та максимальних межах. Зазначене дозволить застосовувати стягнення як з урахуванням особи порушника, характеру вчиненого правопорушення, так і інших обставин справи, що сприятиме зростанню рівня довіри до патрульної служби.

1. Про рекомендації парламентських слухань на тему «Стан і перспективи забезпечення в Україні безпеки дорожнього руху» // ВВР України. – 2016. – № 21. – Ст. 414; Про практику застосування та стан виконання Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху»: комітет, слухання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: httpp//komzakon.rada.gov.ua/

2. Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 39. – Ст. 372.

3. Адміністративна відповідальність : навч. посібник / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. – К. : Істина, 2011. – 184 с.

Комісаров Олександр Геннадійович
професор кафедри,
доктор юридичних наук, професор

Бойко Олена Іванівна
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СКЛАД СИЛ ТА ЗАСОБІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ, ЩО ЗАЛУЧАЮТЬСЯ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ ПІД ЧАС МАСОВИХ ЗАХОДІВ

Процес організації і забезпечення публічного порядку умовно поділяється на три етапи: підготовчий (попередній), виконавчий (безпосередній), заключний.

На підготовчому етапі організовується підготовка особового складу та технічних засобів до несення служби, проводиться остаточне дослідження території та об’єктів разом з організаторами та усуваються виявлені недоліки; проводиться службовий інструктаж нарядів і посадових осіб, уточнюються їх задачі та обов‘язки при проведенні заходу, проводяться тренування та репетиції дій нарядів в екстремальних умовах на закріплених за ними ділянках, організовується надійна взаємодія усіх зацікавлених служб і організацій.

Першим організаційним заходом при підготовці до служби є створення в територіальному органі Національної поліції координаційного центру. Залежно від масштабів масових заходів таким центром може бути оперативний штаб або координаційний орган. До складу оперативного штабу входять: начальник та його заступники; оперативний черговий; група управління силами і засобами; група інформації і аналізу; оперативно-слідча група; запрошуються представники швидкої допомоги та місцевої адміністрації.

Основними силами, які забезпечують охорону публічного порядку та безпеку громадян під час масових заходів, є особовий склад територіальних органів Національної поліції та підрозділів патрульної поліції, а додатковими силами – особовий склад підрозділів Національної гвардії, навчальних закладів МВС України.

Основними видами нарядів патрульної поліції, що залучаються до несення служби із забезпечення правопорядку під час масових заходів, є такі: 1) піші та автомобільні патрулі: безпосередньо перебувають біля місця (у місці) проведення масового заходу. Не залишають місце несення служби до його закінчення. Діють у постійній взаємодії зі старшим нарядів територіального органу поліції; не допускають до місця проведення масового заходу осіб, які перебувають у стані сп'яніння. Уживають заходів щодо затримання правопорушників; 2) ланцюжки: у разі необхідності здійснюють оточення території, на якій проводяться масові заходи, з метою недопущення проходу сторонніх осіб. При проведенні двох або більше масових заходів в одному місці

для запобігання зіткненням між учасниками заходів забезпечують їх розмежування. Забезпечують організований рух учасників заходу; 3) пропускні (фільтраційні) пункти: працівники патрульної поліції, які перебувають на пропускних (фільтраційних) пунктах, проводять поверхневу перевірку осіб, які хочуть потрапити до місця проведення заходу, вилучають предмети, які можуть бути використані для заподіяння тілесних ушкоджень, виявляють та затримують правопорушників; 4) пости регулювання дорожнього руху: забезпечують відведення автотранспорту від місць проведення масових заходів. Під час піших походів за участю великої кількості громадян забезпечують часткове обмеження руху транспорту на маршруті пересування учасників заходів; 5) групи супроводження: здійснюють контроль за переміщенням організованих груп громадян у межах населеного пункту; під час піших походів забезпечують супровід учасників заходів до місця їх проведення; 6) пости спостереження: перебувають у визначеному місці, здійснюють спостереження за прибуттям та переміщенням організованих груп громадян, які прибувають до населеного пункту для участі в масових заходах.

На першому етапі штаб приступає до складання плану основних заходів, в якому необхідно передбачити: організаційні заходи; підбір відповідальних осіб на найбільш складні ділянки роботи; заходи, які стосуються питань підготовки служби, її проведення та надання практичної допомоги підпорядкованим підрозділам і приданим силам.

При організації охорони публічного порядку та публічної безпеки під час проведення масових заходів керівник повинен передбачати:

На вулицях, площах, у парках, скверах:

– по зовнішньому периметру території проведення заходу – недопущення проходу до місця заходів осіб, які знаходяться у стані сп’яніння, мають предмети, які можна використати для нанесення тілесних ушкоджень; забезпечення безперешкодного проходу місцевих жителів до своїх помешкань, а працівників установ, підприємств, організацій – до місця роботи; створення ланцюжків перед шляхами пересування протидіючих груп громадян; проїзд (відведення) автотранспорту;

– охорону важливих об’єктів, що знаходяться поблизу проведення заходу;

– поступову (планомірну) евакуацію визначеними шляхами учасників та глядачів заходу після його завершення, організовану посадку та безпечний проїзд комунальним транспортом.

Під час піших походів:

– завчасне відведення транспорту від маршруту проведення заходу;

– можливість зміни руху учасниками заходу від раніше визначеного маршруту;

– можливість блокування проїжджої частини вулиць.

Основною вимогою при підготовці планів охорони публічного порядку при проведенні масових заходів є чітке формулювання основних цілей і задач, що випливають із змісту оперативної обстановки. При цьому стан діяльності територіального органу Національної поліції ставиться у пряму залежність від того, наскільки з’ясовані ці завдання і цілі, як визначені напрямки їх

виконання.

Варіанти охорони публічного порядку та безпеки, чисельність особового складу, що залучається, його оснащеність, форма одягу тощо визначаються відповідними рішеннями керівників, на території обслуговування яких проводяться масові заходи: звичайний варіант несення служби – при незначній чисельності учасників заходу та прогнозованому неускладненні оперативної обстановки; посилений варіант несення служби – при значній кількості учасників заходу або наявній інформації про можливі ускладнення оперативної обстановки; особливий варіант несення служби – при великій кількості учасників масового заходу, а також за участю вищих посадових осіб України, зарубіжних країн або відомих громадсько-політичних діячів, присутність яких може викликати підвищений суспільний інтерес та призвести до різкого ускладнення обстановки.

При підготовці рішення щодо охорони публічного порядку детально вивчається програма проведення масового заходу, інформація про кількість глядачів та інших учасників, маршрути їх руху, розташування торговельних точок, стоянок автотранспорту, а також інформація про погодні умови.

Підготовка проведення різного роду масових заходів повинна включати питання взаємодії територіальних органів Національної поліції та підрозділів патрульної поліції на таких рівнях:

- при проведенні масових заходів у місті Києві та обласних центрах – між відповідними головними управліннями Національної поліції та управліннями патрульної поліції;

- при проведенні масових заходів в інших населених пунктах – між відповідними територіальними підрозділами поліції в містах (районах) та управліннями патрульної поліції.

У результаті всебічного вивчення і оцінки інформації, пов’язаної із заходом, що буде проводитися, у групи з розробки рішення складається план організації охорони публічного порядку, який включає такі елементи: 1) спосіб охорони публічного порядку; 2) характер режимних заходів; 3) місця зосередження основних сил і резерву; 4) порядок маневру та оперативного керування нарядами.

Для координації спільних дій органів правопорядку напередодні проведення заходу проводиться планування розстановки сил та засобів, яка включає в себе: способи виконання поставленого завдання; зона оточення, час висування підрозділів служби охорони публічного порядку, введення обмеження руху автотранспорту і пішоходів та відновлення руху після закінчення заходу; поділ території оточення на зони, сектори, дільниці; визначення видів нарядів, їх склад та особисті обов’язки; розрахунок необхідної кількості працівників, військовослужбовців Національної гвардії, а також кількість технічних і спеціальних засобів; порядок підготовки особового складу до несення служби; організація управління підрозділами і нарядами, схема зв’язку; основні варіанти дій нарядів при ускладненні оперативної обстановки, порядок використання резерву, маневру силами; порядок взаємодії з органами СБУ, командуванням військових частин, навчальних закладів, керівниками державних органів, установ і підприємств, які забезпечують проведення заходу.

Одним із важливих питань при організації взаємодії стає визначення порядку використання усіх служб Національної поліції, Національної гвардії, а також громадськості на випадок виникнення групових порушень публічного порядку або масових заворушень. Відповідний Порядок організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України 10.08.2016 № 773.

Взаємодія організовується при постановці завдань, які в ході несення служби уточнюються.

Миронюк Роман Вікторович
професор кафедри адміністративного права,
процессу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАКОННОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОНИКНЕННЯ ДО ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ БЕЗ ВМОТИВОВАНОГО РІШЕННЯ СУДУ ЯК ПРЕВЕНТИВНОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЗАХОДУ

У серпні 2015 року набули чинності основні положення Закону України «Про національну поліцію» від 2 липня 2015 року, зокрема щодо застосування поліцейських заходів [1]. Цим законом визначено, що одним із видів превентивних поліцейських заходів є проникнення до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду.

Відповідно до статті 30 Конституції України, кожному гарантується недоторканність житла чи іншого володіння особи [2]. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду та обшуку. Цей інший порядок і визначено статтею 38 Закону, а також статтею 233 КПК України, яка, окрім передбачених у статті 38 Закону підстав, визначає ще одну – добровільну згоду власника [3]. Але норма КПК поширюється лише на дії слідчого та прокурора у порядку досудового провадження по порушеній шляхом внесення до єдиного реєстру досудових розслідувань кримінальній справі.

Після проникнення до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами статті 234 КПК України, перевіряючи, крім іншого, чи дій-

сно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому статтею 255 КПК України [3].

Під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також усі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом. Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи.

До надзвичайної ситуації, що може загрожувати життю людей та цінному майну, можна віднести пожежу, затоплення, пошкодження житла чи іншого володіння особи внаслідок природних стихій тощо.

Безпосереднє переслідування осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, означає, що поліцейський виявив факт вчинення злочину особою чи встановив особу, яка знаходиться в розшуку за вчинення злочину, та розпочав переслідувати дану особу.

Поліцейський також може проникнути до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду для припиненням злочину, що загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні. При цьому повинна бути очевидна інформація про вчинення такого злочину, що загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні.

Окремі винятки щодо проникнення до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду, крім підстав, визначених ст. 38 Закону, містить Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 № 638-IV, який в п. 6 ст. 15 передбачає право посадових осіб, у тому числі поліцейських. залучених до проведення антитерористичної операції, в зоні її проведення входити (проникати) в жилі та інші приміщення, на земельні ділянки, що належать громадянам, під час припинення терористичного акту та при переслідуванні осіб, які підозрюються у вчиненні такого акту, на територію та у приміщення підприємств, установ і організацій, перевіряти транспортні засоби, якщо зволікання може створити реальну загрозу життю чи здоров'ю людей [4]. У той же час дані підстави цілком підпадають під випадки, визначені у ст. 38 Закону «Про Національну поліцію» – з метою безпосереднього переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні злочину та припинення злочину, що загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні.

У будь-якому випадку незалежно від підстав проникнення до житла чи іншого володіння особи поліцейський не може обмежувати її права користуватися власним майном, що здійснюється на законних підставах.

Як і будь-яке застосування превентивного поліцейського заходу. проникнення до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду

має супроводжуватися оформленням протоколу, хоча його зміст та порядок оформлення не визначено. До того ж, як вірно зазначають окремі автори, проникнення до житла чи іншого володіння особи оформлюється відповідно до КПК особами, які здійснюють процесуальне провадження у кримінальній справі – прокурором або слідчим за дорученням прокурора, а не поліцейським [5, с.109]. Однак потрібно зважити на те, що в даному випадку йде мова про застосування превентивного поліцейського заходу проникнення до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду. Таким чином, оскільки більшість превентивних поліцейських заходів оформлюється протоколом, доцільно було б у межах розділу IV «Поліцейські заходи» Закону закріпити статтю «Порядок процесуального оформлення поліцейського заходу», в якій і визначити порядок оформлення протоколу застосування превентивних поліцейських заходів.

У підсумку варто зазначити, що для ефективності та законності застосування такого превентивного заходу як проникнення до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду, доцільно порядок його застосування (алгоритм дій поліцейського) визначити у відповідному положенні, що має бути затверджене наказом МВС, або, принаймні, в рекомендаціях по його застосуванню.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.

4. Про боротьбу з терроризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180.

5. Кононець В.П. Актуальні проблеми процесуального порядку проникнення до житла громадян на законних підставах працівниками Національної поліції / В.П. Кононець // Право і суспільство. – № 3. – 2016. – С. 107–111.

Бойко Дмитро Дмитрович
кандидат юридичних наук,
керівник територіального сервісного
центру МВС у Дніпропетровській області

АДМІНІСТРАТИВНІ АКТИ У СФЕРІ РЕЄСТРАЦІЙНО-ТРАНСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МВС УКРАЇНИ

З огляду на продовження адміністративної реформи в Україні, зміни концепції та принципів діяльності правоохоронних органів, перехід від домінування каральної функції в їх діяльності до сервісно-публічної на засадах прозорості, рівності та доступності актуальним виглядає питання процедурної діяльності МВС України щодо забезпечення безпеки дорожнього руху.

Синтезуючи функції МВС України у сфері забезпечення безпеки дорож-

нього руху, можна виділити два основних напрямки: юрисдикційний та неюрисдикційний (позитивний). Для забезпечення останнього МВС України наділена повноваженнями щодо здійснення реєстраційних, дозвільних та інших функцій з метою регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Ця діяльність повинна здійснюватися в певних рамках, передбачених відповідними нормативно-правовими актами. Як показує аналіз діючого законодавства, що регулює адміністративну діяльність МВС України щодо прийняття та застосування адміністративних актів у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, відповідні правові процедури здійснення даної діяльності регламентовані не повною мірою, іноді фрагментарно. В умовах формування в Україні правової держави таке положення не є допустимим.

Поняття державної реєстрації транспортних засобів закріплено у статті 34 Закону України «Про дорожній рух» [1]. Відповідно до вказаної норми державна реєстрація транспортних засобів полягає у здійсненні комплексу заходів, пов'язаних із перевіркою документів, які є підставою для здійснення реєстрації, звіркою і, за необхідності, дослідженням ідентифікаційних номерів складових частин та оглядом транспортного засобу, оформленням і видачею реєстраційних документів та номерних знаків. Державний облік зареєстрованих транспортних засобів включає в себе процес реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про зареєстровані транспортні засоби та їх власників.

Також дана норма визначає перелік транспортних засобів, які підлягають державній реєстрації – призначені для експлуатації на вулично-дорожній мережі загального користування транспортні засоби усіх типів: автомобілі, автобуси, мотоцикли усіх типів, марок і моделей, самохідні машини, причепи та напівпричепи до них, мотоколяски, інші прирівняні до них транспортні засоби та мопеди, що використовуються на автомобільних дорогах державного значення. На наш погляд, не досить вдало законодавець закріпив обов’язок реєстрації мопедів, прив’язавши до нього умову «що використовуються на автомобільних дорогах державного значення». З цієї норми виходить, що державній реєстрації не підлягають мопеди, якщо вони експлуатуються на дорогах недержавного значення. Насправді це не відповідає дійсності. Звідси, пропонуємо виключити з ч. 3 ст. 34 Закону України «Про дорожній рух» слова «що використовуються на автомобільних дорогах державного значення».

Загальні положення про порядок здійснення державної реєстрації транспортних засобів закріплено в постанові Кабінету Міністрів України від 07.09.1998 № 1388 «Про затвердження Правил державної реєстрації та обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів та мотоколясок» [2]. Відповідно до п. 3 зазначеної постанови, державна реєстрація транспортних засобів проводиться сервісними центрами МВС з метою контролю за відповідністю конструкції та технічного стану транспортних засобів установленим вимогам стандартів, правил і нормативів, використанням транспортних засобів в умовах воєнного і надзвичайного стану, а також для ведення їх обліку та запобігання вчиненню щодо них протиправних дій, які діють на підставі відповідного положення про їх діяльність [3].

Зазначимо відсутність нормативно закріпленого порядку здійснення сервісними центрами МВС України державної реєстрації, перереєстрації та обліку транспортних засобів. Натомість, сервісні центри МВС України на сьогодні керуються чинним наказом МВС України від 11.08.2010 № 379 «Про затвердження Інструкції про порядок здійснення підрозділами Державтоінспекції МВС державної реєстрації, перереєстрації та обліку транспортних засобів, оформлення і видачі реєстраційних документів, номерних знаків на них» [4] (далі – Інструкція про порядок реєстрації ТЗ).

Під час державної реєстрації автотранспортних засобів та причепів до них центрами здійснюється не тільки їх облік, а й перевірка правомірності їх експлуатації, а також перевірка відповідності їх конструкції, технічного стану та обладнання встановленим вимогам безпеки.

Таким чином, державна реєстрація транспортних засобів та причепів до них може бути визначена як офіційне підтвердження від імені держави факту обліку та допуску до експлуатації по автомобільних дорогах загального користування транспортного засобу чи причепу до нього, конструкція, технічний стан та обладнання якого відповідає встановленим вимогам безпеки, а також знаходження в законному обігу як об'єкта цивільних прав.

Державна реєстрація транспортних засобів та причепів до них здійснюється шляхом спеціальних адміністративних процедур, які належать до числа реєстраційних. У рамках даних процедур посадовими особами сервісних центрів МВС вирішуються індивідуальні справи, пов'язані з державною реєстрацією транспортних засобів та причепів до них, які можна назвати реєстраційно-транспортними актами.

Залежно від питань, пов'язаних з державною реєстрацією транспортних засобів, слід виділити такі види реєстраційно-транспортних актів: акти про реєстрацію транспортних засобів, у тому числі тимчасову; акти про зміну реєстраційних даних на транспортні засоби; акти про зняття транспортних засобів з реєстраційного обліку; акти про видачу реєстраційних знаків «Транзит»; акти про видачу дублікатів реєстраційних документів на транспортні засоби в обмін на втрачені, не придатні для використання чи тим, які не відповідають встановленим зразкам, строк дії яких скінчився; акти про видачу реєстраційних знаків на транспортні засоби в обмін на втрачені, не придатні для використання чи тим, які не відповідають державним стандартам України.

Процедурна діяльність посадових осіб Центрів щодо прийняття конкретного реєстраційно-транспортного акта здійснюється у вигляді проваджень, які можна поділити на такі стадії: 1) порушення реєстраційно-транспортної справи; 2) розгляд реєстраційно-транспортної справи та підготовка прийняття адміністративного акта; 3) прийняття адміністративного акта за результатами розгляду реєстраційно-транспортної справи; 4) оскарження адміністративного акта за результатами розгляду реєстраційно-транспортної справи.

Слід зазначити, що в нормативно-правових актах, що затверджують порядок діяльності сервісних центрів МВС, не визначено стадії провадження щодо здійснення реєстрації, перереєстрації транспортних засобів та причепів до них, не систематизовано норми по цих стадіях, що ускладнює логічну по-

слідовність дій посадових осіб сервісних центрів при вирішенні реєстраційно-транспортної справи.

1. Про дорожній рух : Закон України від 28.01.93 № 3353-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 31. – Ст. 338.

2. Про затвердження Правил державної реєстрації та обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів та мотоколясок : постанова Кабінету Міністрів України № 1388 від 07.09.1998 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 36. – Ст. 6.

3. Типове положення про центр надання послуг, пов'язаних з використанням автотранспортних засобів : наказ МВС України від 30.01.2013 № 72 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 14. – Ст. 512.

4. Про затвердження Інструкції про порядок здійснення підрозділами Державтоінспекції МВС державної реєстрації, перереєстрації та обліку транспортних засобів, оформлення і видачі реєстраційних документів, номерних знаків на них : наказ МВС України від 11.08.2010 № 379 / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0123-11.

Валєєв Руслан Гельманович
старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат педагогічних наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОЇ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Ефективна боротьба зі злочинністю та виконання інших функцій поліції неможлива без дотримання основних трудових прав поліцейських, зокрема, права на відпочинок та права на оплату праці (належне грошове забезпечення). Водночас тривалий час практика функціонування територіальних правоохоронних органів свідчить про тотальне нехтування основними гарантіями трудових прав.

Усвідомлення цього факту обумовило здійснення в останні роки наукових розвідок службово-трудових відносин працівників органів внутрішніх справ і поліції такими дослідниками: Н.Б. Болотіна, В.С. Венедіктов, В.В. Гончарук, М.І. Іншин, В.Я. Киян, М.М. Клемпарський, А.В. Коваленко, І.М. Коваленко, О.В. Кузніченко, О.В. Лавріненко, К.Ю. Мельник, Л.В. Могілевський, О.М. Обушенко, І.В. Пахар, О.Ю. Чапала, І.В. Шруб, В.І. Щербина та ін.

Ґрунтуючись на висновках відповідних досліджень та останніх нормативно-правових актів, що запровадили функціонування Національної поліції, ми вважаємо за доцільне вивчити стан забезпечення основних трудових прав поліцейських.

Поняття службового часу поліцейського в цілому тотожне змісту поняття «робочий час» та відображає проміжок часу, протягом якого працівник повинен виконувати свою трудову функцію з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку органу поліції, з урахуванням принципів безперервного та цілодобового виконання завдань поліції. Ми погоджуємося з К.Ю. Мельником, що правовідносинам у сфері проходження служби у правоохоронних органах притаманні усі ознаки, характерні для трудових правовідносин, а їхніми особливостями «є більший ступінь участі держави в їх регулюванні, ніж у регулюванні трудових відносин інших категорій працюючих; наявність обмежень і заборон, пов'язаних із проходженням служби; існування додаткових гарантій здійснення посадових обов'язків; обмежена можливість застосування індивідуального договірного регулювання цих трудових відносин» [1].

При цьому основною характеристикою робочого (службового) часу є його тривалість і залежно від цього параметра можна виокремити його різновиди, режими. Враховуючи, що на практиці службовий час поліцейських, схильний до перевищення нормальної тривалості, ми зосередимо увагу на таких видах робочого часу, як надурочні роботи та ненормований робочий час.

Надурочні роботи регламентовано у ст. 62–65, 106, 172, 176, 177, 192, 220, 247 КЗпП. В.В. Гочарук дефініціює їх як «робочий час, протягом якого працівник виконує свою трудову функцію понад встановлену норму робочого *часу*» [2], але ми вважаємо, що такий підхід ґрунтується на занадто широкому тлумаченні терміна, оскільки включає до його обсягу роботу у вихідні, святкові та неробочі дні, у дні відпустки тощо. Натомість чинний кодекс у частині першій ст. 62 визнає понадурочними «роботи понад встановлену тривалість робочого *дня*».

Важливими елементами режиму надурочних робіт є такі: 1) можливість їхнього застосування роботодавцем «лише у виняткових випадках, що визначаються законодавством» (ст. 62 КЗпП), 2) заборони та обмеження щодо залучення до надурочних робіт окремих категорій найманих працівників (ст.ст. 63, 172, 176, 177, 192, 220 КЗпП), 3) необхідність одержання дозволу виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) для проведення надурочних робіт (ст. 64 КЗпП), 4) встановлення граничних норм застосування надурочних робіт, які не повинні перевищувати для кожного працівника чотирьох годин протягом двох днів підряд і 120 годин на рік (ст. 65 КЗпП), 5) підвищена оплата роботи в надурочний час (ст. 106 КЗпП).

Натомість ненормований робочий час не отримав детальної регламентації у чинному трудовому законодавстві. Здається, що цей розповсюджений феномен правової реальності здобув свою легалізацію за допомогою норм Закону України «Про відпустки», який у ст. 8 «Щорічна додаткова відпустка *за особливий характер праці* та її тривалість» передбачає надання «працівникам з ненормованим робочим *днем*» додаткової відпустки тривалістю до 7 календарних днів «згідно із списками посад, робіт та професій, визначених колективним договором, угодою». З урахуванням положень Рекомендацій Міністерства праці та соціальної політики України щодо порядку надання

працівникам з ненормованим робочим днем щорічної додаткової відпустки за особливий характер праці [3], можна виокремити такі відмінності ненормованого робочого часу від понадурочних робіт: 1) встановлюється для певних категорій працівників, зокрема: адміністративного, управлінського, технічного, господарського персоналу та інших працівників, праця яких не піддається обліку в часі; 2) його застосування не потребує «спеціальних випадків» та погодження з профспілками; 3) конкретний перелік посад закріплюється у колективному договорі, колективній угоді; 4) не встановлено граничних норм застосування; 5) робота понад встановлений час компенсується не грошима, а щорічною додатковою відпусткою. Водночас зазначимо, що працівники, для яких колективним договором або угодою встановлено ненормований робочий *день,* можуть залучатися до роботи у вихідні, святкові й неробочі дні лише на загальних підставах, з грошовою компенсацією.

У тексті Закону України «Про Національну поліцію» до службового часу правоохоронців характеристика «ненормований» не використовується. Натомість ст. 91 роз'яснює, що «особливий характер служби в поліції містить такі спеціальні умови для певних категорій поліцейських: 1) служба у святкові та вихідні дні; 2) служба позмінно; 3) служба з нерівномірним графіком; 4) служба в нічний час». Охарактеризуємо ці «спеціальні умови».

Служба поліцейських у святкові та вихідні дні є цілком доцільним інститутом, спрямованим на забезпечення публічного порядку. Порядок компенсації поліцейським служби у вихідні, святкові та неробочі дні, на відміну від загального порядку оплати відповідної роботи, передбачає надання поліцейським, які виконували службові обов'язки у такі дні, відповідного часу для відпочинку протягом двох наступних місяців. З одного боку, компенсація залучення поліцейських до цієї понаднормової роботи у вигляді днів відпочинку спрямована на відновлення їх працездатності, запобігання втомленості. З іншого боку, загальний порядок компенсації роботи у святкові та неробочі дні (ст. 107 КЗпП) передбачає оплату роботи у подвійному розмірі. Тому, на нашу думку, варто закріпити можливість вибору найманим працівником (у нашому випадку – поліцейським) варіанта компенсації роботи у вихідні, святкові, неробочі дні – грошима чи додатковим часом відпочинку. Поки що практика грошової компенсації поліцейським такої роботи категорично виключена, принаймні пунктом 20 «Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання» [4], який встановлює: «За виконання службових обов'язків понад установлений службовий час, у вихідні, святкові та неробочі дні грошове забезпечення поліцейським додатково не виплачується».

Наступні спеціальні умови, що складають особливий характер служби в органах Національної поліції, – служба позмінно та служба в нічний час, їхнє унормування та практика застосування в цілому не викликає заперечень з боку фахівців та поліцейських. Вони документально фіксуються у посадових інструкціях, функціональних обов'язках, графіках чергування, книгах нарядів тощо, обліковуються роботодавцем і компенсуються в установленому порядку.

Проте така спеціальна умова служби поліцейських, як «служба з нерівномірним графіком» фактично постає новелою трудового законодавства та недослідженим феноменом для науки трудового права. На нашу думку, поява цієї конструкції обумовлена цілком зрозумілою та беззаперечною вимогою, що кожен поліцейський на усій території України незалежно від часу доби в разі звернення до нього будь-якої особи із заявою чи повідомленням про правопорушення, зобов'язаний вжити необхідних заходів. Крім того, ця спеціальна умова також поглинає іншу особливість роботи окремих категорій поліцейських, яка полягає у чергуванні.

На практиці ми спостерігаємо, що у генеральних, міжгалузевих угодах, галузевих угодах МВС та колективних договорах територіальних органів Національної поліції не визначається перелік робіт, професій, посад поліцейських.

Отже, можемо констатувати такі висновки.

1. Стосовно поліцейських на цей час спостерігається практика збільшення тривалості службового часу, причому законодавчих обмежень щодо трактування збільшеної тривалості як надурочних робіт не встановлено, але це забороняється відомчими актами.

2. Формулювання «служба з нерівномірним графіком» потребує або зміни на формулювання «ненормований робочий день», або детальної регламентації, зокрема, встановлення граничних меж.

3. У цьому випадку необхідно покладення на роботодавця обов'язку фіксувати тривалість служби, що перевищує нормальну тривалість службового часу, та визначення у колективних договорах та/або угодах переліку відповідних робіт, професій, посад поліцейських.

---

1. Мельник К.Ю. Трудові правовідносини службовців правоохоронних органів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.05 / К.Ю. Мельник. – Одеса, 2011. – 36 с.

2. Гончарук В.В. Робочий час працівників ОВС як одна з основних умов їх праці / В.В. Гончарук // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 184–188.

3. Рекомендації щодо порядку надання працівникам з ненормованим робочим днем щорічної додаткової відпустки за особливий характер праці, затверджені наказом Мінпраці та соціальної політики України від 10.10.1997 № 7.

4. Порядок та умови виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання, затверджені наказом МВС від 06.04.2016 № 260.

Ковалів Мирослав Володимирович
завідувач кафедри
адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАВДАНЬ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ

Реформація в Україні Національної поліції відзначається значним громадським, політичним і науковим інтересом. Адже саме цей державний орган покликаний служити суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. Успіх у виконанні цих завдань, безумовно, пов'язаний із досконалістю системи поліцейських підрозділів.

Законодавцем у складі поліції передбачено функціонування таких підрозділів: 1) кримінальна поліція; 2) патрульна поліція; 3) органи досудового розслідування; 4) поліція охорони; 5) спеціальна поліція; 6) поліція особливого призначення, а також можуть утворюватися науково-дослідні установи та установи забезпечення (ч. 3, 4 ст. 13 Закону України «Про Національну поліцію»). Основними завданнями поліції відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Перелічені завдання є загальними та обов'язковими до виконання всіма підрозділами поліції незалежно від напряму виконуваної роботи і покладених на них безпосередніх обов'язків. Профілактична діяльність поліції є всеохоплюючою та виступає складовою частиною всіх напрямків її діяльності, хоч у публічних місцях частіше перебуває патрульна поліція. Саме їй відводиться найбільша увага законодавцем. Так, це повноваження, передбачені п. 3-5, п. 8-14 ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію».

Однак співставлення завдань указаним поліцейським підрозділам свідчить про нестиковку їхніз реаліями роботи поліцейських підрозділів та прогалиниу нормативно-правовому забезпеченні, з потребою вдосконалення розподілу повноважень між ними, введення декотрих у правове поле. Пояснімо, про що йдеться.

Так, у переліку підрозділів Національної поліції з незрозумілих причин не передбачено підрозділів конвою, дільничних інспекторів, дозвільної системи тощо, які раніше входили до блоку громадської безпеки, а тепер перейменовані у поліцію превентивної діяльності. Нова патрульна поліція, виходя-

чи з форм адміністративної діяльності, яку здійснює, яка раніше входила до цього блоку, стала самостійним конгломератом колишньої Державтоінспекції та патрульно-постової служби. Тож ці підрозділи опинились в умовному «правовому вакуумі», хоча й продовжують виконувати свої обов'язки в системі МВС України. На практиці склалася ситуація, в якій для забезпечення перелічених вище функцій поліцейського у територіальних підрозділах поліції створено Управління превентивної діяльності Головного Управління Національної Поліції як самостійний підрозділ, якому інколи всупереч працює Управління патрульної поліції, не у повному обсязі взаємодіє з ним, хоча й має перехресні функції, насамперед, пов'язані з охороною публічного порядку та безпеки.

Тож чимало змістовних і досить об'ємних серед передбачених у ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» основних повноважень Національної поліції залишились без відповідних суб'єктів виконання, зокрема:

1) п. 17 ст. 23 – контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, а також запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі – функції, що раніше виконувала кримінальна служба у справах дітей, а нині – так звані відділи ювенальної превенції;

2) п. 18 ст. 23 – запобігання та припинення насильства в сім'ї, які здійснюють дільничні інспектори на підставі ст. 6 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» та «Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України», затвердженого наказом МВС України від 11.11.2010 № 550;

3) п. 10 ч. 1 ст. 31 – перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб, на підставі вищезазначеного Положення про службу дільничних інспекторів міліції фактично здійснюють дільничні інспектори на забезпечення Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»;

4) п. 21, 22 ст. 23 – контроль за дотриманням спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ і таке інше, який виконують інспектори дозвільної системи відповідно до відомчої інструкції;

5) п. 5 ст. 23 – своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події, яким займається чергова частина, що діє на підставі наказу МВС України «Про організацію діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань» від 28.04.2009 № 181 та «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події» від 06.11.2015 № 1377. Слід зазначити, що

перехресну функцію здійснюють так звані кол-центри патрульної служби Національної поліції, причому не завжди ефективно співпрацюючи з черговою частиною відділів поліції на місцях;

6) науково-дослідні установи (далі – НДУ) та установи забезпечення Національної поліції, статус і перелік яких не визначено. Також донині не визначено статус ВНЗМВС України, які навчають особовий склад поліції, а також займаються науково-дослідною діяльністю на замовлення практичних підрозділів поліції.

Враховуючи вказане, перелік передбачених у Законі України «Про Національну поліцію» підрозділів поліції має бути переглянуто та вдосконалено. Зокрема, слід зазначити, що де-юре у вказаному Законі зазначається назва та зміст діяльності такого підрозділу, як «спеціальна поліція», яка, виходячи з основних завдань і повноважень, має повноваження з несення служби в зоні відчуження та зоні безумовного (обов'язкового) відселення Чорнобильської АЕС, на виконання Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи»; участі у рятуванні людей і майна при стихійних лихах, катастрофах, інших надзвичайних ситуаціях; забезпечення готовності поліції до дій при виникненні надзвичайних ситуацій; координації діяльності підрозділів у районах забруднення, підготовки зведених загонів до дій, які можуть виникнути при надзвичайних ситуаціях на атомних станціях України. Де-факто, даний підрозділ ще реформується.У той же час у розглядуваному законі немає згадки про забезпечення діяльності спеціальних установ поліції з організації роботи ізоляторів тимчасового тримання, спецприймальників для осіб, підданих адміністративному арешту, а також конвоювання в установленому порядку заарештованих і затриманих.

Маслюк В’ячеслав Валерійович
начальник відділу розшуку та дізнання
Управління патрульної поліції у м. Дніпро

Гаркуша В’ячеслав Вікторович
доцент кафедри адміністративного права,
процессу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПОЛІЦЕЙСЬКІ ЗАХОДИ ПЕРЕВІРКИ ПРАВОМІРНОСТІ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

У наш час досить поширеною проблемою стала наявність на дорогах великої кількості «автомобілей-двійників», причому в багатьох випадках їх власники навіть не підозрюють про це. «Автомобіль-двійник» – це транспортний засіб, який схожий на інший аналогічний автомобіль і повністю відповідає йому як за зовнішнім виглядом, так і за номерними знаками, технічни-

ми характеристиками і документами. Звичайно, тільки одна з двох таких машин «чиста», в той час як друга є лише її тінню, яка не має жодних правових підстав для правомірної експлуатації.

Зловмисники, маючи на руках загублений (або вкрадений) справжній техпаспорт, підбирають автомобіль, який би повністю відповідав моделі, типу кузова і основним характеристикам справжнього володаря техпаспорта. А далі – справа техніки. Ідентифікаційні номери складових частин двійника перебивають, і «брат-близнюк» готовий до продажу. Як альтернативний варіант отримання документів може використовуватися чистий бланк, в який просто вносяться дані власника оригіналу (інформація доступна в базі Національної поліції). Звичайно, і в цьому випадку номери перебивають.

Найчастіше подібне дублювання використовується для транспортування та продажу крадених машин, причому майбутній власник навряд чи відразу зможе визначити наявність проблем, адже навіть пробивши авто по базах, воно виявиться реальним і матиме свою історію. Крім того, подвійні документи роблять і на автомобілі, які були привезені із сусідніх країн, а тут їх просто не розмитнили.

Звісно, недобросовісним «перекупникам» немає сенсу витрачати зайві гроші на легалізацію ввезення транспортних засобів, особливо з огляду на досить низьку вартість і оперативне виготовлення підробленої документації. Усі майбутні проблеми, які рано чи пізно виникнуть з таким автомобілем, – це вже турбота довірливого покупця.

Нерідко з дубльованими документами продаються і транспортні засоби, які були предметом злочину. За участю таких транспортних засобів вчинялися ДТП з потерпілими чи смертельними наслідками, проблеми з кредитом і арешт майна – найбільш поширені причини появи «близнюка» в цьому випадку. Також часто змінюють номерні позначення на викрадених транспортних засобах. На автівках з кримінальним минулим зловмисники не лише міняють ідентифікаційний номер і заводську табличку, а й використовують методи заміни номерної деталі та зварювання. Причому нові позначення вирізають з розбитих чи зламаних автомобілів, що підходять за маркою та кольором.

Найчастіше такі автомобілі продаються за дорученням, за участю нотаріуса недобросовісного продавця. А довірливий покупець «двійника», бажаючи заощадити певну грошову суму, в результаті несе повну відповідальність за свої дії, мимоволі стаючи співучасником злочину. При цьому незнання або небажання знати про існування «близнюка» не звільняють його від відповідальності.

Спочатку про існування двох однакових машин їх власники можуть і не здогадуватися, але рано чи пізно правда все одно розкриється, причому це може статися в самий невідповідний момент. Іноді водій «оригіналу» починає отримувати повістки від виконавчої служби, в яких від нього вимагають виплатити штрафи за порушення, про які він навіть не підозрював, або ще й доводиться з'являтися до суду для розгляду справи про ДТП за участю їх машини. Власник автомобіля-двійника може дізнатися про перебиті номери безпосередньо на самій експертизі, як тільки спробує продати автомобіль або захоче його переобладнати (наприклад встановити газобалонну установку). У

тому випадку, коли документи були підроблені не на основі реальної інформації (немає в базі Національної поліції), автомобіль буде вільно переміщатися тільки до першої перевірки державних номерних знаків. Після встановлення неправомірності його експлуатації транспортний засіб затримується працівниками Національної поліції з постановкою на штрафмайданчик.

Відповідальність за знищення, підробку або заміну ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі або кузова, або заміну без дозволу відповідних органів номерної панелі з ідентифікаційним номером транспортного засобу передбачено законодавством у статті 290 Кримінального кодексу України [1]. Санкція зазначеної статті передбачає штраф від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на строк до трьох років.

За відсутності складу кримінального правопорушення в діях особи, яка керує автомобілем-двійником, може вбачатися склад адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 121-1 КУпАП [2]. Експлуатація водіями транспортних засобів, ідентифікаційні номери складових частин яких не відповідають записам у реєстраційних документах, знищені або підроблені. Санкція такого правопорушення передбачає накладення штрафу на винну особу в розмірі п’ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Слід зазначити, що існують певні недоліки чинного законодавства та практики його реалізації щодо перевірки правомірності експлуатації транспортних засобів. Це пов’язано з певною складністю процедури перевірки транспортного засобу. Так, відповідно до п. 4 розділу ІІ Положення про патрульну службу МВС [3], до завдань патрульної поліції віднесено забезпечення безпеки дорожнього руху; організацію контролю за додержанням законів, інших нормативно-правових актів з питань безпеки дорожнього руху. Відповідно до п. 2.4 б) Правил дорожнього руху [4], на вимогу працівника міліції водій повинен зупинитися з дотриманням вимог Правил дорожнього руху, а також дати можливість перевірити номери агрегатів і комплектність транспортного засобу. По-перше, працівників міліції вже немає. По-друге, у статті 35 Закону України «Про Національну поліцію» [5] визначено 9 підстав для зупинки транспортного засобу і серед них відсутня підстава для перевірки правомірності експлуатації транспортного засобу. Законодавством також не передбачено підстав для здійснення таких перевірок.

Навіть якщо передбачити правові підстави для перевірки правомірності експлуатації транспортних засобів, на місці зупинки транспортного засобу це складно здійснити. Примітивний кустарний метод заміни номерних позначень агрегатів транспортних засобів правоохоронцями вже майже не фіксується. Процес інтелектуалізації злочинної діяльності призводить до того, що відрізнити заводські позначення від підроблених самотужки – майже неможливо.

Вийти із цієї ситуації, на наш погляд, можливо було б шляхом повернення технічного огляду транспортних засобів, але не в тому вигляді, в якому він існував до 2011 року. За зразок можна було б узяти досвід країн ЄС і основний акцент робити не на перевірці технічного стану транспортних засобів, а саме на перевірці правомірності експлуатації транспортних засобів, під час

якої здійснювати перевірку наявності у водія документів, передбачених Правилами дорожнього руху України, звірку номерів складових частин транспортних засобів з реєстраційними документами, а також перевірку водія та транспортний засіб за наявними базами даних.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.

3. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС : наказ МВС України від 02.07.2015 № 796 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0777-15

4. Про Правила дорожнього руху : постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 41. – Ст. 1852.

5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

Миронюк Станіслава Анатоліївна
старший викладач кафедри
цивільного права і процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

ПОЛІЦЕЙСЬКЕ ПІКЛУВАННЯ ЯК ПРЕВЕНТИВНИЙ ЗАХІД РЕАЛІЗАЦІЇ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ФУНКЦІЇ

З набуттям чинності нового Закону України «Про Національну поліцію» (далі – Закон) до превентивних функцій поліції було віднесено функцію поліцейського піклування, яка хоч частково і здійснювалася у практичній діяльності колишньої міліції, однак не набула належного нормативного закріплення на рівні закону [1]. Ця функція є втіленням основного гасла реформування міліції – перетворення її з карального органу в орган, що надає правоохоронні послуги населенню – поліції, тобто є реалізацією обслуговуючої поліцейської діяльності.

Виходячи зі змісту ст. ст. 2, 41 Закону України «Про Національну поліцію» та Резолюції 34/169 Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку», поліцейське піклування – це надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [2].

Під поняттям «превентивний» Великий тлумачний словник сучасної української мови пропонує розуміти захід, який попереджає що-небудь, запобігає чомусь; профілактичний, упереджувальний [3, с. 104]. В юридичній термінології, яка більше була властива кримінально-правовій науці, поняття

«превенція» вживається як синонім терміна «запобігання злочинності» [4, с. 700]. Отже, як вірно зазначає Є.С. Зеленський, «превентивний захід «поліцейське піклування» щодо неповнолітніх є заходом попередження вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень, спрямований на недопущення їх вчинення стосовно неповнолітніх осіб віком до 16 років, а також самими неповнолітніми» [5, с. 117].

Попри те, що статтею 41 Закону поліцейське піклування визначено як превентивний захід, що «може здійснюватися поліцейським», тобто входить до меж його повноважень, вважаємо, що його застосування, на відміну від інших превентивних заходів, є не правом, а обов'язком поліцейського. Такий висновок можна зробити з аналізу статті 18 Закону, яка визначає, що «на поліцейського покладено обов'язки щодо надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я» [1].

Таким чином, поліцейське піклування має встановлюватися до: 1) неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду; 2) особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення; 3) особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі; 4) особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі.

Залежно від підстав реалізації функції поліцейського піклування та обставин їх виявлення дії поліцейського повинні мати чітко виражений законний характер і спрямовані в першу чергу на надання правової та соціальної допомоги особі. Так, поліцейський зобов'язаний негайно повідомити особі зрозумілою для неї мовою підставу застосування поліцейського заходу, а також роз'яснити право отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського, негайно повідомити інших осіб про її місце перебування. Як виключення, повідомлення про права і їх роз'яснення поліцейським може не проводитися у випадку, коли є достатні підстави вважати, що особа не може усвідомлювати свої дії і керувати ними. Разом з цим при наявності в особи зброї чи інших предметів, якими особа може завдати шкоди оточуючим чи собі, незалежно від того, чи заборонені вони в обігу, поліцейський має вилучити їх у особи. При виявленні в ході поверхневої перевірки будь-яких слідів правопорушення поліцейський забезпечує їх схоронність та огляд відповідно до вимог статті 237 КПК. У той же час поліцейському заборонено здійснювати обшук особи, щодо якої здійснюється поліцейське піклування.

Поліцейське піклування має наслідком щодо: 1) осіб, зазначених у пункті 1 частини першої цієї статті, – передання батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування; 2) осіб, зазначених у пунктах 2, 3 частини першої цієї статті, – передання відповідному закладу; 3) осіб, зазначених у пункті 4 частини першої цієї статті, – передання у спеціальний лікувальний заклад чи до місця проживання. Поліцейський зо-

бов'язаний надати особі можливість негайно повідомити про своє місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи, а у випадку виявлення неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду, поліцейський зобов'язаний негайно повідомити батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування про місце перебування неповнолітньої особи.

Хоча законом не встановлено строки застосування заходів поліцейського піклування, однак він має вжити негайних заходів для передачі осіб відповідним установам, батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування в розумні строки, принаймні не більше ніж строки адміністративного затримання особи – 3 години. У разі наявності достатніх підстав вважати, що передання особи тривало довше, ніж це необхідно, відповідальний поліцейський у підрозділі поліції зобов'язаний провести перевірку для вирішення питання про відповідальність винуватих у цьому осіб.

Про застосування поліцейського заходу поліцейський одразу повідомляє відповідального поліцейського в підрозділі поліції та складає протокол, в якому зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) застосування поліцейського заходу; підстави застосування; опис вилученої зброї чи інших предметів; клопотання, заяви чи скарги особи, якщо такі надходили, наявність чи відсутність видимих тілесних ушкоджень.

Протокол підписується поліцейським і особою, стосовно якої здійснювалося поліцейське піклування, крім випадків, коли є достатні підстави вважати, що вона не може усвідомлювати свої дії і керувати ними. У такому випадку протокол надається для підписання (і вручається його копія) батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, представнику органу опіки та піклування, або представнику психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу.

У підсумку варто зазначити, що для ефективності та законності застосування такого превентивного заходу як поліцейське піклування доцільно порядок його застосування (алгоритм дій поліцейського) визначити у відповідному положенні, що має бути затверджене наказом МВС, або принаймні в рекомендаціях по його застосуванню.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

2. Кодекс поведения должностных лиц по поддержанию правопорядка : Резолюция 34/169 Генеральной Ассамблеи ООН от 17 декабря 1979 г. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_282.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

4. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю.С. Шемшученка. – К. : Юрид. думка, 2007. – 992 с.

5. Зеленський Є.С. Поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб: зміст та порядок застосування / Є.С. Зеленський // Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту. – 2015. – Серія ПРАВО. – Вип. 35. – Ч. І. – Т. 2. – С. 116–119.

Міщанинець Олександр Миколайович
т.в.о. начальника Управління
з обслуговування Львівської,
Івано-Франківської та Закарпатської областей
Департаменту протидії наркозлочинності
Національної поліції України
кандидат юридичних наук

МІСЦЕ ПІДРОЗДІЛІВ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ У СТРУКТУРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Особливе місце у протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів відводиться органам та підрозділам Національної поліції України.

Слід зазначити, що основним суб'єктом серед підрозділів органів внутрішніх справ щодо протидії цим злочинам були підрозділи по боротьбі з незаконним обігом наркотиків. Крім того, зазначені функції виконували й підрозділи карного розшуку та спецпідрозділи по боротьбі з організованою злочинністю.

У зв'язку з реформуванням органів внутрішніх справ та створенням Національної поліції України у листопаді 2015 року у складі кримінальної поліції було утворено Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції України (далі – ДПН НП України) як міжрегіональний територіальний орган Національної поліції. Діяльність цього Департаменту було регламентовано Положенням про ДПН НП України, затвердженим наказом Національної поліції України від 17.11.2015 № 95 [1]. У свою чергу, було створено 10 регіональних управлінь ДПН, зокрема: перше управління (з обслуговування Львівської, Івано-Франківської та Закарпатської областей); друге управління (з обслуговування Хмельницької, Тернопільської та Чернівецької областей); третє управління (з обслуговування Рівненської, Волинської та Житомирської областей); четверте управління (з обслуговування Вінницької, Черкаської та Кіровоградської областей); п'яте управління (з обслуговування м. Києва, Київської та Чернігівської областей); шосте управління (з обслуговування Харківської, Сумської та Полтавської областей); сьоме управління (з обслуговування Дніпропетровської та Запорізької областей); восьме управління (з обслуговування Одеської, Миколаївської та Херсонської областей); дев'яте управління (з обслуговування Донецької області); десяте управління (з обслуговування Луганської області) [2].

До основних завдань діяльності підрозділів протидії наркозлочинності було віднесено: 1) забезпечення реалізації державної політики у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів; 2) превенція правопорушень, пов'язаних з обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, зменшення наркозалежності серед населення України.

ДПН НП України як міжрегіональний територіальний орган Національ-

ної поліції України проіснував лише рік [3]. Сьогодні підрозділи кримінальної поліції залишилися у структурі кримінальної поліції. Разом з тим територіальні підрозділи з січня 2017 року увійшли до складу ГУ НП в областях.

Враховуючи структурні зміни щодо функціонування підрозділів протидії наркозлочинності, виникає питання про доцільність створення ДПН НП України та його територіальних підрозділів, чи навпаки, про ліквідацію Департаменту як юридичної особи публічного права.

Але, на наш погляд, створення ДПН НП України та його територіальних підрозділів сприяло удосконаленню структурно-функціонального призначення оперативних підрозділів Національної поліції щодо протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів і створенню незалежного самостійного органу у структурі Національної поліції. Це було обумовлено рядом чинників.

1. Значне поширення зловживання наркотичними засобами серед населення, особливо серед молоді, зростання злочинних пропозицій щодо збуту наркотичних засобів на внутрішньому ринку, набуття наркобізнесом ознак організованої злочинної діяльності створює безпосередню загрозу національній безпеці держави. Забезпечення національних інтересів держави щодо існування здорової нації, ефективна протидія наркобізнесу в країні можливі лише за умови існування дієвого механізму протидії цьому суспільно небезпечному явищу. Одним зі структурних компонентів зазначеного механізму є наявність незалежного самостійного суб'єкта протидії наркозлочинності.

2. Розглядаючи протидію наркоманії як виключно складну та соціально гостру комплексну проблему, пов'язану не тільки зі здоров'ям населення, але й зі злочинністю, слід враховувати превентивну складову діяльності підрозділів протидії наркозлочинності.

3. На відміну від територіальних органів поліції, в основу діяльності підрозділів протидії наркозлочинності повинно бути покладено завдання з виявлення кваліфікованих злочинів у сфері обігу наркотиків, насамперед ліквідація осередків виготовлення та вживання наркозасобів, протидія організованим формам цієї злочинної діяльності, припинення механізмів функціонування їх економічного підґрунтя, а також документування ключових осіб, що впливають на наркоситуацію.

4. Вертикальна побудова структурних підрозділів усуває підпорядкованість місцевим керівникам поліції та створює можливість автономного фінансування діяльності підрозділів протидії наркозлочинності.

5. Створюються належні умови для міжнародного співробітництва з іншими правоохоронними органами зарубіжних країн з метою виявлення діяльності організованих злочинних угрупувань, які мають міждержавні зв'язки.

Враховуючи зазначене, вважаємо, що підрозділам протидії наркозлочинності необхідно повернути незалежність та самостійність. У зв'язку з цим ми вбачаємо три варіанта вирішення цього питання шляхом створення:

1) Департаменту протидії наркозлочинності Національної поліції України як міжрегіонального територіального органу Національної поліції;

2) Державної служби протидії наркозлочинності у структурі МВС України;

3) окремого правоохоронного органу на базі підрозділів протидії нарко-

злочинності із залученням фахівців з інших оперативних підрозділів Національної поліції, СБУ тощо.

Підсумовуючи, слід зазначити, що це питання сьогодні є складним та потребує додаткового вивчення та наукової обґрунтованості.

1. Наказ Національної поліції України від 17.11.2015 № 95 «Про затвердження Положення про Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції України» (втратив чинність).

2. Наказ Департаменту протидії наркозлочинності Національної поліції України від 28.12.2015 № 6 «Про затвердження Положень про управління Департаменту протидії наркозлочинності Національної поліції» (втратив чинність).

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 № 981 «Про ліквідацію територіального органу Національної поліції».

4. Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII (із змінами, внесеними згідно із Законом № 1394-VIII від 31 травня 2016 року).

Покайчук Віталій Ярославович
доцент кафедри тактико-спеціальної
підготовки Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ПРИСТРОЇВ ДЛЯ ВІДСТРІЛУ ПАТРОНІВ, СПОРЯДЖЕНИХ ГУМОВИМИ ЧИ АНАЛОГІЧНИМИ ЗА СВОЇМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ МЕТАЛЬНИМИ СНАРЯДАМИ НЕСМЕРТЕЛЬНОЇ ДІЇ

Згідно з Конституцією України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1, ст. 3].

У свою чергу, державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову [1, ст. 6].

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1, ст. 19].

Кожен зобов’язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей [1, ст. 68].

Національна поліція України, як центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [2, ч. 1 ст. 1], у своїй діяльності керується Конституцією України, міжнародними

договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Законом України «Про національну поліцію» та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами [2, ст. 3].

Під час виконання завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією України та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації.

Обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції.

Здійснення заходів, що обмежують права та свободи людини, має бути негайно припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування [2, чч. 1–3 ст. 7].

Поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України [2, ч. 1 ст. 8].

Кожен поліцейський зобов'язаний: неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського; професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва; поважати і не порушувати прав і свобод людини [2, пп. 1, 2, 3 ч. 1 ст. 18].

Для забезпечення публічної безпеки і порядку поліцейський має право застосовувати спеціальні засоби, передбаченні Законом України «Про Національну поліцію» [2, ч. 1 ст. 45], тільки у разі, якщо він пройшов відповідну спеціальну підготовку [2, ч. 2 ст. 45].

Відповідно до загальних вимог застосування пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, останні застосовуються для:

– захисту від нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;

– відбиття збройного нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також для звільнення їх у разі захоплення;

– затримання особи, яка підозрюється у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

– затримання особи, яка чинить збройний опір або намагається втекти з-під варти;

– затримання озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю чи здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;

– подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил;

– знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;

– припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

– відбиття групового нападу, що загрожує життю чи здоров'ю людей [2, п. 10 ч. 3 ст. 45].

Під проходженням відповідної спеціальної підготовки поліцейським, у розрізі застосування пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, слід розуміти вивчення навчальних дисциплін: тактична підготовка – комплекс заходів, спрямований на набуття і вдосконалення поліцейським навичок практичного застосування теоретичних знань щодо правильного оцінювання конкретних подій з подальшим прийняттям правомірних рішень та психологічної готовності до дій у ситуаціях різних ступенів ризику; вогнева підготовка – комплекс заходів, спрямований на вивчення поліцейським основ стрільби з вогнепальної зброї, правомірного її застосування (використання) та вдосконалення навичок безпечного поводження з нею, швидкісної та влучної стрільби по нерухомих і рухомих цілях, з різних положень, в обмежений час, в русі тощо [3, п. 6 р. 1] під час професійного навчання в рамках первинної професійної підготовки поліцейських, які вперше прийняті на службу в поліцію, та підготовки поліцейських у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських.

У практиці оперативно-службової та службово-бойової діяльності Національної поліції повсякденно виникають питання щодо правомірності застосування пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, придбаних на загальних підставах за власний рахунок.

Відповідно до норм Закону України «Про Національну поліцію», поліцейські, а також особи, звільнені зі служби в поліції на підставі п. 1 (у зв'язку із закінченням строку контракту); п. 4 (у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів); п. 7 (за власним бажанням); п. 8 (у зв'язку з переходом у встановленому порядку на роботу до інших міністерств і відомств (організацій) ч. 1 ст. 77 [2, пп. 1. 4, 7, 8 ч. 1 ст. 77], для забезпечення власної безпеки мають право придбавати у власність пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, використовуючи їх виключно з підстав, передбачених Законом України «Про Національну поліцію».

Умови та порядок придбання зазначеними особами таких спеціальних засобів визначає Міністерство внутрішніх справ України.

Згідно з Інструкцією про умови та порядок придбання, зберігання, обліку, використання та застосування пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів поліцейськими, особи, звільнені зі служби в поліції, а також колишні працівники міліції для забезпечення власної безпеки мають право придбавати у власність зазначені пристрої [4, п. 3 р. 1]. Правовою основою для використання та застосування при-

строїв поліцейськими, а також особами, звільненими зі служби, є Закон України «Про Національну поліцію» [4, п. 2 р. 1]. Виключні підстави використання пристроїв поліцейськими, а також особами, звільненими зі служби, визначено Законом України «Про Національну поліцію» [4, п. 4 р. 1].

Отже, поліцейські для забезпечення власної безпеки мають право придбавати у власність, застосовувати та використовувати пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, для забезпечення гарантій професійної діяльності, за умови проходження спеціальної підготовки під час професійного навчання на курсах первинної професійної підготовки чи підготовки у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання.

Під час повсякденної оперативно-службової чи службово-бойової діяльності поліцейські мають право застосовувати і використовувати зазначені пристрої виключно з підстав, передбачених Законом України «Про Національну поліцію».

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Про національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

3. Положення про організацію службової підготовки працівниками Національної поліції України, затверджене наказом МВС України від 26 січня 2016 року № 50.

4. Про затвердження Інструкції про умови та порядок придбання, зберігання, обліку, використання та застосування пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів поліцейськими, особами, звільненими зі служби в поліції, а також колишніми працівниками міліції : наказ МВС України від 29 березня 2016 року № 223.

Санакоєв Дмитро Борисович
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

РЕФОРМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: СТАН ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Реформа сектора правопорядку, передусім органів та підрозділів поліції, визнається світовою спільнотою як основоположний складник регулювання конфліктів. Важливу роль у забезпеченні сталого економічного, соціального та політичного розвитку здатна відігравати поліція, яку підтримує громада. Реформа поліції також може доповнювати та посилювати інші заходи у напрямку реформування сфери безпеки, верховенства права та належного врядування. Підхід, орієнтований на громаду, стосується і реформування поліції, і відновлення її репутації в очах громадськості [1, с. 3].

Із метою створення нового органу, здатного надавати правоохоронний

сервіс, відповідно до вимог суспільства, керівництвом новоствореної Національної поліції було затверджено Концепцію «100 днів якості Національної поліції України», за якою ці сто днів розглядалися як перехідний період для адаптації усіх підрозділів і працівників НП України до нового стандарту якості та оцінки результатів своєї роботи. Окрім того, основні проекти, вказані у Концепції, мали бути реалізовані протягом трьох місяців з дня початку роботи НП України, тобто до 07.02.2016 року [2].

Проведений нами системний аналіз чинного законодавства, відомчих нормативно-правових актів, фахової періодики, експертних досліджень та висновків на рівні громадських інституцій, матеріалів науково-практичних конференцій та семінарів дозволив оцінити стан реформування системи Національної поліції України, виявити окремі її недоліки, а також запропонувати можливі шляхи їх удосконалення.

Так, нами виокремлено та надано узагальнену характеристику вирішальних проектів, запланованих Концепцією, що мали бути реалізовані серед інших після глобальної переатестації працівників, а саме: 1) трансформація критеріїв оцінки роботи поліцейських – з кількісних на якісні; 2) керівники територіальних підрозділів НП – менеджери; 3) проект «Лицарі честі». У нашому дослідженні запропоновано можливі шляхи удосконалення означених проектів.

Так, за результатами проведеної атестації 14 % (68135 підлягало атестації) працівників міліції не пройшли атестацію, із них: 7,7 % (5256) звільнено, 6,3 % (4766) – понижено в посаді); 26 % керівників вищої ланки звільнено. Водночас, за результатами планової роботи органів НП України щодо очищення кадрів, протягом 2014 р. звільнено 24220 осіб; 2015 – 15070, 2016 – 14580, а всього за 3 роки – 53870, більшість із яких за нереабілітуючими підставами. Як наслідок – вагомий некомплект підрозділів НП України, особливо – у кримінальній поліції та підрозділах превентивної діяльності. Окреслене зумовлює потребу оновлення та підготовки кадрів за вказаними спеціальностями (кримінальна поліція, досудове розслідування, превентивна діяльність) у навчальних закладах зі специфічними умовами навчання.

1. Трансформація критеріїв оцінки роботи поліцейських. Згідно ч. 3 ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію», рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції. У ч. 4 цієї статті визначено, що *оцінка рівня довіри населення до поліції проводиться незалежними соціологічними службами в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України*. На сьогодні наказом МВС України від 13.11.2015 року № 1462 [3] скасовано наказ МВС України від 02.04.2013 р. № 334 «Про подальше вдосконалення аналітичного забезпечення діяльності підрозділів органів внутрішніх справ», яким було затверджено «Методику визначення ефективності та законності службової діяльності підрозділів ОВС України на основі нових показників та індикаторів». Відповідно до листа МВС України від 27.07.2016 р. № 1 щодо надання інформації про окремі питання діяльності МВС України, міжнародним партнером упровадження нової системи оцінки діяльності поліції є ICITAP [4, с. 118]. Проте до сьогодні не напрацьовано і не прийнято передбачену програмою взаємодії на липень 2016 року постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Поряд-

ку проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції України» на основі визначених Концепцією критеріїв. Також не визначено механізмів реалізації цього проекту (до кінця 2016 року), а саме: не розроблено відповідні нормативно-правові акти МВС та НП України, а також анкети внутрішнього опитування; не визначено порядок проведення внутрішнього опитування; не розроблено індикаторів визначення ефективності роботи органів і підрозділів НП України за пріоритетними напрямками діяльності.

2. Керівники територіальних підрозділів НП мають стати менеджерами. Мета – виведення з-під впливу територіальних органів НП низки ключових структур, що має зменшити вплив керівника територіального управління поліції на оперативну діяльність конкретного підрозділу. Це дозволить керівникам цих підрозділів бути ефективнішими менеджерами [2]. Так, окремі підрозділи кримінальної поліції (ДЗЕ; ДКП; ДПН) та патрульна поліція стали вертикально інтегрованими та підпорядкованими безпосередньо Центральному органу управління НП. Однак *постановою Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 № 981* Департамент протидії наркозлочинності як міжрегіональний територіальний орган НП ліквідовано. Його функції передано в управління із протидії наркозлочинності, які будуть створені у кожному обласному управлінні НП (на кшталт колишнього підрозділу БНОН).

На практиці проблеми із координацією поліції на місцях стали предметом дискусії щодо доцільності вертикального підпорядкування, які значно активізувалися після трагічної загибелі працівників поліції 04.12.2016 року в с. Княжичі Київської області [5]. Отже, постанова Кабміну від 30.11.2016 № 981 не відповідає положенням Концепції, як наслідок – існує тенденція до прийняття аналогічних рішень щодо Департаменту захисту економіки, кіберполіції та патрульної поліції.

3. Проект «Лицарі честі» – виявлення, оцінка і підготовка нових лідерів і професіоналів, здатних посісти керівні посади в територіальних органах НП України. Основною діяльністю в межах проекту є проведення серії тематичних тренінгів з метою підвищення лідерських якостей учасників, а також їхньої ціннісної і етичної підготовки. Програма навчання стартувала на базі Київського університету економіки 01.02.2016 року [6], проте до сьогодні відсутня актуальна інформація про проходження такого навчання керівниками територіальних підрозділів. На наш погляд, можливим *та доцільним є запровадження програми навчання за цим проектом на базі ВНЗ системи МВС України, зокрема за такими напрямками: 1) професійна підготовка за напрямками діяльності поліції (слідство, оперативно-розшукова діяльність, охорона публічної безпеки та порядку); 2) територіальні органи поліції у системі державних органів; 3) правові аспекти роботи керівника територіального органу НП України; 4) вивчення специфіки роботи поліції з урахуванням демографічних, політичних і культурних особливостей регіонів; 5) Етичний кодекс працівників поліції і керівників НП України.*

Окрім цього, потребує розробки законопроект, в якому має бути визначено структуру органів поліції, їх повноваження та порядок взаємодії. Пропонуємо до вказаного законопроекту включити статті такого змісту: 1. «Стаття __. Загальна система поліції. 1. Систему поліції складають:

1) центральний орган управління поліцією; 2) територіальні органи поліції; 3) міжрегіональні територіальні органи поліції. 2. До складу апарату центрального органу управління поліції входять організаційно поєднані структурні підрозділи, що забезпечують діяльність керівника поліції, а також виконання покладених на поліцію завдань. 3. У складі поліції функціонують: 1) кримінальна поліція; 2) спеціальна поліція; 3) поліція особливого призначення; 4) патрульна поліція. 4. У системі поліції мають утворюватися науково-дослідні установи та установи забезпечення».

2. «Стаття __. Структура кримінальної поліції. До складу кримінальної поліції входять структурні підрозділи апарату поліції (Департамент карного розшуку; Департамент кримінальної розвідки; Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми; Департамент оперативної служби; Департамент оперативно-технічних заходів; Департамент виявлення небезпечних матеріалів та екологічних злочинів), територіальних органів поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях та місті Києві, їх відокремлених підрозділів (управлінь, відділів, відділень), міжрегіональних територіальних органів поліції (Департамент протидії наркозлочинності; Департамент внутрішньої безпеки; Департамент кіберполіції; Департамент захисту економіки)».

Оскільки одним із важливих напрямів підвищення ефективності протидії злочинності є *реформування блоку кримінальної поліції та слідства*, постає необхідність у створенні служби детективів. Об'єднання функцій оперативних та слідчих підрозділів зменшить навантаження на слідчих, підвищить якість досудового розслідування [7, с. 49]. Створення служби детективів відповідатиме стандартам Європейського Союзу та сприятиме прискоренню впровадження європейських стандартів роботи правоохоронних органів. Саме тому можливим є виключення зі складу поліції у Законі «Про Національну поліцію» органу досудового розслідування.

Відповідно, пропонуємо окреслити поняття «кримінальна поліція – це визначена актами Національної поліції України система організаційно та функціонально поєднаних структурних підрозділів апарату поліції, територіальних органів поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях та місті Києві, їх відокремлених підрозділів (управлінь, відділів, відділень), міжрегіональних територіальних органів поліції (Департаменту захисту економіки, Департаменту кіберполіції, Департаменту протидії наркозлочинності, Департаменту внутрішньої безпеки) (далі – підрозділи кримінальної поліції), які відповідно до компетенції виконують завдання з виявлення, попередження, припинення та розслідування злочинів, визначені КПК України, Законами України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», іншими актами законодавства України».

Отже, ефективними шляхами удосконалення окреслених проектів Концепції є такі: 1) підготовка кадрів за спеціальністю «кримінальна поліція» у навчальних закладах зі специфічними умовами навчання; 2) затвердження Порядку проведення оцінки рівня довіри населення до НП України на основі визначених Концепцією критеріїв, визначення механізмів реалізації цього проекту: розробка відповідних нормативно-правових актів МВС та НП Укра-

їни, анкети внутрішнього опитування; визначення порядку проведення внутрішнього опитування; розробка індикаторів визначення ефективності роботи органів і підрозділів НП України за пріоритетними напрямками діяльності; 3) запровадження програми навчання за проектом «Лицарі честі» на базі ВНЗ МВС України за окресленими напрямками; 4) розробка законопроекту із визначеною структурою органів поліції, їх повноважень та порядку взаємодії; 5) створення служби детективів за стандартами ЄС, що сприятиме прискоренню впровадження європейських стандартів у роботі поліції.

1. Гроневальд Е. Реформування поліції на основі підходу, орієнтованого на громаду: Засади та настанови щодо практичного впровадження / Гроневальд Е., Пік Г. // Матеріали науково-практичного семінару «Поліцейська діяльність, орієнтована на громаду: розвиток безпеки – безпека розвитку» (22–23 березня 2004 року, м. Нью-Йорк). – Нью-Йорк, 2004. – 30 с.

2. Концепція «100 днів якості Національної поліції України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https//www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1714126

3. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу МВС від 02.04.2013 № 334 : наказ МВС України від 13.11.2015 №1462 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS665.html

4. Крапивін Є.О. Оцінка ефективності роботи поліції в Україні: від «палиць» до нової системи (на прикладі органів досуд. розслідування) : науково-практичне видання / Крапивін Є.О. – К. : Софія-А, 2016. – 120 с.

5. Для всебічної оцінки дій поліції під час затримання групи зловмисників на Київщині (4.12.2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mvs.gov.ua/ua/news/4312_Dlya_vsebichnoi_ocinki_diy_policii_pid_chas_zatrimannya_grupi_zlovmisnikiv_na_Kiivshchini_priznacheno_sluzhbove_rozsliduvannya.htm

6. Національна поліція запускає нову програму по лідерах (01.02.2016) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.liga.net/ua/news/politics/8775960-nats_onalna_pol_ts_ya_zapuska_novu_programu_po_l_derakh.htm

7. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». – К. : НІСД, 2016. – 688 с.

Титаренко Олексій Олексійович
ст. інспектор ВКЗ ППСПОП «Дніпро-1»
ГУНП в Дніпропетровській області,
кандидат юридичних наук, доцент

Холоднов Михайло Михайлович
інспектор ВКЗ ППСПОП «Дніпро-1»
ГУНП в Дніпропетровській області

ОКРЕМІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ ОСОБЛИВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

В сучасних умовах наявного збройного конфлікту на сході країни, проведення антитерористичної операції, триваючого процесу становлення нової Національної поліції одним з пріоритетних завдань у забезпеченні націона-

льної безпеки залишається протидія злочинності. Ефективність протидії злочинності в державі багато в чому залежить від раціонального використання кримінологічних сил та засобів. До останніх належить і кримінологічна діяльність підрозділів Національної поліції, які виконують значний обсяг роботи з нормалізації кримінологічної обстановки в сучасних умовах, зокрема на підконтрольних уряду країни територіях Донецької та Луганської областей [1; 2].

Щодо діяльності підрозділів Національної поліції у протидії злочинності сьогодні у складних криміногенних умовах особливого значення набуває превентивна діяльність підрозділів поліції особливого призначення як спеціального суб'єкта у протидії злочинності, зокрема в частині зменшення та/або нейтралізації окремих терористичних загроз на території Донецької та Луганської областей.

Підрозділи поліції особливого призначення становлять собою діючі підрозділи Національної поліції з високим рівнем підготовки та озброєння особового складу, безпосередньо уповноважені здійснювати згідно із чинним законодавством забезпечення публічної безпеки і порядку, проведення спеціальних операцій, а також виявлення, запобігання та припинення правопорушень та злочинів, із застосуванням за необхідності заходів поліцейського примусу (фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї) та військової техніки.

Нагадаємо, що, відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», хоча і передбачено виділення поліції особливого призначення у структурній організації поліції, проте її правовий статус на законодавчому рівні чітко не регламентований [3].

На даний час більше двадцяти підрозділів (полки, батальйони, роти) поліції особливого призначення Національної поліції, серед яких і ППСПОП «Дніпро-1» ГУНП в Дніпропетровській області, несуть службу в зоні проведення АТО в районах Луганської та Донецької областей, виконуючи завдання із забезпечення публічної безпеки і порядку. Здебільшого їх виконання пов'язане з участю даних суб'єктів:

– у спеціальних операціях з охорони громадського порядку під час проведення усіх важливих для цих областей публічних масових заходів;

– у несенні служби на блок-постах, де здійснюється блокування перевезення зброї, вибухівки, наркотиків [4];

– у патрулюванні на автошляхах та стратегічних транспортних вузлах;

– у виявленні осіб, причетних до незаконних збройних формувань так званих «ЛНР» та «ДНР», а також вчинення терористичних актів тощо.

На наш погляд, від якісного виконання підрозділами поліції особливого призначення цих завдань в сукупності з іншими превентивними заходами, які здійснюються підрозділами Національної поліції в цих областях, буде залежати рівень окремих видів злочинності (в першу чергу, загальнокримінальної) і в прилеглих до зони АТО регіонах (Дніпропетровська, Запорізька та Харківська області).

Під час виконання покладених на них повноважень в зоні АТО підрозділи поліції особливого призначення взаємодіють із різними суб'єктами боро-

тьби з тероризмом, зокрема із: Антитерористичним центром при Службі безпеки України, Національною гвардією України, Управлінням державної охорони України, Збройними силами України [5; 6]. Проте в подальшому для реалізації підрозділами поліції особливого призначення спільних повноважень з іншими суб'єктами боротьби з тероризмом важливого значення набуває налагодження їх співпраці у формі спільної діяльності, обміну інформацією, організаційної допомоги.

Проведений нами вибірковий аналіз повідомлень на офіційних вебсайтах обласних управлінь Національної поліції щодо результатів діяльності окремих підрозділів особливого призначення показав, що останнім часом дані суб'єкти залучаються для виконання превентивних завдань не тільки в зоні АТО, а і за її межами, а саме за місцем дислокації таких підрозділів. Щодо останнього, то таки підрозділи залучаються у складі ГШР (групи швидкого реагування) УПД (Управління превентивної діяльності) відповідного ГУНП на окремі профілактичні відпрацювання по області (зброя, наркотики, викрадення автотранспорту, затримання озброєних злочинців), а також для забезпечення публічного порядку під час проведення масових заходів.

У сучасних умовах ускладнення криміногенної обстановки в країні значення підрозділів поліції особливого призначення в системі Національної поліції підвищується, що визначається їх застосуванням у разі недостатньої ефективності діяльності інших підрозділів поліції у протидії злочинності або для їх посилення з метою оперативного усунення переважно в силовий спосіб у складних умовах відповідних загроз національним інтересам і безпеці України (терористична діяльність, масові заворушення, незаконні воєнізовані формування тощо) [7; 8].

Проте в подальшому з метою конкретизації повноважень підрозділів поліції особливого призначення набуває актуальності удосконаленні правового забезпечення їх діяльності в контексті залучення їх до проведення широкомасштабної антитерористичної операції на сході України та забезпечення ними публічної безпеки і порядку в зоні бойових дій.

Основу правового регулювання статусу підрозділів поліції особливого призначення здебільшого поки що складає відомче регулювання МВС України: це, зокрема, накази від 28.02.2014 № 153 і від 14.07.2014 № 665 (на підставі яких свого часу у структурі підрозділів міліції громадської безпеки замість ліквідованих спецпідрозділів міліції «Беркут» було передбачено формування нових спеціальних підрозділів поліції) [8], а також наказ від 08.05.2014 № 447, яким було затверджено Положення про підрозділи міліції громадської безпеки особливого призначення, яке закріплює їх підпорядкованість, принципи, завдання та обов'язки, а також обов'язки та права командира підрозділу [9]. У той же час, незважаючи на реформу МВС України та створення Національної поліції, дане Положення є чинним, хоча до його недоліків можна віднести невизначеність мети, засад комплектування і взаємодії даних спецпідрозділів поліції, нечіткість і дублювання їх завдань і обов'язків, врегулювання різними правовими актами компетенції і організаційно-штатної структури. Також на рівні Національної поліції окремі завдання та напрямки діяльності підрозділів поліції особливого призначення знай-

шли своє закріплення в Положенні про Департамент поліції особливого призначення Національної поліції України, затверджене наказом Голови Національної поліції від 24.12.2015 № 201 [10]. Однак воно також не містить вичерпний перелік завдань, які покладаються на такі спецпідрозділи поліції, їх взаємодії з іншими спеціальними суб'єктами протидії злочинності.

Підсумовуючи, слід погодитись з тим, що в умовах проведення АТО, погіршення криміногенної обстановки в країні та необхідності посилення протидії злочинності залишається актуальним питання удосконалення правового забезпечення діяльності підрозділів поліції особливого призначення. В цьому напрямі вбачається доцільним внесення змін і доповнень до наказу МВС України від 08.05.2014 № 447, а також, погоджуючись з існуючою позицією науковців-адміністративістів (таких як Д.О. Кошиков, О.С. Юнін, О.Ю. Дрозд), є необхідним розроблення окремої Інструкції про організацію діяльності підрозділів поліції особливого призначення, що регулюватиме правила й умови організації та забезпечення їх діяльності, форми і порядок взаємодії, механізм підготовки, прийняття та виконання управлінських рішень, загальні вимоги до здійснення різних повноважень, права і обов'язки керівництва та структурних підрозділів [7].

1. Титаренко О.О. Сучасний стан злочинності в Україні: нові виклики / О.О. Титаренко// Науковий вісник ДДУВС. – 2014. – № 4. – С. 53-66.

2. Батиргареєва В.С. Криміногенна ситуація в Україні та її вплив на розвиток вітчизняної кримінологічної науки / В.С. Батиргареєва // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2016. – № 3. – С. 151-156.

3. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19

4. Лень В.В. Незаконний обіг вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин та пристроїв, пов'язаний із проведенням антитерористичної операції: окремі питання запобігання / В.В. Лень, Г.В. Олійников // Право і суспільство. – 2016. – № 1. – С. 204-208.

5. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 № 638-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-15.

6. Тимчасовий порядок контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів (товарів) через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей, затверджений наказом Першого заступника керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України (керівника Антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей) від 12 червня 2015 року № 415 ог (зі змінами на 16.01.2017) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/63768.html.

7. Кошиков Д.О. Адміністративно-правові засади діяльності підрозділів поліції особливого призначення : автореф. дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Д.О. Кошиков; ХНУВС. – Харків, 2016. – 20 с.

8. Кошиков Д.О. Місце адміністративного законодавства у правовому регулюванні діяльності підрозділів поліції особливого призначення / Д.О. Кошиков // Прикарпатський юридичний вісник. – 2015. – Вип. 1. – С. 57-61.

9. Про затвердження Положення про підрозділи міліції громадської безпеки особливого призначення : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08.05.2014 № 447 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0490-14.

10. Положення про Департамент поліції особливого призначення Національної поліції України, затверджене наказом Голови Національної поліції від 24.12.2015 № 201.

Тронько Ольга Володимирівна
старший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту
публічного права,
кандидат юридичних наук

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Зростання корумпованих зв'язків у вигляді зловживання владою, перевищення влади або службових повноважень свідчить про активне проникнення організованої злочинності в органи державної влади. В чинній Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю проблема корупції не розглядається як причина появи організованої злочинності, а лише як її наслідок [1].

За офіційними даними Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, у 2015 р. в Україні було виявлено 1324 кримінальних правопорушення, що вчинені організованими групами і злочинними організаціям, у 2016 р. – 1331, тобто простежується динаміка корумпованих зв'язків [2].

Чиновницькі корупційні схеми та організовані злочинні формування в Україні виникають з можливості ухвалення або неухвалення певних рішень, тим самим виникає змога використання держслужбовцями наданих ним державних засобів впливу (кошти, замовлення, власність, пільги). «Корупційна подяка» проявляється у формі різних видів «нагород» (підвищення гонорарів, отримання «замовлень», «комісійних»), міжнародних відряджень тощо. Існують сталі «такси» на хабарі. Корупцією пронизані усі гілки влади, про що свідчить «Міні-звіт про результати роботи НАБУ за серпень 2016 – лютий 2017 рр.»: «Детективи Національного антикорупційного бюро України під процесуальним керівництвом прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури здійснюють розслідування у 264 кримінальних провадженнях, сукупний розмір предмета злочину в яких становить 82,9 млрд. грн. Вказана сума перевищує граничний обсяг дефіциту Державного бюджету України на 2017 рік» [3].

Проектом «Наші гроші» був здійснений аналіз судових вироків у корупційних справах. З аналізу 819 вироків стосовно 952 осіб у справах про корупційні злочини, постановлені у період з 1 липня 2015 року по 30 червня 2016 року, зрозуміло, що в Україні суди не притягують до відповідальності за корупційні злочини топ-чиновників. Найбільшу частку (53,6 %) становили вироки стосовно державних службовців категорії D, 17,5 % і 16,1 % – категорій C і B відповідно, ще 12,5 % – це вироки стосовно приватних осіб. Лише три вироки, які на момент аналізу не набули законної сили, стосувалися державних службовців категорії A. Третину усіх присуджених покарань становили штрафи, переважно до 20 тис. грн. Ще третина осіб була звільнена від покарання: 300 осіб були звільнені від відбування покарання з іспитовим строком, ще 25 – по амністії, та ще 11 – з інших підстав, зокрема, закінчення строків да-

вності. До 84 осіб суд застосував положення статті 69 Кримінального кодексу, тобто призначив покарання, що є меншим, ніж передбачено санкцією відповідної статті. Найбільша кількість вироків постановлялася у справах про одержання хабарів – загалом засуджено 361 особу. Переважна більшість хабарів була на суми до 10 тисяч гривень (63 %), вироків про випадки хабарництва на суми понад 100 тисяч гривень лише 18. За досліджуваний період четверо суддів були засуджені до позбавлення волі, один – отримав покарання у вигляді штрафу та ще четверо були виправдані [4].

Згідно з опитуванням, корупція знаходиться у трійці найактуальніших проблем нашої держави – це засвідчили 56 % респондентів. На питання, чи знизився рівень корупції за останні чотири роки, 72 % громадяни відповіли заперечно. Будь-які спроби Уряду змінити цю ситуацію 86 % опитаних оцінюють негативно. При цьому 49 % українців вважають, що заможні люди впливають на Уряд у власних інтересах, і пропонують запровадити більш жорсткі правила, аби цьому запобігти, а 67 % впевнені в необхідності заборонити компаніям фінансувати політичні партії та кандидатів. Вважають за непотрібне повідомляти про корупцію 42 % опитаних, адже 16 % – переконані, що це нічого не змінить, а 14 % бояться наслідків такого викриття [5].

У підсумку зазначимо, що для протидії корупції та стрімкому розвитку злочинності в Україні треба удосконалити певні організаційно-правові напрями:

- створення Інформаційно-аналітичного центру Національної поліції України з метою збору, узагальнення та аналізу інформації щодо загроз та тенденцій проявів корупції;
- утворення нової судової ланки, яка зможе стати незалежним інститутом (збільшення ефективності роботи через зменшення навантаження на суддів через визначену сталу юрисдикцію суду; підвищення професійної спеціалізації суддів – розгляд справ по одній категорії; використання новітніх підходів до організації роботи та забезпечення документообігу);
- створення єдиної інформаційної бази для надання можливості анонімного інформування громадянами України про корупційні випадки з метою покращення ефективності роботи з налагодженою прозорою формою звітності антикорупційних органів та збільшення рівня довіри громадськості.

---

1. Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю від 21.10.2011 № 1000/2011 : Указ Президента України. – Урядовий кур'єр. – 2011. – № 201.

2. Звіт про результати роботи підрозділів Національної поліції України за 12 місяців 2016 року (форма № 1-АВ). Розділ Х. Відомості про виявлені організовані групи та злочинні організації і вчинені ними кримінальні правопорушення.

3. Національне Антикорупційне Бюро України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nabu.gov.ua/open-office/biblio/infographics/mini-zvit-pro-rezultaty-roboty-nabu-za-serpen-2016-lyutyy-2017-rr.

4. Антикорупційний суд в Україні: передумови утворення та гарантії ефективності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ti-ukraine.org/news/2175/.

5. Transparency International «Барометр Світової Корупції» (Transparency International releases first TI Global Corruption Barometer survey, developed with Gallup International's. PressRealise. Berlin, 2016. 3 July).

Богуславський Віктор Володимирович
здобувач кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ СИЛ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ

На нашу думку, інформаційними правами у сфері забезпечення особистої безпеки працівників сил охорони правопорядку є три категорії прав.

Перша категорія полягає у праві працівників сил охорони правопорядку отримувати інформацію, яка необхідна їм для забезпечення особистої безпеки в ході виконання службових обов'язків.

Друга категорія інформаційних прав стосується нерозголошення персональних даних та іншої особистої інформації про працівників сил охорони правопорядку, розголошення якої створить небезпеку посягання на їх життя чи здоров'я.

Третя категорія інформаційних прав зводиться до нерозповсюдження інформації, яка спонукає до посягань на працівників сил охорони правопорядку.

Кожна з цих категорій включає в себе ряд інформаційних прав, які в сукупності сприяють забезпеченню особистої безпеки.

До першої категорії слід віднести право працівників сил охорони правопорядку вимагати інформацію про осіб, які потрапляють «у сферу дії» відповідних працівників. У першу чергу, це право вимагати пред'явлення документів, які посвідчують особу або користування спеціальним правом.

Якщо розглянути цю вимогу на прикладі діяльності Національної поліції, то її повноваження вимагати пред'явлення документів, що посвідчують особу, передбачено ст. 32 Закону України «Про Національну поліцію». Що стосується право пред'являти посвідчення водія, то це повноваження тісно пов'язано з правом зупиняти транспортні засоби на підставах, зазначених у ст. 35 Закону України «Про Національну поліцію». Однак на стадії реалізації цих повноважень виникають проблеми у вигляді відмови особи надати документи, що посвідчують її або наявність спеціального права, зокрема права керування транспортним засобом. Такі дії громадян можуть кваліфікуватися за ст. 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення як злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця, що дозволяє здійснити адміністративне затримання такої особи в порядку ст. 262 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Наступним аспектом взаємодії між силами охорони правопорядку та водіями є можливість отримання інформації про те, хто саме перебуває у салоні автомобіля, та про поведінку цих осіб. Це дозволить вчасно помітити певні

загрозливі дії та відреагувати на них. Але для цього необхідна відповідна оглядовість, яка може бути зменшена через тонування вікон транспортного засобу. У зв'язку з цим необхідно запроваджувати жорсткий контроль за дотриманням правил тонування автомобілів.

Розглянемо другу категорію інформаційних прав, яка стосується нерозголошення персональних даних та іншої особистої інформації про працівників сил охорони правопорядку, розголошення якої створить небезпеку посягання на їх життя чи здоров'я.

Вважаємо за потрібне зазначити, що законодавство містить ряд гарантій стосовно нерозголошення відомостей про осіб, які працюють в органах охорони правопорядку або співпрацюють з ними. Так, до державної таємниці віднесено відомості про причетність працівників Служби безпеки України, Державної прикордонної служби, органів внутрішніх справ, податкової міліції, Головного управління розвідки Міністерства оборони України, Управління державної охорони, персоналу Державної кримінально-виконавчої інспекції до здійснення оперативно-розшукової, контррозвідувальної чи розвідувальної діяльності (п. 4.1.1 Зводу відомостей, що становлять державну таємницю).

Також до державної таємниці віднесено відомості про належність осіб до негласних штатних співробітників (працівників) оперативного підрозділу (п. 4.1.13 Зводу відомостей, що становлять державну таємницю).

Проте законом передбачено загальний доступ до декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, серед яких значна частина – це працівники сил охорони правопорядку. А тому таке оприлюднення призводить до розголошення персональних даних цих осіб. Але говорити про встановлення відповідальності за це розголошення на даний час не можна, оскільки публікації декларацій здійснюються відповідно до вимог закону.

Перейдемо до третьої категорії інформаційних прав – тих, які спрямовані на нерозповсюдження інформації, яка б спонукала до посягань на працівників сил охорони правопорядку.

Окремо слід звернути увагу на те, що загроза особистій безпеці працівників сил охорони правопорядку значно зростає, якщо в суспільстві сформовано терпимість до посягання на особисту безпеку сил охорони правопорядку, а тим більше – потурання та підтримку такого посягання.

Загроза особистій безпеці працівників сил охорони правопорядку також існує у разі закликів до розв'язування агресивної війни або її пропаганди та/або розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті.

Вважаємо, що обмеження подібних закликів є одним з інформаційних прав працівників сил охорони правопорядку.

Аналізуючи законодавство, спрямоване на недопущення розповсюдження такої інформації, слід зазначити, що згідно з ч. 2 ст. 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» не допускається використання телерадіоорганізацій для: 1) поширення відомостей, що становлять державну таємницю, або іншої інформації, яка охороняється законом; 2) закликів до насильницької зміни конституційного ладу України; 3) закликів до розв'язування

війни, агресивних дій або їх пропаганди; 4) необґрунтованого показу насильства; 5) пропаганди винятковості, зверхності або неповноцінності осіб за ознаками їх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження [27].

Зазначені заборони забезпечені можливістю накладення на телерадіоорганізації та провайдерів програмної послуги таких санкцій: 1) оголошення попередження; 2) стягнення штрафу; 3) подання до суду справи про анулювання ліцензії на мовлення.

Гіденко Євген Сергійович
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДЯН У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Успіх демократичних перетворень в Україні і перебудова всіх сфер суспільного життя, створення повноцінного демократичного суспільства і правової держави багато в чому залежать від активної участі громадян у цьому процесі, зокрема їх участі у боротьбі(протидії) з правопорушеннями. Це вагомий важіль, здатний вплинути конкретно забезпечення громадського порядку і цілісності та недоторканості державного кордону, зниження рівня правопорушень в цілому і злочинності зокрема.Будь-які заходи, спрямовані на боротьбу з правопорушеннями та злочинністю, не призведуть до кардинального поліпшення ситуації доти, доки зусилля поліції та інших правоохоронних структур не отримають широкої підтримки з боку населення.Таким чином, виникає необхідність у розробці, вдосконаленні та застосуванні на практиці різних методів та форм їх співпраці. На жаль, за останні десятиріччя в Україні було втрачено системність у взаємодії населення з поліцією.

Стаття 27 Конституція України проголосила і гарантувала право громадян захищати своє життя і здоров'я, права і свободи, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань будь-якими не забороненими законом засобами[1].

Сьогодні, коли міліцію реформовано у Національну поліцію, всі офіційні зв'язки щодо співпраці правоохоронних органів та громадських об'єднань втрачено. У розвиток цих норм в Законі України «Про Національну поліцію» зазначено нормущодо співробітництва, а саме «діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб» [2].Дана нормана практиці не завжди вірно тлумачиться громадянами в контексті «задоволення власних потреб». Почастішали випадки, коли люди викликають поліцейських, щоб перевезти картоплю, під'їхати додому в поліцейській машині як у таксі тощо.

Крім того, внаслідок недоцільного втручання громадян у роботу поліцейських правопорушники уникають покарання. Яскравий прикладомцьому є робота патрульної поліції, в яку деякі громадяни усіляко втручаються під видом провокацій і перевірки знання законів України, тим самим відволікаючи від викриття та попередження реальних правопорушень і злочинів.

Водночас існує і дієвий контроль поліцейської діяльності громадськістю, що допомагає зробити роботу підрозділів Національної поліції більш результативною та прозорою. Наприклад, останнім часом в містах зросла кількість незаконних торгових точок продажу спиртних напоїв, так званих «наливайок». Причому такі «торгові точки» незаконно продають спиртні напої на розлив поряд зі шкільними закладами. У зв'язку з цим у боротьбі з незаконним продажем спиртних напоїв беруть участь свідомі громадяни та активісти. Також люди на дачнихділянкахорганізовуються в групи для патрулювання, тому що почастішали випадки обкрадання дачних будинків. Громадяни беруть активну участь у боротьбі з рекламою наркотичних засобів, яка з'являється на стінах будинків, шляхом замальовування даної реклами. Все це є яскравим прикладом роботи громадських об'єднань, які організовуються на добровільних засадах і не контролюються державними органами. Активізація громадськості відбувається тому, що поліція не встигає попереджати чи розкривати злочини.

На нашу думку,можна взяти досвід США, Англії, Швеції, Японії в боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушеннями неповнолітніх, адже ця проблема дуже гостро стоїть і в Україні у зв'язку з різким ростом рівня злочинності цієї категорії громадян. У вказаних країнах при школах на громадських засадах створено комітети зв'язку школи з поліцією, в яких працюють батьки, вчителі, старшокласники, що займаються попередженням правопорушень серед неповнолітніх. Тісний контакт з поліцією входить до обов'язків голови комітету, яким, у більшості випадків, обирається директор школи. А в Англії навіть створено об'єднану робочу групу асоціації начальників поліції і товариства працівників освіти зв'язку між поліцією та школами [3].

Подібні заходи взаємодії громадськості з поліцією раніше вже використовувалися в нашій державі(як, наприклад, відомі форми охорони громадського порядку у вигляді так званих народних дружин, які патрулювали вулиці міст). За роки набуття Україною незалежності спроби відкинути позитивний колишній досвід без вироблення нового механізму співпраці поліції та населення дали негативний результат, який виявився у значній динаміці та збільшенні кількості правопорушень, погіршенні криміногенної обстановки на фоні нестабільної економічної ситуації в країні.

На даний момент чинним є Закон Украйни «Про участь громадян в охоронігромадського порядку і державного кордону», в який внесено, відповідно до Закону України «Про Національну поліцію»,зміни, що дають змогу громадянам об'єднуватися в громадські об'єднання і тісно співпрацювати з органами Національної поліції з охорони громадського порядку. Громадяни мають право створювати громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку і державного кордону,сприяти органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам.Громадські формування з охорони громад-

ського порядку і державного кордону можуть бути створені на засадах громадськоїсамодіяльності як зведені загони громадських формувань,спеціалізовані загони (групи) сприяння Національній поліції таДержавній прикордонній службі України, асоціації громадськихформувань тощо[4].

Підсумовуючи, зазначимо, що для поліпшення діяльності громадськості з охорони громадського порядку потрібно підняти низькій рівень взаємодії органів поліції з громадянськими формуваннями і залучати більше громадян до співпраці,поступово збільшуючи темпи покращення іміджу Національної поліції.

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. №580-III // Відомості Верховної Ради України.– 2015. – № 45. – Ст.11.
3. Програми взаємодії поліції з громадськістю[Електронний ресурс]. – Режим доступу: ua-referat.com.
4. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22 червня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – №40. – Ст. 338.

Ганєв Андрій Емануїлович
помічник судді
Київського районного суду м. Одеси

ПРЕДСТАВНИЦТВО ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ ПРОКУРАТУРОЮ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДІ

Попри те, що розгляд публічно-правових спорів в адміністративних судах здійснюється понад 10 років, з моменту прийняття у 2005 році КАСУ [1], участь прокуратури у розгляді таких спорів, як законних представників законних інтересів держави, була мінімальною. Такий стан речей був можливий тому, що в законодавстві, зокрема в Законі «Про прокуратуру», не було чітко прописано функцію та підстави прокурорського представництва в суді, пріоритетною залишалася функція прокурорського нагляду, яка історично і набувала свого удосконалення [2]. Однак з прийняттям 14 жовтня 2014 року нового Закону «Про прокуратуру» (далі – Закон) представницька функція прокуратури набула свого належного правового закріплення у ст. 23, в якій визначено підстави та загальний порядок представництва прокуратурою інтересів держави в суді [3]. Створення належних правових підстав представництва прокуратурою інтересів держави в цілому і в адміністративних судах зокрема мало позитивний вплив на правозастосовчу практику. Так, статистичні дані діяльності прокуратури за 2015 рік свідчать, що прокуратурою здійснювалося представництво в адміністративних судах інтересів держави у 11589 справах (у 2014 році – у 4343 справах) [4; 5], що свідчить про те, що представництво органів прокуратури в адміністративному судочинстві набуває системного характеру.

Новий Закон про прокуратуру від 14.10.2014 № 1697 (далі – Закон) у ч. 3

ст. 23 визначив, що підставою представництва прокурором у суді законних інтересів держави є порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу. Також зазначено, що наявність таких обставин має обґрунтовуватися прокурором у порядку, передбаченому частиною четвертою цієї статті

Прокурор може скористатися своїм правом на звернення до суду із заявою про захист інтересів держави тоді, коли органи виконавчої влади, передусім державного контролю, органи місцевого самоврядування, на які відповідними законодавчими актами покладено обов'язок захищати права й інтереси громадянина, державні або суспільні інтереси, не вживають для цього передбачених законом заходів. У разі виявлення бездіяльності уповноваженого органу державного нагляду (контролю) одночасно із заходами представницького характеру органи прокуратури зобов'язані вживати відповідних заходів прокурорського реагування [6]. Прокуратура дедалі частіше здійснює представництво інтересів різних органів державної виконавчої влади в адміністративних справах, зокрема: територіальних органів Пенсійного фонду України, Головної державної інспекції на автомобільному транспорті, Фонду соціального захисту інвалідів, органів зайнятості населення тощо. Слід підтримати позицію А. Огієнка з приводу того, що раціональною є позиція науковців і практиків про доцільність звернення прокурора в інтересах контролюючого органу, на який законом покладено обов'язок контролю за дотриманням законів фізичними та юридичними особами і який процесуальними й спеціальними законами наділений правом самостійного звернення до суду [7]. Чинним законодавством України передбачено, що суб'єкти владних повноважень мають право звертатися до суду на виконання власних повноважень. Для цього законодавець наділив їх адміністративно-процесуальною правоздатністю та дієздатністю для самостійного звернення до суду. Позиція Вищого адміністративного суду України щодо окресленої проблеми полягає в тому, що прокурор може звертатися до суду в інтересах держави, які, у свою чергу, можуть бути пов'язані з необхідністю захисту прав державних органів, а також підприємств, установ, організацій незалежно від їх підпорядкування та форм власності [8]. Разом з тим і в рішенні Конституційного Суду України від 8 квітня 1999 року № 3-рп/99 зазначено, що прокурори та їхні заступники подають до суду позови саме в інтересах держави, а не в інтересах підприємств, установ і організацій незалежно від їх підпорядкування і форм власності [9]. При цьому інтереси держави можуть збігатися повністю, частково або не збігатися зовсім з інтересами державних органів, державних підприємств та організацій чи з інтересами господарських товариств з часткою державної власності у статутному фонді. Тобто, якщо прокурор, як суб'єкт владних повноважень, звертається до адміністративного суду в інтересах держави, то він повинен обґрунтувати обставини, що вказують на існування реальної загрози інтересам держави, а також зазначити підстави, які унеможливлюють самостійне звернення суб'єкта владних повноважень до суду.

Таким чином, з урахуванням таких обставин, як, з одного боку, поступове скорочення (оптимізація) штату державних органів та неможливість, а подекуди недоцільність, утримання штату юридичних підрозділів органу, а також неможливість у перспективі захищати інтереси державного органу та його представників з урахуванням розширення функцій адвокатури (як процесуально визнаного в суді органу захисту інтересів фізичних та юридичних осіб); та з іншого – оновлення представницької функції прокуратури, як органу, який представляє та захищає інтереси держави в системі національного судочинства, доцільним, на нашу думку, є визначення можливості звернення суб'єкта владних повноважень до прокуратури з метою представництва та захисту їх законних інтересів у суді.

Таким чином, прокурор, який звертається до суду в інтересах держави, попри те, що самостійно визначає, в чому полягає порушення інтересів держави, має обґрунтовувати необхідність їх захисту в суді, а суд, у свою чергу, має оцінити ступінь порушення інтересів держави, докази прокурора про неналежний захист законних інтересів держави з боку суб'єкта владних повноважень, до компетенції якого віднесено відповідні повноваження, та визнати необхідність участі прокурора як представника держави в суді.

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року (із змінами та доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.

2. Про прокуратуру : Закон України від 5 листопада 1991 року № 1789-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 793.

3. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 2–3. – Ст. 12.

4. Звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111479&libid=100820.

5. Звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111479&libid=100820.

6. Про організацію роботи органів прокуратури щодо представництва інтересів громадянина або держави в суді та їх захисту при виконанні судових рішень : наказ Генерального прокурора № 6 гн від 28 травня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=151874.

7. Огієнко А. Проблемні питання представницької діяльності прокуратури в адміністративному судочинстві / А. Огієнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?c21com=2&i21dbn=ujrn&p21dbn=ujrn&image_file_download=1&image_file_name=pdf/vnapu_2013.

8. Лист Вищого адміністративного суду України від 30 листопада 2009 року № 1619/10/13-09 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1619760-09.

9. Справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді : рішення Конституційного Суду України від 8 квітня 1999 року № 3-рп/99 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 15. – Ст. 35.

Журавель Олександр Анатолійович
старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

САМОЗАХИСТ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ

Згідно з Конституцією України кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від противоправних посягань [1, ст. 27].

На підставі Конституції України кожен має право будь-якими не забороненими законом способами захищати свої права і свободи від порушень та протиправних посягань [1, ч. 5 ст. 55].

Цивільний кодекс України визначає порядок самозахисту цивільних прав. Особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань [2, ст. 19].

Способи самозахисту мають відповідати змісту порушеного права, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. Вони можуть обиратися самою особою чи встановлюватися актами цивільного законодавства.

Оскільки правомірність способів самозахисту визначається в ч. 2 ст. 19 Цивільного кодексу України у співвідношенні до дій, якими порушуються громадянські права, правила самозахисту не можуть використовуватися для кваліфікації дій, що здійснюються власником цивільних прав до початку посягання на громадянські права або після його закінчення [2, ч. 2 ст. 19]. Кваліфікація цих дій як правомірних або неправомірних має здійснюватися на підставі відповідних норм, що поширюються на ці дії. Ухвалою самозахисту цивільного права не охоплюються дії, спрямовані на відновлення цього права шляхом власних дій особи, чиє цивільне право порушено, або дій інших осіб, якщо порушення вже закінчено. Тому шкода порушнику під час таких дій або в їх результаті не може звільнити особу, яка заподіяла шкоду, від відповідальності. Для поновлення цивільного права встановлено спеціальний порядок примусу. Суб'єкти цивільних прав можуть шляхом насильства захищати свої громадянські права тільки при порушенні права чи посягання на нього.

Поширювати визначення права самозахисту і дію ст. 19 Цивільного кодексу України в цілому на відносини щодо здійснення захисту прав шляхом здійснення передбачених законом дій (відмова від виконання зобов'язання, відмова від прийняття виконання і т.д.) не можна. На такі юридичні дії поширюються відповідні спеціальні норми цивільного права.

Виходячи з викладеного, слід зазначити, що самозахист – це застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства.

На думку Є.Є. Богданової, самозахист – це особлива форма захисту,

специфіка якої проявляється у тому, що суб’єкт права безпосередньо своїми діями повинен захищати порушене право.

У свою чергу, А.М. Гайнетдінов пропонує використовувати поняття «форми самозахисту», «способи самозахисту» і «засоби самозахисту» як самостійні за значенням терміни для характеристики особливостей та порядку здійснення досліджуваного суб'єктивного права людини. Він пропонує систематизувати належним чином всі правомірні дії громадян згідно з чинним законодавством в одну галузь права, яка дозволяє і суспільству зробити крок до ефективного захисту конституційних прав особи.

Спираючись на власний досвід підготовки працівників для правоохоронних органів України, професійних спортсменів, автором на основі аналізу подій, де були присутні ознаки самозахисту, було встановлено, що у 80% захист своїх конституційних прав здійснювався індивідом безпосередньо після їх порушення, а у решті 20% суб'єкт звертався до виконавчих органів для відновлення справедливості. Тому, на думку автора, є логічним розглядати два види самозахисту: короткостроковий, коли суб'єкт миттєво і особисто захищає свої права у процесі їх порушення; довгостроковий, коли суб'єкт звертається до виконавчих органів або в допоміжні організації, які здатні через деякий час вжити заходів до захисту громадських прав заявника.

Із зазначеного виходить, що другий варіант є малоефективним, оскільки, в основному, здійснювати самозахист доводиться відразу ж після порушення прав.

Тому, у зв'язку з недосконалим чинним законодавством, виникають проблеми в об'єктивному розгляді спірних ситуацій як у досудовому розслідуванні, так і в судових інстанціях, що призводить до порушення прав людини.

Беручи до уваги викладене, доцільним є розуміння самозахисту як природного, підсвідомого явища в людині, яке за будь-яких екстремальних ситуацій буде направлено на захист індивіда. Адже це є природним й очевидним, що сама сутність організму буде себе оберігати від загрозливих зовнішніх факторів.

За законодавством України держава гарантує тільки незначну частину захисту, а інша частина суб'єкту дістається в небажаний «спадок», з яким він намагається самостійно впоратися. Та у разі невдачі (некомпетентності) особи в останньої виникає комплекс неповноцінності, що призводить до негативних наслідків.

Тому з метою мінімізації необ'єктивних рішень в судових інститутах слід виробити систему принципів, методів і форм самозахисту особи від протиправних посягань на законодавчому рівні.

Отже, дії особи в межах самозахисту повинні бути унормовані на законодавчому рівні. При цьому слід зважати на те, що необмежений самозахист може перетворитися на свавілля. А свавілля – це не самозахист. Обмеження самозахисту має бути, і бути розумним. Межі самозахисту встановлює громадянське суспільство.

Таким чином, пропонується нова форма суспільних відносин, яка потребує нормативного врегулювання, що дозволить захищати людині свої конституційні права самостійно.

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

Зеленський Євген Сергійович
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РОЛЬ ПОЛІЦІЇ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ ЗА УЧАСТЮ ДІТЕЙ

Процеси реформування, які відбуваються в Україні, тривають і сьогодні, торкаючись усіх сфер суспільного життя. Одним із актуальних напрямків перетворень в управлінні державою є становлення повноцінної системи ювенальної юстиції, яка б відповідала світовим стандартам. В Україні досі продовжують створюватися лише окремі елементи даної системи. Одним із таких елементів є уповноважені підрозділи органів Національної поліції, діяльність яких є однією із складових повноцінного функціонування ювенальної юстиції в цілому.

Визначення ролі поліції ювенальної превенції під час досудового розслідування кримінальних справ за участю дітей є актуальною тематикою наукового дослідження з огляду на процеси реформування МВС України, особливий об’єкт захисту – дитина, а також особливості діяльності Національної поліції за даним напрямком.

Найбільш складним питанням на сьогодні є визначення компетенції підрозділів ювенальної превенції Національної поліції під час досудового розслідування кримінальних справ за участю дітей, зважаючи на неврегульованість окремих питань у нормативно-правових актах, а також практику реалізації даної компетенції у реальному житті.

Так, Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» покладає на уповноважені підрозділи органів Національної поліції у тому числі обов’язок [1]: виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, вчинені дітьми, вживати з цією метою оперативно-розшукових і профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством; виявляти дорослих осіб, які втягують дітей у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію та жебрацтво; виявляти осіб, які займаються виготовленням та розповсюдженням порнографічної продукції, видань, що пропагують насильство, жорстокість, сексуальну розпусту; виявляти батьків або осіб, що їх замінюють, які ухиляються від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо створення належних умов для життя, навчання та виховання дітей; вести облік правопорушників, що не досягли

18 років, у тому числі звільнених із спеціальних виховних установ, з метою проведення профілактичної роботи, інформувати відповідні служби у справах дітей стосовно цих дітей; повертати до місця постійного проживання, навчання або направляти до спеціальних установ для дітей у термін не більше восьми годин з моменту виявлення дітей, яких було підкинуто, або які заблукали, або залишили сім'ю чи навчально-виховні заклади; викликати дітей, їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), а також інших осіб у справах та інших матеріалах про правопорушення і у разі ухилення без поважних причин від явки за викликом – піддавати їх приводу; відвідувати правопорушників, що не досягли 18 років, за місцем їх проживання, навчання, роботи, проводити бесіди з ними, їх батьками (усиновителями) або опікунами (піклувальниками); отримувати від підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності відомості, необхідні у зв'язку з матеріалами про правопорушення, що перебувають у її провадженні; затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей, які залишилися без опіки та піклування, – на період до передачі їх законним представникам або до влаштування в установленому порядку, але не більше восьми годин; затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей віком від 11 років, які підозрюються у вчиненні суспільно небезпечних діянь, за які Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі до п'яти років або більш м'яке покарання, і які не досягли віку, з якого за такі діяння особи підлягають кримінальній відповідальності, – до передачі їх під нагляд батьків, осіб, які їх замінюють, або адміністрації навчального чи іншого дитячого закладу, в якому постійно проживає ця дитина, але не більше восьми годин; затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей віком від 11 років, які підозрюються у вчиненні суспільно небезпечних діянь, що підпадають під ознаки діянь, за які Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі понад п'ять років, і які не досягли віку, з якого за такі діяння особи підлягають кримінальній відповідальності, – до доставлення їх до суду для вирішення питання про поміщення їх у приймальники-розподільники для дітей, але не більше дванадцяти годин з моменту їх затримання; здійснювати згідно з чинним законодавством гласні та негласні оперативно-розшукові заходи з метою розкриття кримінальних правопорушень, вчинених дітьми або за їх участю; проводити обшуки, вилучення та інші слідчі дії відповідно до кримінального процесуального законодавства; інформувати відповідні служби у справах дітей про дітей, які затримані чи яким повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, тощо.

Проте, які саме це уповноважені підрозділи Національної поліції – не визначено навіть у Законі України «Про Національну поліцію» [2]. Так, Закон у цілому наділяє поліцейських повноваженнями здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності [2].

Сьогодні залишається чинною Інструкція з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей [3], хоча фактично такі підрозділи ліквідовано в рамках реформи МВС України 2014 року. Саме ці підрозділи виконували завдання щодо розкриття кримінальних правопорушень, учине-

них дітьми; а також організації надання правової та психологічної допомоги дітям, які є потерпілими у кримінальному провадженні чи стали свідками кримінального правопорушення [3]. Працівники таких підрозділів реалізували методику проведення інтерв'ювання дитини, яка потерпіла або стала свідком злочину, в умовах, що мінімізують та не допускають повторної травматизації психіки дитини, з урахуванням її індивідуально-психологічних та психофізіологічних властивостей (методика "Зелена кімната").

Фактично у відділах поліції такі завдання виконують дільничні офіцери поліції, штат яких передбачає офіцера ювенальної превенції, а в управліннях та головних управліннях Національної поліції – співробітники відділів ювенальної превенції у складі управлінь превентивної діяльності. Проте нормативно-правового визначення компетенції таких структурних підрозділів до сьогодні не існує, а сама назва та структурне їх підпорядкування вбачає реалізацію лише превентивної діяльності, виключаючи участь у кримінальному провадженні.

На наш погляд, нагальною є необхідність на відомчому рівні визначити адміністративно-правовий статус відділів ювенальної превенції Національної поліції, а також вирішити питання щодо їх компетенції та основного призначення.

1. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80.

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

3. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей : наказ МВС України від 19.12.2012 № 1176 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0121-13/page.

Лаптєв Олексій Олександрович
старший викладач кафедри спеціальних
дисциплін Криворізького факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КОРПУСУ ОПЕРАТИВНО-РАПТОВОЇ ДІЇ

У бойовій підготовці бійців поліції особливого призначення важливу роль відіграє фізична підготовка.

Фізична підготовка поліції особливого призначення – це спеціалізована професійно-прикладна система фізичного виховання, мета якої – збереження здоров'я, трудової активності, розвиток фізичних та психологічних якостей, спеціально-прикладних і життєво важливих умінь та навичок, необхідних для виконання поставлених завдань.

Фізична підготовка складається із загальної та спеціальної фізичної. За-

собами загальної фізичної підготовки виховується сила, швидкість, витривалість (особливе значення для фізичного виховання мають розвиток вибухової сили та швидкісної витривалості). Щодо засобів спеціальної фізичної підготовки, то завдяки їх застосуванню виховуються гнучкість, спритність (особливу увагу слід надавати розвиткові тонкої рухової координації). Виховання зазначених фізичних якостей сприяє підвищенню енергетичних можливостей організму, що сприятиме зменшенню втомленості бійця, підвищить ефективність будь-яких дій правоохоронця в умовах фізичної протидії з боку злочинців та за інших обставин.

Загальна та спеціальна фізична підготовка – це базові ланки навчання усієї спеціальної підготовки, практично у будь-якій системі.

Професійні обов'язки, покладені на поліцію особливого призначення, здатна виконувати людина, яка усвідомлює високу відповідальність за результати виконання службових завдань. Така людина повинна володіти комплексом спеціальних знань і практичних навичок, здобутих під час загальноспеціальної фізичної підготовки, які, у свою чергу, забезпечують постійну готовність бійця поліції особового призначення до якісного виконання складних завдань.

При підготовці бійців поліції особливого призначення важливу роль відіграє заняття з рукопашного бою, яке має не тільки спортивний характер, а й спеціально-прикладний, ні що не зможе замінити рукопашний бій, він обов'язково повинен мати місце в системі, ні що так не загартовує психіку та фізичну стійкість бійця як рукопашний бій. Тому програма з рукопашного бою повинна бути великою та змістовною, мати в собі контактну роботу з одним та декількома противниками, роботу з холодною зброєю і не лише захист, а й атакуючі дії (хочеш навчитися захищатися – навчись спочатку нападати). На заняттях повинні залучатися різноманітні майстри ножового бою чи майстри з тактики самозахисту з практичних підрозділів. Робота на заняттях, тренуваннях чи семінарах повинна проходити при повному контакті і на бійцях повинно бути якнайменше захисного обмундирування. Звичайно, що під час таких занять зростає відсоток травмування, тому кожен інструктор повинен бути готовий до своєчасної долікарської допомоги, а під час проведення на заняттях учбового спарингу залучатимуться кваліфіковані медики.

Рукопашний бій цілком потрібен для укріплення психіки бійця, підвищення його функціональної витривалості, розвитку спритності, координації й тактичних навичок, також для припинення злочинних посягань на честь та гідність правоохоронця під час виконання службових чи громадських обов'язків.

Звичайно, що створити школу абсолютної бойової підготовки майже неможливо. В ній завжди будуть присутні деякі обмеження, існуючі хоча б для того, щоб було кому займатися. Уся методика підготовки зводиться до боротьби із власними жахами, власним болем та слабкістю.

Бійці поліції особливого призначення повинні дбати не тільки про особисту безпеку, а й про безпеку оточуючих осіб. При самозахисті завдання шкоди правопорушникові повинно зводитися до мінімуму, а таке можливо лише тоді, коли правоохоронець зможе чітко контролювати себе й свої дії в

екстремальній ситуації. Таких показників можна досягти лише систематичними тренуваннями.

Рукопашний бій потрібен перш за все для вироблення навичок протидії агресору у жорстоких умовах, наближених до бойових, та відпрацювання надання кваліфікованого опору протиправним діям, які направлені на правоохоронця чи інших осіб.

Також ми розуміємо, що для підготовки висококваліфікованого бійця поліції одного рукопашного бою буде замало, важливу роль відіграє загальна фізична підготовка, яка забезпечує: безперервну фізичну роботу бійця протягом усього терміну служби через систематичне тренування фізичних здібностей. Сучасний поліцейський корпусу оперативно-раптової дії повинен відповідати сучасним вимогам, до яких входять: сучасна підготовка, склад, забезпечення і сучасні прийоми роботи спецназу інших країн.

Одним із сучасних методів підготовки є тактичний фітнес.

Тактичний фітнес, він же такфіт, – це абсолютно новий напрямок фізичної підготовки. Позиціонуючи себе як програма для спецназу, такфіт являє собою суміш елементів боротьби, гімнастики, йоги, а також силових вправ з гирями, гантелями, булавою, мотузками та іншими нехитрими знаряддями. При цьому такфіт невибагливий: щоб виконати тренування, потрібно мінімум обладнання і мінімум місця. Можна тренуватися як в умовах залу, так і на вулиці. Робота з власною вагою і знаряддями удосконалює функціональну силу бійця, його витривалість і спритність. Отже, завдяки включенню тактичного фітнесу у фізичну програму підготовки можна істотно поліпшити ефективність фізичного стану бійця.

1. Кочур А.Г. Тактична майстерність боксера / А. Г. Кочур. – К. : Здоров’я, 1977.
2. Лаптев А. Управление тренированностью боксера / А. Лаптев, В. Лавров, П. Левитан. – М. : Физкультура та спорт, 1973.
3. Кочергин А. Человек с топором / А. Кочергин. – М. : Эксмо, 2013.
4. Абарінова Л.Ф. Захисти себе / Л. Ф. Абарінова, В. П. Гєрєйло. – К. : Освіта, 1992.
5. http://beauty.at-its.com/trenuvannja-specnazu-takfit.html

Лопаєва Олена Миколаївна
викладач кафедри тактико-спеціальної
підготовки Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Специфіка служби співробітника поліції обумовлюється високим рівнем нервово-психічної напруги, постійною готовністю до дій в екстремальній ситуації. Однією зі складових службової діяльності співробітника правопорядку є ймовірність застосування вогнепальної зброї, а ефективна стратегія формування психологічної готовності до застосування вогнепальної зброї на по-

разку базується на реалізації комплексу взаємозалежних заходів нормативно-правового, виховного, тактико-технічного й психологічного характеру.

Однією з важливих умов у формуванні стрілецьких умінь і навичок є психологічна підготовка. У міру зростання підготовленості стрілка змінюються її спрямованість, зміст і методичні прийоми. Якщо на початковому періоді навчання вона була спрямована на подолання шкідливих стрілецьких рефлексів і виконувала «обслуговуючі» функції, то у фазі вдосконалювання стрілка психологічна підготовка формує конкретні якості, необхідні для досягнення вершин майстерності, нерідко стає самостійним, чільним напрямком. Якщо говорити про підготовку спортсменів-стрільців високого рівня, то психологічний аспект становить близько дев'яноста відсотків від загального обсягу тренувального процесу. Службова діяльність співробітників поліції є найнебезпечнішою й найскладнішою в порівнянні з іншими видами діяльності людини.

Якість стрільби залежить від правильності й стабільності виконання цілого комплексу технічних прийомів. При застосуванні зброї в ситуаціях службової діяльності співробітники зазнають, на фоні стресу, сильного емоційного збудження, що може негативно впливати на точність і погодженість дій. Як сформувати професійну компетенцію у співробітника поліції, що дозволяла б не тільки впевнено виконувати контрольні стрільби, але й здійснювати дії з силового припинення правопорушень із використанням зброї в умовах високої емоційної напруги?

Для формування мотиваційної складової доцільно періодично доводити до співробітників статистичні дані по застосуванню зброї поліцейськими з розбором помилок, які спричинили небажані наслідки, й демонстрацією позитивного досвіду. На прикладах застосування зброї, де співробітники у критичних ситуаціях зберегли своє життя, життя інших людей дуже важливо показати, що це звичайні співробітники поліції із властивими їм сильними й слабкими сторонами. Але найдужча зацікавленість може згаснути, якщо не буде підтримуватися постановкою конкретних цілей і їхньою реалізацією.

Для співробітників правоохоронних органів це різні змагання зі стрільби з моральним, матеріальним заохоченням і присвоєнням спортивних розрядів, виконання вправ для співробітників, представлених до випробувань на присвоєння (підтвердження) кваліфікаційних звань, здача підсумкових перевірок і багато чого іншого. Імовірно, можна значно легше переборювати психологічні труднощі, якщо умовно розділити цілі на два види: перспективні й оперативні.

Перспективні цілі визначаються результатами, які покаже співробітник на заліковій стрільбі або, якщо буде потреба, застосувати зброю на службі.

Оперативні цілі повинні бути спрямовані на вибір і використання засобів і методів навчання для рішення конкретних завдань технічної, тактичної й психологічної підготовки.

Якщо співробітникові вдалося домогтися високих показників у стрільбі, він повинен мати чітке, об'єктивне уявлення про те, за рахунок яких технічних, фізичних, психологічних дій він цього досяг. У випадку зниження результатів робиться висновок про недоцільність використання обраних мето-

дик.

Викладач і той, якого навчають, повинні постійно аналізувати увесь спектр своєї роботи, використовуючи творчий підхід, знаходити нові рішення, використовувати й спеціалізувати стосовно до стрільби відомості, дані, факти з різноманітних галузей науки й повсякденний службової діяльності.

Процес психологічної підготовки завжди вимагає спільних творчих зусиль викладача (інструктора) й того, хто навчається. Велике значення для виконання точних, координованих дій має зв'язок уявлень про той або інший рух із практичним його виконанням, тобто ідеомоторні процеси. Кожен досвідчений стрілець знає: варто тільки подумати перед пострілом про те, що він може бути невдалим, втратити нитку знайомих відчуттів і сприйняттів, як правильне уявлення миттєво порушується, втрачається координація рухів і, якщо не вжити яких-небудь заходів, то поганий результат не змусить себе чекати.

Наприклад, при стрільбі по мішені із заручником виникла думка про те, як би не вразити заручника й навіть якщо усі постріли були гарними, то дуже часто та частина мішені, що позначає заручника, виявляється ураженою. При виникненні негативної нав'язливої думки їй відповідає рухове виконання помилкової схеми дій.

Коли у свідомості співробітника зовсім чітко відтворюється правильна схема основних робочих рухів, особливо у здійсненні пострілу, імовірність гарної стрільби значно підвищується. Як правило, помилкові й неточні рухи проявляються тоді, коли м'язове почуття недостатньо сформоване або значно притупляється внаслідок емоційної напруги, стомлення, відволікання уваги. Формування м'язової пам'яті в стрільця здійснюється тренуваннями вхолосту, роботою на тренажерах, які дозволяють викладачеві бачити й оперативно усувати ті помилки, які негативно позначаються на результатах стрільби.

Багаторазове повторювання й «промовляння» певної послідовності дій і уявне їхнє виконання є ідеомоторним тренуванням. При здійсненні пострілу співробітник не повинен допускати виникнення ситуації, за якої внутрішні протиріччя перешкоджають правильній схемі дій, що уявляється стрільцем, і приводять його руховий апарат у неконтрольований стан. Основою для формування ідеомоторних процесів є колишній досвід у певній діяльності. Повторюваний досвідченим стрільцем безліч разів процес здійснення пострілу настільки запам'ятовується в подробицях, що йому нічого не варто відтворити усі деталі у своїй уяві.

Співробітник повинен привчати себе до постійного аналізу своїх дій зі зброєю й уміти визначати помилки. Способом подолання, що зарекомендував себе, технічних неточностей і психологічних напруг є свідоме протиставлення цьому зосередження уваги стріляючого на основних технічних елементах за рахунок створення позитивних ідеомоторних реакцій методом їхнього попереднього прогнозування. Основна психологічна проблема при стрільбі – уміння швидко очистити свою свідомість від усіх думок: починаючи від бажання потрапити в мішень і отримати гарну оцінку, закінчуючи подоланням у собі страху бути вбитим у вогневому контакті з озброєним злочинцем.

Потрібно зрозуміти, що будь-яка думка, викликаючи м'язові скорочення,

може сприяти промаху. В умовах збройного протиборства із правопорушником відключатися від зовнішнього середовища не можна, однак не варто допускати, щоб відчуття переходили в емоції, оскільки останні стимулюють непотрібну м'язову активність і завантажують мозок безглуздою роботою, що заважає процесу мислення, а відповідно, й прийняттю важливих рішень по застосуванню зброї на основі правової оцінки того, що відбувається.

Матвійчук Ігор Васильович
курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування

Науковий керівник – **Волков Юрій Михайлович**
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У глобалізованому світі третього тисячоліття розвиток держави стає можливим лише завдяки ефективній реалізації її людського потенціалу. Як європейська за своєю цивілізаційною належністю, держава Україна має спиратися у своєму розвитку на людиноцентричну систему цінностей, основу якої становлять свобода, справедливість і солідарність. Сучасна сфера суспільних відносин пройнята ідеями гуманізму, пріоритету загальнолюдських цінностей, що знайшло своє відображення в реалізації функцій сучасних найбільш розвинутих демократичних країн.

Проблеми протидії злочинності продовжують бути актуальними, найбільше розглядаються в суспільстві та науці, серед практичних працівників правоохоронних органів, суддів, громадськості, оскільки така злочинна діяльність стосується не тільки прав, свобод та інтересів окремих громадян, а й національної безпеки країни в цілому. Найбільш важливою сферою соціального регулювання, управління та контролю є протидія шляхом забезпечення недопущення злочинних посягань на суспільні відносини. З появою перших кримінально-правових заборон і злочинів як дій, що здійснюються всупереч існуючим заборонам, стали функціонувати заходи не тільки карального, але й превентивного характеру. Суспільство почало усвідомлювати, що попередження злочинності несе в собі великий соціально-позитивний потенціал [1, с. 90].

У зв’язку з тим, що протидії злочинності у розвинутих країнах світу надається важливе значення, виникає необхідність впровадження їх позитивного досвіду і в Україні. Так, для США є характерними позитивні напрацювання у боротьбі зі злочинністю в загальнонаціональному плануванні, а для Японії – на місцевому рівні. Зокрема, у 1970 р. Конгрес США прийняв Закон

про контроль за організованою злочинністю, який передбачає низку законодавчих і профілактичних заходів щодо запобігання злочинам, що підлягають федеральній юрисдикції. У США також розширюється залучення громадян у профілактичну роботу, де існує інститут добровільних помічників поліції.

У Великій Британії з 1966 р. працює Постійна конференція з профілактики злочинів, до якої входять представники Конфедерації британських промисловців, Торговельної палати, профспілок і Асоціації старших офіцерів поліції. У складі цієї організації діють робочі групи, які спеціалізуються на запобіганні грабежам та розбійним нападам [2, с. 133].

В Україні особлива роль у протидії злочинності належить правоохоронним органам і центральне місце в системі правоохоронних органів займають органи внутрішніх справ. Боротьба зі злочинністю, як основна діяльність правоохоронних органів, полягає у трьох основних напрямках: загальна організація; профілактики злочинності; правоохоронна діяльність.

Із прийняттям 2 липня 2015 року Верховною Радою Закону України «Про Національну поліцію» в державі запрацювала нова правоохоронна структура – патрульна поліція. Важливою парадигмою сучасної реформи має стати створення і функціонування якісно нового, побудованого на принципах верховенства права, деполітизації, децентралізації, підзвітності та прозорості в роботі, тісної взаємодії з населенням та місцевими громадами, професійної підготовки персоналу, правоохоронного сервісу, здатного служити лише суспільству і захищати його права.

Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України визначає порядок планування, проведення та обліку занять, здійснення контролю знань, умінь та навичок осіб молодшого, середнього та вищого складу Національної поліції України [3].

Організація службової підготовки поліцейських здійснюється відповідно до вимог законодавства України. Основними завданнями службової підготовки є підвищення рівня знань, умінь, навичок та професійних якостей поліцейських з метою забезпечення їх здатності до виконання завдань з охорони прав і свобод людини, протидії злочинності.

На наш погляд, особливої уваги у професійному становленні поліцейського потребують питання опанування слухачами таких видів службової підготовки: тактична підготовка; вогнева підготовка; фізична підготовка. Вогнева підготовка – традиційний вид підготовки співробітників правоохоронних органів, що зазнає останнім часом значних змін під впливом загального зростання екстремальності їх діяльності, розповсюдження зброї серед населення, збільшення використання зброї кримінальним світом.

Вогнева підготовка, як складова професійної компетентності майбутніх офіцерів поліції, на нашу думку, повинна розвивати: навички блискавичної підготовки до стрільби; вміння влучно вражати ціль; впевненість у собі, врівноваженість, витримку, вміння стримувати емоційну напруженість, страх перед оточуючими; зовнішній спокій без ознак напруги, хвилювання чи нетерпіння; вольові якості; швидкість реакції на поведінку оточуючих та окремих правопорушників; вміння приймати правильні рішення в напружених ситуаціях та правомірно застосовувати вогнепальну зброю. Отже, вогнева підгото-

вка виступає як система певних знань та навичок, необхідних при виконанні професійної правоохоронної діяльності, причому зростання професійної компетентності та майстерності забезпечується не тільки наявністю професійних здібностей, але і підтримкою відповідного рівня бойової підготовки протягом служби.

Вогнева підготовка проводиться в нерозривному зв'язку з тактичною підготовкою і вдосконалюється на тактичних заняттях і навчаннях із бойової стрільби. Працівники поліції повинні знати: призначення, бойові якості та загальну будову автомата Калашникова і ручних осколкових гранат; правила ведення вогню по нерухомих і рухомих цілях.

Як зазначає М.М. Ляпа, знання процесів, що відбуваються в каналі ствола стрілецької зброї під час пострілу, попереджають порушення заходів безпеки. Тобто утримання стрілецької зброї в технічно справному стані запобігає появі нещасних випадків. Крім того, недотримання правил огляду зброї, чищення, порушення режиму вогню може призвести до зниження результативності стрільби [4, с. 3].

Підводячи підсумки можна зазначити, що практичні заняття у вигляді оперативно-тактичних та тактико-спеціальних навчань у системі практичної підготовки особового складу підрозділів поліції є важливою та невід'ємною частиною усієї службово-бойової готовності працівників Національної поліції України до виконання службових обов'язків із забезпечення публічного порядку та потребує системного проведення і постійного вдосконалення.

1. Качмар Б.М. Окремі аспекти чинників, що впливають на ефективність протидії організованій злочинності в сучасних умовах / Б.М. Качмар // Право і безпека. – 2015. – № 4. – С. 89–93.

2. Клочко А.М. Досвід зарубіжних країн у сфері боротьби зі злочинністю / А.М. Клочко // Європейські перспективи. – К., 2012. – № 3. – Ч. 2. – С. 132–135.

3. Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України від 19 лютого 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://yurist-online. org/laws/ nakaz_ mvs_50_ vid_26_01_ 2016. pdf.

4. Вогнева підготовка : навч. посіб. / М.М. Ляпа, В.М. Петренко, О.І. Судніков та ін. – Суми : Сумський держ. ун-т, 2011. – 283 с.

Надтока Олена Володимирівна
представник ГО «Рух Вільна Доля»

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

У сучасному світі інформаційна безпека в контексті протидії злочинності посідає надважливе місце, адже інформація, зазнаючи постійних якісних та кількісних змін, є найціннішим глобальним ресурсом, а інформаційні відносини – невід'ємною складовою будь-яких процесів у державі та суспільстві. Інформація впливає на боротьбу зі злочинністю – так, за умов зростання вразливості сучасного інформаційного суспільства від недостовірної (іноді – свідомо завідомо викривленої) інформації, її несвоєчасного надходження, за-

галом від злочинів в інформаційній сфері деструктивні впливи на інформаційну сферу можуть завдавати значної шкоди боротьбі зі злочинністю. Саме тому забезпечення інформаційної безпеки відноситься до одного з пріоритетних напрямів внутрішньої політики. Конституція України у частині 1 ст. 17 наголошує: "Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу", тобто всі державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та громадяни України зобов'язані захищати інформаційну сферу. З цією метою було прийнято Стратегію національної безпеки України.

В Україні останнім часом спостерігається поступовий перехід державних органів на електронний документообіг, електронні бази даних тощо. У зв'язку з цим виникають певні ризики, що потребує додаткових заходів з протидії злочинності. Наразі актуальною є розробка євроінтегрованих, ефективних та дієвих нормативно-правових актів, упровадження сучасних безпечних інформаційних технологій, побудова функціонально повної національної інфраструктури, формування і розвиток безпечних інформаційних відносин з метою протидії злочинності тощо. Глобальний поступ інформаційних технологій та продуктів, ресурсів і послуг призводить до виникнення нових суспільних відносин в інформаційній сфері. Їх інтенсифікація стала найважливішою ознакою сучасної цивілізації. З їх допомогою глобалізація проникає в усі сфери людського життя. Відбувається розвиток процесів інформатизації, інформація та інформаційні ресурси стають стратегічним здобутком і найважливішими чинниками поступу людини, суспільства і держави. Інформаційна сфера дедалі більше впливає на забезпечення національної безпеки в сучасних умовах.

Інформаційна складова нині становить ключовий елемент гібридної війни проти України, що створює реальні загрози конституційному ладу, територіальній цілісності та національній безпеці України і характеризується цілеспрямованим знищенням української інформаційної інфраструктури на тимчасово окупованих територіях, здійсненням кібернетичних атак на об'єкти критичної інфраструктури нашої держави, спробами блокування каналів поширення проукраїнської позиції в інформаційному просторі, проведенням інформаційних операцій та окремих акцій на фоні потужної пропагандистської кампанії проти України. Поряд з цим в Україні існують правові колізії, пов'язані з інформаційними правовідносинами, багато недоліків та прогалин у правовому регулюванні інформаційних процесів, що завдає чималої шкоди складовим інформаційного суспільства, діяльності усіх суб'єктів інформаційного простору.

Крім того, заслуговує на особливу увагу те, що в Україні фактично відсутня цілісна системна інформаційної політики, не має єдиної узгодженої стратегії розвитку інформаційної галузі, плану консолідованих дій та спільного бачення засобів реагування на серйозні загрози й виклики. Тому в умовах викликів сьогодення та розвитку інформаційного суспільства проблема забезпечення інформаційної безпеки набуває якісно нового значення й у правовому вимірі виступає як невід'ємна складова сучасної системи управління

на шляху до правової держави і як суттєвий чинник формування громадянського суспільства, забезпечуючи поступальний розвиток його інформаційної основи – національних інформаційних ресурсів. Все це вимагає зміни у баченні забезпечення інформаційної безпеки в контексті протидії злочинності. Ці явища актуалізували дослідження теоретичних і правових основ забезпечення інформаційної безпеки. Євроінтеграція, як стратегічний пріоритет зовнішньої політики України, вимагає удосконалення національного законодавства у сфері забезпечення інформаційної безпеки України, яке б відповідало не лише міжнародним стандартам, а передусім українським реаліям як протидія злочинності. Сьогодні наявні усі підстави для постановки і вирішення актуальної наукової проблеми – дослідження теоретично-правових основ забезпечення інформаційної безпеки України, що стане дієвим кроком на шляху формування і розвитку системи забезпечення інформаційної безпеки України, правового регулювання створення, використання та безпеки інформаційних ресурсів у державі як одного із засобів протидії злочинності.

Наразі розвиток інформаційних технологій докорінно змінює підходи до формування системи національної та міжнародної безпеки в усіх сферах, зокрема у контексті протидії організованій злочинності. Зміни комунікації, нові системи зберігання інформації не лише зумовлюють додаткову увагу таким питанням, як захист персональних даних, а й суттєво впливають на підходи до таких понять, як національний суверенітет та суспільна безпека. На міжнародній арені з’являються нові діячі, які використовують сучасні телекомунікаційні системи. Їх діяльність суттєвим чином впливає на інформаційний простір та реалізацію функцій держави, у тому числі у правоохоронній сфері. Дослідження такого впливу на інформаційних простір та правоохоронну сферу є важливою передумовою напрацювання заходів адаптації до сучасних умов діяльності компетентних державних органів у сфері боротьби з транснаціональною організованою злочинністю.

Сучасні дослідження інформаційної безпеки в контексті протидії злочинності стосуються передусім питань захисту інформації у комп’ютерних системах, при цьому тривалий час питанням впливу інформаційної революції на правоохоронну сферу достатня увага не приділялась. Кілька останніх десятиліть радикально змінили обличчя цивілізованого світу. Найважливішим фактором такої зміни виявився науковий прогрес. З упевненістю можна констатувати, що відбувся перехід суспільства від індустріального до інформаційного. На це вказують зміни, викликані інформаційними технологіями: зростаюче усвідомлення важливості інформації та інформаційних технологій, необхідності комп'ютерної грамотності; широке поширення комп'ютерів й інформаційних технологій; розвиток комп'ютеризації та інформатизації суспільства і освіти; широке поширення комп'ютерних вірусів і шкідливих програм по всьому світу в контексті протидії злочинності. Одночасно різні програмно-технічні засоби використовуються не тільки на благо людини, але й сприяють зміні характеру багатьох суспільних відносин, виникненню нових видів злочинів. Про це свідчить сумна статистика зростання кількості злочинів, здійснених з використанням комп'ютерної техніки та комп'ютерної інформації. Причому йдеться не тільки про злочини у сфері інформаційної безпе-

ки, але і про традиційні (незаконний обіг наркотиків, шахрайство та ін.).

Інформаційна безпека є сьогодні однією з найважливіших складових загальної безпеки окремо взятої людини і суспільства в цілому та протидії злочинності зокрема.

Фахівці з інформаційної безпеки добре усвідомлюють, що кібератаки набувають все більш витонченого і руйнівного характеру – даній темі присвячено численні статті в ЗМІ та аналітичні звіти. Результати міжнародних досліджень у сфері інформаційної безпеки свідчать, що наразі організації змушені докладати максимум зусиль, аби не втратити темп у «гонці озброєнь» – так, за останні роки спостерігається зростання бюджетних витрат на інформаційну безпеку з метою протидії злочинності.

Доцільно впровадити в дію певну команду фахівців з інформаційної безпеки – це своєрідна поліція корпоративної мережі міста. У свою чергу, класичний моніторинг безпеки за допомогою мережевих інструментів і засобів на робочих станціях є аналогічним патрулюванню території. У реальному світі патрульна служба допомагає успішно запобігати злочинам і реагувати на них, але тільки в тих випадках, коли порушення є очевидними: наприклад, якщо перевищена швидкість або стався інцидент на вулиці. Щодо витончених злочинів, які готуються і здійснюються «за закритими дверима», подібні дії не призводять до бажаного ефекту. Для таких випадків місту потрібні так звані «сищики». «Сищики» не займаються патрулюванням і моніторингом, а добувають через інформаторів цінні відомості, відпрацьовують версії, аналізують докази й активно розшукують підозрюваних.

Саме поняття «інформаційна безпека» характеризує стан інформаційної захищеності людини, суспільства, природи в умовах можливої дії загроз і досягається системою низки заходів, спрямованих на виявлення реальних загроз і конкретних злочинних дій, на їх локалізацію і вжиття заходів щодо їх ліквідації, на відновлення порушеного статусу.

Одним з основних напрямків забезпечення інформаційної безпеки у сфері державної та громадської безпеки з метою протидії злочинності є підвищення ефективності профілактики правопорушень, вчинених з використанням інформаційних технологій, і протидії таким правопорушенням. Такі дії потребують відповідних вузькопрофільних спеціалістів та їх підготовки на державному рівні.

Соціальні мережі також мають вплив на інформаційну безпеку. Помічено, що сучасні комунікації здатні удосконалити методи забезпечення інформаційної безпеки, але разом з тим створюють серйозні загрози, оскільки в умовах інформаційного суспільства домінуючі функції і процеси все більше організовуються за принципом мереж. Тенденції негативного впливу соціальних мереж на забезпечення інформаційної безпеки залишаються недостатньо усвідомленими сучасним суспільством. В основі розвитку таких мереж лежать інформаційні потреби людини, її бажання в самореалізації і водночас відповідний рівень розвитку інформаційних технологій, що створює необхідні умови для задоволення цих потреб. Разом з цим інформатизація соціального простору, прискорення процесів передачі і обробки інформації, розвиток мережі Інтернет та соціальних медіа стали передумовами формування нової

якості відносин та становлення нового типу інформаційної культури, яку необхідно розглядати як обов'язкову умову забезпечення інформаційної безпеки з метою протидії злочинності.

З урахуванням інтеграції України в європейські структури безпеки запропоновано напрями вирішення проблемних питань відповідності стандартам НАТО щодо забезпечення інформаційної безпеки. Основою забезпечення національних інтересів в інформаційній сфері, становлення і розвитку інформаційного простору та його інтегрування у світовий інформаційний простір є формування, захист, поширення, використання і безпека інформаційних ресурсів України.

Вплив інформаційних технологій має і буде враховуватися усіма спільнотами – політичними, економічними тощо, зокрема кримінальними структурами. З одного боку, це підштовхуватиме останніх до налагодження зв'язку та співробітництва з ними, з іншого – суттєво змінить як способи діяльності злочинних структур, так і правоохоронну діяльність, що набуватиме принципово нових рис, поступово зміщуючи акценти на інформаційну роботу у віртуальному просторі. Тенденції суспільного розвитку, зумовлені прогресом безпечних інформаційних технологій, дають змогу передбачити, що такі засоби вже у найближчому майбутньому можуть стати могутнішими не лише за традиційні кримінальні структури, а й за деякі державні утворення. Явним результатом інформаційної безпеки стане активна участь різних верств населення у протидії злочинності, що поступово ставитиме принципово нові вимоги до організації правоохоронної діяльності в цілому. Таким чином, вирішення проблеми правового забезпечення інформаційної безпеки України стане дієвим кроком на шляху протидії злочинності.

Романов Валерій Петрович
здобувач Науково-дослідного
інституту публічного права

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ У СФЕРІ ОБІГУ ДОРОГОЦІННИХ МЕТАЛІВ ТА ДОРОГОЦІННОГО КАМІННЯ

Дорогоцінні метали і дорогоцінне каміння є доволі рідкісними, їх запаси в природі – обмежені, а технологічний процес видобутку й обробки – складний, коштовний та екологічно небезпечний. Загалом сфера обігу означених предметів становить багато суспільних ризиків різного ступеня, які виникають під час видобутку, виробництва, використання та реалізації дорогоцінних металів і каміння, провадження господарської діяльності з ними, незаконного виготовлення, збуту або використання державного пробірного клейма тощо.

Негативним явищем залишається тіньовий обіг дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, й насамперед незаконний видобуток бурштину, що спричиняє велике екологічне лихо та завдає значних економічних збитків

державі. Більш того, наслідки нелегального видобування бурштину призвели до підвищення рівню криміногенної обстановки в регіоні, високо рівня травматизму та смертності серед старателів через недотримання правил безпеки, зростання соціальної напруги через конфлікти між старателями та простими громадянами тощо. Усе це переконує в необхідності запровадження адекватних заходів протидії тіньовому обігу дорогоцінних металів і каміння, правової охорони суспільних відносин, що виникають під час їх обігу.

Спеціальним засобом забезпечення законності та правопорядку в сфері обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння є адміністративна відповідальність за порушення законодавства в цій сфері. Як реакція держави на шкоду, заподіяну адміністративним правопорушенням, адміністративна відповідальність є державною оцінкою порушення правової норми, що охороняється адміністративно-правовими санкціями.

По суті, адміністративна відповідальність – це примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником [1, с. 76].

В умовах звуження кримінального примусу і розширення сфери адміністративного впливу на правопорушників значення адміністративної відповідальності дедалі підвищується. Проте наразі, будучи найважливішим інструментом реагування на адміністративні проступки, адміністративна відповідальність не виконує повною мірою властиві їй завдання. Це обумовлено багатьма причинами: недосконалістю Кодексу України про адміністративні правопорушення та всього адміністративно-деліктного законодавства, постійним розширенням кола суспільних відносин, які підлягають захисту адміністративними санкціями; невідповідністю значної частини передбачених КУпАП проступків сфері публічного адміністрування; дублюванням окремих положень Кримінального кодексу України; «застарілістю» окремих його положень [2, с. 127; 3, с. 92-99] та в цілому адміністративно-деліктної термінології [4, с. 288-292].

Розглядаючи особливості адміністративної відповідальності у сфері обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, зазначимо, що вона має чітко виражений публічний характер, а суб'єктом притягнення до цього виду відповідальності є держава в особі її спеціальних органів. Адміністративна відповідальність у досліджуваній сфері виникає з моменту офіційного звинувачення певної особи у вчиненні правопорушення, причому застосуванню санкцій передує вивчення обставин правопорушення, а конкретне стягнення (покарання) призначається винному в межах санкції, яка носить, як правило, відносно визначений характер.

Наразі Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачено адміністративну відповідальність за два склади проступків у сфері обігу дорогоцінних металів і каміння, а саме:

− за порушення порядку видобутку, виробництва використання та реалізації дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння (ст. 189-1);

− за незаконне виготовлення, збут або використання державного пробір-

ного клейма (ст. 189-3).

Водночас спостерігається ситуація, коли певні склади адміністративних проступків і санкції за їх учинення, а також порядок застосування адміністративних стягнень встановлюються різними нормативними актами, оминаючи основний кодифікований акт – Кодекс України про адміністративні правопорушення. Тим самим втрачається значення кодифікованого правового акта, який у цьому випадку повинен містити всі склади адміністративних правопорушень у сфері обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, а також вичерпний перелік правових норм, які регулюють провадження у справах про такі адміністративні правопорушення.

Проведений аналіз чинного адміністративно-деліктного законодавства засвідчив, що не всі суспільні відносини, які виникають під час обігу дорогоцінних металів і каміння, піддано правовій охороні. Деякі види правопорушень, визначені Законом України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» [5], не знайшли свого місця в КУпАП. Зокрема, не передбачено відповідальності за:

− незаконний обіг дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння (збут, перевезення або пересилку);

− порушення порядку випробування і клеймування виробів з дорогоцінних металів;

− невідповідність зазначених виробів державним стандартам;

− шкоду, заподіяну особам органами, які здійснюють державний пробірний контроль, невідповідністю зазначених виробів державним стандартам;

− невиконання законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного пробірного контролю, спрямованих на усунення порушень законодавства України, що регулює порядок здійснення операцій з дорогоцінними металами, дорогоцінним камінням та виробами з них, або створення перешкод для діяльності посадових осіб цього органу;

− торгівлю на території України ювелірними та побутовими виробами з дорогоцінних металів, які не мають відбитка державного пробірного клейма або мають відбиток підробленого державного пробірного клейма;

− здійснення діяльності щодо операцій з дорогоцінними металами, дорогоцінним камінням та виробами з них без обов’язкової реєстрації в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного пробірного контролю тощо.

З огляду на це доцільним вважаємо внесення змін і доповнень до Особливої частини КУпАП у вигляді норм, які б передбачали відповідні заходи відповідальності за правопорушення у сфері обігу дорогоцінних металів і каміння в Україні.

Підсумовуючи вищевикладене, слід наголосити, що адміністративна відповідальність є спеціальним засобом забезпечення правопорядку у сфері обігу дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння. Проте законодавство, яким регульовано порядок застосування відповідних заходів примусу, потребує вдосконалення, насамперед в частині його якнайшвидшої уніфікації, по-

вного закріплення в кодифікованому акті всіх складів адміністративних проступків, чіткого визначення суб'єктів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення в названій сфері, механізму притягнення до адміністративної відповідальності юридичних осіб тощо.

1. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навч. посіб. / В.К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 2008.

2. Адміністративне деліктне законодавство: зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / авт.-упоряд. О.А. Банчук. − К. : Книги для бізнесу, 2007. − 912 с.

3. Гуржій Т.О. Правове регулювання адміністративно-деліктних відносин: перспективи розвитку / Т.О. Гуржій // Вісник прокуратури. − 2008. – № 8 (86). − С. 92-99.

4. Банчук О. Реформа інституту адміністративної відповідальності в Україні − проблеми та варіанти їх вирішення // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. Вип. 35 / редкол. : С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін. ; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. – Одеса : Юридична література, 2007. – С. 288-292.

5. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними: Закон України від 18 листопада 1997 року № 637/97-ВР // Урядовий кур'єр. − 11.12.1997. − № 230-231.

Сіротченков Дмитро Юрійович
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ

Поліцейський – це посадова особа, яка уособлює волю держави та уповноважена нею на охорону прав і свобод людини, протидію злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. За кожним поліцейським закріплено табельну вогнепальну зброю, застосування якої відбувається у виняткових випадках. Поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови, що він пройшов відповідну спеціальну підготовку [1].

Стаття 46 Закону України «Про Національну поліцію» чітко визначає випадки, коли поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю [1]. Цей перелік підстав застосування вогнепальної зброї є вичерпним, проте поліцейський самостійно визначає у конкретній ситуації, виходячи з обстановки події, характеру та інтенсивності посягання, наявності можливості усунути небезпеку іншим способом, чи є вона винятковим випадком. А прийняте поліцейським рішення про застосування вогнепальної зброї визнається законним лише після перевірки органами прокуратури, які встановлюють, чи мали місце підстави для застосування зброї і чи носила подія винятковий характер.

Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою в такій

обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу [1]. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю у разі збройного нападу, якщо відвернення чи припинення відповідного нападу неможливо досягнути іншими засобами [1]. Тобто для визначення законності прийнятого рішення поліцейським буде здійснюватися перевірка, чи була завдана шкода необхідною і достатньою в такій обстановці, чи мав місце напад, чи припинення відповідного нападу можливо було досягнути іншими засобами, тобто чи мала подія винятковий характер.

Слід наголосити на відповідальності, яку несе поліцейський у випадку перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця. Відповідно до ч. 2 ст. 38 КК України [2] перевищенням заходів, необхідних для затримання злочинця, визнається умисне заподіяння особі, що вчинила злочин, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці затримання злочинця. Перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, має наслідком відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у ст. 118 та 124 цього Кодексу [2].

Потрібно мати на увазі, що представники влади, працівники правоохоронних органів, члени громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовці не підлягають кримінальній відповідальності за шкоду, заподіяну при виконанні службових обов'язків із запобігання суспільно небезпечним посяганням і затриманню правопорушників, якщо вони не допустили перевищення заходів, необхідних для правомірного затримання злочинця [3].

Відповідно до ч. 3 ст. 36 КК України [2] перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. При цьому Пленум Верховного суду України у постанові від 26 квітня 2002 року № 1 «Про судову практику у справах про необхідну оборону» роз'яснив, що для встановлення наявності або відсутності ознак перевищення меж необхідної оборони суди повинні враховувати не лише відповідність чи невідповідність знарядь захисту і нападу, а й характер небезпеки, що загрожувала особі, яка захищалася, та обставини, що могли вплинути на реальне співвідношення сил, зокрема: місце і час нападу, його раптовість, неготовність до його відбиття, кількість нападників і тих, хто захищався, їхні фізичні дані (вік, стать, стан здоров'я) та інші обставини. Якщо суд визнає, що в діях особи є перевищення меж необхідної оборони, у вироку слід зазначити, в чому саме воно полягає [3].

Можна дійти висновку, що судова практика також виходить з того, що у кожній конкретній ситуації необхідно встановлювати «винятковість випадку».

Поліцейському заборонено застосовувати вогнепальну зброю в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам, а також у вогненебезпечних та вибухонебезпечних місцях, крім випадків необхідності відбиття нападу або крайньої необхідності [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 39 КК України [2] не є злочином заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності, тобто для усу-

нення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності.

У свою чергу, ч. 2 ст. 39 КК України [2] перевищенням меж крайньої необхідності визначає умисне заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, якщо така шкода є більш значною, ніж відвернена шкода.

Проблема полягає у тому, що навіть тоді, коли в результаті перевірки чи відповідного провадження буде встановлено, що поліцейський абсолютно правомірно, із дотриманням правил крайньої необхідності й усіх інших правил застосував зброю щодо злочинця чи транспортного засобу, це аж ніяк не виключає відповідальності за, наприклад, вбивство через необережність. Ніхто не застрахований від того, щоб влучити не у джерело небезпеки, а в особу, яка випадково чи невипадково виявилась поруч з джерелом цієї небезпеки. Отже, виникає ситуація, під час якої поліцейський, правомірно застосовуючи зброю, влучає у сторонню особу, яка перебувала поруч. Варіантів кваліфікації у такому випадку тільки два – або це вбивство через необережність (ст. 119 КК України [2]), або це казус, що виключає кримінальну відповідальність [3].

При казусі особа не бажала, а також не могла і не повинна була передбачати настання смерті, однак в результаті її дій настала смерть потерпілого. Водночас під час проведення перевірки довести наявність казусу в ситуації, що склалася, практично неможливо.

Підсумовуючи, необхідно наголосити, що поліцейський самостійно несе відповідальність за свої дії у разі застосування вогнепальної зброї. Законодавчого закріплення переважного права поліцейського застосовувати вогнепальну зброю не існує, що в черговий раз підтверджує правову незахищеність поліцейського. На наш погляд, існує нагальна необхідність удосконалення положень Закону України «Про Національну поліцію» щодо розширення повноважень поліцейського в частині застосування вогнепальної зброї, особливо в умовах проведення АТО.

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

3. Пам’ятка співробітникам поліції щодо застосування вогнепальної зброї [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mediarnbo.org/2016/02/10/pam-yatka-spivrobitnikam-politsiyi-shhodo-zastosuvannya-vognepalnoyi-zbroyi.

Тимофеєв Володимир Павлович
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки

Науковий керівник – **Мислива Оксана Олегівна**
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Громадський контроль припускає наявність у країні розвинених структур громадянського суспільства: широкого спектра громадських об'єднань, у тому числі політичних партій, правозахисних і релігійних організацій, професійних співтовариств, незалежних ЗМІ, які висвітлюють усі сфери суспільного життя. Саме ці конституційні права людини припускають наявність різноманітних форм державно-приватного партнерства, які мають бути надійно захищені певним органом. Таким є Національна поліція в Україні.

Національна поліція в Україні – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку (ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію»), входить до структури Міністерства внутрішніх справ України, складається з підрозділів: кримінальної поліції, патрульної поліції, органів досудового розслідування, поліції охорони, спеціальної поліції, поліції особливого призначення [1].

У своїй діяльності поліція керується виключно законодавством України, відповідно – усі її дії чітко регламентовані нормативно-правовими актами. Проте, серед і старих, і нових поліцейських виникають випадки нерозуміння своєї ролі в даній службі, прояви неповаги до суспільства та прав людини, зловживань, які ставлять правоохоронця на бік порушника, який має нести юридичну відповідальність. У разі відсутності зовнішнього громадського контролю з боку структур громадянського суспільства в поєднанні зі слабкими і неефективними заходами відомчого контролю та прокурорського нагляду може виникнути реальна загроза правам і свободам людини і громадянина [2].

У зв’язку з тим, що поняття корпоративності у державних колах, так само і в підвідомчих їм службах, є дуже стійким, законодавцем було створено нормативно-правове підґрунтя для забезпечення громадського контролю над Національною поліцією. Насамперед, відповідно до ст. 11 «Взаємодія з населенням на засадах партнерства» Закону України «Про Національну поліцію», діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об’єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб.

Важливою новелою у контролі поліції є потреба у створенні його діючо-

го та ефективного механізму. Наприклад, щоб підвищити рівень довіри населення до поліцейського, треба створити умови не лише для виключення корупційної складової та неможливості повернення до системи «показників» роботи, а ще й для досягнення населенням певного рівня правосвідомості тощо.

Так звана «корупційна складова» може проявитися під час прийняття резолюції недовіри керівникам органів поліції депутатами різних рівнів (ст. 87 Закону України «Про Національну поліцію»), що є підставою для звільнення «не досить зручного» керівника поліції із займаної посади та призначення «потрібного», який згоден виконувати зловживання «на замовлення», за першою вимогою вищого керівника. Так, за законом, для цього потрібно мати згоду двох третин від складу депутатів певної ради.

Згідно зі ст. 86 Закону України «Про Національну поліцію», керівник поліції та керівники територіальних органів поліції з метою інформування громадськості про діяльність поліції зобов'язані раз на рік готувати та опубліковувати на офіційних веб-порталах органів поліції звіт про діяльність поліції. Однак відповідальності за невиконання цієї вимоги немає у чинному законодавстві, а для дисциплінарного провадження має бути скарга від громадян (що малоймовірно) та нормативно затверджені правила, адже старе законодавство із цього питання не діє, враховуючи, що Дисциплінарний статус стосується неіснуючого суб'єкта – органів внутрішніх справ.

Останнє також унеможливлює залучення громадськості до розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських, передбаченої у ст. 90 Закону України «Про Національну поліцію», у формі залучення представників громадськості до спільного розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських та до перевірки інформації про належне виконання покладених на них обов'язків відповідно до законів та інших нормативно-правових актів України.

Питання взаємодії між керівниками територіальних органів поліції та представниками органів місцевого самоврядування вирішуються відповідно до ст. 88 Закону України «Про Національну поліцію». У законі сказано, що поліція надає підтримку програмам правового виховання, пропагує правові знання в освітніх закладах, засобах масової інформації та у видавничій діяльності. Однак нині цими питаннями займаються не практичні підрозділи поліції, а структурні підрозділи вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських. Вочевидь, враховуючи педагогічну підготовку особового складу ВНЗ – це цілком вірне рішення МВС України. Але дотепер статус таких ВНЗ не визначено, а їх співробітникам не запропонована переатестація в поліцейських. Тож питання про їх просвітницьку діяльність у загальноосвітніх навчальних закладах викликає питання легітимності.

Отже, якщо говорити про переваги та недоліки регламентації громадського контролю поліції, то він, безперечно, потребує вироблення дієвого механізму реалізації, адже законодавцем досить детально прописано дуже важливий для суспільства принцип стримування державного органу, що має можливість застосування примусових заходів, повсякчас пов'язаними з можли-

вістю перевищення повноважень або зловживання правом поліцейського. Тим більше, що наразі активно обговорюється тематика презумпції правоти поліцейського. Тож громадський контроль повинен бути простим і результативним.

1. Поліція і громадянське суспільство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ttp://m.stud.com.ua/40807/pravo/politsiya_gromadyanske_suspilstvo

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. // Сайт ВРУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https: www.zakon.rada.gov.ua

Чуріков Дмитро Сергійович
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАПОБІГАННЯ ПОЛІЦІЄЮ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ ОБІГУ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ САМООБОРОНИ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку України стан законності та правопорядку забезпечується виконанням громадянами своїх прав та обов'язків, а поліцією та іншими державними органами – покладених на них завдань і функцій. Важливе місце в цій сфері займає державний, і в більшості своїй адміністративний примус. На сьогодні це обумовлено тим, що адміністративний примус дає можливість оперативно та ефективно здійснювати вплив. Право застосування ряду адміністративно-запобіжних заходів працівниками поліції закріплено у Законі України "Про Національну поліцію". Але, як стверджують Ю.П. Битяк, В.В. Зуй, А.Т. Комзюк, адміністративно-запобіжним заходам властиві певні особливості, які характеризують їх місце в єдиній системі заходів адміністративного примусу, а суть цих особливостей в тому, що адміністративно-запобіжні заходи тісно пов'язані із заходами припинення та заходами стягнення [4]. Тобто застосування заходів адміністративного примусу виникає в момент виявлення можливості вчинення адміністративного правопорушення. "На відміну від заходів адміністративного припинення, – стверджує А.Т. Комзюк, – адміністративно-запобіжні заходи не переривають безпосередньо правопорушення, а попереджають, відвертають його вчинення" [6].

Перелік адміністративно-запобіжних заходів, які застосовуються поліцією, визначені Законом України "Про Національну поліцію". Це перевірка документів особи; опитування особи; поверхнева перевірка і огляд; зупинення транспортного засобу; вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території; обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; проникнення до житла чи іншого володіння особи; перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які

перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб; поліцейське піклування; інформаційно-аналітична діяльність. О.М. Бандурка взяття на облік і офіційне застереження відносить до заходів адміністративного припинення, не вважає це запобіжним засобом [1].

Уся система адміністративно-запобіжних заходів характеризується правоохоронним впливом. Щодо критеріїв поділу адміністративно-запобіжних заходів, то одним із основних критеріїв є поділ за об'єктами впливу: застосовуються до окремих громадян; застосовуються до юридичних осіб; застосовуються як до окремих громадян, так і до юридичних осіб. Важливе значення для характеристики адміністративно-запобіжних заходів має форма їх процесуального вираження. Вони можуть мати вияв у письмовій чи неписьмовій формі, коли реалізуються шляхом певних дій. Доцільно внести зміни до КУпАП, а саме: доповнити зміст існуючих статей, якими передбачені адміністративні правопорушення у сфері обігу спеціальних засобів самооборони, наприклад, зазначити які дії є порушенням застосування правил спеціальних засобів самооборони, що в цілому буде сприяти більш ефективній діяльності поліції. Таким чином, адміністративно-запобіжні заходи посідають чільне місце в системі адміністративного примусу, мають попереджувальний, профілактичний характер, їх застосування дозволяє в цілому не допустити вчинення правопорушення.

Як зазначає Є.О. Безсмертний, "під адміністративним примусом слід розуміти застосування передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу щодо правозобов'язаних суб'єктів, які піддаються дії їх негативних наслідків, морального, особистого, майнового, організаційного чи іншого характеру з метою покарання за вчинене правопорушення в інтересах припинення чи попередження протиправних дій, подолання шкідливих наслідків, а також з метою забезпечення громадської безпеки і правопорядку" [3].

Однак Д.М. Бахрах [2] зазначає, що примус – це особлива реакція органів і осіб, наділених владою, на факт правопорушення, оскільки запобіжні заходи можуть застосовуватися і без скоєння правопорушень (заборона руху на окремих ділянках шляхів для забезпечення безпеки громадян чи транспортних засобів, обов'язковий медичний огляд деяких категорій працівників і т. ін.). Адміністративно-запобіжні заходи в ряді випадків виступають попередниками застосування заходів припинення (попередження про застосування зброї, спеціальних засобів), а також адміністративних стягнень (через систему заходів припинення).

Аналізуючи вищезазначену систему адміністративно-запобіжних заходів, можна виділити такі завдання, які передбачає застосування вищевказаних заходів: недопущення правопорушень; забезпечення публічної безпеки і правопорядку; попередження можливих негативних наслідків правопорушень.

Як зазначає О.П. Клюшніченко, профілактичну мету мають і інші запобіжні заходи, підкреслюючи, що певні обмеження прав громадян у разі застосування адміністративно-запобіжних заходів диктуються особливими умовами, вони мають вимушений характер, безпосередньою метою мають необхідність забезпечення громадської безпеки. І називав він такі заходи заходами

адміністративного забезпечення [5].

Отже, підводячи підсумок, необхідно зазначити, що метою застосування заходів адміністративного примусу державними органами, в тому числі і поліцією, перш за все є попередження або запобігання адміністративним правопорушенням, також і в сфері обігу спеціальних засобів самооборони. Але необхідно враховувати, що в теперішній час відбувається перехід від карально-репресивної функції до публічно-сервісної, що, у свою чергу, означає, що міліція повинна надавати державні послуги. Тобто в цілому у вказаній діяльності повинен домінувати не адміністративний примус, а інші заходи, наприклад, заохочення та переконання. Але не можна повністю здійснювати попередження правопорушень шляхом діяльності поліції та інших державних органів, необхідно щоб держава приділяла увагу вихованню правової культури та правової свідомості у громадян.

1. Бандурка О.М. Заходи адміністративного припинення в діяльності міліції : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / О.М. Бандурка. – Х., 1994. – 18 с.

2. Бахрах Д.Н. Меры административного пресечения / Д.Н. Бахрах // Административная ответственность и гарантия её законности. – Пермь, 1969. – 178 с.

3. Безсмертний Є.О. Адміністративно-запобіжні заходи, що застосовуються органами внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / Є.О. Безсмертний. – Х., 1997. – 20 с.

4. Битяк Ю.П. Адміністративний примус в Україні. Адміністративна відповідальність : тексти лекцій / Битяк Ю.П., Зуй В.В., Комзюк А.Т. – Х., 1994. – 44 с.

5. Клюшниченко А.П. Меры административного принуждения, применяемые милицией. Особенности. Классификация. Системовыражение : учеб. пособие / А.П. Клюшниченко. – К. : РИО КВШ, 1979. – 88 с.

6. Комзюк А.Т. Адміністративно-запобіжні заходи: сутність, система та компетенція поліції щодо їх застосування : збірн. наук. статей. ДІВС при ДНУ / А.Т. Комзюк. – Донецьк, 2002. – № 1. – С. 45–53.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Мисливий Володимир Андрійович
професор кафедри публічного права
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»,
доктор юридичних наук, професор

ТЕХНІЧНІ ЗЛОЧИНИ І ЗАКОНОДАВЧА ТЕХНІКА

В умовах цивілізаційного процесу очевидною є тенденція до зростання суспільно небезпечних діянь, пов'язаних з розвитком науково-технічної революції. З кінця XX століття інтенсивності цієї тенденції стала сприяти технологічна складова, а отже, комплекс суспільних відносин «людина – техніка» на сьогодні значно ускладнився і може бути визначений через таку тріаду, як «людина – техніка – технології».

У зв'язку з цим подальшої актуальності перед наукою кримінального права, кримінологічною теорією та іншими галузями юриспруденції набувають проблеми протидії кримінальним правопорушенням у цій сфері, вдосконалення засобів кримінально-правового впливу та заходів запобігання неправомірної поведінки.

Розвиток суспільних відносин показує, що сучасні технічні досягнення та новітні технології все більш інтенсивно впливають на життєдіяльність суспільства в усіх його сферах. Водночас, разом з позитивним впливом на буття соціуму, науково-технологічний прогрес має зворотний, негативний вплив, який обумовлюється використанням його досягнень для створення нових форм та способів умисної злочинної поведінки, використання все більш досконалих, різноманітних і небезпечних знарядь та засобів вчинення зазначених злочинів, а також заподіяння більшого спектра суспільно небезпечних наслідків.

У свою чергу, необережна злочинність стає все більш залежною від виробничої, професійної, побутової дисциплінованості людей, персоналу, а, крім того, не завжди піддається впливу традиційних безпекових та превентивних заходів. При цьому новітні технічні системи і засоби із усе більш надійними запобіжниками виникнення небезпеки не завжди спрацьовують внаслідок обмежених біофізіологічних, психічних та психологічних можливостей людини, які не встигають адаптуватися до бурхливої трансформації індустріального та інформаційного довкілля.

У зв'язку з цим наука кримінального права та кримінологічна теорія,

вивчаючи цей феномен, приходять до висновку щодо підвищення уваги до вивчення загальних ознак та особливостей так званих технічних злочинів, які в ряді випадків можуть призводити до суспільно небезпечних наслідків планетарного масштабу.

Кримінальний кодекс України (далі – КК України), який почав діяти на початку XXI століття, з огляду на вказану проблему, з урахуванням відповідних родових об'єктів передбачив такі нові розділи: «Злочини проти безпеки виробництва», «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту», «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку», що обумовило появу значної кількості кримінально-правових заборон, зумовлених науково-технічним та технологічним прогресом.

Оцінюючи структуру та зміст чинного КК України, можна дійти висновку, що законодавець, намагаючись забезпечити належну кримінально-правову охорону суспільних відносин у системі «людина – техніка – технології», застосовує такий методологічний підхід побудови технічних злочинів: 1) створення в окремих розділах однорідних або близьких за змістом норм, що забезпечують правове регулювання у цій сфері; 2) створення окремих норм, що забезпечують кримінально-правове регулювання за відповідними криміногенними викликами; 3) передбачення в чинних нормах кримінального закону окремих складів злочинів; 4) включення або деталізація технічних ознак у чинні кримінально-правові норми кримінального закону.

У цілому такий підхід можна вважати виправданим, оскільки він дозволяє диференціювати кримінальну відповідальність за технічні злочини з урахуванням їх значення у відповідних сферах суспільних відносин, а також власних специфічних ознак. Безумовно, що створення окремих груп цих злочинів за родовим об’єктом сприятиме більш цілеспрямованому та поглибленому вивченню їх кримінально-правової та кримінологічної характеристик, здійсненню відповідних заходів щодо вдосконалення кримінального законодавства у цьому сегменті, а також виробленню найбільш прийнятних заходів для запобігання цих злочинів.

Разом з цим, узагальнюючи вказані вище підходи, слід зауважити, що опрацювання досконалих кримінально-правових норм вимагає дотримання певних положень, які визначаються специфікою технічних та технологічних відносин у сучасному суспільстві.

У першу чергу це стосується визначення родових об’єктів відповідних технічних злочинів, які мають адекватно відображати сутність суспільних відносин, проти яких спрямовано суспільно небезпечне посягання. Зокрема, здається дещо архаїчною назва розділу XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку», оскільки швидкий розвиток інформаційних відносин у суспільстві та його трансформація в «інформаційне суспільство», а за іншими спостереженнями – до «кіберцивілізації», впливають як на сутність, так і на термінологічне визначення вказаної сфери. Підтвердженням цьому є відсутність у базових законах України «Про інформацію», «Про телекомунікації», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних

системах», «Про доступ до публічної інформації», «Про електронні документи та електронний документообіг» та інших нормативних актах вживання в якості ключових таких термінів, як «електронно-обчислювальні машини» та «комп'ютер». Взагалі важливим залишається визначення самої парадигми суспільних відносин у цій сфері. Адже виходячи зі змісту норм вказаного розділу, в рамках зазначеного родового об'єкта кримінальні норми передбачають склади злочинів за схемою: «несанкціоновані дії з інформаційним ресурсом – порушення порядку доступу до інформаційного ресурсу – порушення правил експлуатації електронно-обчислювальної техніки». На наш погляд, це лише певна частина суспільних відносин у вказаній сфері, що мають фактично бути поставлені під охорону кримінального закону, адже вказаний розділ концептуально не орієнтований на захист інформаційної безпеки, а також не повною мірою кореспондується з положеннями європейської «Конвенції про кіберзлочинність».

Розвиток і впровадження сучасних інформаційних технологій, інформаційних систем, засобів та їх інструментів для найбільш оптимального та ефективного функціонування суспільних відносин в усіх сферах його життєдіяльності передбачає створення більш досконалого рівня обліку. У сучасному вимірі сутність та форми вказаного феномена суттєво змінилися. Зокрема важливого значення набуває упорядкована інформаційна система економічного, господарського, фінансового, правового та багатьох інших напрямків діяльності, що підлягають обліку в системі відповідного рівня управління. Тому важливим питанням, пов'язаним із необхідністю кримінально-правового захисту сучасних технологій у зазначеній сфері, є потреба у найбільш доцільному включенні до чинного КК України норм, які мають передбачати відповідальність за несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в базах даних різних видів автоматизованих систем, реєстрів та інших ресурсів електронних обігу даних і документів. Окремим прикладом у цьому контексті може бути кримінальна відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу бази даних Державного реєстру виборців (ст. 158 КК) або незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376^1 КК) та інші.

Аналіз процесу виникнення і розвитку різних інформаційних систем, і зокрема тих, що містять відповідні реєстри, показує стрімке зростання їх кількості у різних сферах суспільного життя. У зв'язку з цим виникає питання доцільного збалансування вказаних технічних злочинів за допомогою засобів законодавчої техніки. Зокрема було б доцільно передбачити в КК України єдину універсальну норму, яка б регулювала кримінально-правову відповідальність за вказані суспільно небезпечні діяння, замість низки подібних норм-заборон у різноманітних сферах і галузях життєдіяльності.

У цьому самому сенсі універсальності норм у Розділі X «Злочини проти безпеки виробництва» кримінально-правовим регулюванням не повною мірою охоплюється поведінка рядових працівників при порушенні ними вимог законодавства та інших нормативно-правових актів про охорону праці, оскільки ст. 271 КК України передбачає кримінальну відповідальність за такі діяння лише службових осіб чи громадян – суб'єктів підприємницької діяль-

ності. При цьому законодавець не розглядає суб'єктом цього злочину рядових працівників на виробництві, пропонуючи кваліфікувати їх дії при вчиненні вказаних порушень як злочини проти життя та здоров'я особи. Такий підхід, на наш погляд, вдається абсолютно невиправданим, адже у будь-якому випадку об'єктом таких діянь є суспільні відносини у сфері безпеки виробництва. Очевидно, що окрема кримінально-правова норма стосовно кримінальної відповідальності рядових працівників за вчинення суспільно небезпечних діянь на виробництві не лише б доповнила їх системність, але й не завадила досить обмеженій кількості чинних норм цього розділу.

Серед іншої групи технічних деліктів – «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту». На наш погляд, їх родовому об'єкту не відповідає таке поширене посягання, як незаконне заволодіння транспортним засобом, передбачене ст. 289 КК України. Сутність цього злочинного діяння, на наш погляд, жодним чином не вписується в систему злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту, бо практика доводить протилежне – злочинці викрадають транспортні засоби досить обережно, про що свідчить вкрай низький рівень розкриття цих злочинів. Таким чином, технократизм цих діянь визначається не сутністю об'єкта посягання, а виключно предметом і способом вчинення злочину, а отже, є очевидним необхідність віднесення цих діянь до злочинів проти власності.

Системною рисою технічних злочинів, а також діянь, які містять такі ознаки, має бути врахування певної «технічної інфраструктури» злочинного посягання, що повинна враховуватися при формуванні окремих кримінально-правових норм. Наприклад, у таких технічних злочинних посяганнях, які передбачені у ст. 203^1 або ст. 313 КК України, а також у деяких інших діяннях законодавець передбачає криміналізацію діянь, пов'язаних із виготовленням обладнання чи інших предметів технічного або технологічного характеру для здійснення певної злочинної діяльності. Проте в інших складах, зокрема в такому небезпечному злочині, як фальшивомонетництво (ст. 199 КК), відповідних дій щодо технічного обладнання цього злочину законодавець взагалі не передбачає. В іншій нормі, вказавши про злочинні дії з обладнанням для виготовлення предметів злочину, у назві ст. 200 «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, *обладнанням для їх виготовлення»* (курсив наш. – *В.М.*) у диспозиції цієї норми законодавець про це взагалі не згадує, а у ст. 204 КК України обмежується лише згадкою про використання такого обладнання (ст. 204 КК).

У зв'язку з цим вважаємо, що законодавча техніка має в повному обсязі враховувати та більш чітко відображати відповідні технічні та технологічні субстанції, які використовуються для криміналізації технічних злочинних посягань або діянь, в яких ці категорії виступають необхідними елементами або ознаками при конструюванні конкретних кримінально-правових норм для забезпечення їх ефективного застосування та запобігання злочинності.

Собакарь Андрій Олексійович
завідувач кафедри тактико-спеціальної
підготовки Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ БЕЗПЕКИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИМИ ЗАСОБАМИ

Подальше підвищення швидкостей транспортних засобів, різке збільшення автопарку, реалізація нових принципів руху висувають на порядок денний питання щодо розробки основних напрямів підвищення безпеки сучасних транспортних систем. Проблема стає особливо актуальною у світлі розвитку процесу інтеграції України у Європейський транспортний простір, де суворо відстежується виконання обов'язків держави перед громадянами щодо безпечного пересування на території держави та за її межами, де діють свої стандарти стосовно безпеки пасажирів, виплат відшкодувань у разі затримок рейсів, аварій та катастроф. Ситуація підсилюється зростаючим ступенем зносу транспортних засобів, цілеспрямованим ігноруванням вимог та норм безпеки учасниками транспортного процесу. За кількістю порушень за рік ми перевершуємо усі європейські держави разом узяті, а за кількістю загиблих серед працездатного населення Україна втрачає щорічно невелике місто. Особливо складна ситуація спостерігається на автомобільному, міському електричному та залізничному транспорті.

Такий стан зумовлений наявністю численних факторів, серед яких найбільш значущими є неадекватність установленої законодавством відповідальності у сфері транспорту соціальній небезпеці вчиненого правопорушення; низький рівень дорожньої дисципліни учасників транспортних сполучень; недостатній рівень водійської майстерності; недостатній рівень забезпеченості транспортного процесу відповідними за своїми параметрами шляхами сполучення; фактична відсутність системи організаційно-планувальних та інженерних заходів, спрямованих на вдосконалення організації руху транспорту; низький рівень надання медичної допомоги потерпілим у транспортних пригодах тощо.

Усе це негативно позначається на загальному стані транспортної безпеки, що є складовою національної безпеки та інтегральним показником захищеності прав та інтересів учасників транспортних сполучень. Під забезпеченням транспортної безпеки варто розуміти соціальний процес діяльності відповідних суб'єктів суспільних відносин із запобігання аваріям та інцидентам на транспорті, забезпечення права особи на безпеку у широкому значенні (захист життя, здоров'я, загалом конституційних прав громадян). При цьому пріоритетним напрямком забезпечення транспортної безпеки є запобігання реальним та потенційним загрозам виникнення аварій і катастроф на транспорті та їх наслідкам, а це можливо різними засобами правової охорони, серед яких найбільш виразно виділяються кримінально-

правові.

Мова йде про криміналізацію суспільно небезпечних діянь, пов’язаних з експлуатацією транспорту. Кримінальний кодекс України містить окремий розділ «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту», який обіймає 17 статей. Найбільш прийнятною є класифікація цих злочинів залежно від сутності злочинних діянь, а також конкретного виду транспорту, а саме:

1) злочини проти безпеки руху та експлуатації залізничного, водного або повітряного транспорту, вчинювані працівниками транспорту та особами, які здійснюють їх ремонт (порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту – ст. 276 КК);

2) злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту, пов’язані з пошкодженням шляхів сполучення або транспортних засобів (пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів – ст. 277 КК; пошкодження об'єктів магістральних нафто-, газо- та нафтопродуктопроводів – ст. 292 КК);

3) злочини, пов'язані з угоном, заволодінням та захопленням транспорту або вчиненням інших умисних дій, що дезорганізують його діяльність (угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна – ст. 278 КК; блокування транспортних комунікацій, а також захоплення транспортного підприємства – ст. 279 КК; примушування працівника транспорту до невиконання своїх службових обов'язків – ст. 280 КК; незаконне заволодіння транспортним засобом – ст. 289 КК);

4) злочини, пов’язані з порушенням правил повітряних польотів або використанням повітряного простору (порушення правил повітряних польотів – ст. 281; порушення правил використання повітряного простору – ст. 282 КК);

5) злочини, пов'язані з порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами – ст. 286 КК; випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів або інше порушення їх експлуатації – ст. 287 КК; порушення правил, норм і стандартів, що стосуються убезпечення дорожнього руху – ст. 288 КК);

6) злочини, пов'язані з порушенням чинних на транспорті правил (порушення чинних на транспорті правил – ст. 291 КК; самовільне без нагальної потреби зупинення поїзда – ст. 283 КК);

7) злочини, пов'язані з ненаданням допомоги судну та особам, що зазнали лиха (ненадання допомоги судну та особам, що зазнали лиха – ст. 284 КК); неповідомлення капітаном назви свого судна при зіткненні суден – ст. 285 КК);

8) інші злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту (знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу – ст. 290 КК) [1, с. 56].

Аналіз норм кримінального законодавства щодо охорони суспільних відносин у сфері безпеки руху та експлуатації транспортних засобів засвідчує, що далеко не усі аспекти, пов’язані з визначенням та чіткою кваліфікацією таких злочинних діянь, отримали вичерпне законодавче оформлення або належне судове трактування. Серед норм кримінального законодавства, що

стосуються кваліфікації названих порушень, на нашу думку, вимагають уточнення такі положення: перелік видів транспортних засобів, що стосуються дорожньо-транспортної пригоди; встановлення часових параметрів настання смерті потерпілого у результаті дорожньо-транспортної пригоди; умови та призначення покарання тощо.

Отже, необхідність кримінально-правової охорони суспільних відносин, пов'язаних з безпекою руху та експлуатацією транспорту, не викликає сумнівів, а її вдосконалення вбачається в такому:

1. Кримінологічна характеристика транспортних пригод вказує на необхідність розділення причин скоєння таких злочинів на відповідні групи для більш повного та якісного дослідження цієї проблеми, а також для поліпшення організації профілактичної роботи.

2. При порушенні чинних на різних видах транспорту правил немає принципової різниці ні в механізмі настання суспільно небезпечних наслідків, ні в їх кількісно-якісних показниках. Саме тому позиція законодавця, який встановлює у диспозиціях злочинів, схожих за своїм складом та механізмом вчинення, різні суспільно небезпечні наслідки, здається недостатньо обґрунтованою. Відтак необхідно уніфікувати зазначені норми, встановивши в них єдині суспільно небезпечні наслідки, в разі спричинення яких настає кримінальна відповідальність. До таких суспільно небезпечних наслідків слід віднести лише заподіяння середньої тяжкості, тяжких тілесних ушкоджень або загибель людей [2, с. 173].

3. Визначення усіх причин та умов скоєння транспортних пригод, їх систематизація та узагальнення, а також виявлення ступеня впливу цих причин та умов на механізм зазначених пригод відіграють значну роль для профілактики злочинів на транспорті. У зв'язку з цим існує необхідність ретельного обліку кримінологічно важливої інформації, на основі якої повинна будуватися боротьба із суспільно небезпечними транспортними злочинами.

4. Враховуючи особливості мотивації поведінки осіб, які скоїли транспортні злочини з необережності, доцільно запровадити (з урахуванням зарубіжного досвіду) специфічні заходи кримінально-правового характеру до таких осіб, а також розробити систему профілактичних заходів досліджуваного виду злочинів.

Необхідність оптимізації кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері забезпечення транспортної безпеки залишається поза всяким сумнівом, адже високий рівень дорожньо-транспортної аварійності, терористична «привабливість» об'єктів транспорту, значна матеріальна та моральна шкода, що завдається такими злочинами, вимагає вжиття державою рішучих заходів до запобігання або нейтралізації зазначених суспільно небезпечних діянь.

---

1. Мисливий В. А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.08 / Мисливий Володимир Андрійович. – Дніпропетровськ, 2005. – 543 с.

2. Бабанін С. В. Кримінальна відповідальність за порушення чинних на транспорті правил : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Бабанін Сергій Володимирович. – Дніпропетровськ, 2008. – 187 с.

Шаблистий Володимир Вікторович
професор кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент

ВПЛИВ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА ДІЯЛЬНІСТЬ ОСІБ, УПОВНОВАЖЕНИХ НА РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Не применшуючи ролі будь-яких галузей права для нормального функціонування усіх суспільних утворень, слід зазначити, що головною метою їх існування та застосування є вирішення спорів. Якісно іншим є головне завдання наук кримінально-правової спеціалізації – встановлення істини.

Встановлення істини у кримінальній справі (провадженні) буквально означає повне, об'єктивне та всебічне встановлення усіх обставин, які мали місце у минулому. Більше того, подібне дослідження не передбачає будь-яких пропозицій щодо змін чи доповнень як до чинного КК України, так і до інших нормативно-правових актів.

Слідчий, прокурор чи суддя в межах одного чи декількох кримінальних проваджень на різних його стадіях встановлюють ту подію, яка мала місце у минулому. У випадку підтвердження факту вчинення злочину винувату особу притягують до кримінальної відповідальності.

Що стосується впевненості уповноваженої посадової особи державного органу у точності події, що мала місце у минулому, слід пам'ятати про презумпцію невинуватості, яка включає, серед інших, і правило про тлумачення сумнівів щодо доведеності вини особи у вчиненні злочину. Дане правило є невід'ємною його частиною, воно полягає у тому, що такі сумніви тлумачаться на користь обвинуваченої особи. Категорії «сумнів» і «впевненість» характеризують ставлення людини до наявності чи відсутності певної обставини [1].

В. Т. Нор вважає, що сумнів у наявності чи відсутності певної обставини, яка підлягає встановленню (доказуванню), стимулює не пасивність даних органів, а радше їх активність у його нейтралізації за допомогою процесуальних дій. При цьому, звичайно, йдеться про сумнів обґрунтований, «розумний», а не надуманий чи навіяний якимись фантазіями [1].

Незворотні процеси реформування усієї системи кримінальної юстиції України насамперед пов'язані з набуттям чинності 19 листопада 2012 року нового КПК України, вимагають від усіх судових, правоохоронних та правозахисних органів якісного переосмислення своєї діяльності. Особливо це стосується слідчих, які для провадження розслідування повинні будуть прикладати максимум зусиль (нейтралізація сумнівів у наявності події злочину та винуватості конкретної людини у його вчинені). По суті, слідча діяльність повинна стати однією з основних гарантій забезпечення безпеки усіх осіб, втягнутих в орбіту кримінального процесу. Але чи може слідчий, який буде

постійно знаходитися у стані страху, у стані небезпеки, на належному рівні виконувати свої професійні обов'язки?

Причини постановки цього питання можемо знайти у ст. 381^1 КК України, в якій встановлено відповідальність слідчого за систематичне невиконання письмових вказівок прокурора по розслідуванню кримінальної справи. На ще «невисохлі чорнила» нової статті посипалася критика від вчених та практиків щодо необхідності її негайної декриміналізації.

Так, О. І. Зінченко вважає, що на прикладі цієї законодавчої новели знову наочно видно, як некоректне, непродумане, дилетантське втручання у матерію кримінального права має своїм наслідком прийняття норми, яка у кращому випадку залишиться «мертвою», а в гіршому – викличе істотні проблеми в її застосуванні [2, с. 133].

М. І. Колос займає з цього питання ще більш категоричну позицію та зазначає, що:

– криміналізація бездіяльності слідчого, пов'язаної із систематичним умисним невиконанням письмових вказівок прокурора, є необґрунтованою і такою, що буде негативно впливати не лише на процесуальну діяльність слідчих у конкретних кримінальних провадженнях, а й на можливість формування якісного корпусу слідчих ОВС і служби безпеки органами, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, і державного бюро розслідувань;

– стаття 381-1 КК України, у редакції ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям КПК України» від 13 квітня 2012 року № 4652-VI підлягає декриміналізації [3, с. 111].

Слід визнати, що іноді здоровий глузд перемагає. Прийняття нового Закону України «Про прокуратуру» стало наслідком виключення цієї статті з КК України.

У контексті розглядуваного питання є доцільним наведення точки зору В. І. Осадчого. Вчений, навпаки, вважає, що потреба в існуванні кримінально-правового захисту працівників правоохоронних органів об'єктивно випливає із суті правоохоронної діяльності, що повною мірою відповідає міжнародним стандартам та закон зумовлюється низкою чинників. Правоохоронна діяльність становить самостійний об'єкт кримінально-правового захисту, що характеризується суттєвими недоліками [4, с. 288–289].

Маючи недосконалу правову основу захисту судової та правоохоронної діяльності, навряд чи можна визнати соціально обумовленим чи навіть просто доцільним встановлювати непотрібні важелі кримінально-правового впливу на слідчого.

КК України постійно доповнюється статтями про відповідальність за втручання в діяльність, посягання на певного чиновника постійно створюваних нових державних органів та інституцій.

Наприклад, Законом України «Про Вищу раду правосуддя» [5] КК України доповнено ст. 351^2 «Перешкоджання діяльності Вищої ради правосуддя, члена Вищої ради правосуддя». До цього ст. 351^1 «Перешкоджання діяльності Рахункової Палати, члена Рахункової палати». Коментарі тут зайві – лише додамо: що треба буде робити з КК, коли ці органи реорганізують чи

ліквідують?

Що стосується пізнання взаємодії з суб'єктом злочину – потерпілим (у випадку його наявності), то тут потрібно звернути увагу на те, що навіть найрозвиненіші та перевірені часом системи правосуддя іноді дають збій.

Так, влітку 2012 р. світовій громадськості став відомий такий випадок. Американець Андре Девіс відсидів у в'язниці 32 роки, будучи визнаний винним у зґвалтуванні і вбивстві трирічної дівчинки. Усі ці роки він знав, що невинен, але довести цього не міг. У 1980 році, коли його засудив суд присяжних, зробити аналіз ДНК було неможливо. І лише у 2004 році Девіс подав прохання про перевірку виявленої на місці злочину сперми. Два поспіль негативних результати аналізів переконали суд у невинуватості Девіса. Його тут же звільнили з місця позбавлення волі. На момент арешту Девісу було 19 років. У в'язниці суворого режиму в штаті Іллінойс він провів більшу частину життя. Зазначимо, що американця визнали винним на підставі непрямих доказів і показань приятеля [6].

Ще більш шокуючим є таке. Безпрецедентний крок федеральної влади щодо перегляду старих кримінальних справ виявив не менше 27 смертних вироків, заснованих на помилкових рішеннях судових експертів ФБР. Зокрема, деякі з них пов'язані з неточними лабораторними даними. Поки точно не відомо, чи усі випадки дійсно були помилковими, перегляд цих справ продовжиться. Влада запросила результати лабораторних досліджень та інші докази, на яких ґрунтувалися судові рішення. Настільки серйозна перевірка може стати черговим аргументом у дебатах про смертну кару. Багато супротивників вищої міри покарання давно пророкують, що вбивство невинного поставить питання про мораторій ребром. Однак якщо ДНК-тести все ж доведуть, що усі 27 вироків були винесені справедливо, це зіграє на руку прихильникам вищої міри покарання, оскільки доведе, що система працює. Проте представники ФБР заявили, що мають намір виявити проблеми навіть у тих випадках, коли підсудний вже був страчений. Лабораторія ФБР досліджувала понад 21 тис. випадків, з них у цілому 120 визнані потенційно проблемними. Перевірки проводяться спільно з департаментом юстиції разом з консультантами Innocence Project та Національної асоціації кримінальних адвокатів. Торік американське видання повідомляло про подібний випадок. З'ясувалося, що погано налагоджена система дослідження волосся могла «вказувати» на людей, які не здійснювали злочинів, причому у владі роками знали про цю проблему, але не вживали жодних заходів і не попереджали адвокатів. Ще з 1970-х років лабораторія ФБР у своїх звітах підкреслювала, що збіг не може бути використано як доказ, проте декілька агентів використовували результати експертиз у якості безперечних підтверджень причетності підсудних до злочинів. Це стосувалося не тільки зіставлення волосся, але і відбитків пальців та інших аналогічних експертиз [7].

Встановлюючи усі обставини, що входять у предмет доказування по конкретному кримінальному провадженню, слід з ювелірною точністю ставитися до їх процесуального закріплення.

Враховуючи той факт, що основним суб'єктом правозастосування в Україні є Національна поліція, то саме від рівня правосвідомості та правової

культури кожного працівника поліції залежить впевненість пересічного громадянина у власній безпеці.

Отже, впевненість людини у точному встановлені події, яка мала місце у минулому, прямо залежить від кожного із нас – усі ми хочемо знати правду, а тому будь-які реформи треба починати із себе. Доброчесність та здатність поступитися невеличкою частинкою власного егоїзму є першим кроком до розбудови правової держави зі справжнім громадянським суспільством.

1. Нор В. Т. Презумпція невинуватості як конституційна засада кримінального судочинства та її застосування в практиці Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс] / В. Т. Нор // Часопис національного університету «Острозька академія». – Серія «Право». – 2011. – № 1 (3) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http //www.nbuv.gov.ua/e-journals/Choasp/2011_1/11nvtzpl.pdf.

2. Зінченко І. О. До питання щодо співвідношення понять «систематичність» і «повторність» злочинів / О. І. Зінченко // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (11–12 жовтня 2012 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2012.– С. 129–133.

3. Колос М. І. Бездіяльність слідчого: підстави і проблеми сучасної криміналізації / М. І. Колос // Актуальні проблеми кримінального права, кримінального процесу та криміналістики : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 95-річчю з дня народження професора М. В. Салтєвського (м. Одеса, 02 листопада 2012 року). – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 108–111.

4. Осадчий В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності : монографія / В. І. Осадчий. – К. : Атіка, 2004. – 336 с.

5. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1798-19.

6. Американец ошибочно отсидел в тюрьме 32 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tengrinews.kz/strange_news/amerikanets-oshibochno-otsidel-v-tyurme-32-goda-217141/.

7. Власти США усомнились в законности 27 смертных казней [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://telegrafist.org/2013/08/14/78676.

Дячкін Олександр Петрович
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА

Відповідно до статей 13 і 41 Конституції України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання як рівних перед законом від протиправного позбавлення права власності. Право приватної власності визнане непорушним [1] і захищається законодавством, у тому числі шляхом встановлення кримінальної відповідальності за умисне або з необережності знищення або пошкодження чужого майна. Загальними нормами, якими встановлена кримінальна відповідальність за вказані дії, є статті 194 та 196 Кримінального кодексу України.

Чинна диспозиція ст. 196 КК сформульована так: «Необережне знищення або пошкодження чужого майна, що спричинило тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей» [2]. З її буквального тлумачення витікає, що предметом злочину за ст. 196 КК є будь-яке і у будь-якій кількості чуже майно, що знищується або пошкоджується з необережності. Нижня межа кількості майна, що знищується або пошкоджується з необережності, для наявності складу злочину законом не встановлюється. На відміну від ст. 196 КК, склад злочину за ст. 194 КК – умисне знищення або пошкодження чужого майна – утворюють діяння, якими було знищено або пошкоджено чуже майно у великих розмірах, тобто на суму, яка на момент вчинення злочину у 250 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (далі – НМДГ). У 2017 році це становить 200 000 гривень і більше.

Такий розрив між нижніми розмірами шкоди, взятими за основу для криміналізації діянь за ст. 194 та ст. 196 КК, особливо з урахуванням того, що умисна форма вини злочину є більш суспільно небезпечною від необережної, вбачається нелогічним.

Основним безпосереднім об’єктом злочинів, передбачених ст. 196 і 194 КК, є право власності певної фізичної або юридичної особи. Але якщо основний склад злочину за ст. 194 КК (ч. 1) утворюють посягання на власність, і в ній немає вказівки на додатковий об’єкт як ознаку складу злочину, то в диспозиції ст. 196 КК прямо зазначається, що безпосереднім об’єктом злочину, окрім права власності, є здоров'я або життя людей. Слід зауважити, що тут і в інших статтях, наприклад у ч. 4 ст. 240, ч. 2 ст. 241 та ін., законодавець вживає термін «людей», що у буквальному розумінні означає декілька, дві і більше людини, але не відповідає ні його тлумаченню, ні слідчій та судовій практиці, відповідно до яких його розуміють як заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або смерті хоча б одній людині [3, с. 493; 4, п. 7]. Враховуючи формальність закону, використання у вказаних випадках терміна «людей» суперечить принципу формальної визначеності злочину, а тому підлягає коригуванню.

Незважаючи на те, що основним безпосереднім об’єктом злочину за ст. 196 КК є право власності, а предметом – чуже майно, основною підставою криміналізації необережного знищення або пошкодження чужого майна, з точки зору законодавця, вбачається настання, окрім саме знищення або пошкодження майна, хоча б одного додаткового суспільно небезпечного наслідку, передбаченого у диспозиції, тобто спричинення тяжкої шкоди здоров'ю або смерті людині. Навряд така конструкція статті 196 КК може визнаватись вдалою. По суті, вона більше спрямована на покарання за необережне спричинення тяжких тілесних ушкоджень або смерті людині, а не за знищення чи пошкодження чужого майна, бо перше виступає обов’язковою умовою кримінальної відповідальності за ст. 196 КК, незалежно від розміру спричиненої майнової шкоди, навіть якщо вона сягає особливо великих розмірів. Окрім того, заподіяння смерті декільком особам має більшу суспільну небезпечність, ніж заподіяння смерті одній людині, а тому обґрунтовано у низці статей (п. 1 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 119 КК та ін.), на відміну від ст. 196 КК, передбачене як кваліфікуюча ознака.

Суб'єктивна сторона злочину за ст. 196 КК характеризується необереж-

ною формою вини у виді злочинної самовпевненості або злочинної недбалості як щодо наслідків у виді знищення або пошкодження чужого майна, так і щодо заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або смерті людині. Загальними нормами, якими встановлено кримінальну відповідальність за необережне спричинення смерті або тяжких тілесних ушкоджень, є ст. 119 та 128 КК.

Санкцією ст. 196 КК передбачені покарання у виді виправних робіт на строк до двох років або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі до трьох років. За умисне знищення або пошкодження чужого майна у великих розмірах, що не спричинило наслідків у виді тяжких тілесних ушкоджень або смерті людині (ч. 1 ст. 194 КК), максимально тяжке покарання також передбачене у виді позбавлення волі строком до трьох років, а у разі спричинення таким самим діянням загибелі людей чи інших тяжких наслідків, у т.ч. тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній людині (ч. 2 ст. 194 КК), – позбавленням волі на строк від трьох до десяти років. За вбивство, вчинене через необережність (ч. 1 ст. 119 КК), – покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на строк від трьох до п’яти років, а за вбивство двох або більше осіб, вчинене через необережність (ч. 2 ст. 119 КК), – позбавлення волі від п’яти до восьми років.

За необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження, ступінь суспільної небезпечності яких також різниться істотно, кримінальну відповідальність встановлено чомусь в одній нормі – статті 128 КК, за якою найбільш суворим покаранням передбачено обмеження волі на строк до двох років і яке формально дозволяє за необережне спричинення середньої тяжкості тілесних ушкоджень призначати покарання більш суворе, ніж за необережне спричинення тяжких тілесних ушкоджень.

Аналіз зазначених кримінально-правових норм вказує на відсутність узгодженості їх між собою та суперечливості їх санкцій.

Основною причиною цього вбачається невдала конструкція статті 196 КК, у якій законодавець передбачив обов’язковою ознакою складу злочину наслідки у виді спричинення тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людей, чим необґрунтовано створив складний склад злочину, за яким настання, окрім знищення або пошкодження у необмежених розмірах чужого майна, вказаних додаткових наслідків є необхідною умовою кримінальної відповідальності. Внаслідок цього послаблено правовий захист від вчинюваних з необережності посягань не тільки права власності, але й життя людини. Наприклад, за заподіяння смерті іншій особі внаслідок необережного поводження з легкозаймистою речовиною відповідно до ч. 1 ст. 119 КК покарання у виді позбавлення волі встановлено в межах від трьох до п’яти років, а за такі ж дії, що спричинили загибель двох або більше осіб, – від п’яти до восьми років. Якщо ж необережне поводження з легкозаймистою речовиною мало наслідком знищення будинку, у якому перебували та загинули люди, такі дії підпадають під ознаки ст. 196 КК і максимальне покарання за нього не може перевищувати трьох років позбавлення волі. Такий стан законодавства про кримінальну відповідальність неприпустимий.

З метою усунення вказаних недоліків пропонується:

1) частину 1 ст. 194 КК викласти у такій редакції: «1. Умисне знищення

або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у значних розмірах, –

карається штрафом у розмірі від п’ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк»;

2) частини 1 і 2 ст. 194 КК вважати відповідно частинами 2 і 3 ст. 194;

3) статтю 196 КК викласти у такій редакції:

«Стаття 196. Необережне знищення або пошкодження майна

1. Необережне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у значних розмірах, –

карається штрафом у розмірі від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до ста двадцяти годин, або виправними роботами на строк до одного року.

2. Необережне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах, –

карається штрафом у розмірі від двохсот до п’ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до той самий строк.

3. Необережне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у особливо великих розмірах, –

карається штрафом у розмірі від трьохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до трьох років, або обмеженням волі на строк до той самий строк»;

4) у п. 2 примітки до ст. 185 КК замість «та 190» викласти: «190 та 196»;

5) у п. 3 і 4 примітки до ст. 185 КК після цифри «194» додати: «, а також 196»;

6) спричинення людині через необережне знищення або пошкодження майна (чужого і нечужого) тілесних ушкоджень середньої тяжкості або тяжких, а також смерть людини мають утворювати самостійні злочини і підлягати кваліфікації за статтями, якими передбачені відповідні злочини проти життя та здоров'я особи, що дозволить усунути вказані вище недоліки та проблемні питання кримінальної відповідальності за посягання на власність, життя та здоров'я особи, сприятиме більш ефективному кримінально-правовому захисту цих соціальних цінностей.

---

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 254к/96-вр.

2. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 верес. 2016 року : офіц. текст. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2016. – 212 с.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 3 квітня 2001 р. / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Каннон, А.С.К., 2001. – 1104 с.

4. Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного чи колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 02.07.1976 // Постанови пленумів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях / упоряд. С.А. Кузьмін, М.С. Кучеренко. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2016. – 860 с.

Лень Валентин Валентинович
професор кафедри
кандидат юридичних наук, доцент;
Шаніна Євгенія Григорівна
завідувач кафедри
кримінального прав та кримінології
доцент, заслужений юрист України
(ДВНЗ «Національний гірничий університет»)

Балабко Валерія Валентинівна
прокурор відділу прокуратури Запорізької області,
кандидат юридичних наук

ПСИХОЛОГІЧНИЙ, МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТИ КОЛЕКЦІОНУВАННЯ І НАВМИСНИХ ЗЛОЧИНІВ ЩОДО ДЕРЖАВНИХ НАГОРОД

Проводячи вже кілька років дослідження із зазначеної проблематики, можемо визнати, що вона є актуальною і важливою, але, на жаль, й досі не дослідженою, перш за все, вітчизняними та зарубіжними науковцями – правниками й практиками, зокрема у галузях кримінального, нагородного, кримінально-процесуального права, кримінології, юридичної психології, криміналістики, а також конституційного права та історії права.

Отже, психологічний, мотиваційний аспекти причин колекціонування державних орденів, медалей СРСР і України та вчинення навмисних злочинів, предметом яких вони є, стають важливими при дослідженні особи злочинця, у першу чергу для сучасної судової, слідчої та прокурорської практики. Часто навмисні злочини, наприклад крадіжка (ст. 185 КК), грабіж (ст. 186 КК), розбій (ст. 187 КК), вимагання (ст. 189 КК), шахрайство (ст. 190 КК), умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК), вбивство з корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК) [1] вчиняють у сукупності з іншими.

Багато відомих вітчизняних вчених, наприклад А. Закалюк, О. Бандурка, В. Голіна, О. Литвинов, зазначають, що злочинність в Україні лише зростає. Статистичні дані та результати кримінологічних досліджень свідчать про невпинне збільшення рівня динаміки злочинності в Україні. Криміногенна ситуація в Україні за роки її незалежності характеризувалася стабільною тенденцією до зростання кількості зареєстрованих злочинів порівняно з 1991 р. Зростання динаміки злочинності, ускладнення характеристики її структури, неефективність заходів її запобігання можуть свідчити і про недостатню теоретичну розробку уявлення сутності злочинності як об’єкта запобіжного впливу [2, с. 7].

Одразу нагадаємо, що згідно з чинним законодавством ордени і медалі СРСР є державними нагородами [3].

Слід відверто зазначити, що мистецтвознавці, вчені, фалеристи, істори-

ки, колекціонери, військові, певні державні діячі і політики більшості країн вважають ордени СРСР одними з найкрасивіших, в переважній більшості – найбільш цінних та рідкісних з багатьох нагород світу. Це підтверджується і їхньою присутністю (появою) на престижних світових аукціонах. Це справжні витвори мистецтва, які мають культурну (художню, історичну, мистецтвознавчу, наукову, колекційну, етнографічну та іншу) цінність. Більшість з них відрізняється композицією, декором, вишуканістю, красою та високою майстерністю виконання. Окремі ордени, медалі або їх типи стали антикварними раритетами – пройшло більше 50 років з часу їх затвердження. Інші не досягли ще цього рубежу, проте є не менш цінними [4, с. 74].

Водночас слід визнати, що, за нашим переконанням, все ж таки метою колекціонування орденів і медалей виступають три основні складові:

1) збагачення, вигідне вкладання грошей, а саме корислива скупка чи обмін, часто з метою перепродажу, вигідного обміну у подальшому в осіб (нагороджених, власників, родичів нагороджених тощо), які не володіють інформацією про реальну, дійсну вартість (ціну) та культурну цінність певного ордену, медалі, тобто у дилетантів цієї справи. Той, хто скуповує, обмінює, якимось іншим шляхом (законним, незаконним) заволодіває орденами, медалями, а це не лише колекціонери, той усвідомлює, що згодом нагороди будуть лише зростати у ціні (вартості) та набувати культурної цінності;

2) дослідження історичних питань, пов’язаних з нагородою, нагородженою особою, Батьківщиною, тобто цікавими, рідкісними, невідомими або маловідомими історичними фактами і подіями;

3) збереження культурної (історичної, художньої, мистецтвознавчої, колекційної, наукової та іншої) спадщини, цінності своєї держави [5, с. 237]. Як зазначають самі колекціонери, за будь-яким колекціонером завжди видно конкретну людину: чим вона дихає, що їй подобається, хитра вона або чесна.

Однією з причин цього виступають багаторічні інфляційні процеси в Україні, а також в колишніх республіках СРСР та деяких країнах світу, відповідно, підриву економіки, девальвації національних валют тощо. Щорічно вартість (ціна) на ордени, медалі СРСР та України, перш за все ринкова, лише підвищується, як і їх культурна цінність, у зв'язку зі зменшенням кількості (псування, втрачання, переробка, вивезення за кордон тощо). Колекціонуванням взагалі, зокрема орденів, медалей, захоплюються все більше людей у світі. Дозволити собі це можуть особи, котрі мають не менш як середній достаток (рівень) життя. Колекціонування – це захоплення, яке «затягує» людину і часто переходить з простого, звичайного захоплення, зацікавленості в серйозну справу, основне заняття.

Одночасно, досліджуючи психологічний і мотиваційний аспекти, які, на нашу думку, тісно пов'язані із вищезазначеними складовими колекціонування, зауважимо, що переважна більшість колекціонерів орденів і медалей, фалеристів – це особи чоловічої статі. По-перше, це пояснюється тим, що чоловікам більш природно цікавитися питаннями зброї, військової, правоохоронної історії, військової, правоохоронної уніформи, атрибутики, символіки

тощо. По-друге, протягом багатьох поколінь в СРСР, СНД, інших державах культивувалось, що чоловік – це захисник, до людей у формі виховувались повага, гордість та любов, популяризувалось у ЗМІ, телебаченні, радіомовленні, літературних творах, театральному та кіномистецтві тощо. Припускаємо, що на фоні цього в окремих чоловіків (в першу чергу, з держав колишнього СРСР) психологічним поштовхом для колекціонування орденів, медалей та зайняття фалеристикою була і глибинна, прихована заздрість, певна незадоволеність, а то й неповноцінність з цього приводу. Наприклад, виходячи з позиції «я не став/став кадровим військовим, працівником МВС, КДБ, СБУ і не був нагороджений або, будучи на будь-яких посадах у цивільному житті, не був відзначений за свій труд державними нагородами, тобто зачеплено моє «Я», бо моє «Я» не є повноцінним (виходячи з моїх власних, суб'єктивних, хибних ціннісних орієнтирів, моральних критеріїв), не таким, яким би мені хотілось. Отже, хоча б таким чином задовольню свою заздрість, тобто укріплю своє «Я»…».

Саме вищезазначене є однією з причин того, що багато державних відомств та різноманітних недержавних організацій затверджували безліч відомчих, громадських нагород (схожих на ордени, медалі СРСР, України) і нагороджували ними один одного та інших. За часів СРСР існувала гарна вимога – заборонялось виготовляти відомчі, громадські, церковні, інші нагороди, зовнішньо схожі на державні. Також заборонялось носити державні нагороди на халатах, майках, футболках, сорочках, светрах, тілогрійках, куртках, будь-якому верхньому одязі тощо, адже все це також нівелювало державну владу, державу, державні нагороди та принижувало нагороджених.

Психологічний, мотиваційний аспекти є важливими і в питаннях вивчення особи потерпілого та особи злочинця, перш за все для кримінології та юридичної психології. У разі вчинення, наприклад, будь-якого виду викрадання орденів, медалей потерпілим може бути особа як чоловічої, так і жіночої статі – якщо особа є спадкоємцем, тобто власником нагороди, власником музею, музейної експозиції. При вчиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних з орденами, медалями, злочинцями можуть бути особи також різної статі. Втім, у більшості випадків це чоловіки, тоді як особи жіночої статі часто стають співучасниками [6, с. 70-71].

Психологічний та мотиваційний аспекти можуть сприяти вчиненню дій щодо незаконного обігу державних нагород, а то й злочинів, предметом яких є державні нагороди.

Таким чином, дослідження вищезазначених аспектів є важливим і необхідним, перш за все для потреб судової, слідчої та прокурорської практики, тобто правозастосовувачів, а також інших фахівців та вчених – правознавців, психологів, істориків.

---

1. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар: у 2-х т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І.Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.

2. Сметаніна Н.В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології : монографія / Н.В. Сметаніна ; за заг. ред. В.В. Голіни. – Харків : Право, 2016. – 192 с.

3. Про державні нагороди України : Закон України від 16 березня 2000 р.

4. Лень В.В. Співробітники запорізької міліції, нагороджені державними нагородами СРСР, України у 1958-2013 роки: історико-правове дослідження : монографія. – Запоріжжя : Дніпровський металург, 2013. – 252 с.

5. Лень В.В. Державні ордени, медалі СРСР та України : історико-правове дослідження : монографія – 2-ге вид. випр. і доп. – Запоріжжя : Дніпровський металург, 2016. – 400 с.

6. Лень В.В. Психологічний, мотиваційний аспекти колекціонування і навмисних злочинів щодо державних орденів, медалей СРСР та України / В.В. Лень // Materials of the XI International scientific and practical conference, «Cutting edge science», 2015. – Volume 9. Law. Sheffield. Science and education LTD, p. 70-72.

Мульченко Вадим Владленович
суддя у відставці,
кандидат юридичних наук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ПОСЯГАНЬ НА НЕДОТОРКАННІСТЬ СУДДІВ

Об'єктивна сторона злочинів, що посягають на недоторканність суддів, виражається у дії або бездіяльності особи і, як правило, характеризується активними діями. При цьому в науці висловлювалася думка, що всі склади, які входять до групи злочинів проти правосуддя, є формальними [1]. Така точка зору нам вбачається спірною.

З об'єктивної сторони посягання на життя судді, народного засідателя або присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, є вбивством або замахом на вбивство потерпілого у зв'язку з розглядом матеріалів і справ у суді.

Термін «посягання на життя» є ширшим, ніж термін «вбивство». Вперше цей термін був використаний в Указі Президії Верховної Ради СРСР від 15 лютого 1962 року «Про посилення відповідальності за посягання на життя, здоров'я і гідність працівників міліції і народних дружинників». Відповідно до цього Указу КК УРСР був доповнений ст. 190-1 «Посягання на життя працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків». У зв'язку з цим в теорії кримінального права висловлювалися різні думки щодо змісту поняття «посягання на життя». Одні автори виходили з буквального значення слова [2] «посягання», що означає незаконну або засуджувану спробу зробити що-небудь, розпорядитися чим-небудь, одержати що-небудь, і визначали посягання тільки як замах на вбивство. У свою чергу, Є.Ф. Побегайло виказував думку про те, що за своєю юридичною природою «посягання на життя» є замахом на вбивство, «виділеним законодавцем в особливий склад з метою загального попередження» [3]. Аналогічної точки зору дотримується С.В. Бородін [4, с. 51]. Інші учені вкладали в цей термін щось більше, ніж вбивство або замах на нього, вважаючи, що об'єктивну сторону посягання на життя працівника міліції або народного дружинника утво-

рюють як дії, що призвели до настання смерті цих осіб, так і дії, які обумовили можливість настання смерті [5, с. 40]. Висловлювалася також думка, що посяганням на життя слід визнавати дії, спрямовані на спричинення будь-якої шкоди особі працівника міліції або народного дружинника, «якщо цим явно для винного створюється реальна можливість настання смерті» [6, с. 7]. Така точка зору знаходить підтримку і в даний час [7].

Певна ясність в трактування терміна «посягання на життя» була внесена ухвалою Пленуму Верховного Суду СРСР від 3 липня 1963 р. «Про судову практику при застосуванні законодавства про відповідальність за посягання на життя, здоров'я і гідність працівників міліції і народних дружинників». У підпункті «г» п. 4 Пленум ВС СРСР вказав, що під посяганням на життя слід розуміти вбивство або замах на вбивство працівника міліції або народного дружинника [8]. Аналогічну позицію виказав і Пленум Верховного Суду України в п. 14 в Постанові № 8 від 26 червня 1992 року «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність і власність працівників правоохоронних органів», роз'яснивши, що під посяганням на життя, передбаченим ст. 190-1 Кримінального кодексу, судам слід розуміти вбивство або замах на вбивство працівника міліції, народного дружинника або військовослужбовця у зв'язку з їх діяльністю з охорони громадського порядку [9, с. 187].

Тому вважаємо, що при посяганні на життя судді, народного засідателя або присяжного та їх близьких (ст. 379 КК) винний повинен, як мінімум, вчинити замах на вбивство, тобто активні дії, безпосередньо направлені на позбавлення життя потерпілого у зв'язку з його діяльністю щодо здійснення правосуддя. Оскільки тлумачення терміна «посягання на життя» як вбивства або замаху на вбивство в теорії кримінального права є пануючим, набуває практичного значення питання про кваліфікацію приготування до вбивства осіб, вказаних в диспозиції ст. 379 КК України. Посягання на життя судді, народного засідателя або присяжного законодавець відносить до особливо тяжких злочинів, тому відповідно до ст. 14 КК України приготування до здійснення такого замаху є кримінально караним. Але таке приготування не охоплюється поняттям посягання на життя. Тому його кваліфікація представляється як приготування до вбивства судді, народного засідателя, присяжного або їх близьких родичів. У зв'язку з цим виникає питання, чи слід кваліфікувати такі дії як приготування до вбивства, передбаченого п. 8 ч. 2 ст. 115 КК (вбивство особи або її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку), або до злочину, передбаченого ст. 379 КК України (посягання на життя судді, народного засідателя або присяжного)? Нам вбачається, що вирішальним при висвітленні цього питання є суб'єктивне забарвлення підготовчих дій. Якщо суб'єкт усвідомлює державно-правовий статус потерпілого і при цьому переслідує мету або керується мотивом, вказаним в диспозиції ст. 379 КК, то його підготовчі дії повинні бути кваліфіковані за ч. 1 ст. 14 і ст. 379 КК. Посягання на життя судді слід визнавати закінченим з моменту початку вчинення дій, які спрямовані на позбавлення життя й об'єктивно створили безпосередню загрозу настання смерті потерпілого [10, с. 91].

Так само активними діями характеризується загроза щодо цих осіб (ч. 1 ст. 377 КК), де діяння вчинюється шляхом вислову загрози, яка, на думку В.І. Тютюгина, є «усвідомленим, ясно вираженим проявом насправді злочинного наміру винного, який висловився у зв'язку з діяльністю потерпілого зі здійснення правосуддя» [11, с. 377].

Ці склади злочинів є формальними. Проте, на відміну від них, спричинення вказаним потерпілим тілесних пошкоджень різного ступеня тяжкості (ч. 2, 3 ст. 377 КК) або знищення чи пошкодження їх майна (ст. 378 КК) є матеріальним, і момент закінчення цих складів залежить від наслідків, що настали.

Значення об'єктивної сторони злочинів проти недоторканності суддів полягає у тому, що, як і в усіх інших злочинах, об'єктивна сторона є елементом складу злочину і виражає зміст підстави притягнення до кримінальної відповідальності за конкретний злочин. Такі ознаки об'єктивної сторони, як характер діяння, спосіб його вчинення, час, місце, обстановка, за яких злочин скоєний, тяжкість наслідків, що наступили, багато в чому визначають суспільну небезпеку. Тому ознаки об'єктивної сторони мають важливе значення при вирішенні питання про криміналізацію або декриміналізацію тих або інших діянь. Крім того, вказані ознаки об'єктивної сторони здійснюють безпосередній вплив на санкцію відповідних норм кримінального закону. Встановлення ознак об'єктивної сторони дає можливість правильно кваліфікувати той або інший злочин у правозастосовній діяльності, встановлювати інші елементи складу злочину, відмежовувати злочинні діяння від незлочинних, кримінально карані від адміністративних проступків, дозволяє у кожному конкретному випадку визначити ступінь тяжкості скоєного і визначити відповідне покарання.

---

1. Бажанов М. И. Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть Особенная. – К. : Наукова Думка, 1985. – С. 309; Гуторова Н.А., Харченко В.Б. Уголовное право Украины : конспект лекций. – Харьков, 1998. – С. 153.

2. Николаева З.А. Уголовно-правовая охрана жизни, здоровья, чести и достоинства лиц, участвующих в охране общественного порядка : автореф. дисс. … канд. юрид. наук. – Свердловск, 1986.

3. Побегайло Э.Ф. Умышленные убийства и борьба с ними. – Воронеж, 1965.

4. Бородин С.В. Квалификация убийств по советскому уголовному праву. – М., 1963.

5. Поленов Г.Ф. Ответственность за преступления против порядка управления. – М., 1966.

6. Сухарев Е.А. Ответственность за преступления, посягающие на деятельность представителей власти и общественности : автореф. … канд. юрид. наук. – М., 1964.

7. Мальцев В. Уголовно-правовая охрана должностных лиц и граждан в связи со служебной или общественной деятельностью // Законность. – 1996. – № 1. – С. 11; Климкина Е.И. Понятие посягательства в уголовном праве // Уголовно-правововая охрана личности и ее оптимизация. – Саратов, 2003. – С. 197.

8. Бюллетень ВС СССР. – 1963. – № 4.

9. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України (1963-1995 рр.): із змін. та допов., за станом на 1 лип. 1995 р. – Ч. 2. – К., 1995.

10. Агузаров Т.К. Преступные посягательства на независимость и неприкосновенность судей : монография. – М., 2004.

11. Тютюгін В.І. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / за заг. ред. В.В. Сташиса, В.В. Тація – К., 2004.

Руфанова Вікторія Миколаївна
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ДОВЕДЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ДО САМОГУБСТВА ЧЕРЕЗ ІНТЕРНЕТ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, щорічно 800 тис. осіб добровільно позбавляють себе життя (кількість смертей від захворювання СНІДом складає 300 тис.), здійснює спроби самогубства набагато більша кількість. Останніми роками саме самогубства стали другою причиною смерті серед молоді віком 15-29 років [1].

Згідно з інформацією Державного комітету статистики, у 2012 р. в Україні 9.049 осіб вчинили самогубство. Ця річна цифра у 2,7 разів перевищує кількість українців, які загинули в Афганістані за 9 років війни (1979-1989). В цілому на 100 тис. населення України припадає 22 самогубства. Саме смерть від самогубства посідає друге місце після природної смерті та смерті від зовнішніх причини [2].

Офіційне повідомлення Департаменту кіберполіції України засвідчило реально існуючу загрозу для життя неповнолітніх та зазіхання на нього за допомогою мережі Інтернет. Так, правоохоронним відомством зазначається, що у 2016 році у соціальних мережах активізувалися групи, в яких кваліфіковані психологи доводять дітей до самогубства. Відомо, що фанати таких спільнот називають себе китами, тому що ці тварини асоціюються у них зі свободою, до того ж даний вид ссавців – один з небагатьох, представники якого добровільно можуть звести рахунки з життям. Схема схиляння неповнолітніх до самогубств є такою: адміністратор групи підбурює дитину до виконання завдань (квестів), причому практично всі завдання передбачають завдання дитині каліцтв або заподіяння болю. Всі ці «квести» в обов'язковому порядку знімаються на відео. Коли адміністратор групи впевнений в тому, що дитина готова до самогубства, створюється аудіо з музикою, в якому дитина виступає в головній ролі, та оговорюються усі її проблеми, які вона озвучила «провіднику». Єдиний вихід із усіх проблем, який озвучується в цьому «творі», – вчинити самогубство. Перед цим дитина слухає аудіозапис та робить останній крок. Відеозаписи в подальшому продаються в мережі Інтернет [3].

Кримінальний кодекс України передбачає кримінальну відповідальність тільки за доведення до самогубства або до замаху на самогубство (ст. 120 КК). За вчинення добровільно самогубства відповідальність не передбачено.

Частина 1 ст. 120 КК передбачає відповідальність за доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з

нею поводження, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження її людської гідності.

Об'єктивна сторона злочину характеризується чотирма альтернативними видами діянь, наслідком яких є вчинення самогубства або замаху на самогубство:

1) жорстоке поводження з особою – тобто безжалісні, грубі діяння особи, які завдають потерпілому фізичних чи психічних страждань (мордування, систематичне заподіяння тілесних ушкоджень чи побоїв, позбавлення їжі, води, одягу, житла тощо);

2) шантаж – погроза розголосити відомості, які потерпілий бажає зберегти в таємниці (наприклад, відомості про хворобу, позашлюбні стосунки тощо). Ці відомості можуть як відповідати дійсності, так і бути помилковими. Важливо, що вони мають такий характер, що потерпілий не бажає їх розголошувати;

3) примус до протиправних дій – це фізичний або психічний вплив на особу з метою спонукання її до дій, вчинення яких заборонене законодавством. Такий вплив може полягати в застосуванні фізичного або психічного насильства щодо потерпілого або близьких йому осіб, погрозі знищення або пошкодження майна тощо. Примус являє собою зумовлену кимось або чимось необхідність діяти певним чином незалежно від бажання;

4) систематичне приниження людської гідності – це тривале принизливе ставлення до потерпілого (постійні образи та інші форми глумління над ним тощо).

Стаття 120 КК може бути застосована лише за умови, що жорстоке поводження з особою, шантаж, примус до протиправних дій або систематичне приниження людської гідності мало наслідком самогубство (позбавлення себе життя) або замах на самогубство (спроба позбавити себе життя). При цьому є необхідним, щоб потерпілий діяв умисно, тобто свідомо бажав позбавити себе життя. Винний при цьому не здійснює жодних дій, які безпосередньо спричиняють смерть потерпілому. Обов'язковою умовою настання кримінальної відповідальності є наявність причинного зв'язку між діями винної особи та діями особи, яка вчинила самогубство або замах на нього.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення потерпілим дій, безпосередньо спрямованих на свідоме позбавлення себе життя [4].

Оскільки, як вище вже зазначалося, самогубство або замах на нього кримінальної відповідальності на тягне, підбурювання до самогубства (не зазначеним у законі способом) і пособництво в самогубстві законом про кримінальну відповідальність не карається.

У КК визначено способи доведення особи до самогубства або до замаху на самогубства, тому будь-які інші дії, пов'язані зі схиляннням особи до позбавлення себе життя, в тому числі через Інтернет, не є злочинами. Саме це є причиною того, що, як зазначалося на початку тез, значного поширення набуло схиляння неповнолітніх до суїциду через Інтернет.

У даному аспекті заслуговує на увагу проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства) № 4088 від 17.02.2016.

Авторами законопроекту пропонується доповнити диспозицію основного складу злочину – ч. 1 ст. 120 – такими способами вчинення самогубства або замаху на самогубство: шляхом *підбурювання, в тому числі підкупу, обману, а також будь-якого сприяння вчиненню самогубства* (курсив наш) [5].

Нам не зрозуміло, чому з лютого 2016 р. проект закону, який спрямований на урегулювання суспільних відносин з метою захисту підлітків від необдуманих поступків та який би створив можливість притягнути винних до відповідальності, залишається без розгляду.

Отже, вважаємо, що, враховуючи світову тенденцію до росту злочинності в мережі Інтернет та появу нового способу доведення до самогубства, є необхідним своєчасно вносити зміни до кримінального законодавства, які відповідатимуть сучасним викликам з боку злочинців. Запропоновані зміні до КК є цілком своєчасними та враховують суспільну небезпеку і поширеність подібних дій останнім часом на території України та поза її межами.

У час стрімкого розвитку технологій, загального інформаційного простору можливості зловмисників, які використовують Всесвітню мережу, значно зростають. Це відбувається в той час, коли психічний стан молоді є більш вразливим. Так, за інформацією Всесвітньої організації психіатрів, депресія стала найпоширенішим захворюванням, яке призводить до недієздатності. Саме це захворювання є основною причиною самогубств [6, с. 14]. Тому реагування законодавця на розвиток суспільних відносин є необхідним. Адже належне нормативно-правове регулювання є важливою умовою притягнення винних осіб до відповідальності та необхідним елементом загальносоціального запобігання злочинності.

---

1. Самоубийство / Информаційний бюлетень [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs398/ru/.

2. Утров Є. Украина стала рекордсменом Европы по количеству суицидов / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.utro.ua/ru/proisshestviya/ukraina stala rekordsmenom evropy po kolichestvu suitsidov 4a07d9281ba27.

3. У соцмережах виявлені небезпечні групи, в яких дітей доводять до самогубства: як розпізнати / Департамент Кіберполіції. Сайт Департаменту Кіберполіції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.cybercrime.gov.ua/16-novosti/185-uvaga-batki-sujitsidalna-grupa#news.

4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. [Електр. ресурс]. – Режим доступу : http://radnuk.info/komentar/kruminal/ osobluva/288-rozd115/4433-120.html.

5. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства)» № 4088 від 17.02.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58195.

6. Скринінгові дослідження в практиці сімейного лікаря: обстеження на схильність до самогубства та депресії : метод. реком. / за ред. Г. О. Слабкого. – К., 2011. – 32 с.

Самбор Микола Анатолійович
начальник сектору моніторингу
Прилуцького відділу поліції
ГУНП в Чернігівській області,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗА НЕВИКОНАННЯ ВИРОКУ СУДУ

Питання кримінальної відповідальності посадових осіб органів державної влади, зумовлені вчиненням кримінальних правопорушень, що пов'язані безпосередньо із виконанням функцій держави, таких як отримання незаконної винагороди, зловживання службовим становищем, сьогодні перебувають у центрі уваги суспільства, на перших шпальтах усіх ЗМІ. Усвідомлюючи актуальність даного питання для суспільства, вказані питання є предметом наукових досліджень вітчизняних науковців, а також предметом державновольової діяльності у правотворчості з боку уповноважених органів.

Та незважаючи на прикуту увагу до вказаного питання, багато об'єктивних та суб'єктивних складових елементів даного питання залишаються невирішеними, що почасти призводить до юридично необґрунтованого суспільного протесту у рамках верховенства права і законності, або до застосування до посадових осіб кримінальної відповідальності, яка базується не на букві закону, а на політичній волі, суспільних інтересах, які не знайшли свого правового втілення. Такі рішення часто-густо скасовуються, визнаються незаконними, що породжує ще більшу хвилю невдоволення і не лише винуватцями подій, а й невдоволення системою правосуддя.

Ураховуючи викладене, предметом нашого дослідження обрано питання правового врегулювання притягнення поліцейських до кримінальної відповідальності за невиконання вироку суду, пов'язаного із застосуванням до засудженого покарання у вигляді позбавлення волі.

Стаття 382 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [2] передбачає кримінальну відповідальність за умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню. Виходячи зі змісту даної статті, обов'язковим елементом суб'єктивної сторони даного злочину є умисел, зміст якого розкривається у ст. 24 КК України, а тому не будемо загострювати на ньому увагу. У випадку невиконання або перешкоджання виконанню вироку, то, вочевидь, що мова йтиме виключно про прямий умисел.

Зупинимося саме на суб'єкті даного злочину. Виходячи із положень ст.ст. 18, 22 КК України, кримінальній відповідальності за вказаною статтею підлягає фізична осудна особа, якій до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років. Та поряд із цим цей суб'єкт має свої специфічні риси, зумовлені функціональним його спрямуванням. Відтак, суб'єкт даного злочину спеціальний*:* ним може бути лише службова особа, яка, відповідно до повноважень, повинна була вчинити дії по виконанню судового рішення або завдя-

ки своїм повноваженням мала можливість перешкодити останньому [6, с. 877]. Фактично аналогічне положення щодо суб'єкта даного злочину розглядають й інші науковці, котрі зазначають, що спеціальним суб'єктом даного кримінального правопорушення є службова особа, *яка зобов'язана* і має реальну можливість виконати відповідний судовий акт (виділено нами. – М.С.) [8, с. 1006]. Отже, ключовим для формування розуміння суб'єкта даного злочину є з'ясування повноважень таких посадових осіб та їх обов'язків.

Більше детально розглянемо правове регулювання повноважень поліції щодо виконання кримінальних покарань та вироків судів, якими й встановлюються відповідні види та міри кримінальних покарань.

Перш за все звернемося до положень Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [3], які висвітлюють порядок звернення до виконання судових рішень, зокрема вироків. Відповідно до ст. 534 КПК України, судове рішення, яке набрало законної сили або яке належить виконати негайно, підлягає безумовному виконанню. Ст. 535 КПК України вказує на те, що суд разом із своїм розпорядженням про виконання *судового рішення надсилає його копію відповідному органу чи установі, на які покладено обов'язок виконати судове рішення (виділено нами. – М.С.)*. Отже, на законодавчому рівні мають бути визначені повноваження органів щодо виконання вироків судів, пов'язаних із виконанням покарання у вигляді позбавлення волі.

Законодавчим актом, який визначає порядок виконання кримінальних покарань, є Кримінально-виконавчий кодекс України (далі – КВК України) [5], глава 15 якого встановлює порядок виконання покарання у вигляді позбавлення волі. Статті зазначеної глави КВК України не містять норм, які б покладали на органи Національної поліції обов'язок із виконання рішення суду – вироку, про застосування кримінального покарання у вигляді позбавлення волі.

Крім того, ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» [4] визначила вичерпний перелік завдань, які покладаються на органи Національної поліції, а саме: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. У вказаному переліку відсутнє завдання, пов'язане із виконанням покарання, у даному випадку позбавленням волі. Ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» дає перелік основних повноважень поліції, який також не містить вказівки на виконання поліцейськими кримінальних покарань.

Натомість ст. 24 Закону України «Про Національну поліцію» стверджує, що виконання інших (додаткових) повноважень може бути покладено на поліцію виключно законом.

Відповідно до вищеназваного переліку завдань та повноважень поліції, на органи Національної поліції не покладається обов'язок виконання кримінального покарання, а саме на це має спиратися розпорядження суду про виконання органом поліції вироку суду про застосування до засудженого покарання у вигляді позбавлення волі.

Відтак поліцейські формально юридично не мають законодавчих підстав для виконання покарання у вигляді позбавлення волі, так само як і суди не мають правових підстав для направлення розпоряджень судів про виконання вироків саме до органів поліції. Дійсно, органи Національної поліції, відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію», здійснюють розшук осіб, які ухиляються від виконання кримінального покарання, у випадках, визначених законом. Однак для початку розшуку поліцейськими засуджених, про це поліцію офіційно мали б повідомити відповідні державні органи чи установи, уповноважені на виконання вироків судів про застосування до засуджених покарань у вигляді позбавлення волі. Але, але… У цьому контексті питань значно більше, ніж відповідей на них.

Можна вести мову про те, що зазначені розпорядження судів про виконання вироків судів про застосування до засуджених покарань у вигляді позбавлення волі направляються до територіальних та структурних підрозділів Національної поліції за аналогією до повноважень міліції, адже відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 10 Закону України «Про міліцію» [7], до завдань міліції належало виконувати в межах своєї компетенції кримінальні покарання. Натомість нормами Закону України «Про Національну поліцію» на органи поліції не покладається обов'язок із виконання кримінальних покарань.

Оскільки поліцейські «змирилися» з такими обов'язками, тож і судам немає ані бажання, ані часу перейматися проблемою законності виконання таких вироків, тим паче що сам державний апарат і не проти того, щоб поліцейські виконували кримінальні покарання, а нормативне врегулювання цього процесу державою чомусь відсувається на задній план.

У той же час, зважуючи на положення ст. 6 Конституції України [1], де зазначено, що органи виконавчої влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України, поліція, яка є органом виконавчої влади, може і повинна діяти виключно у межах норм чинного законодавства України. Тому посадових осіб поліції необхідно притягати не за невиконання таких вироків судів, а ,скоріше за все, за перевищення своїх повноважень і «привласнення» повноважень щодо виконання кримінальних покарань. Але знов-таки державний механізм ухиляється від необхідності правового розв'язання даного питання, оскільки керується усвідомленням того, що механізм виконання покарання діє, а чи він діє у рамках позитивного права чи ні, нікого це до певного часу не турбує. А стурбованість держави вказаними питаннями в наш час здебільшого виникає тоді, коли на майданах міст та селищ держави з'являються десятки та сотні тисяч українців із шинами та гаслами про необхідність зміни влади.

Разом із цим ми не будемо озвучувати організаційні питання, які можуть об'єктивно перешкоджати у виконанні такого вироку суду поліцейськими, зокрема, такі як відсутність спеціальних установ (ізоляторів тимчасового тримання затриманих та взятих під варту осіб, дотримання вимог щодо роздільного тримання спецконтингенту, визначеного Законом України «Про попереднє ув'язнення», відсутність паливно-мастильних матеріалів чи службового транспорту для транспортування засуджених до спецустанов виконання покарань тощо). Хоча треба зазначити, що такі обставини повинні

спростовувати наявність умислу у поліцейських на невиконання вироку суду.

Отже, наявність охоронної (заборонної) норми не виступає забезпечувальним засобом механізму правового регулювання суспільних відносин і не гарантує реалізацію судового рішення – вироку суду. Для цього необхідна ще наявність позитивних регулятивних норм, які б покладали відповідні обов'язки на посадових осіб щодо виконання рішення суду.

Сучасний стан правового регулювання виконання вироків судів про застосування до засуджених покарань у вигляді позбавлення волі вказує на те, що останні реалізуються виключно на засадах аналогії до «старих» скасованих норм законодавства. На наш погляд, такий стан справ є неприпустимим, а тому необхідно у найкоротший строк урегулювати зазначене питання. При цьому ми не є прибічниками того, що саме на поліцію необхідно покладати повноваження із виконання вироків судів про застосування до засуджених покарань у вигляді позбавлення волі. Сьогодні реформування правоохоронних органів дійшло до того, що ізолятори тимчасового тримання затриманих та взятих під варту осіб відокремлені від територіальних та структурних органів поліції. Вочевидь, необхідно саме на останніх покласти функції з виконання зазначених вище вироків, а для цього у структурі ІТТ створити підрозділи виконання вироків судів, з можливим їх подальшим підпорядкуванням саме Міністерству юстиції України (як ІТТ, так і підрозділів з виконання вироків судів про застосування до засуджених покарань у вигляді позбавлення волі).

Насамкінець підсумуємо, що чинне законодавство не уповноважує поліцію на виконання кримінальних покарань, у тому числі вироків судів про застосування до засуджених покарань у вигляді позбавлення волі, а отже, поліцейські на даному етапі існування системи законодавства України не можуть бути суб'єктами злочину, відповідальність за який передбачена ст. 382 КК України. Можливість врегулювання зазначеного питання відомчими нормативно-правовими актами або у будь-який інший підзаконний спосіб буде прямо суперечити ст. 24 Закону України «Про Національну поліцію». У той же час наявний підхід до того, що поліція-міліція фактично одне й те саме, абсолютно неприпустимий. Адже тоді постає логічне запитання: а навіщо проведено реформу МВС України, створено новий центральний орган виконавчої влади – Національну поліцію України, здійснювалося атестування поліцейських, їх якісний відбір тощо, коли суди, самі поліцейські не хочуть і не намагаються позбутися негативної правової свідомості про те, що правозастосовна діяльність у більшій своїй частині ґрунтується не на прямих приписах закону, а на власному розсуді чи власній правовій культурі, яка дуже далека від правової культури правової держави та громадянського суспільства?

На нашу думку, вирішення питання про законодавче визначення суб'єктів виконання кримінальних покарань, у тому числі й покарань у вигляді позбавлення волі, повноважень таких суб'єктів, сприятиме не лише якості та своєчасності виконання покарань, а й слугуватиме гарантіями прав, свобод та інтересів учасників таких правовідносин.

---

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-

%D0%B2%D1%80/print1453129931385336

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1452796637343871 – Дата доступу 27.02.2017.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : чинне законодавство з 19 листопада 2012 року. – К., 2012. – 382 с.

4. Про Національну поліцію : закон України від 05.07.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19/print1446455946194234 – Дата доступу 27.02.2017.

5. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/print1452796637343871 – Дата доступу 27.02.2017.

6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А.М. Бойко, Л.П. Брич, В.К. Грищук та ін. ; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : Атіка, 2003. – 1056 с.

7. Про міліцію : закон України від 20.12.1990 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/565-12/print1452796637343871 – Дата доступу 27.02.2017

8. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В.Т. Маляренка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х. : Одісей, 2004. – 1152 с.

Філей Юрій Володимирович
декан юридичного факультету
кандидат юридичних наук, доцент

Бараннік Роман В'ячеславович
доцент кафедри кримінального,
цивільного та міжнародного права
кандидат юридичних наук, доцент

(Запорізький національний технічний університет)

ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗМУ ПРИ ПОБУДОВІ ТА ЗАСТОСУВАННІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ САНКЦІЙ

При побудові та застосуванні кримінально-правових санкцій слід виходити не тільки з того, яких результатів з їх допомогою досягає держава в протидії злочинності, але й враховувати, наскільки вони відповідають гуманістичним поглядам суспільства на певному етапі.

О.А. Биков зазначав, що діяння, з приводу яких наші предки 100–200 років тому не вважали за можливе обмежитися простою стратою, а вимагали страти кваліфікованої, тепер карається лише каторгою, що пояснюється загальним пом'якшенням норовів, яке є наслідком підвищення рівня морального розвитку суспільства [1, с. 68]. У XVIII ст. під впливом філософії Просвітництва позбавлення волі розглядалося як альтернатива смертної кари, але вже в XIX ст. ефективність позбавлення волі ставиться під сумнів через нездатність виправити засуджених.

Термін «гуманізм» (від *лат. Humanus* «людський, людяний») – багато-

плановий. Гуманізм – це визнання цінності людини як особистості, її прав на вільний розвиток і прояв своїх здібностей, ствердження блага людини як критерію оцінки суспільних відносин. Принцип гуманізму обмежує судовий угляд вимогою захисту безпеки особистості, а при визначенні покарання особі, яка вчинила злочин, і вимогою економного використання каральних заходів [2, с. 33].

Н. Харуо вважає, що кримінальне законодавство являє собою «необхідне зло», яке повинно існувати, але необхідно, по можливості, пом'якшити прояви цього «зла». Кримінальне покарання вимагає суворого порівняльного зрівноважування вигоди і шкоди [3, с. 75].

В.Т. Маляренко наголошує на тому, що принцип гуманізму виявляється у багатьох нормах кримінального права, зокрема, в нормах про призначення покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, та ін. Гуманність покарання виявлена і в побудові санкцій за схемою: від менш суворих до більш суворих покарань [4, с. 78].

Однією з найбільш важливих і необхідних передумов визначення судом законних, а відтак, і доцільних мір покарання, є суворе дотримання вимог ст. 65 КК про призначення покарання в межах, встановлених у санкції статті Особливої частини, яка передбачає відповідальність за вчинений злочин. Врахування цієї вимоги припускає, що в кожному конкретному випадку суд повинен орієнтуватися на ті види та розміри покарання, які передбачені відповідною санкцією кримінального закону, а також враховуючи положення Загальної частини. Окрім випадків призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК).

При призначенні покарання у виді позбавлення волі не є винятком застосування ст. 69 КК. Тоді як покарання вище мінімального і до медіани санкції не є нормою, а наближене до максимуму санкції виявлено лише в 3 випадках. Т.В. Сахарук наводить такі дані: за крадіжку покарання, близьке до мінімуму, призначалося у 81 % випадків, середній розмір покарання – у 5 %, близьке до максимуму – в 7 %, нижче, ніж передбачено в законі – у 7 %. Дослідниця зазначає, що такі цифри говорять про те, що санкції багатьох норм не відповідають тяжкості вчиненого злочину та цілям покарання [5, с. 138]. П.Л. Фріс наголошує, що «зіставлення судової й законодавчої депеналізації є надійним індикатором оцінки останньої. Так, якщо судова депеналізація фіксує суттєве зниження розміру та виду покарань, порівняно з нормативною, це повинно бути оцінено як сигнал («червона картка») необхідності коригування закону в бік пом'якшення покарання» [6, с. 31].

Таким чином, простежується чітка закономірність: чим вище розмір покарання у санкції, тим менше випадків призначення покарання на строк більший, ніж мінімально передбачено.

Свобода особи в демократичному суспільстві – одна з найважливіших соціальних цінностей. Це необхідно враховувати при організації кримінально-правової протидії злочинності, у тому числі при встановленні санкцій у виді позбавлення волі. Якщо виникає необхідність застосування покарання у виді позбавлення волі, то його строк повинен бути достатнім для належного

виховного, а також запобіжного впливу на винного, але водночас і не надмірним, інакше він може викликати у засудженого моральний опір і послабити позитивний вплив покарання. На нашу думку, підвищення верхньої межі покарання у виді позбавлення волі не тільки не відповідає принципу гуманізму, але й не зупинить потенційних злочинців від вчинення злочинів, оскільки більшість правопорушників розраховують на можливість уникнути кримінальної відповідальності. Тому ефективність покарання обумовлюється не його великими розмірами, а його невідворотністю.

С.І. Дементьєв зазначає, що покарання у виді позбавлення волі повинно поступово звужуватися і застосовуватися лише в тих випадках, коли ніяка інша реакція на злочин неможлива, оскільки ефективність застосування такого покарання, як позбавлення волі, залишається низькою, оскільки після його відбування спостерігається найвищий відсоток рецидиву [7, с. 7, 10]. Тобто більшість фахівців ставляться сьогодні до покарання у виді позбавлення волі як до явища, скоріше, вимушеного, ніж кращого.

З огляду на викладене можна зробити такі висновки.

Чинне кримінальне законодавство орієнтує суддів на застосування альтернативних позбавленню волі видів покарання. Останніми роками спостерігається тенденція до зменшення питомої ваги позбавлення волі у практиці призначення покарання. Свобода особи в демократичному суспільстві – одна з найважливіших соціальних цінностей. І це необхідно враховувати при організації кримінально-правової протидії злочинності, у тому числі при встановленні санкцій у виді позбавлення волі.

Зазвичай суди призначають покарання у виді позбавлення волі на мінімальний строк, передбачений у санкції відповідної статті, або більш м'яке, ніж передбачено законом, або звільняють від відбування покарання з випробуванням, тоді як покарання вище мінімального і до медіани санкції не є нормою, а наближене до максимуму санкції майже не застосовується, що свідчить про необґрунтованість санкцій, невідповідність їх тяжкості злочину, оскільки суд повинен виходити з медіани санкції. Простежується чітка закономірність: чим вище розмір покарання у санкції, тим менше випадків призначення покарання на строк більше, ніж мінімально передбачено.

1. Быков О.А. Главные основания, обусловливающие раз мер уголовного наказания / О.А. Быков. – Тифлис : Изд. Кавказ. юрид. общества, 1894. – 77 с.

2. Филимонов В.Д. Норма уголовного права / В.Д. Филимонов. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 281 с.

3. Харуо Н. Обоснование права государства на осуществление уголовного наказания // Вестн. МГУ. – Серия 11. Право. – 1991. – № 2. – С. 72–75.

4. Маляренко В.Т. Про покарання за новим Кримінальним кодексом України / В.Т. Маляренко. – К. : Правова ініціатива, 2003. – 156 с.

5. Сахарук Т.В. Санкція як законодавчі межі призначення покарання за кримінальним правом України та США / Т.В. Сахарук // Вісник НУВС. – 2003. – Вип. 23. – С. 135–140.

6. Фріс П.Л. Нарис історії кримінально-правової політики України : монографія / П.Л. Фріс ; за заг. ред. М.В. Костицького. – К. : Атіка, 2005.

7. Дементьев С.И. Построение уголовно-правовых санкций в виде лишения свободы / С.И. Дементьев. – Ростов/н-Д. : Ростов. ун-т, 1986. –160 с.

Хашев Вадим Георгійович
доцент кафедри
кримінального права та кримінології
кандидат юридичних наук, доцент
Крупко Анастасія Олегівна
курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНОГО ВБИВСТВА МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Життя будь-якої людини перебуває під охороною кримінального законодавства. І особливо важливим у даному захисті є життя дитини, особливо новонародженої. Конвенція про права дитини визначає обов'язком держав-учасниць захищати дітей від будь-яких обмежень їх прав та свобод [1]. Так, ст. 117 Кримінального кодексу України визначає правовий аспект захисту новонародженої дитини. В усі часи умисні посягання на життя вважались одними із найтяжчих, а коли заходить про дітовбивство, суспільство з особливою увагою визначає суспільну небезпечність такого виду злочину.

Питання кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 117 КК України, досліджувались М.Й. Коржанським, О.Л. Карасовою, Л.А. Остапенко, О.Л. Старко, О.В. Шевченко та ін.

Згідно зі ст. 3 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» та, відповідно до ст. 27 Конституції, «кожен має невід'ємне право на життя, якого ніхто не може бути свавільно позбавлений». Навіть якщо людина щойно народилась, її право на життя та здоров'я вже охороняється законодавством України.

У чинному КК України вбивство новонародженої дитини її матір'ю виділено у самостійний склад злочину, передбачений ст. 117 КК України, і вважається менш небезпечним різновидом умисного вбивства, тобто привілейованим складом злочину. Це положення не є новим, оскільки ще до 1917 р. вбивство матір'ю новонародженої дитини (і навіть ширше – дітовбивство) розглядалось переважно як вбивство, вчинене за пом'якшуючих обставин [2, с. 239]. В наш час для рівня та динаміки цього виду злочинів характерною є відносна стабільність. Так, відповідно до статистичної інформації Генеральної прокуратури України, у 2013 р. в Україні було обліковано 12, у 2014 р. – 14, у 2016 р. – 11, у 2016 р. – 14 та у січні 2017 р. – 2 випадки таких вбивств.

Потерпілим від злочину, передбаченого ст. 117 КК України, є новонароджений. Для того, щоб правильно кваліфікувати даний злочин, потрібно визначити поняття новонародженого. Тлумачиться термін «новонароджений» залежно від сфери діяльності:

– у педіатрії – це період до 28 діб (пізній неонатальний період, що починається після 7-ми повних діб життя (зі 169-ї години) до закінчення 28 діб життя);

– в акушерстві – це період до 7-ми діб (так званий перинатальний період або ранній неонатальний період після народження, що триває 168 годин);

– у судовій медицині – це 24 години [3].

Склад злочину, що розглядається, може мати місце лише в разі вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини. Посягання на плід після початку пологового процесу є посяганням на життя новонародженої людини. Вказівкою на вчинення вбивства новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів законодавець обмежує вчинення даного злочину певним проміжком часу, який є нетривалим і визначається в кожному конкретному випадку [2, с. 242].

З урахуванням біологічних (медичних) факторів цей проміжок охоплює три періоди пологів: перший – період розкриття шийки матки, який може тривати до 18 годин, другий – період зганяння плода, тривалість якого – до 2 годин, третій – послідовий, що починається після народження плода і закінчується народженням посліду. Він є найкоротшим (5-30 хв.) [4, с. 178].

Відповідно до Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, новонародженою вважається живонароджена дитина, яка народилася або вилучена з організму матері після повного 22-го тижня вагітності (зі 154 доби від першого дня останнього нормального менструального циклу) [5]. Звичайно, визначення часу, за якого дитина вважається новонародженою, має особливу важливість для кваліфікації злочину за ст. 117 КК України та визначає потерпілого даного злочину, а отже його склад. Тому вважаємо за доцільне конкретизувати поняття «новонароджений» у диспозиції розглядуваної статті.

Також важливим при кваліфікації злочину за ст. 117 КК України є визначення емоційного стану матері, за якого вона вчиняє умисне вбивство своєї новонародженої дитини.

Підставою для виділення окремого привілейованого складу злочину слугував саме особливий психоемоційний стан матері, зумовлений пологами, хоча законодавець у диспозиції ст. 117 КК України таку ознаку суб'єктивної сторони складу злочину, як «особливий психоемоційний стан матері», не називає [2, с. 239].

Під час пологів жінка може усвідомлювати зовнішню сторону ситуації, але розгубленість, страх, больові відчуття, стан високої нервово-психічної напруженості, тимчасові розлади мислення та деякі особистісні риси можуть викликати фрагментарне усвідомлення власних дій [6].

На думку В.К. Грищука, психічне ставлення особи при вчиненні цього злочину характеризують дві особливості:

1) його вчинення обумовлене емоційною напругою, викликаною вагітністю і пологами та психічними процесами, що їх супроводжували (зокрема, сімейним конфліктом, подружньою зрадою, матеріальними та іншими соціально-побутовими негараздами);

2) тимчасовий психічний розлад послаблює здатність матері усвідомлювати свої дії та керувати ними, у зв'язку з чим вона є обмежено осудною.

Якщо ж умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини вчинено із заздалегідь обдуманим умислом, у т.ч. за взаємною згодою подружжя, вчинене слід кваліфікувати за п. 2 ч. 2 ст. 115, а за наявності підстав – і за іншим пунктом ч. 2 цієї статті [7, с. 298].

Особливий психоемоційний стан жінки не є обов'язковою конструктивною ознакою цього складу злочину (він чітко не прописаний у диспозиції ст. 117 КК України), але, незважаючи на це, презюмується в кожному випадку вчинення вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини [8, с. 298].

Тому ми підтримуємо думку, що задля правильної кваліфікації умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини та уникнення проблем відмежування цього складу злочину від умисного вбивства малолітньої дитини на практиці в тексті ст. 117 КК України було б слушно закріпити таку важливу ознаку, як наявність психопатичного стану або психічного розладу, який послаблює можливість матері усвідомлювати свої дії та керувати ними під час скоєння злочину, що зумовлює обмежену осудність матері.

1. Конвенція про права дитини ООН : міжнародний документ від 20.11.1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

2. Хашев В.Г. Проблемні питання кримінальної відповідальності за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини / В.Г. Хашев // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 2. – С. 238-244.

3. Павленко Т.А. Кримінальна відповідальність за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини / Т.А. Павленко // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. – Харків, 2011. – № 17. – С. 157-164.

4. Запорожан В.М. Акушерство і гінекологія : у 2 кн. – Кн. 1. Акушерство. / В.М. Запорожан. – К., 2000. – 432 с.

5. Інструкція з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2006 № 179 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua.

6. Шевченко О.В. Кримінальна відповідальність за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08 / Шевченко Ольга Вікторівна. – Х., 2011. – 216 с.

7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-те вид., перероб. та допов. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.

8. Остапенко Л. Правова оцінка причетності до вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини / Л. Остапенко // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 6. – С. 128-131.

Школа Сергій Миколайович
доцент кафедри адміністративного
і кримінального права
Дніпропетровського національного
університету імені Олеся Гончара
кандидат юридичних наук, доцент

СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕЧНІСТЬ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ

Факт визнання незаконного збагачення суспільно небезпечним явищем та злочином, а також встановлення за нього певного покарання є репресивно-правовим реагуванням держави на болюче для неї та суспільства заподіяння шкоди найбільш важливим благам. Цими благами є відносини, які забезпе-

чують порядок здійснення державної служби, авторитет, цілі й завдання установ та організацій публічного і приватного сектора, встановлений порядок їх функціонування. Здійснюється таке реагування шляхом законодавчого закріплення суспільно небезпечного незаконного збагачення злочином та встановлення за нього певного виду і розміру покарання.

Суспільна небезпека незаконного збагачення зумовлена тим, що воно завдає шкоди утвердженню демократичних основ управління суспільством, побудові та функціонуванню державного апарату; підриває авторитет держави, суттєво обмежує конституційні права і свободи людини і громадянина; порушує принципи верховенства права; призводить до викривлення та гальмування соціально-економічних реформ, перешкоджає розвитку ринкових відносин, а також надходженню іноземних інвестицій; грубо порушує встановлений порядок здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування; надає корумпованим угрупованням і кланам незаконні привілеї, підпорядковує державну владу їх інтересам; порушує принципи соціальної справедливості, невідворотності покарання; нищить суспільні, моральні та духовні цінності; ускладнює відносини з міжнародною спільнотою тощо.

Україна бере активну участь в євроінтеграційних процесах, у межах яких відбувається реформування кримінального законодавства, що пов'язано зі швидкою появою нових кримінально-правових норм, якими встановлюється відповідальність за дії, караність за які була відсутня раніше. Не стало винятком і розширення кримінальної відповідальності за корупційні прояви, в тому числі й за незаконне збагачення.

Прийняття Генеральною Асамблеєю 31 жовтня 2003 року Конвенції ООН проти корупції стало одним з правових заходів боротьби з корупцією, а саме із незаконним збагаченням. Стаття 20 Конвенції передбачає обов'язок держав розглянути питання про криміналізацію (з дотриманням своїх конституційних принципів) навмисного «незаконного збагачення», тобто істотного збільшення доходів посадової особи, яке вона не може розумним чином пояснити і яке не є результатом її професійної діяльності. На думку вітчизняних і міжнародних експертів, реалізація цих положень у практичній діяльності здатна істотно послабити корупційну складову в країні, переконати особу та суспільство у дієвості принципу верховенства права, підвищити рівень довіри громадян до інститутів влади.

Разом із тим запроваджена законодавцем імплементація міжнародних норм у вітчизняне кримінальне законодавство, як свідчить судова практика, наразі ще не дала очікуваних результатів. Новели, серед яких найбільше сумнівів і суперечок як у правозастосовних органів, так і у науковців викликала стаття, що передбачає кримінальну відповідальність за незаконне збагачення, потребують наукових досліджень, роз'яснень і переосмислення усталених правозастосовною практикою поглядів з урахуванням міжнародних стандартів і досвіду зарубіжних країн.

Взяття на себе Україною низки міжнародно-правових зобов'язань у сфері протидії корупції мало наслідком впровадження до національного законодавства юридичної конструкції «незаконне збагачення» з метою полег-

шення притягнення до кримінальної відповідальності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за вчинення латентних корупційних правопорушень, пов'язаних із набуттям у володіння, користування, розпорядження значної кількості активів, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами.

Суспільна небезпечність незаконного збагачення осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, полягає в тому, що даний склад злочину посягає на суспільні відносини, які становлять зміст правомірної діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, а також їх авторитет і ділову репутацію, і проявляється в неправомірному використанні, перевищенні, невиконанні або неналежному виконанні такою особою своїх службових повноважень. Усе це підриває можливість діяльності держави щодо утвердження, забезпечення і охорони прав і свобод людини та їх гарантій.

Передбачення такого злочину в сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, як незаконне збагачення, є вкрай важливим у системі протидії корупції в Україні. Ця кримінально-правова заборона насамперед спрямована на забезпечення законності в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Отже, встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення фактично є останнім контрольним елементом у механізмі кримінально-правової протидії корупції, який спрямований на забезпечення невідворотності відповідальності за будь-які форми корупційного (незаконного) збагачення.

Гаркуша Аліна Григорівна
викладач кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПОКАРАННЯ ЗА ПОБОЇ ТА МОРДУВАННЯ

Одним із принципів кримінального права є невідворотність кримінальної відповідальності. Саме він у тому числі відображає двоєдину сутність такого найсуворішого виду юридичної відповідальності – за вчинений злочин існує загроза призначення покарання, яке більшість пересічних громадян ототожнюють виключно із позбавленням волі. Проте, як показує практика призначення покарань за вчинені злочини протягом останніх років, суди найчастіше призначають винуватій особі декілька років обмеження чи позбавлення волі, проте звільняють від його відбування з випробуванням.

КК України у ч. 1 ст. 50 визначає покарання як захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

Логічним є встановлення особливостей форм реалізації кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 126 Кримінального кодексу (далі – КК) України. Щодо цього питання наука кримінального права вже давно дала однозначну відповідь – існує три основні форми реалізації кримінальної відповідальності:

1) вчинення злочину, проте винувату особу звільняють від кримінальної відповідальності за наявності для цього підстав;

2) вчинення злочину, призначення покарання винуватій особі за нього, проте від його реального відбування звільняють з випробуванням;

3) вчинення злочину, призначення покарання винуватій особі нього та його реальне відбування.

У ч. 1 ст. 126 КК України за умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень, передбачено покарання у вигляді штрафу до п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, громадські роботи на строк до двохсот годин, виправні роботи на строк до одного року.

У ч. 2 ст. 126 КК України за ті самі діяння, що мають характер мордування, вчинені групою осіб, або з метою залякування потерпілого чи його близьких, або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості передбачено покарання у вигляді обмеження волі на строк до п’яти років або позбавленням волі на той самий строк.

У цьому контексті цікавою є така інформація. За офіційними даними Державної судової адміністрації України, протягом 2008 року – першого півріччя 2016 року за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 126 КК України, засуджено 1035 осіб, за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 126 КК України – 92 особи. У розрізі років за побої: 2008 рік – 48 осіб, 2009 рік – 46 осіб, 2010 рік – 68 осіб, 2011 рік – 64 особи, 2012 рік – 42 особи, 2013 рік – 357 осіб, 2014 рік – 222 особи, 2015 рік – 131 особу, перше півріччя 2016 року – 57 осіб; за аналогічними параметрами за мордування: 15, 15, 4, 3, 16, 11, 18, 12 та 4 особи відповідно.

Не може не привернути увагу той факт, що до вступу нового Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, засуджувалося декілька десятків людей, тоді як потім цифри свідчать про сотні. Особливо яскраво це простежується на кількості засуджених за легкі тілесні ушкодження (ст. 125 КК України) – до 2013 року засуджувалося від 1000 до 1600 осіб, тоді як 2013 рік – більше семи тисяч, хоча потім спостерігалася тенденція до незначного зменшення. Причини такої ситуації є штучно створеними КПК України, введення в дію якого унеможливило розкриття та розслідування більшості злочинів та змусило зосередити увагу на ст. 125 та 126 КК України.

Вивчення архівних кримінальних проваджень за ст. 126 КК України до 2012 року (усього близько ста) та матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень після 2013 року (433 копії обвинувальних вироків за ст. 126 КК України, що в цілому представляють усі області України, м. Київ та м. Севастополь), дозволило нам встановити певні особливості покарання за побої та мордування, що можуть стати основою для вдосконалення санкцій досліджуваного злочину.

По-перше, суди найчастіше за вчинення побоїв призначають штраф (81 %

досліджених матеріалів), а за мордування – або обмеження, або позбавлення волі на строк до трьох років, проте звільняють засудженого від їх реального відбування з випробуванням, тобто застосовують ст. 75 КК України.

Штраф, як вид покарання, за ч. 1 ст. 126 КК України передбачений у розмірі до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Відповідно до ч. 1 ст. 53 КК України, штраф – це грошове стягнення, що накладається судом у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині цього Кодексу, з урахуванням положень частини другої цієї статті. Ч. 2 – розмір штрафу визначається судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану винного в межах від тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо статтями Особливої частини цього Кодексу не передбачено вищого розміру штрафу.

Отже, суд може призначити штраф за вчинення розглядуваного злочину від 30 до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Усім відома ч. 5 підрозділу 1 Розділу XX «Прикінцеві та перехідні положення» Податкового кодексу України: «якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень …». Звідси – від 510 гривень до 850 гривень. Навряд чи таке покарання за посягання на здоров'я людини, її честь та гідність можна вважати достатнім. Більш того, його розмір кричуще дисонує навіть із найпоширенішими порушеннями правил дорожнього руху, штрафи як стягнення за які є або рівнозначними, або більшими.

З приводу так званого умовного засудження за мордування. Його суди застосовували у 89 % досліджених випадків. Однозначно така ситуація вимагає виправлення шляхом доповнення санкції ч. 2 ст. 126 КК України покараннями, альтернативними позбавленню волі.

Отже, покарання за побої та мордування має свої особливості, які нами будуть описані в подальших публікаціях разом із обґрунтуванням змін та доповнень санкції ст. 126 КК України, в тому числі з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду правого забезпечення охорони здоров'я людини.

Дячкін Михайло Олександрович
аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ МАСОВІ ЗАВОРУШЕННЯ

Масові заворушення, кримінальну відповідальність за які встановлено ст. 294 КК України, – один з найбільш суспільно небезпечних злочинів, кваліфікація якого є складним завданням кримінального судочинства. Враховуючи, що акції масових протестів в Україні стали досить частими,

науковий аналіз складу злочину, передбаченого ст. 294 КК України, якою встановлено відповідальність за масові заворушення, є актуальним.

Об'єктивна сторонамасових заворушень як злочину характеризується двома формами: організація масових заворушень та активна участь у масових заворушеннях. Вказані форми злочину суттєво відрізняються не тільки за об'єктивною, але й суб'єктивною стороною, яка приорганізації масових заворушень характеризується виною у формі прямого умислу, зміст якого утворюють усвідомлення винною особою суспільно небезпечного характеру своїх дій, спрямованих на виникнення масових заворушень та/або їх продовження, розростання, або на керування ними та ін., передбаченням неминучості або можливості настання їх суспільно небезпечних наслідків у вигляді фактичного виникнення масових заворушень, що супроводжувались будь-якими діями та наслідками, передбаченими в диспозиції, а також бажанням діяти саме у такий спосіб задля настання вказаних наслідків.

Організація масових заворушень полягає у діях, що вчиняються з метою їх виникнення, продовження чи поширення або/та залучення до участі в них інших учасників. Винна особа бажає діяти таким чином іпередбачаєнастання суспільно небезпечних наслідків цього. Отже, організатор масових заворушень ставиться до своїх дій та їх наслідків тільки з прямим умислом. Вчинені ним дії утворюють закінчений злочин з моменту,коли масовізаворушення набувають усіх ознак складу злочину за ст. 294 КК. Якщо дії особи, спрямовані на організацію масових заворушень, через обставини, що не залежали від її волі, не призвели до таких заворушень, їх слід кваліфікувати як замах на організацію масових заворушень. Але суди не завжди дають правильну оцінку таким діям. Так, Шевченківським районним судом м. Києва 8 серпня 2014 року було засуджено Особу 1 за ч. 3 ст.15, ч. 2 ст.28, ч. 1 ст.294 КК України за те, що вонау березні 2014 року з метою організації масових заворушень, що мали супроводжуватися насильством над особами, захопленням будівель та споруд, опором представникам влади із застосуванням зброї, вибухових речовин та інших предметів як зброї, які планувалося здійснити 15-16 березня 2014 року у м. Донецьку під час мітингів, та координації підготовки до них, вчинила низку дій, але до початку масових зворушень 15 березня 2014 року була затримана за це працівниками СБУ [1]. Відомо, що масові заворушення, організатором яких була Особа 1, незважаючи на її затримання, попередити не вдалось, і вони відбулись у вказані дні та призвели до загибелі людини. Отже, Особі 1 вдалось організувати масові заворушення, а тому її дії слід було б кваліфікувати за ч. 2 ст. 294 КК. Суд, кваліфікуючи вказані дії, також зайве послався ст. 28 КК.

Дії особи, яка приєдналася до участі в масових заворушеннях як керівник ними вже після їх виникнення, утворюють закінчений склад злочину з моменту початку фактичного виконання нею вказаних керівних функцій. Суб'єктивна сторона при цьому характеризується усвідомленням винною особою того, що вона керує діями учасників масових заворушень, їх змісту і змісту власних дій, а також усвідомлює неминучість або можливість настання їх суспільно небезпечних наслідків у вигляді тривання, розростання масових заворушень, бажає так діяти і бажає настання вказаних наслідків, а отже діє

тільки з прямим умислом.

Масові заворушення характеризуються участю в них, крім організаторів, значної кількості учасників, які утворюють юрбу. Учасники масових заворушень, діючи спільно, можуть керуватись не тільки спільними мотивом і метою, але й власними. А тому їх дії можуть виходити за межі спільного умислу і не охоплюватись умислом організаторів злочину. Наприклад, організоване захоплення будівлі супроводжувалось зґвалтуваннями та розбійними нападами, яких організатори не бажали. Таким чином, суб'єктивна сторона злочину в діях організатора масових заворушень та їх активних учасників щодо певних їх проявів може бути різною і характеризуватись як умислом, так і необережністю.

Активна участь у масових заворушеннях характеризується прямим умислом. Зміст вини їх активних учасників характеризується усвідомленням факту масових заворушень і своєї ролі в них – активної участі та її суспільної небезпечності, неминучості та/або можливості настання суспільно небезпечних наслідків вчинюваних дій, а також бажанням діяти таким чином та настання таких наслідків. Наприклад, Слов'янським міським судом Донецької області ОСОБУ 1 було засудженоза активну участь у масових заворушеннях, що супроводжувалися погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівлі, опором представникам влади із застосуванням предметів (каміння), які мали місцеу м. Горлівці Донецької області 14 квітня 2014 року близько 10:00 години, за ч. 1ст. 294 КК України, і полягали в знищенні майна та вчиненні опору представникам влади [2].

Але коли під час масових заворушень вчиняються певні умисні дії, наприклад підпали автомобілів та будівель, винні бажають настання наслідків у виді їх пошкодження або знищення, а щодо інших можливих наслідків, наприклад смерті людині, ставлення може бути різним. Якщо щодо таких наслідків особа діє з необережності, її дії охоплюються ч. 2 ст. 294 КК, а у разі умисного ставлення до них її дії утворюють сукупність злочинів і підлягають кваліфікації за ч. 2 ст. 294 КК та за відповідною нормою, якою встановлено кримінальну відповідальність за умисне вбивство.

Нерідко учасниками масових заворушень одночасно вчиняються різні дії щодо одного або декількох об'єктів, або одні й ті ж особи вчиняють різні посягання на один або декількаоб'єктів. Усі суб'єкти масових заворушень є співучасниками цього злочину, а тому кримінальній відповідальності підлягають за правилами, встановленими у ст. 29 і 30 КК. При цьому важливою є відповідь на питання: які дії учасників масових заворушень є умисною спільною участю у вчиненні цього злочину; які суспільно небезпечні наслідки злочину масові заворушення є єдиними для його суб'єктів, а також в яких випадках дії та їх наслідки виходять за межі спільної участі у масових заворушеннях і утворюють сукупність злочинів.

Враховуючи, що учасникам масових заворушень часто невідомі умисел і дії інших учасників, вони не можуть визнаватись співучасниками усіх злочинів, що вчиняються під час масових заворушень.

Вина організатора масових заворушень, що супроводжувалися хоча б однією із передбачених у ч. 1 ст. 294 КК ознак, щодо їх виникнення і наслід-

ків, настання яких він бажав, характеризується прямим умислом. Але масові заворушення можуть одночасно мати й декілька передбачених в ст. 294 КК ознак, ставлення до яких у організатора може бути різним – як умисне, так і необережне. Ставлення до загибелі людей або інших тяжких наслідків за ст. 294 КК може бути лише необережним. Якщо організатор до наслідків масових заворушень у вигляді смерті людині або інших тяжких наслідків ставиться з умислом, його дії слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 294 КК та відповідною статтею, за якою кваліфікуються дії безпосередніх виконавців цих злочинів, з посиланням на ч. 3 ст. 27 КК. Для правильної кваліфікації дій учасників масових заворушень інтелектуальний і вольовий моменти їх протиправних дій необхідно встановлювати у кожному їх прояві.

Мотив і мета, як ознаки суб'єктивної сторони такого злочину, як масові заворушення, в диспозиції ст. 294 КК прямо не вказуються. Вважається, що мотиви і мета масових заворушень можуть бути різними й на кваліфікацію вони не впливають, але можуть бути враховані судом при призначенні покарання[3, с. 79-83]. Проте багато вчених відносять мотив до обов'язкових ознак суб'єктивної сторони будь-якого злочину, без якої злочин неможливий [4, с. 70-71; 5, с. 89]. Кримінально-процесуальне право розглядає мотив як обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони злочину та вимагає його встановлення й доказування у кожному злочині (ст. 91 КПК України 2012 р.), що свідчить про визнання існування мотиву в будь-якому суспільно небезпечному діянні [6, с. 16]. На визнання мотиву обов'язковою ознакою будь-якого злочину вказуєПленуму Верховного Суду України[7, с. 244].

У складі злочину масові заворушення, на відміну від хуліганства (ст. 296 КК), мотив не є обов'язковою ознакою, але він завжди наявний в злочині і може бути різним, наприклад расова та національна неприязнь, релігійна нетерпимість, помста, користь, а також політичні мотиви. При цьому у різних учасників одних і тих же масових заворушень можуть бути різні мотиви, що спонукали їх до участі у цьому злочині. Також мотиви одного й того ж суб'єкта протягом масових заворушень можуть змінюватися. Наприклад, політичні мотиви, далі – помста за насильство, потім – корисливий або інші мотиви.

---

1. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 08 серпня 2014 року. Справа № 761/22849/14-к. Провадження №1-кп/761/859/2014 / Витяг з ЄРСР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua.

2. Вирок Слов'янського міського суду Донецької області від 05 травня 2016 року. Справа № 243/3675/16-к. Провадження № 1-кп/243/398/2016 / Витяг з ЄРСР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua.

3. СитковскаяО.Д. Некоторые особенности субъективной стороны отдельных видов общественно опасных действий. // Актуальные проблемы применения криминального законодательства в деятельности органов внутренних дел. – М. : Академия управления МВД РФ, 2006. С. 79-83.

4.ТарарухинС.А. Преступноеповедение. Социальные ипсихологическиечерты. – М. : Юрид. лит., 1974. – 224 с.

5. ВоробейП.А. Теорія і практика кримінально-правового ставлення в вину: монографія. – К.: Вид-во Національної академії внутрішніх справ України, 1997. – 184 с.

6. Савченко А. В.Мотив і мотивація злочину :монографія. – К.:Атіка, 2002. – 144 с.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lawdiss.org.ua/books/219.doc.html.

7. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова ПВСУ № 2 від 07.02.2003 // Постанови пленумів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях: офіц. текст./ упоряд. С.А. Кузьмін, М.С., Кучеренко. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2016. – 860 с.

Пашко Юлія Едуардівна
директор Другого Криворізького
місцевого центру з надання безоплатної
вторинної правової допомоги

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАННЯ ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНОМУ ПЕРЕСЛІДУВАННЮ

Якісні зміни, що відбуваються у структурі злочинності, впливають і на протидію кримінальному переслідуванню, яка зараз від окремих проявів переросла в систему активних, цілеспрямованих дій, обов'язковий елемент злочинної діяльності. Викладене ставить перед державними органами завдання щодо постійного удосконалення діяльності з подолання протидії кримінальному переслідуванню. Вирішення вказаної проблеми неможливе без розуміння теоретичних передумов, які слугували основою для закріплення існуючих норм кримінального закону.

Основу дослідження складають праці вчених-криміналістів з проблем подолання протидії кримінальному переслідуванню, а саме: О. Я. Баєва, Р. С. Бєлкіна, В. С. Бурданової, Т. С. Волчецької, Л. Я. Драпкіна, Г Г. Зуйкова, В. М. Карагодіна, Д. В. Кіма, В. П. Лаврова, І. М. Лузгіна, В. О. Овєчкіна, М. І. Порубова та інших.

Держава, забезпечуючи діяльність судових та правоохоронних органів, реагує на появу нових викликів, що протидіють нормальному функціонуванню системи досудового розслідування та судового розгляду.

Проаналізуємо вітчизняні закони про кримінальну відповідальність на предмет наявності норм, які б регулювали відносини протидії кримінальному переслідуванню та його подолання.

Так, КК УРСР (КК України в редакції 1960 року) з моменту прийняття містив невелику кількість норм з цієї проблеми, зокрема: завідомо неправдиве показання (ст. 178 КК УРСР), перешкоджання явці свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від дачі показань чи висновку, підкуп цих осіб або погроза помстою за раніше дані показання чи висновок (ст. 180 КК УРСР), приховування злочинів (ст. 186 КК УРСР).

Протягом 1961–1962 років було криміналізовано такі діяння: опір працівнику міліції, члену громадського формування з охорони громадського порядку або військовослужбовцю при виконанні ними обов'язків по охороні громадського порядку (ст. 188-1 КК УРСР) та образа вказаних осіб (ст. 189-1 КК УРСР).

У 1990–1992 роках КК України було доповнено низкою статей, зокрема: втручання у вирішення судових справ (ст. 176-1 КК України), погроза

щодо судді (ст. 176-2 КК України), погроза працівникові правоохоронного органу (189-2 КК України), втручання у діяльність працівника прокуратури, органу внутрішніх справ, безпеки (189-3 КК України), заподіяння тілесних ушкоджень судді або працівникові правоохоронного органу (189-4 КК України), умисне знищення або пошкодження майна, що належить судді чи працівникові правоохоронного органу (189-5 КК України).

Відповідальність за усі зазначені діяння передбачена і у КК України в редакції 2001 року.

Законодавче закріплення повноважень правоохоронних органів щодо подолання протидії кримінальному переслідуванню ґрунтувалося на наукових дослідженнях, які відображають поступове усвідомлення проблем у цьому напрямку. Наукові розробки, що заклали основу для законодавчого врегулювання цих відносин, були проведені протягом 1960–2000 років і відбувалися у декілька періодів.

Початковий період (мав місце у 1960–1980 роках) характеризується початком розробки теорії подолання протидії кримінальному переслідуванню. В цей час вітчизняними та зарубіжними вченими активно досліджується діяльність злочинців з приховування фактів протиправної діяльності. Серед найбільш вагомих теоретичних досліджень варто назвати докторську дисертацію Г. Г. Зуйкова «Криминалистическое учение о способе совершения преступления» (1970 р.), кандидатські дисертації В. М. Карагодіна «Способы сокрытия преступления, их криминалистическое значение, методы распознавания и преодоления» (1982 р.), В. С. Бурданової «Методика расследования уголовных дел об убийствах, инсценированных под самоубийства, и дел о доведении до самоубийства» (1966 р.), наукових праць В. О. Овєчкіна «Общие положения методики расследования преступлений, скрытых инсценировками» (1975 р.), В. П. Лаврова, І. М. Лузгіна «Способ сокрытия преступления и его криминалистическое значение» (1980 р.), Р. С. Бєлкіна «Курс советской криминалистики» (1979 р.) тощо.

Вказані праці представили нове розуміння криміналістичної моделі способу злочину, виділивши в його структурі дії з підготовки, вчинення та приховування протиправного діяння.

Зазначені наукові дослідження фактично заклали основу для розробки теорії подолання протидії кримінальному переслідуванню. Враховуючи той факт, що приховування переважно розглядалося як фізичні дії в момент вчинення злочину, а протидія перш за все як їх виявлення в момент проведення огляду місця події, можна дійти висновку, що дослідження початкового періоду стосувалися етапу кримінального провадження, який має місце до моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

У вітчизняній криміналістичній науці вказані ідеї залишаються беззаперечними та не втрачають своєї актуальності і сьогодні, являючи собою першоджерело для переосмислення у докторських (І. А. Ніколайчук) та кандидатських (С. М. Зав'ялов) дисертаціях.

Період розробки теорії криміналістичної ситуалогії (мав місце у 1980–2000 рр.). Сутність цих досліджень полягає у тому, що її автори пропонують усю діяльність уповноважених суб'єктів на різних етапах кримінального пе-

реслідування розглядати з точки зору аналізу ситуацій, які їх наповнюють. Так, окремому розгляду підлягають ситуації, що складаються на момент внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, на початковому та подальшому етапах досудового розслідування, а також під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Прихильниками ситуаційного підходу пропонується поділяти усі ситуації на сприятливі та конфліктні. В теоретичному плані саме та частина криміналістичної ситуалогії, яка досліджує конфліктні ситуації та створення алгоритмів дій слідчого у них, на нашу думку, і буде входити до теорії подолання протидії кримінальному переслідуванню як її складова частина.

Серед основних праць того періоду варто зазначити докторські дисертації О. Я. Баєва «Основы предупреждения и разрешения конфликтов и конфликтных ситуаций в деятельности следователя» (1986 р.), Л. Я. Драпкіна «Основы криминалистической теории следственных ситуаций» (1988 р.), Т. С. Волчецької «Криминалистическая ситуалогия» (1997 р.), кандидатську дисертацію Д. В. Кіма «Следственная ситуация как информационно-познавательная система в деятельности по расследованию преступлений: по материалам корыстно-насильственных преступлений» (1999 р.), наукові праці М. І. Кулагіна, М. І. Порубова «Организация и тактика допроса в условиях конфликтной ситуации» (1977 р.) тощо.

Наукові розробки вказаних періодів (початкового та розробки теорії криміналістичної ситуалогії) представили собою теоретичну основу для законодавчого визнання існування протидії кримінальному переслідуванню.

Токарчук Юлія Анатоліївна
слухач магістратури
Науковий керівник – **Шаблистий Володимир Вікторович**
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та кримінології
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ

З моменту введення законодавцем поняття «кримінальний проступок» до Кримінального процесуального кодексу України залишається більше питань, аніж відповідей щодо цієї категорії кримінальних правопорушень. Головною проблемою є те, що кримінальний проступок існує лише у нормі процесуального права, яка не може бути застосована за відсутності цього інституту в нормах матеріального права. За цей час у науковому товаристві сформувалися різні протилежні думки щодо цього питання.

Відповідно до Розділу X (Прикінцеві положення) КПК України положення, які стосуються кримінального провадження щодо кримінальних проступків, вводяться в дію одночасно з набранням чинності законом України

про кримінальні проступки [2]. З цього витікає, що має бути прийнятий законодавчий акт, який нормуватиме кримінальні правопорушення окремо від Кримінального кодексу. Втім, ця настанова, викладена в КПК України, не виконується в реальності та не знаходить підтримки серед науковців.

Зокрема, наразі у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» (реєстр. № 2897 від 03.06.2015), поданий народними депутатами України Кожем'якіним А.А. та іншими (доопрацьований), у пояснювальній записці до якого наголошується недоцільність об'єднання кримінальних проступків в окремому Кодексі або Законі про кримінальні проступки, оскільки його загальні положення майже повністю будуть дублювати положення Загальної частини Кримінального кодексу [3]. На думку авторів, такий стан правового регулювання не відповідатиме принципу уніфікації кримінального законодавства та мінімізації нормативного матеріалу.

Проте, на нашу думку, прийняття законопроекту № 2897 матиме наслідки у вигляді колізій норм Кримінального кодексу та внесення змін до КПК, у якому законодавець вказав на необхідність існування інституту кримінальних проступків.

За ідеєю законодавця, засудження за вчинення кримінального проступку не матиме такого негативного правового наслідку, як судимість. Але саме судимість є ознакою кримінальної відповідальності та відрізняє її серед інших видів відповідальності. Крім цього, метою проекту є поступова декриміналізація деяких злочинів, але ж разом із внесенням до Кримінального кодексу адміністративних та інших правопорушень у вигляді проступків, вони набуватимуть статусу кримінальних правопорушень, тобто навпаки – криміналізуватимуться. В цей час одним із завдань проекту є відмежування кримінального проступку від суміжних категорій правопорушень (злочину чи адміністративного правопорушення). Постає питання – чи доцільно називати проступки кримінальними?

Кафедра кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» вважає, що проблему кримінального проступку необхідно вирішувати в контексті КК України, а саме визначити в Загальній частині КК поняття кримінального правопорушення та його види (злочин і кримінальний проступок), уточнити підставу кримінальної відповідальності та внести відповідні зміни в класифікацію злочинів. Особлива частина КК також повинна бути переглянута, до неї необхідно внести певні зміни, пов'язані із запровадженням кримінального проступку в кримінальне законодавство України [1].

На противагу, фахівці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого наполягають на необхідності введення інституту проступку у вигляді нового виду юридичної відповідальності, відмінного від адміністративної та кримінальної. Ці ідеї науковці відобразили у Концепції впровадження проступку шляхом прийняття Закону (Кодексу) України про проступки [4].

У свою чергу, М.І. Хавронюк також підтримує думку, що «шлях розміщення їх у чинному КК не може бути визнаний оптимальним, оскільки вимагав би суттєвої і невиправданої ревізії КК, створив би плутанину в структурі його норм та інститутів… це призвело б до невиправданої криміналізації

значного масиву діянь, що негативно відбилося б на криміногенній ситуації в суспільстві, штучно збільшило б статистичні показники, що, без сумніву, створило б негативне уявлення про політичну ситуацію в країні».

З викладеного можемо дійти висновку, що існують такі актуальні проблеми впровадження інституту кримінального проступку до закону про кримінальну відповідальність, як: внесення невиправданих змін до Кримінального кодексу України, поява нового виду юридичної відповідальності, що є суміжною між адміністративною та кримінальною, а також невідповідність проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» (реєстр. № 2897 від 03.06.2015) вимогам КПК України, в якому закладено основу для прийняття закону про кримінальні проступки; впровадження даного інституту піддано критиці з боку наукової спільноти. Пропонуємо продовжити наукове дослідження цього питання в напрямку обґрунтування доцільності впровадження інституту кримінальних проступків до закону про кримінальну відповідальність, з урахуванням потреб та реальних можливостей органів досудового розслідування Національної поліції.

1. Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві : монографія / авт. кол. : В.О. Туляков, Г.П. Пімонов, Н.І. Мітріцан [та ін.] ; за заг. ред. В.О. Тулякова. – Одеса : Юридична література, 2012. – 424 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] / Верховна рада України – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

3. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» № 2897 від 19.05.2015 [Електронний ресурс] / Верховна рада України – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55214.

4. Тацій В.Я. Концепція впровадження проступку шляхом прийняття Закону (Кодексу) України про проступки (проект для обговорення) / Василь Тацій, Володимир Тютюгін, Оксана Капліна, Юрій Гродецький, Антон Байда // Юридичний вісник України. – 2014. – № 21. – С. 12-13; № 22. – С. 12-13 ; № 23. – С. 12-13.

КРИМІНОЛОГІЧНІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Леоненко Тетяна Євгенівна
завідувач кафедри кримінального,
цивільного та міжнародного права
Запорізького національного
технічного університету,
доктор юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗРОБКУ КОНЦЕПЦІЇ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ВЧИНЕНИМ З МОТИВУ РЕЛІГІЙНОЇ НЕНАВИСТІ АБО ВОРОЖНЕЧІ

Згідно зі ст. 5. Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації", Церква (релігійні організації) в Україні відокремлена від держави.

Принцип "відокремлення Церкви від держави" можна розуміти як невтручання у сферу діяльності один одного та нейтралітет держави до діяльності усіх релігійних конфесій, причому таке відокремлення не виключає співпраці держави та релігійних організацій у різних сферах, зокрема, питаннях захисту моралі, релігійної та правової освіти, протидії злочинності тощо.

Запобігання злочинам, вчиненим з мотивів релігійної ненависті або ворожнечі, здійснюється на таких рівнях: загальному – процес управління загальносоціальними причинами та умовами злочинності в цілому та її типами, зокрема, злочинами, вчиненими з мотиву релігійної ненависті або ворожнечі; спеціально-кримінологічному – як розробка заходів спеціального запобігання злочинам та іншим правопорушенням, наприклад, серед засуджених у місцях позбавлення волі або нейтралізація причинного механізму злочинної поведінки криміногенного типу особистості; індивідуальному – що являє собою профілактичну роботу суб'єктами запобігання стосовно окремих громадян або групи осіб з метою позитивного впливу на особистість та створення умов, у яких мотивація релігійної ненависті або ворожнечі може бути нейтралізована.

Загальне запобігання має ґрунтуватися на ретельному вивченні, відповідно, загальносоціальних причин і умов злочинів, вчинених з мотивів релігійної ненависті або ворожнечі Тому запобігання злочинам, вчиненим з мотиву релігійної ненависті або ворожнечі, має здійснюватися на загальнодержавному рівні з розробки довгострокової державної програми, спрямованої на стабілізацію державно-конфесійних відносин. На нашу думку, для запобігання

злочинам, що вчиняються на релігійному ґрунті, повинна бути розроблена концепція, а на її основі – особлива програма, яка б передбачала специфіку вчинення таких злочинів. Повинні бути застосовані усі можливі профілактичні засоби: економічні, демографічні, політичні, ідеологічні, організаційні, технічні та, зрозуміло, правові.

У цьому контексті пропонуємо проект Концепції запобігання злочинам, вчиненим з мотиву релігійної ненависті або ворожнечі.

проект

КОНЦЕПЦІЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ВЧИНЕНИМ З МОТИВУ РЕЛІГІЙНОЇ НЕНАВИСТІ АБО ВОРОЖНЕЧІ

Проблеми, які потребують розв'язання

Конституція України у ст. 24 гарантує громадянам право на захист від дискримінації за ознаками “раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками”.

Відповідно до цієї норми в розділі “Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина” КК України передбачено відповідальність за порушення цього права. Водночас, згідно з п. 3 ст. 67 КК України, обставиною, що обтяжує відповідальність та покарання, є вчинення злочину на ґрунті расової, національної або релігійної ворожнечі або розбрату. Головне завдання держави в такому разі – побудова багаторівневої системи заходів державного, громадського й державно-громадського характеру, спрямованої на усунення причин та умов вчинення злочинів цього виду та запобігання злочинності на релігійному ґрунті, як цілеспрямованого впливу держави, суспільства, фізичних і юридичних осіб на процеси детермінації і причинності злочинності з метою недопущення втягнення у злочинність нових осіб, вчинення нових кримінальних діянь, розширення криміналізації суспільних відносин.

Запобігання злочинам, вчиненим з мотиву релігійної ненависті або ворожнечі, перш за все має здійснюватися на загальнодержавному рівні. Це передбачає, по-перше, створення спеціальних програм соціальної та матеріальної підтримки, виховно-педагогічних, психологічних, організаційних, правоохоронних та інших заходів. По-друге, запобігання злочинам, вчиненим з мотивів релігійної ненависті або ворожнечі, має базуватися на інформаційно-аналітичній діяльності та кримінологічному прогнозі. Для цього необхідно максимально виявляти мотив релігійної ненависті або ворожнечі й вести кримінологічний облік вчинених злочинів.

Протидію злочинам, що вчиняються з мотиву релігійної ненависті або ворожнечі, слід починати з розробки довгострокової державної програми, спрямованої на стабілізацію державно-конфесійних відносин. Необхідно не просто декларувати свободу совісті і віросповідання, а й забезпечити можливість реалізації цієї свободи не тільки окремими, радикально налаштованими релігійними особистостями, а й тими, хто сповідує інші релігії або не спові-

дує релігію зовсім.

Положення, при якому особа, яка сповідує релігію, вчиняє злочини і, відповідно, обмежує права інших суб'єктів (держави, суспільства, особистості) є неприпустимим. Беручи до уваги ту обставину, що мотив релігійної ненависті або ворожнечі частіше виникає під впливом реакційних, тоталітарних релігій, необхідно в межах тієї самої програми встановити державний контроль їх діяльності. У зв'язку з цим необхідна поетапна та індивідуальна робота з вивчення конкретної діяльності кожної релігійної організації, і ця перевірка не може й не повинна мати формального характеру. Наявна на сьогодні система державної реєстрації громадських організацій не завжди належно відповідає вимогам профілактики злочинам, вчиненим з мотиву релігійної ненависті або ворожнечі. Вивчення кожної релігійної організації не повинно обмежуватися перевіркою на відповідність діючим нормативним актам про громадські об'єднання. Необхідно її дослідження із залученням фахівців у галузі кримінальної психології і психіатрії, а так само кримінології, оскільки в реальній діяльності деяких релігійних організацій є велика кількість фактів завдавання шкоди психічному здоров'ю людей. Крім того, необхідно виробити ряд критеріїв, що зможуть обмежити або заборонити діяльність релігійних організацій, які посягають на права громадян.

Успішність співпраці у питаннях запобігання злочинності у сфері віросповідання полягає в тому, що політика держави тісно пов'язана з мораллю, духовністю, релігією та є важливим елементом визначення спільного інтересу та волі більшості громадян, тією чи іншою мірою сформованих релігією. Релігія є формою суспільної свідомості, що формує соціальні норми, відповідно до яких будується система суспільних відносин. У свою чергу, релігійні організації підпадають під вплив державної політики, що виражає й реалізує інтереси суспільства в цілому й окремої людини зокрема. Таким чином, держава та релігійні організації впливають одне на одного. Від якості їхньої взаємодії залежить формування гармонійних і плідних відносин у системі: людина – релігійна організація – держава – суспільство.

Держава шляхом встановлення кримінальної відповідальності охороняє права та інтереси кожної особи та суспільства в цілому, але, на наш погляд, встановлення відповідальності є недостатнім для нормального існування суспільства.

З метою запобігання злочинності на релігійному ґрунті необхідно дослідити специфіку вчинення таких злочинів. При цьому повинні бути враховані такі фактори: причини й умови вчинення злочинів, механізм злочинної поведінки у формуванні рішення про вчинення злочину у сфері віросповідання, фактори, що впливають на виникнення та реалізацію криміногенної мотивації в поведінці особи, вплив релігійних поглядів на рішення про вчинення злочину, особа злочинця та її типологія, а також причини виникнення та існування „релігійної" злочинності загалом, яка певною мірою є зворотним віддзеркаленням недосконалості державного регулювання питань релігійної освіти та культури, що врешті-решт призвело до занепаду суспільної моралі та виникнення на цій підставі „релігійної" злочинності.

У цьому випадку недостатньо діяльності лише держави, а саме – роботи

громадських організацій, правоохоронних та правозахисних органів. У цій роботі повинні брати участь релігійні організації. Саме взаємодія держави та релігійних організацій має вирішальне значення в побудові стратегічних питань протидії злочинності в цілому, а також безпосередньо злочинів у сфері віросповідання.

Комплексне розв'язання проблем можливе за умови вжиття на державному рівні заходів, спрямованих на підвищення ефективності профілактики правопорушень.

Мета і строки реалізації Концепції

Метою Концепції виступає забезпечення ефективної реалізації державної політики у сфері профілактики злочинності на релігійному ґрунті, розробка шляхів запобігання злочинам, що вчиняються з мотиву релігійної ненависті або ворожнечі, направлених на усунення причин та умов вчинення таких злочинів, захист права громадян на свободу совісті та свободу віросповідання, а також налагодження дієвої співпраці між суб'єктами запобігання злочинності на релігійному ґрунті, до яких належать:

1. Правоохоронні органи, спеціалізовані організації, безпосередньо орієнтовані на профілактику злочинів – органи внутрішніх справ (міліція, Національна поліція), а також суди, прокуратура, СБУ, Державна пенітенціарна служба України.

2. Державні неправоохоронні організації, безпосередньо зорієнтовані на профілактику злочинів – органи держаної влади і управління, органи місцевого самоврядування:

- *Верховна Рада України;*
- *Комітет Верховної Ради з питань культури та духовності;*
- *Кабінет Міністрів України;*
- *Міжвідомча комісія з прав релігійних організацій при Кабінеті Міністрів України;*
- *Міністерство культури: Державний департамент у справах релігій та національностей;*
- *Міністерство освіти і науки України: Громадська рада з питань співпраці з Церквами та релігійними організаціями;*
- *Міністерство закордонних справ: Громадська рада з питань співпраці з релігійними організаціями.*

3. Недержавні спеціалізовані організації, що безпосередньо здійснюють боротьбу зі злочинністю – приватні детективні і охоронні агентства, служби безпеки підприємств.

4. Недержавні неспеціалізовані організації (суб'єкти загальносоціальної профілактики) – релігійні організації, церкви, Всеукраїнська рада церков та релігійних організацій:

- Всеукраїнський Союз Церков Євангельських християн-баптистів (ВСЦ ЄХБ);

- Всеукраїнський Союз церков християн віри євангельської – п'ятидесятників (ВСЦ ХВЄП);

- Духовне управління мусульман Криму (ДУМК);

- Духовне управління мусульман України (ДУМУ);
- Закарпатська реформатська церква (ЗРЦ);
- Німецька євангелічно-лютеранська церква України (НЄЛЦУ);
- Об'єднання іудейських релігійних організацій України (ОІРОУ);
- Римо-Католицька Церква в Україні (РКЦ);
- Союз вільних церков християн євангельської віри України (СВЦ ХЄВУ);
- Українська Автокефальна Православна Церкви (УАПЦ);
- Українське Біблійне Товариство (УБТ);
- Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ);
- Українська єпархія Вірменської Апостольської Церкви (УЄ ВАЦ);
- Українська Лютеранська Церква (УЛЦ);
- Українська Православна Церква (УПЦ);
- Українська Православна Церква Київського Патріархату (УПЦ КП);
- Українська Уніонна Конференція Церкви адвентистів сьомого дня (УУК ЦАСД);
- Українська Християнська Євангельська Церква (УХЄЦ).

5. Вищі навчальні заклади, науково-дослідні інститути, громадські організації, які безпосередньо не займаються протидією злочинності на релігійному ґрунті, але діяльність яких має науково-інформаційний та консультативно-дорадчий характер і результати діяльності яких можуть бути і повинні застосовуватися правоохоронними органами та органами державної влади і управління України в розробці дієвих програм запобігання злочинності на релігійному ґрунті.

6. Громадяни, які постійно проживають або тимчасово перебувають на території України і які при певних обставинах можуть запобігти вчиненню злочину, припинити його або повідомити компетентним органам про злочин, що готується, або про осіб, що переховуються від кримінальної відповідальності та покарання.

Реалізувати концепцію передбачається протягом 2016–2020 років.

Шляхи і способи розв'язання проблеми

1. Формування єдиного центру, що займається питаннями теорії, практики й методики забезпечення релігійної безпеки.

2. Проведення кримінологічної експертизи проектів нормативних актів, що стосуються регламентації діяльності релігійних організацій, на предмет виявлення неврегульованих суспільних відносин у релігійному середовищі, які можуть бути використані з кримінальною метою.

3. У системі правоохоронних органів сформувати невеликі групи фахівців-кримінологів, що спеціалізуються на питаннях забезпечення релігійної безпеки та протидії релігійної злочинності (стосовно сфери діяльності своєї структури).

4. Створення в системі правоохоронних структур посад, які займатимуть фахівці, відповідальні за збір, узагальнення та аналіз інформації про злочинну, протиправну й "технологічну" діяльність релігійних організацій.

5. У системі органів державної влади й на регіональному рівнях координувати інформаційну роботу серед населення, доводити до засобів масо-

вої інформації факти про злочини в релігійному середовищі та про особливості цих злочинів.

6. У системі державних органів, що контролюють діяльність громадських і релігійних об'єднань, створити посади для фахівців, що спеціалізуються на відносинах з релігійними об'єднаннями.

7. У системі юридичних ВНЗ та ВНЗ, що мають кафедри релігієзнавства, досліджувати проблематику релігійних відносин та сформувати систему обміну науковою інформацією про результати досліджень між навчальними закладами та державними структурами щодо вирішення питань забезпечення релігійної безпеки.

8. Створення довгострокової державної програми, спрямованої на стабілізацію державно-конфесійних відносин в Україні з метою розробки спільних заходів з питань протидії злочинності та визначення пріоритетних напрямків протидії злочинності у сфері віросповідання (духовна опіка засуджених до позбавлення волі, звільнених з місць позбавлення волі громадян, залучення до духовно-релігійних заходів неповнолітніх тощо).

9. Контроль діяльності релігійних організацій та діяльності іноземних громадян, які тимчасово або постійно проживають на території України.

10. Удосконалення системи кримінологічного прогнозування з метою розробки конкретних заходів, орієнтованих на забезпечення раціональної діяльності компетентних органів з профілактики індивідуальної злочинної поведінки.

11. Удосконалення методики (стратегії і тактики) профілактики індивідуальної злочинної поведінки (методів переконання, індивідуальної допомоги, ранньої профілактики у формі поєднання соціальної допомоги та коригуючого впливу, якщо негативний вплив несприятливих життєвих умов вже призвів до спотвореної позиції груп і конкретних осіб та соціально несприятливої поведінки).

12. Удосконалення методики безпосередньої профілактики (припинення вчинення злочину на стадії приготування або замаху на злочин).

13. Удосконалення процесуальних заходів профілактики за фактами вчинених злочинів, а також заходів реалізації цілей кримінально-правової превенції.

14. Удосконалення заходів профілактики повторності вчинення злочину на стадії відбування покарання та ресоціалізації після його відбуття.

15. Залучення до процесу запобігання злочинності на релігійному ґрунті міжнародних організацій з метою розробки загальних міждержавних програм та заходів профілактики злочинів, що вчиняються з мотиву релігійної ненависті або ворожнечі.

Очікувані результати реалізації Концепції

1. Створення за рахунок Державного бюджету України спеціальних програм соціальної та матеріальної підтримки, виховно-педагогічних, психологічних, організаційних, правоохоронних та інших заходів, направлених на профілактику вчинення злочинів, вчинених з мотиву релігійної ненависті або ворожнечі.

2. Міждержавне співробітництво правозахисних організацій, направлене на профілактику злочинів, вчинених з мотиву релігійної ненависті або ворожнечі, та на психологічну реабілітацію осіб, що постраждали від відповідних злочинів.

3. Створення в системі правоохоронних органів спеціальних структур, які б безпосередньо займалися питаннями забезпечення релігійної безпеки та протидії релігійній злочинності.

4. Блокування діяльності тоталітарних і деструктивних, а так само реакційних культів на етапі їх становлення.

5. Стабілізація державно-конфесійних відносин у питаннях запобігання злочинності.

Обсяг фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів

1. Фінансування заходів щодо реалізації Концепції планується здійснювати в межах бюджетних призначень, передбачених на відповідний рік міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади, до повноважень яких належить вирішення питань щодо профілактики правопорушень.

2. Обсяг фінансування заходів, матеріально-технічних і трудових ресурсів, необхідних для реалізації Концепції, уточнюються щороку з урахуванням можливостей державного бюджету.

3. Фінансування міжнародними правозахисними організаціями міждержавних програм, направлених на профілактику злочинів, вчинених з мотиву релігійної ненависті або ворожнечі.

Куц Віталій Миколайович
викладач Національної академії
прокуратури України (м. Київ)
кандидат юридичних наук, професор

СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО СУТНІСТЬ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ПРОТИДІЮ ЇЇ ПРОЯВАМ

Злочинність як соціальне явище пізнається засобами багатьох галузей знання – від філософії й кримінології до криміналістики і статистики. Попри це узагальненого визначення її поняття, що задовольняло б потреби теорії і практики протидії її проявам, не існує. Пропонуються дефініції суто статистичного характеру, що не розкривають сутності та змісту злочинності. Лише останнім часом з'являються сутнісно-змістовні визначення цього феномену. Одне з них запропоновано автором цих тез. На наше переконання, *злочинність – це обумовлені внутрішніми й зовнішніми детермінантами а) людська схильність до вчинення кримінальних правопорушень та б) прояви цієї схильності у виді таких правопорушень, що піддаються кількісно-якісній інтерпретації.*

Як видно із визначення, зміст злочинності утворюють: її детермінанти (причини й умови); схильність до кримінальних правопорушень (відповідний

психологічний стан особи); вчинені кримінальні правопорушення (незакінчені й закінчені злочини та інші суспільно небезпечні діяння, передбачені КК України).

Будучи уособленням антисоціальної деструктивності, злочинність є сегментом субкультури, що разом з культурною складовою суспільства характеризують його життєдіяльність. Зазначений сегмент, будучи довічним супутником цивілізаційного поступу, проявляє неухильне стремління до експансії, намагаючись захопити нові сфери соціального простору. Стримування деструктивного впливу злочинності на соціум досягається за рахунок розширення культурної сфери людського співіснування, включаючи й функціонування системи захисту правопорядку, що забезпечує відповідне звуження сфери субкультури включно з її злочинним сегментом. Отже, культурна сфера життєдіяльності суспільства фактично протистоїть деструктивному впливу на себе з боку злочинності за допомогою широкого арсеналу заходів впливу на останню. Систему таких заходів цілком допустимо називати *протидією* злочинності, оскільки зазначений термін більш адекватно відображає відповідне явище, ніж терміни «боротьба», «викорінення», «протистояння», «контроль» тощо.

Протидія злочинності – це складне соціально-правове явище та поняття про нього, в якому відображається *теорія і практика специфічної соціально-управлінської діяльності та суспільних і приватних ініціатив, а також кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на перешкоджання вчиненню кримінальних правопорушень та реагування на їх вчинення*.

Запропонована дефініція протидії злочинності, по-перше, вказує на те, що її зміст утворюють дві складові: *перешкоджання* кримінальним правопорушенням та *реагування* на їх вчинення; по-друге, демонструє свою обумовленість визначенням самої злочинності, адже *перешкоджання* кримінальним правопорушенням спрямоване на дві перші складові злочинності (*причини й умови* кримінальних правопорушень та *схильність* до їх вчинення), а *реагування* на їх вчинення – на третю її складову (*вчинення* таких правопорушень). Вважаємо за доцільне першу складову змісту протидії злочинності (перешкоджання кримінальним правопорушенням) іменувати усталеним кримінологічним терміном «запобігання злочинності».

Взяті окремо *запобігання* злочинності і *реагування* на її прояви також є складними соціально-правовими явищами, що мають власні змісти, усталене уявлення щодо яких відсутнє через відсутність довершеної теорії протидії злочинності. Кожний з дослідників цієї проблеми пропонує свій «сценарій» запобігання злочинності та оперує відповідною термінологією. Те ж саме можна стверджувати й щодо реагування на кримінальні правопорушення. На нашу думку, узгоджене уявлення щодо сутності й змісту злочинності та протидії її проявам можливо напрацювати в рамках єдиної *теорії протидії злочинності*, якої потребує сьогодення. Але сумнівно, що розробка такої теорії розпочнеться найближчим часом. Без відповідного політико-управлінського рішення та його фінансового забезпечення подібні акції у нас не розпочинаються. Маловірогідною здається й індивідуальна ініціатива в цьому напрямі: занадто нелегким постає завдання. Але перші «паростки» майбутнього обо-

собленого вчення про протидію злочинності вже спостерігаються. До числа таких належить низка публікацій автора цих рядків та його учнів, у тому числі й ці тези.

Щодо змісту *запобігання* злочинності слід зазначити, що в кримінології для визначення зазначеного напряму протидії злочинності використовують й інші терміни: «попередження», «профілактика», «відвернення» тощо. З набуттям чинності рамкового Закону України «Про запобігання корупції» ця дискусія має припинитись. Вибір законодавцем терміна «запобігання» для визначення першого напряму протидії корупції, а вона переважно носить злочинний характер, вважаємо офіційним результатом фахової домовленості, відображеним у назві закону, що одержав позитивну міжнародну оцінку.

Запобігання слід розуміти як діяльність, що перешкоджає вчиненню кримінальних правопорушень, не допускає їх вчинення. Досягається такий результат здійсненням *профілактики,* тобто заходів, що запобігають, відвертають їх вчинення, *попередження,* тобто застереження відповідних осіб щодо нераціональності таких правопорушень, *припинення* розпочатих правопорушень, тобто змушування перестати їх вчиняти.

Таким чином, поняттям «запобігання» охоплюється сукупність трьох названих засобів, перший з яких – *профілактика* – спрямовується на першу складову злочинності – *причини й умови* вчинення кримінального правопорушення; другий – *попередження* – націлений на другу складову злочинності – схильність людей до вчинення кримінальних правопорушень; третій – *припинення* – блокує створення умов для вчинення правопорушення, тобто готування до його вчинення (ст. 14 КК України). Але саме запобігання, як комплекс названих вище засобів, є складовою більш широкого явища і відповідного поняття – «протидія злочинності».

Другий напрям протидії злочинності – *реагування* на вчинення кримінальних правопорушень – також характеризується складністю свого змісту. На прикладі реагування у формі кримінальної відповідальності на вчинення найбільш небезпечного виду кримінальних правопорушень, *злочину*, в узагальненому виді зміст такого реагування можна уявити як послідовне здійснення таких кроків: *притягнення* особи до кримінальної відповідальності; *покладання* на неї кримінальної відповідальності; *реалізація* такої відповідальності. При цьому важливо усвідомити недоречність ототожнення всього механізму реагування на вчинення злочину, яким фактично є *застосування* кримінальної відповідальності, з першим елементом цього механізму (притягнення до відповідальності), що побутує в теорії і, особливо, на практиці. Притягти до відповідальності ще не означає застосувати її. Для застосування необхідно покласти відповідальність на особу в установленому порядку, а потім реалізувати її. Лише після цього можна стверджувати, що таку відповідальність застосовано.

Реагування на інші кримінальні правопорушення здійснюється за іншими визначеними законом «алгоритмами».

Протидія проявам злочинності (запобігання та реагування) відбувається на різних рівнях життєдіяльності суспільства. За таким критерієм поділу, як *інституціонально-функціональний статус суб'єкта протидії злочинності на*

певному соціальному рівні, можна виокремити: загальносоціальний; спеціально-кримінологічний та кримінально-юстиційний рівні, а також, відповідно, й види протидії злочинності.

Загальносоціальна протидія злочинності – це ефективне правомірне функціонування всіх інституцій суспільства та його членів, а також держави, що спеціально не спрямовується на протидію злочинності, але опосередковано впливає на фактори її існування та відтворення, в результаті чого мінімізується кількість кримінальних правопорушень. У протидії злочинності на зазначеному рівні як суб'єкт бере участь не все суспільство, а лише його легальні інституції та соціономні особистості (законослухняні громадяни). Соціальні інституції, що функціонують протиправно, та соціопатичні особистості, хоча і є складовою суспільства, перебувають «по інший бік барикади».

С*пеціально-кримінологічна протидія злочинності* – це система кримінологічних та організаційно-правових заходів, *безпосередньо* спрямованих на протидію злочинності, що переважно здійснюються спеціально уповноваженими органами. Прикладом є широко розгорнута в країні антикорупційна активність на основі рамкового Закону України «Про запобігання корупції».

Сутність *кримінально-юстиційної* протидії злочинності полягає в протидії кримінальним правопорушенням зусиллями виключно органів кримінальної юстиції в межах процесуальної форми. При цьому такі органи можуть застосовувати запобіжні засоби проти потенційних злочинних проявів і до вчинення кримінального правопорушення, наприклад здійснюючи правову пропаганду, проводячи профілактичні бесіди з особами, схильними до правопорушень, тощо. Але така діяльність належить до спеціально-кримінологічної, а не до кримінально-юстиційної.

Для названих вище перших двох рівнів протидії злочинності її головним напрямом є *запобігання*, чого не скажеш про третій рівень – *кримінально-юстиційний*, для якого пріоритетним напрямом діяльності, навпаки, виступає *реагування* на кримінальні правопорушення.

Висновок: *сутність злочинності* полягає в психологічно й соціально обумовленій *схильності* людей до вчинення кримінальних правопорушень та *їх фактичному вчиненні*, що обумовлює необхідність *протидії* проявам злочинності у виді трьохрівневого (загальносоціальне; спеціально-кримінологічне; кримінально-юстиційне) *запобігання* кримінальним правопорушенням та *реагування* на їх вчинення.

Андрушко Андрій Васильович
доцент кафедри кримінального права і процесу
Ужгородського національного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПОМІЩЕННЯ У ПСИХІАТРИЧНИЙ ЗАКЛАД

Криміналізація незаконного поміщення у психіатричний заклад обумовлена такими кримінологічними факторами, як суспільна небезпечність та відносна поширеність таких діянь.

У спеціальній літературі визнано, що основним фактором соціальної обумовленості кримінально-правових норм є суспільна небезпечність [1, с. 216], яка, як відомо, полягає в тому, що діяння або заподіює шкоду відносинам, що охороняються кримінальним законом, або містить реальну можливість заподіяння такої шкоди. Суспільна небезпечність діяння визначається передовсім значущістю тих суспільних відносин, на які воно посягає, а також тими наслідками, котрі настають у результаті його вчинення. Діяння, що полягає у поміщенні у психіатричний заклад завідомо психічно здорової особи, посягає на такі фундаментальні цінності, як свобода, честь та гідність особи [детальніше: 2, с. 173–174]. Рівень соціальної значущості вказаних цінностей підтверджує необхідність їх належної кримінально-правової охорони.

Характеризуючи фактор відносної поширеності розглядуваного діяння, зазначимо, що питома вага усіх злочинів проти волі, честі та гідності особи в загальній структурі злочинності зовсім невелика і не сягає й 0,5 %. Серед вказаного виду злочинів найпоширенішими є незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК), а також торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини (ст. 149 КК) [3, с. 190]. Що ж стосується розглядуваного нами діяння, то у правозастосовній практиці воно трапляється рідко. Так, за 2013 рік органами прокуратури обліковано 11 випадків незаконного поміщення у психіатричний заклад, у 2014 зареєстровано 6, у 2015 – 16, а в 2016 році – 13 вказаних злочинів [4]. Варто зазначити, що незаконне поміщення у психіатричний заклад – злочин, який вчиняється частіше, аніж такі діяння, як підміна дитини (ст. 148 КК) та експлуатація дітей (ст. 150 КК), котрі до офіційної статистичної звітності потрапляють вкрай рідко. Водночас в Єдиному державному реєстрі судових рішень станом на лютий 2017 року немає жодного вироку, ухваленого у відповідних кримінальних провадженнях (за ст. 151 КК України). Використання психіатрії в немедичних цілях рідко реєструється і в інших державах, кримінальне законодавство яких передбачає відповідальність за відповідне діяння. Так, згідно з даними, які наводить К.В. Авдєєва, за період 1997–2001 рр. в Російській Федерації було зареєстровано 38 випадків незаконної госпіталізації до медичної організації, що надає психіатричну допомогу у стаціонарних умовах (ст. 128 КК РФ), а за період 2006–2013 рр. обліковано 26 таких злочинів. У той же час дослідниця визнає,

що реальний стан речей, відображений у ЗМІ, відрізняється від офіційного [5, с. 149–150]. У цьому контексті зазначимо, що останнім часом правозахисники вголос заговорили про відновлення в путінській Росії радянської практики каральної психіатрії. Репресивна психіатрія у цій державі наразі не застосовується масово і найчастіше обмежується примусовими експертизами [6], однак тенденція оголошення інакомислячих психічнохворими, поза сумнівом, є небезпечною. Відповідні тривожні сигнали, як відомо, поступають і з території анексованого Росією Криму [7].

Незаконне поміщення у психіатричний заклад – злочин, якому притаманний високий рівень латентності. У фундаментальному дослідженні феномена латентної злочинності, здійсненому колективом російських кримінологів на чолі з професором С.М. Іншаковим, незаконне поміщення у психіатричний стаціонар віднесено до високолатентних злочинів (коефіцієнт латентності – 42) [8, с. 625]. Серед усіх інших діянь, відповідальність за які передбачено в КК РФ, вищий коефіцієнт латентності мають лише такі злочини, як незаконне полювання (46,8), порушення правил охорони водних біологічних ресурсів (58,3), примушування давати показання (60), давання хабара (70) та одержання хабара (75) [8, с. 625]. Навряд чи варто сумніватися в тому, що в Україні стан речей подібний [9, с. 194]. Причинами цього є недосконалість чинного кримінального законодавства та законодавства, що регулює підстави та порядок надання психіатричної допомоги, відсутність належного зовнішнього та внутрішнього контролю за діяльністю психіатричних закладів, корпоративна кругова порука тощо [10, с. 140].

Наявні у нашому розпорядженні дані дозволяють стверджувати, що в сучасній Україні розглядуваний злочин вчиняється здебільшого з корисливих мотивів. І.В. Кирилюк, який здійснив спеціальне кримінологічне дослідження злочинності у сфері психіатрії, дійшов висновку про існування своєрідного «бізнесу», який полягає у тому, що у психічно хворих (або у тих, кого намагаються видати за таких) забирають житло, яке згодом продають, а виручені кошти привласнюють. У таких оборудках, за даними цього дослідника, беруть участь різні особи, психіатри ж, зрозуміло, виконують ключову роль [10, с. 142]. «Загрозливою епідемією» називає ситуацію з відбиранням майна у пацієнтів психіатричних закладів президент Асоціації психіатрів України С.Ф. Глузман [11, с. 21]. У ЗМІ трапляється також інформація про окремі випадки політично вмотивованого застосування психіатрії в Україні [12; 13]. В той же час очевидно, що в сучасній Україні, на відміну від радянських часів, випадки використання репресивної психіатрії не є системною державною політикою.

Не варто сумніватися, що завжди знайдуться особи, котрі будуть зацікавлені в тому, аби позбутися «зайвої людини» за допомогою психіатрії. Практична психіатрія загалом є зоною ризику порушення фундаментальних прав людини. Саме тому необхідною є кримінально-правова заборона, яка повинна бути пересторогою для тих, хто потенційно може вчинити це діяння. Таким чином, маємо усі підстави стверджувати, що стаття 151 КК України, яка передбачає відповідальність за незаконне поміщення у психіатричний заклад, має чимале превентивне значення.

1. Основания уголовно-правового запрета (криминализация и декриминализация) / отв. ред. В.Н. Кудрявцев, А.М. Яковлев. – М. : Наука, 1982. – 304 с.

2. Андрушко А.В. Об'єкт незаконного поміщення в психіатричний заклад / А.В. Андрушко // Науковий вісник Міжнарод. гуманіст. ун-ту. Серія «Юриспруденція». – 2014. – № 7. – С. 171–175.

3. Лісняк С.Г. Кримінологічна характеристика злочинів проти волі, честі та гідності особи (2010–2014 роки) / С.Г. Лісняк // Вісник Запорізького нац. ун-ту. Юридичні науки. – 2015. – № 1 (II). – С. 188–195.

4. Статистична інформація про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2013–2015 рр. // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html.

5. Авдеева Е.В. Эволюция законодательства, регламентирующего незаконную госпитализацию в медицинскую организацию, оказывающую психиатрическую помощь в стационарных условиях / Е.В. Авдеева // Проблеми громадянського поступу українського суспільства: філософсько-правові та соціально-психологічні аспекти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 21 січня 2015 р.). – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. – С. 148–150.

6. Джанполадова Н. Судье удобно сказать: он невменяемый / Н. Джанполадова // Радио Свобода. – 12 октября 2016 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.svoboda.org/a/28048272.html.

7. «Каральну психіатрію» застосували вже до дев'ятьох кримських татар // Укрінформ. – 30 грудня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-krim/2149081-karalnu-psihiatriu-zastosuvali-vze-do-devatoh-krimskih-tatar.html.

8. Теоретические основы исследования и анализа латентной преступности : монография / под ред. С.М. Иншакова. – М., 2011. – 839 с.

9. Кримінологія : підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. – Х. : Право, 2014. – 440 с.

10. Кирилюк І.В. Злочинність у сфері психіатрії: особливості, детермінанти та шляхи запобігання / І.В. Кирилюк // Вісник академії адвокатури України. – 2011. – Число 3 (22). – С. 140–148.

11. Бурлакова В. Над гніздом зозулі. Чому в українських психіатричних лікарнях не надають адекватної допомоги / В. Бурлакова // Український тиждень. – 2013. – № 10 (278). – С. 20–21.

12. Пархомчук Т. Відродження каральної психіатрії? / Т. Пархомчук // Дзеркало тижня. – 2010. – № 49 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/POLITICS/vidrodzhennya_karalnoyi_psihiatriyi.html.

13. Мороз Д. Влада хоче закрити мені рота, запроторивши до психушки – Раїса Радченко / Д. Мороз // Радіо Свобода. – 15 липня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.radiosvoboda.org/a/25047080.html.

Буртовой Максим Олександрович
заступник начальника відділу
Управління захисту економіки у м. Києві
Департаменту захисту економіки
Національної поліції України,
кандидат юридичних наук, доцент,

Крижановський Олексій Миколайович
провідний фахівець відділення
міжнародних зв'язків Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

НАПРЯМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОВЖИВАНЬ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Держава може «закривати очі» на суспільно небезпечну діяльність у будь-якій сфері або звернути на неї свою увагу, так само як і взяти на себе ініціативу зі встановлення та посилення контролю, або ж очікувати, поки її примусять до цього дії громадян чи організованої групи [1, с. 352]. У сфері підприємницької діяльності потреба встановлення такого контролю виникла з того часу, як несумлінні підприємці стали використовувати можливості підприємництва з метою обману громадян. Так, діяльність у 1990-х роках відомих підприємницьких структур, таких як банк «Слов'янський», «МММ», «Ріон-космет», «Еліта-центр» та інших, була спрямована саме на ошукування громадян, отримання надприбутків та штучного банкрутства з метою привласнення отриманих коштів. В останні роки також виникають аналогічні структури.

Звернення постраждалих до правоохоронних органів не отримало належного реагування, порушення кримінальних справ не стало гарантією кримінально-правового захисту. Недосконаліть кримінального та фінансового законодавства, відсутність належних знань у слідчих не дозволили довести вину підозрюваних осіб у повному обсязі або взагалі висунути їм звинувачення. Таким чином, попередня практика діяльності правоохоронних органів й органів поліції у тому числі виявила свою нездатність протидіяти злочинам у сфері підприємництва при недосконалому законодавчому забезпеченні їх діяльності. Внесення відповідних змін до законодавства, прийняття нових законів та нормативних актів, що регулювали підприємницьку діяльність, дозволило зменшити кількість зловживань службовим становищем та інших злочинів, вчинюваних саме керівниками та засновниками підприємницьких структур. Однак говорити про те, що на цей час врегульовано всі питання їх діяльності, ми не можемо.

Запобігання зловживанням у сфері підприємницької діяльності, на наш погляд, повинно ґрунтуватися на попередженні економічної злочинності в цілому. Для цього, перш за все, необхідно представити систему загальних та спеціальних заходів профілактики і попередження всієї економічної злочин-

ності. Здійснення протидії зловживанням у сфері підприємницької діяльності можливе тільки на основі комплексу заходів, спрямованих на подолання всієї економічної злочинності, усунення факторів, що сприяють вчиненню злочинів у сфері господарювання та у підприємництві.

До економічних заходів, що сприятимуть зменшенню кількості зловживань службовим становищем та іншим порушенням закону у сфері підприємництва, відносяться: проведення земельної реформи; розробка та запровадження програми розвитку і підтримки виробничого, а не торговельного підприємництва; подальше удосконалення системи приватизації, обмеження на ринку виробництва монополізації, забезпечення умов добросовісної конкуренції; реформа існуючої банківської системи та унеможливлення створення та функціонування банківських установ, котрі мають мету залучення коштів населення без подальшого їх внеску у розвиток підприємництва (будівництва, виробництва тощо); формування товарно-сировинних, фондових бірж і т.п.

До комплексу організаційних заходів, на наш погляд, необхідно віднести такі: створення системи противаги кожному суб'єкту підприємництва для захисту суспільства від службових зловживань засновників та власників, а також найманих керівників всіх рівнів; подальше правове удосконалення системи регулювання підприємництва з використанням досвіду країн колишнього СРСР та інших країн, в яких підприємництво отримало розвиток набагато раніше, ніж в Україні (Німеччина, Польща, Китай та ін..); здійснення реального контролю органів влади та місцевого самоврядування за законністю діяльності суб'єктів господарської та підприємницької діяльності, виключення можливостей «вирішувати» питання їх діяльності (створення, реєстрації, ліцензування, реорганізації, поглинання, закриття тощо) шляхом використання корупційних зв'язків; підбір та професійна підготовка кадрів органів фінансового контролю (податкових, контрольно-ревізійних, аудиторських), а також органів спеціалізованого контролю за дотриманням цін, якості продукції, що виробляється підприємницькими структурами або ввозиться ними до України з інших країн; створення сприятливих умов для роботи громадських формувань (товариства захисту прав споживачів); заборона на законодавчому рівні зайняття підприємницьким структурам займатися певними видами підприємницької діяльності (такими, як вироблення алкогольних напоїв, виготовлення медичних препаратів, продаж нарковмісних лікарських засобів) та ін.

До технічних заходів, що сприятимуть зменшенню кількості зловживань службовим становищем та інших злочинів у сфері підприємницької діяльності, на наш погляд, необхідно віднести: розробку досконалих засобів маркування та транспортування товарів, сировини з метою виключення можливості їх підробки суб'єктами підприємництва, а також неконтрольованого перевезення та збуту неякісного, екологічно забрудненого, а інколи і радіоактивного товару; створення технічного захисту фінансових операцій, цінних паперів, що випускаються та забезпечуються суб'єктами підприємництва та приватними банківськими установами, страховими компаніями; розробку та впровадження у правоохоронну діяльність нових методик виявлення та фіксації фактів дефектних, фіктивних документів (особливо це стосується електронних документів), впровадження в практику податкових органів та органів

поліції експрес-методів виявлення сфальсифікованих продуктів, товарних знаків на них.

Правові заходи, спрямовані на зменшення кількості зловживань у сфері підприємництва, мають передбачати: розробку обов'язкових правил поведінки на ринку для всіх господарюючих суб'єктів, для суб'єктів підприємництва у тому числі; розробку системи суворих та жорстких матеріальних санкцій щодо юридичних та фізичних осіб (суб'єктів підприємництва) за порушення правил та порядку здійснення господарської і підприємницької діяльності; введення адміністративної та кримінальної відповідальності за недобросовісну конкуренцію і комерцію.

До виховних заходів, що впливатимуть на рівень свідомості та правосвідомості суб'єктів підприємницької діяльності та їх працівників, на наш погляд, необхідно віднести такі заходи: підвищення в суспільній свідомості ідеї консолідації суспільства, виключення ідей поділу суспільства на дуже багатих та дуже бідних; побудови українського суспільства з високоефективною економікою, що здатна створити усім людям, як працюючим, так і тим, хто не працює (інвалідам, пенсіонерам, учням та студентам) гідні умови життя; формування свідомого стриманого ставлення до матеріальних благ, виховання почуття гідності та взаємоповаги до бідніших, знедолених та хворих, інвалідів за віком та інвалідів дитинства. На наш погляд, доцільно було б запровадити обов'язкове проходження спеціально розроблених навчальних курсів для майбутніх підприємців у місцевих навчальних закладах (так, як це здійснюється при укладанні шлюбу: роз'яснення прав та обов'язків подружжя, вирішення матеріальних питань сім'ї, проблеми виховання дітей; або за аналогією отримання прав на керування автотранспортним засобом: ознайомлення з технічними характеристиками автотранспортних засобів, найбільш типові поломки, що можна усунути власними силами, правила водіння, відповідальність у разі порушення правил дорожнього руху тощо). До тематики необхідно включити не тільки питання правового характеру, а й, у першу чергу, психологічного – правила поведінки з різними категоріями працівників та клієнтів, поводження в складних ситуаціях, зменшення рівня конфліктності в колективі, пошук взаєморозуміння між працівниками різного віку тощо; масова пропаганда правових знань серед підприємців (можливо, це введення обов'язкових семінарів, лекцій для працівників знов створюваних підприємницьких структур з питань правомірної їх діяльності та особливостей юридичної відповідальності у випадку вчинення правопорушення чи злочину). Створення силами всіх правоохоронних відомств банку даних про осіб, що займаються підприємницькою діяльністю, з їх класифікацією за сферами діяльності може дозволити прослідкувати рух осіб, які створюють декілька різних за спрямованістю підприємницької діяльності структур для приховування нелегальної та протиправної діяльності; поновлення традицій ділової етики всіх осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність, сприйняття корисного іноземного досвіду в діяльності підприємницьких структур (акціонерних компаній, банківських установ тощо) при прийомі на роботу, просуванні по службі, звільненні. Так, не тільки особисте спілкування, а й наявність рекомендаційних листів могли б зменшити кількість осіб, що потрапляють на

службу до підприємницьких структур тільки з протиправною метою (отримання інформації, що складає комерційну таємницю, для подальшого її розголошення або продажу конкурентам, проникнення у комп'ютерну мережу для викрадення грошових коштів компанії тощо). Також такі заходи дозволять виявляти осіб, які уже самі були засновниками підприємницьких структур та умисно довели свої підприємства до банкрутства.

1. Криминология / под ред. Дж. Ф. Шелли / пер. с англ. – СПб. : Питер, 2003. – 860 с.

Ведмідський Олександр Володимирович
проректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

РОЛЬ І МІСЦЕ СЛІДЧОГО ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У ЗАПОБІГАННІ ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Станом на 1 вересня 2016 року у сфері управління Державної пенітенціарної служби (далі – ДПтС) України перебувало 148 установ та 589 підрозділів кримінально-виконавчої інспекції. Крім того, 29 установ знаходяться на території Донецької та Луганської областей, що тимчасово не контролюється українською владою. В установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, розташованих на території, що контролюється українською владою, тримається усього 60771 особа. З них: у 12 слідчих ізоляторах та 17 установах виконання покарань з функцією СІЗО тримається 16296 осіб, узятих під варту та засуджених, з них на стадії: досудового розслідування – 1708 осіб, судового розгляду (до винесення вироку) – 7493 особи, у 113 кримінально-виконавчих установах – 44159 засуджених, з них: у 7 колоніях максимального рівня безпеки – 2080 осіб, у 32 колоніях середнього рівня безпеки для неодноразово засуджених – 18168 осіб, у 27 колоніях середнього рівня безпеки для вперше засуджених – 12193 особи, у 7 колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами для тримання чоловіків – 1697 осіб, у 4 колоніях мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами для тримання чоловіків – 538 осіб, в 11 колоніях для тримання жінок – 2015 осіб, у 4 спеціалізованих лікувальних закладах – 977 осіб, у лікувальних закладах при ВК та СІЗО – 1496 осіб, у 21 виправному центрі – 2165 осіб, у 6 виховних колоніях (для неповнолітніх) – 316 осіб.

Серед засуджених: 1552 особи відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі; 395 осіб – у вигляді арешту у 51 арештному домі, утвореному при установах. Криміногенний склад засуджених до позбавлення волі: 6,8 тис. осіб засуджені на строк понад 10 років; 9,0 тис. осіб – за умисне вбивство, у тому числі 4,2 тис. осіб, які вчинили вбивство за обтяжуючих обставин; 3,7 тис. осіб – за нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження; 10,2 тис. осіб – за розбій, грабіж та вимагання; 971 осіб – за зґвалтування; 13

осіб – за захоплення заручників; 5,3 тис. осіб – за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення.

На обліку в підрозділах кримінально-виконавчої інспекції перебуває 77687 засуджених до кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та адміністративних стягнень. Діяльність ДКВС забезпечують 37 тис. працівників [1].

З метою оптимізації діяльності органів системи юстиції Кабінет Міністрів України 18 травня 2016 року ліквідував 24 територіальні органи управління ДПтС України. Одночасно утворено 6 міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України. Рішення дасть змогу оптимізувати структуру кримінально-виконавчої системи, спростити управління її підрозділами та зробити її більш гнучкою, оперативною, дієвою, впровадити нові підходи до заохочення її персоналу і запровадити ефективне управління підприємствами установ виконання покарань. Крім того, прийняття акта сприятиме реалізації заходів, спрямованих на покращення умов відбування покарань та тримання під вартою засуджених й осіб, узятих під варту, та раціональному використанню бюджетних коштів [2].

Зараз маємо ситуацію, коли слово «оптимізація» асоціюється виключно із скороченням штату, що ми і спостерігаємо на прикладі кримінально-виконавчої системи. Така ситуація скоріш за все має негативний вплив на встановлений порядок відбування покарань в Україні.

Протягом 2012 року персоналом установ виконання покарань і слідчих ізоляторів попереджено 4086 злочинів, у тому числі 6 нападів на персонал, більше 2 тисяч фізичних розправ та 41 навмисне вбивство, 65 втеч, 287 злочинів, пов'язаних з наркотиками, тощо. При цьому засудженими та ув'язненими допущено 6 втеч з-під варти та охорони, а також 99 самовільних залишень місць обмеження волі та втеч з установ мінімального рівня безпеки [3].

З 2013 року такі дані для широкого загалу є недоступними, проте щороку серед засуджених у місцях позбавлення волі та персоналу цих установ реєструється всього лише від 300 до 500 злочинів, що явно дисонує із відкритими даними 2012 року. Вважаємо, що вони не суттєво відрізняються і від ситуації із реальною сучасною пенітенціарною злочинністю.

У зв'язку з цим всю юридичну громадськість збурила хвиля нерозуміння доповнення ст. 216 КПК України нормою про те, що слідчі органів ДКВС України здійснюють досудове розслідування злочинів, вчинених на території або в приміщеннях ДКВС України. Таку новелу передбачено Розділом ІІІ «Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про вищу раду правосуддя» [4], вона потребує фахового і не тільки обговорення, проте вже зараз є очевидно неможливим, наприклад, розслідування отримання неправомірної вигоди керівником виправної колонії детективами Національного антикорупційного бюро України.

Разом з тим, на думку авторів такої новели, незалежний цивільний підрозділ із працівників системи покарань, який підпорядковуватиметься безпо-

середньо Міністерству юстиції України, а не виправним закладам, сприятиме чесному, ефективному та оперативному розслідуванню правопорушень, позаяк деякі справи тривають роками, що призводить до правового колапсу, особливо після ухвалення так званого «закону Савченко», та, разом з тим, унеможливить покривання злочинів працівниками Державної кримінально-виконавчої служби, оскільки слідчі підрозділи підпорядковуватимуться безпосередньо центральному органові та фінансуватимуться також Міністерством юстиції [5].

Виникає риторичне питання: хто готуватиме цивільний слідчих для розслідування у межах країни від 300 до 500 злочинів? Звідки та скільки їх взяти зараз?

Враховуючи викладене та власний практичний досвід діяльності у кримінально-виконавчій системі, вважаємо, що роль і місце слідчого ДКВС України із запобігання пенітенціарній злочинності та власне розслідування злочинів, вчинених на території або в приміщеннях ДКВС України, будуть такими ж, як і нинішніх слідчих органів досудового розслідування Національної поліції, а то і гіршими. Замість запровадження «своїх» слідчих потрібно лише нормативно та фактично забезпечити нормальну взаємодію МВС України та Міністерства юстиції України в частині запобігання злочинам та розслідування вже вчинених на території або в приміщеннях ДКВС України з широким залученням інститутів громадянського суспільства для недопущення випадків викривлення реального стану пенітенціарної злочинності.

1. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075.

2. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 348 // Урядовий кур'єр. – 2016. – № 105.

3. Голова ДПтС України поінформував суспільство про результати та завдання реформування кримінально-виконавчої системи в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/printable_article/673481;jsessionid=18F2454404F74D2AC61035A758CA8203.

4. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII // Голос України. – 2017. – № 1.

5. Надання органам кримінально-виконавчої служби слідчих функцій забезпечить оперативне реагування на кримінальні правопорушення та слугуватиме їх профілактиці / Мін'юст [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://minjust.gov.ua/ua/news/48866.

Карпенко Олег Олександрович
головний науковий співробітник відділу
науково-методичного забезпечення
діяльності військових прокуратур
Науково-дослідного інституту
Національної академії прокуратури України

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СТАНУ КРИМІНОГЕННОЇ СИТУАЦІЇ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ У 2016 р.

Однією з найбільш гострих проблем сьогодення є стрімке погіршення криміногенної ситуації в Україні, як результат – беззахисність громадян перед злочинними посяганнями. Як зазначено в Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в нашій країні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Оскільки саме держава має гарантувати кожному з нас захист від злочинних посягань, виникає потреба дослідити рівень злочинності в країні, а також стан протидії їй з боку органів правопорядку, які діють від імені держави та повинні захищати громадян.

Перш за все, слід зазначити, що протягом 2016 р. в Україні правоохоронцями зареєстровано 1 124 401 кримінальне правопорушення, що залишається майже стабільним показником порівняно з минулими роками (у 2015 р. – 1 093 314, у 2014 р. – 1 137 436), проте дещо меншим, ніж у 2013 р. – 1 553 056. Найбільше кримінальних правопорушень зареєстровано у м. Києві – 141 365 (динаміка росту +1,5% порівняно з попереднім роком), Дніпропетровській – 108 112 (+5,1%), Харківській – 84 614 (+4,5%), Одеській – 81 027 (+10,5%) та Запорізькій області – 77 403 (+2,5%). Стрімке збільшення кількості зареєстрованих злочинів спостерігається у колись «спокійних» регіонах: у Волинській – 20 600 (+23,2%), Івано-Франківській – 16 223 (+12,8%) та Чернігівській областях – 30 872 (+11,3%), в той час як у деяких регіонах такі показники злочинності навпаки дещо зменшились: Сумська область – 21 992 (-10,9%), Донецька – 51 500 (-8,5%) та Миколаївська область – 45 454 (-6,4%).

Потрібно зауважити, що майже в кожному другому зареєстрованому кримінальному правопорушенні прийнято рішення про його закриття за реабілітуючих підстав, тобто за фактом відсутності події чи складу злочину, або причетності особи до його вчинення – у 531 797 випадках, або у 47,3% (для порівняння: в 2015 р. – у 528 132 (48,3%), в 2014 р. – у 608 297 (53,5%), а в 2013 р. – у 989 496 (63,6%)).

Таким чином, без урахування зареєстрованих кримінальних правопорушень, закритих за реабілітуючих підстав, загалом у 2016 р. обліковано 592 604 кримінальних правопорушень (52,7% від загальної кількості зареєстрованих), в той час як протягом минулих років таких правопорушень було менше: в 2015 р. – 565 182 (51,7%), у 2014 р. – 529 139 (46,5%), а у 2013 р. – 563 560 (38,4%). Таким чином, кількість облікованих кримінальних правопорушень за минулий рік перевершила не тільки показники 2015 р., а і 2013-

2014 років, коли в країні була найгірша криміногенна ситуація у зв'язку з початком військової агресії Російської Федерації.

Необхідно звернути увагу на такі вражаючі цифри в 2016 р.: від вчинення злочинів загалом потерпіло 444 617 осіб, у тому числі 6 988 дітей; з яких 7 200 осіб загинуло, що на 10% більше за аналогічний період 2013-2015 років. При цьому збільшився і рівень кримінальних правопорушень на 10 тисяч населення: якщо у 2013 та 2014 роках цей показник становив 123, то в 2015 р. – 132, а в 2016 р. – вже 138,6, що підтверджує факт загострення криміногенної обстановки та зростаючого рівня розгулу злочинців.

На фоні загального збільшення в минулому році кількості зареєстрованих злочинів негативним аспектом залишається і критичний стан їх розкриття органами правопорядку, що свідчить про незадовільний рівень протидії злочинності.

Потрібно констатувати той факт, що в Україні з кожним роком стає все менше розкритих кримінальних правопорушень, а відповідно знижується кількість злочинців, притягнутих до кримінальної відповідальності, і все це за стрімкого погіршення рівня криміногенної обстановки в країні.

Зауважимо, що у 2016 р. всіма правоохоронними органами повідомлено про підозру лише у 159 480 кримінальних правопорушеннях із 592 604 облікованих, що становить всього 26,9% від загальної кількості злочинів. Таким чином, можна відстежити поступовий спад ефективності діяльності правоохоронців з розкриття злочинів, а це, в свою чергу, відображається на кількості як викритих злочинів, так і направлених до суду кримінальних проваджень.

Так, якщо у 2016 р. до суду з обвинувальним актом скеровано 138 330 кримінальних проваджень, що становить 23,3% від загальної їх кількості, то у 2015 р. ця цифра становила 163 795 проваджень (28,9%), у 2014 р. ще більше – 173 311 (32,7%), а у 2013 р. (до так званого «реформування» правоохоронних органів) цей показник становив 205 561, або майже 40%. Це однозначно свідчить про те, що ефективність роботи органів досудового розслідування значно погіршилась, що і є одним з головних чинників розгулу злочинності в державі і сприяє всеохоплюючій безкарності, яка відверто провокує чи навіть стимулює злочинців до вчинення нових злочинів.

Також необхідно зазначити, що на кінець 2016 р. не прийнято остаточного рішення у 442 769 кримінальних провадженнях, що становить 74,7% від усієї кількості облікованих злочинів. Аналогічні показники 2013-2015 років відображали набагато кращу динаміку: у 2015 р. не прийнято кінцевого рішення у 385 543 (68,2%) правопорушеннях, у 2014 р. – у 337 319 (63,7%), а у 2013 р. ще менше – у 332 291 (58,9%).

Зауважимо, що слідчими загалом у 2016 р. не прийнято процесуальних рішень за 4 927 фактами смерті громадян та їх зникнення безвісти, в т.ч. і у 705 очевидних умисних вбивствах, у 711 випадках заподіяння умисних тілесних ушкоджень, з яких 221 випадок спричинив смерть потерпілих, у 247 355 крадіжках, у 20 892 грабежах та 2 316 розбоях. Тобто ці найбільш резонансні злочини залишились нерозкритими, а особи, які їх вчинили, – безкарними, потерпілі від цих злочинних посягань – без захисту і відшкодування заподія-

ної їм шкоди.

Відповідно до статистичних даних, нерозкритими у 2016 р. залишились 71,2% злочинів, тоді як у 2015 р. цей показник становив 61,6%, у 2014 р. – 56,5%, а у 2013 р. 55,5%, що підтверджує цілком незадовільну тенденцію із забезпечення конституційних прав громадян та законних інтересів суспільства. Про це, зокрема, свідчать результати стану розкриття особливо резонансних злочинів проти власності, життя та здоров'я, громадського порядку та моральності, які також перебувають на критичній межі.

За правовою кваліфікацією «умисне вбивство» у 2016 р. обліковано 5 992 кримінальних правопорушення (проти 8 224 у 2015 р., 11 466 у 2014 р. та 5 861 у 2013 р.), з яких лише у 1 403 провадженнях особам повідомлено про підозру, або у 23,4% (у 2015 р. – 1 507, у 2014 р. – 1 760 та у 2013 р. – 1 779), а до суду з обвинувальним актом направлено ще менше проваджень – всього 914, що становить всього 15,2%. Для порівняння: у 2015 р. до суду з обвинувальним актом направлено – 1 046, у 2015 р. – 1 166, а у 2013 р. – 1 293. Більше того, на кінець 2016 р. не було прийнято рішення у 4 918 таких кримінальних правопорушеннях, тобто у цій найбільш суспільно небезпечній категорії правопорушень проти особи переважна більшість злочинів залишається не розслідуваною.

Ще більш критичною є ситуація з розкриттям злочинів проти власності. Так, за фактами крадіжок у 2016 р. обліковано 312 172 кримінальних правопорушення, що значно більше за минулі роки (у 2015 р. – 273 756, у 2014 р. – 226 833, а у 2013 р. – 242 769), з яких лише 68 265 особам повідомлено про підозру, що теж значно менше порівняно з аналогічними періодами у 2013-2015 роках (у 2015 р. – 75 657, у 2014 р. – 70 519, а у 2013 р. – 72 954), а направлено до суду з обвинувальним актом ще менше – 62 539 кримінальних проваджень (у 2015 р. – 70 276, у 2014 р. – 64 624, у 2013 р. – 69 207).

Не менш важливим напрямом діяльності правоохоронців, який також з кожним роком відверто занепадає, є протидія організованій злочинності. На підтвердження цього зазначимо, що упродовж 2016 р. правоохоронними органами викрито всього 136 стійких злочинних угруповань (проти, наприклад, 185 у 2013 р.), з них лише 3 злочинних організації (в той час як у 2013 р. їх виявлено 7).

Заслуговує на увагу той факт, що із загального числа виявлених у 2016 р. організованих груп лише 16 – з корумпованими зв'язками (проти 17 у 2015 р., 32 у 2014 р. та 33 у 2013 р.), що, знову ж таки, вдвічі менше за попередні роки. У той же час у 2016 р. не викрито жодного злочинного угруповання у сфері приватизації, металургійної промисловості, електроенергетичного комплексу, що призводить до поширення латентної злочинності у цих галузях економіки.

Загалом, впродовж 2016 р. у ході досудового розслідування у злочинах, пов'язаних з діяльністю ОЗГ, виявлено 598 правопорушників (у 2014 р. їх кількість становила 676 осіб; у 2013 р. ще більше – 800 осіб).

Погіршується і стан розкриття цих суспільно небезпечних діянь. Так, у 2016 р. направлено до суду з обвинувальним актом або клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру лише

166 таких проваджень (проти 176 у 2015 р., 213 у 2014 р. та 217 у 2013 р.).

Як свідчать висновки міжнародних і вітчизняних авторитетних незалежних експертів, для української держави ключовою проблемою є неналежна протидія кримінальним корупційним правопорушенням.

Упродовж 2016 р. правоохоронними органами держави (без урахування діяльності НАБУ) викрито 2 175 корупційних кримінальних правопорушень (проти 2 493 у 2015 р.). За результатами розслідування скеровано до суду з обвинувальним актом або клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру дещо більше – 1 739 кримінальних проваджень про корупційні діяння, проти 1 696 у 2015 р., 1 506 у 2014 р., 1605 у 2013 р., хоча менше ніж у 2012 р. – 1877, стосовно 2 010 осіб, з яких 303 заарештовано. Зауважимо, що серед цих осіб немає посадових осіб органів місцевого самоврядування та державних службовців 1-2 категорії.

Окрім цього, виявленими в 2016 р. кримінальними корупційними правопорушеннями завдано збитків на суму 4 млрд. 599 млрд. грн., з яких відшкодовано лише 151,5 млн. грн. (тобто питома вага відшкодованих збитків складає всього 3,3%). У тому числі інтересам держави чи територіальних громад завдано збитків на суму 4 млрд. 210 млн. грн., але відшкодовано всього 22,2 млн. грн. (або 0,5%), що є відверто «провальною» діяльністю правоохоронців на цьому напрямі.

Загалом від вчинення усіх видів правопорушень у 2016 р. встановлена сума матеріальних збитків становить 4 976 831,24 тис. грн. (у 2015 р. – 7 003 214 тис. грн., у 2014 р. – 2 819 361,51 тис. грн., а у 2013 р. – 7 028 894,97 тис. грн.), причому сума збитків,, завданих державі та громадянам, становить 2 329 362,99 тис. грн. (у 2015 р. – 5 032 048,02 тис. грн., у 2014 р. – 1 123 987,45 тис. грн., а у 2013 р. – 2 103 070,82 тис. грн.). В результаті роботи правоохоронців всього відшкодовано збитків на суму 1 565 065,63 тис. грн., або 31,4%, з яких 761 219,07 тис. грн. відшкодовано державі та територіальним громадам.

Таким чином, спостерігається зростання кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень у стабільно криміногенних областях та колись «спокійних» західних регіонах, а також зниження цього показника у східних областях України [1; 2].

---

1. Судова статистика за 2013, 2014, 2015 рік, 1 півріччя 2016 р., Судова влада України, Державна судова адміністрація України [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://court.gov.ua/sudova_statystyka/_zvit.

2. Баганець О.В., екс-заступник Генерального прокурора України, заслужений юрист України, державний радник юстиції 2 класу, заслужений працівник прокуратури України, адвокат, правозахисник, член редакційної колегії загальнонаціональної правової газети „Юридичний вісник України” [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.baganets.com.

Кисельов Ілля Олександрович
викладач кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ МОЛОДІ ПРО СТАТЕВІ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ЯК ФАКТОР СКОЄННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА НЕДОТОРКАННОСТІ

Незважаючи на помірне зменшення загального рівня злочинності у сфері статевої свободи та недоторканності в Україні протягом останніх десяти років, простежуються певні якісні зміни в її структурі. Дослідження матеріалів кримінальних проваджень, вироків суду та інших документів чітко свідчить про наявність певних загальних, системних змін у поведінці «статевих злочинців» та у типовому механізмі вчинення даних злочинів. Під час вивчення вироків суду по даній категорії злочинів дедалі більше можна побачити суттєве затирання умовної «межі» між ситуаціями відвертого насилля на особою з метою задоволення статевих потреб з ситуаціями вчинення відповідних дій на ґрунті «непорозуміння», провокуючої або легковажної поведінки жертви тощо.

Очевидно, що зміни, які відбулись у механізмі вчинення злочинів даного типу, в поведінці потерпілих та винних осіб, викликані певними «загальними» процесами, що відбуваються у суспільстві сьогодні. Безумовно, не останнє місце у цьому комплексі факторів, які наразі сприяють поширенню злочинності у сфері статевої свободи та недоторканості, посідає сучасне уявлення підлітків про сферу статевих взаємовідносин.

Сучасне ставлення молоді до статевих зносин в цілому, бачення даної сфери, порядок набуття відповідного досвіду, культура взаємовідносин між чоловіком і жінкою у суспільстві крізь призму їх поглядів та сучасної культури взагалі пов’язані зі злочинністю у даній сфері. Не викликає сумніву, що негативні тенденції в цій сфері знайдуть своє відображення через роки у сфері злочинності проти статевої свободи та недоторканості. Той досвід, ті уявлення, що закріплюються у свідомості сучасної молоді, безпосередньо впливатимуть на те, яким чином вона буде себе поводити, яким чином сприйматиме відповідні дії та яку оцінку їм надаватиме.

У межах проведеного дослідження у 2016 році нами було здійснено анонімне добровільне анкетування молоді у віці від 18 до 25 років, яка веде активне соціальне життя (навчається у ВНЗ, спілкується з товаришами, активно користується соціальними мережами та ін.). У дослідженні взяли участь особи як жіночої, так і чоловічої статі (у співвідношенні 47,3% до 52,7%). Респондентам було запропоновано надати відповіді на окремі питання та визначити правильні, на їх думку, моделі запропонованої поведінки в тих чи інших умовах й ситуаціях.

З урахуванням зазначеного в межах проведеного дослідження нами ви-

вчалось питання стосовно власного «досвіду» встановлення стосунків та контактів з особами протилежної статі. В абсолютної більшості опитаних (73,8%), ніколи в житті не траплялись ситуації, в яких їх дії стосовно осіб протилежної статі були неналежним чином зрозумілі (як приклад були змодельовані ситуації, в яких на пропозицію знайомства – звинувачували в домаганнях, або внаслідок зовнішнього вигляду, одягу на адресу респондента висловлювались непристойні пропозиції тощо). Тим не менш, 8,4% утруднились надати відповідь на це питання, а 11,2% зазначили, що такі ситуації траплялися з ними декілька разів. У свою чергу, ще 6,5% вказали, що така ситуація з ними траплялася принаймні один раз.

Крім того, також було досліджено питання стосовно сучасного бачення молоддю статевих зносин нетрадиційного (неприродного) характеру між чоловіком та жінкою за їх взаємною згодою (дане питання досліджувалось в розрізі). З'ясувалось, що 47,1% опитаних вважають такі зносини неприпустимими, 18,7% – цілком нормальними у наш час; 19,8% – можливими, за певних обставин; 14,1% утруднились надати відповідь. Враховуючи, що у питанні було чітко окреслено відкриті відповіді від повного несприйняття до повного погодження з даного приводу, вважаємо, що респонденти, які надали відповідь «важко відповісти», щонайменше припускають можливість таких зносин.

Це означає, що так чи інакше сучасна молодь у своїй більшості допускає нетрадиційні (неприродні) статеві зносини між чоловіком та жінкою. Вірогідно, що аналогічне анкетування 20-ма роками раніше виявило б зовсім інші пропорції, причому не в бік «прихильників» таких зносин. Не враховувати зміни, які відбуваються у свідомості людей у цій сфері, в даний час вже просто неможливо.

Серед усіх опитаних респондентів лише 4,3% вважає, що в середньому в наш час статеві зносини розпочинаються у віці після 18 років, 4,3% утруднились відповісти на це питання. З іншого боку, 45,3% опитаних переконані, що статеві зносини починаються у віці від 14 до 16 років, а 42,7% – у віці від 16 до 18 років. Невелика частина (4,3%) опитаних також зазначає, що статеві зносини наразі починаються раніше 14 років.

Наведені дані фактично відображують власний досвід опитаних та їх уявлення, виходячи зі слів їх одноліток, друзів, товаришів тощо. Очевидно, існує реальний, кореляційний зв'язок між тим, в якому віці починається статеве життя молоді, та кількістю й якістю злочинів проти статевої свободи та недоторканості у майбутньому. При цьому, як свідчить досвід зарубіжних країн, таку ситуацію можна розглядати під різними кутами. У випадку раннього статевого досвіду, якому передувала певна «освітня» діяльність з боку певних соціальних інституцій, навряд чи можна казати про те, що це в майбутньому буде одним з факторів статевої злочинності, однак у випадку набуття такого досвіду та інформації з абияких джерел, засвоєння неприпустимих моделей поведінки підлітками в майбутньому цілком можливе вчинення такими особами насильницьких злочинів на статевому ґрунті.

Цікавою, з огляду на викладену інформацію, виглядає статистика стосовно можливості застосування незначного насильства щодо партнера під час

статевих зносин (була змодельована ситуація, в якій вказувалось, що незначне насильство застосовується як «гра», тощо). Так, 27,8% опитаних (як чоловіків, так і жінок, причому нами не було виявлено суттєвих розбіжностей між точками зору з цього питання) вважає застосування такого насильства неприпустимим; водночас 51,9% – цілком припустимим, у випадку неперетинання певної межі; 11,1% – абсолютно нормальним; 9,3% утруднюється надати відповідь на це питання. Не дивно, що значна частина чоловіків, врешті, може чітко визначити, яким саме чином сприймає ситуацію їх потенційний партнер.

Окремою групою у проведеному дослідженні стоять питання стосовно джерел набуття інформації про статеві зносини, формування культури взаємовідносин між чоловіками та жінками у підлітковому віці. Опитування показало, що наразі лише 5,6% респондентів ніколи не бачили фільмів порнографічного характеру (зі сценами, де демонструються статеві зносини); 2,8% опитаних зазначає, що їм важко надати відповідь з даного приводу. Проте майже 90% підлітків зазначають, що бачили порнографічні фільми принаймні один раз, якщо точніше: 36,1% – одноразово, 43,5% – неодноразово, а 12% їх періодично переглядає.

Що стосується конкретних джерел одержання інформації підлітками у даній сфері, сьогодні, виходячи з результатів опитування, найбільш помітне розповсюдження інформації такого характеру відбувається через соціальні мережі (ВК, Facebook та ін.) і в середньому становить 33,2% з усіх джерел. Далі (19,6%) за «популярністю» слідує отримання інформації через знайомих та друзів. У 18% випадків такими джерелами опитувані вказують фільми «для дорослих». Приблизно у 16,4% випадків така інформація «доходить» до підлітків через телебачення; 13,9% отримують інформацію з журналів «для дорослих»; 3,6% – через інші друковані ЗМІ і лише (!) 1,6% – від батьків чи родичів. Зрозуміло, що з урахуванням «якості» окремих джерел, які посідають верхні позиції в даному «рейтингу», не можна казати про формування нормального, чіткого уявлення про культуру статевих зносин у підлітків.

Переважну більшість названих «джерел» ніхто не контролює, не здійснюється взагалі ніякої фільтрації як самої інформації, так і способу її подачі. Безумовно, це створює загальний несприятливий фон для злочинності у сфері статевої свободи та недоторканності в цілому.

Серед усього загалу можливих факторів, які найбільшою мірою сприяють поширенню статевих злочинів, більшість респондентів вказує на такі: а) розповсюдження порнографії, вільний доступ до відповідної інформації в мережі Інтернет – 26,4%; б) низька культура взаємовідносин між чоловіками та жінками у суспільстві – 21,6%; в) провокуюча поведінка жертв статевих злочинів – 20,1%; г) неналежна освіта підлітків в даній сфері – 12,6%; д) неналежне реагування з боку правоохоронних органів на факти звернень потерпілих осіб – 10,8%; е) неналежний стан охорони громадського порядку – 5,9%.

Підсумовуючи, зазначимо, що результати проведеного дослідження демонструють наявність суттєвих змін, які відбулись у свідомості молодого покоління стосовно сфери статевих зносин. Безумовно, дані зміни матимуть

вплив як на рівень злочинності проти статевої свободи та недоторканності, так і на її структуру протягом наступних 10-15 років, а можливо, і раніше. Очевидно, що зараз – саме той момент, коли державі необхідно терміново «підключитись» до процесу відповідної освіти молоді (як це реалізовано у розвинених країнах світу) та чітко сформувати вектор розвитку даної сфери, поки хаотично розповсюджувана і, найчастіше, деструктивна, шкідлива, ніким не контрольована інформація не заполонила свідомість підлітків та не призвела до структурних зрушень у свідомості цілого покоління, наслідки яких сьогодні з позитивного боку важко оцінити.

Коваленко Андрій Васильович
завідувач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ РЕЙДЕРСТВА В УКРАЇНІ

Останнім часом в Україні тема рейдерства стала надзвичайно актуальною. Дедалі частіше в засобах масової інформації та на просторах Інтернету з'являються повідомлення про рейдерські захоплення підприємств. На жаль, на сьогодні в Україні питання протидії рейдерству залишається невирішеним.

Термін «рейдер» має англійське походження і означає «загарбник», «мародер», «учасник нальоту». Рейдери – це спеціалісти із захоплення власності чи перехоплення права на оперативне управління нею шляхом штучно створеного і розіграного бізнес-конфлікту.

На сьогоднішній день єдине нормативне визначення рейдерства в Україні міститься в постанові Кабінету Міністрів України «Про схвалення Декларації цілей і завдань бюджету на 2008 рік (Бюджетної декларації)», відповідно до якої, це відчуження державного майна і корпоративних прав поза процесами приватизації; протиправне захоплення підприємств.

Термін «рейдерство» згадується в Указах Президента України «Про додаткові заходи щодо посилення захисту права власності» та «Про посилення протидії рейдерству», Постанові Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців" щодо унеможливлення використання органів державної реєстрації у рейдерських схемах», проте в жодному із вказаних нормативних актів не розкривається поняття «рейдерство».

В юридичній літературі рейдерство – це напад на підприємство, установу, організацію, земельну ділянку, в тому числі ділянку лісового фонду, житловий будинок, квартиру, інше майно незалежно від форм власності, вчинене за попередньою змовою групою осіб, поєднаний із застосуванням фізичного або психічного насильства, небезпечного для життя чи здоров'я особи, або з погрозою застосування такого насильства, з використанням штучно створе-

ного майнового конфлікту і підроблених або інших нелегітимних документів або неправових судових рішень для надання нападу зовнішньої подібності до законних дій, з метою протиправного заволодіння майном у великих або особливо великих розмірах або встановлення контролю над оперативним управлінням таким майном.

Як бачимо, терміном «рейдерство» охоплюється доволі широке коло дій: від звичайного, законного злиття декількох підприємств – до насильницького захоплення об'єктів власності. На практиці майже неможливо провести розмежування між цивільно-правовими і кримінально-правовими відносинами в цій сфері, чим і користуються рейдери для ухилення від кримінальної відповідальності за свої дії.

Взагалі у кримінальному законодавстві відсутня кримінально-правова норма, яка б встановлювала кримінальну відповідальність безпосередньо за рейдерство. Натомість КК України містить статті, які встановлюють кримінальну відповідальність за діяння, що вчиняються при рейдерських захопленнях. До них, зокрема, належать: «Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер» (ст. 163); «Порушення недоторканності приватного життя» (ст. 182); «Вимагання» (ст. 189); «Шахрайство» (ст. 190); «Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво» (ст. 197-1); «Протидія законній господарській діяльності» (ст. 206); «Фіктивне банкрутство» (ст. 218); «Доведення до банкрутства» (ст. 219); «Незаконні дії у разі банкрутства» (ст. 221); «Підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів» (ст. 223-1); «Порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів» (ст. 223-2); «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю» (ст. 231); «Самоправство» (ст. 356); «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів» (ст. 358); «Зловживання владою або службовим становищем» (ст. 364); «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» (ст. 364-1); «Перевищення влади або службових повноважень» (ст. 365); «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» (ст. 368); «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» (ст. 368-3); «Підкуп особи, яка надає публічні послуги» (ст. 368-4); «Постановлення неправосудного рішення» (ст. 375); «Невиконання судового рішення (ст. 382) та ін.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 10 жовтня 2013 року доповнено Кримінальний кодекс України статтями 205-1 «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців» та 206-2 «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації». На жаль, жодна зі статей не дає визначення рейдерства.

Незважаючи на внесені позитивні зміни у Кримінальний кодекс України щодо захисту підприємців та їхнього майна, питання рейдерських захоплень залишаються невирішеними. Проаналізувавши чинне законодавство, можна дійти висновку, що внесення змін лише до Кримінального кодексу України, на жаль, не зможе повністю вирішити питання рейдерства. Бажано було б прийняти нормативний акт, який би повністю охоплював як цивільно-правові, так і кримінально-правові відносини, що виникають при діяльності з об'єднання підприємств, законодавчо закріпив би поняття «рейдерство», виокремив механізми протидії рейдерству, прописував повноваження державних органів, які повинні протидіяти незаконним захопленням, тощо. Крім того, є необхідність у внесенні змін до господарського та корпоративного законодавства з метою урегулювання механізму вирішення корпоративних конфліктів, удосконалення системи реєстрації прав власності тощо.

Круглова Ольга Олександрівна
ст. викладач кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Татаренко Валерій Анатолійович
заступник начальника Шевченківського РВ у м. Дніпро
ГУ ДМС України в Дніпропетровській області

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Профілактика злочинності неповнолітніх є одним з найважливіших завдань нашої держави та суспільства в цілому. Злочинність є дестабілізуючим фактором на шляху розвитку держави, заважає ефективному процесу проведення соціально-економічних реформ тощо, а наявність злочинності неповнолітніх свідчить ще й про підвищення таких загроз у майбутньому.

Злочинність неповнолітніх – одна із нагальних кримінологічних проблем, яка відбиває основні тенденції злочинності в країні, є індикатором морального здоров'я суспільства і дає змогу спрогнозувати загальні перспективи й можливі напрямки розвитку злочинних проявів. Цей вид злочинності досить специфічний: з одного боку, він входить у неосяжне поле дитячої деліквентності, а з іншого – переростає у злочинність молоді та загальнокримінальну злочинність [1, с. 105].

Однією зі складових протидії злочинності неповнолітніх є цілеспрямована діяльність спеціалізованих суб'єктів щодо реалізації загальносоціальних заходів протидії злочинності.

Закон України "Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей" від 24.01.1995 № 20/95-ВР визначає перелік органів, служб, спеціальних установ та закладів, на які покладається соціальний захист та профілактика злочинів неповнолітніх, а саме: 1) центральний орган виконав-

чої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад; 2) уповноважені підрозділи органів Національної поліції; 3) приймальники-розподільники для дітей органів Національної поліції; 4) школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти; 5) центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я; 6) спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України; 7) притулки для дітей; 8) центри соціально-психологічної реабілітації дітей; 9) соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка).

Таким чином, коло спеціалізованих установ та служб достатньо широке, а це, скоріше, ускладнює задачу, ніж сприяє вирішенню проблеми зі злочинністю неповнолітніх, оскільки потребує належного коригування та розподілення компетенції та контролю за виконанням спільних завдань.

Одним з дієвих заходів протидії злочинності неповнолітніх вважаємо стане запровадження в нашій країні спеціалізованого правосуддя для дітей – ювенальної юстиції, яке б враховувало специфіку суб'єктів злочину та дітей, що потрапили у групу ризику, мало б свої методи, процесуальні дії, правові задачі та правове регулювання.

Наявна в Україні системна роз'єднаність діючих державних інститутів, що займаються проблемами неповнолітніх, не дає змоги досягти позитивних результатів у зниженні рівня злочинності серед неповнолітніх та у сфері захисту дитини від кримінального середовища. Подолання такого стану вбачається в об'єднанні зусиль різних державних органів і структур, а також громадських організацій в єдиному векторі цілісної системи ювенальної юстиції. Шлях до такої юстиції, що включає ювенальні суди, спеціалізовану адвокатуру, самостійну систему слідчих апаратів, виховні заклади, соціальні органи й заклади освіти, які займаються вихованням важких підлітків, вимагає вже на сучасному етапі вирішення багатьох практичних і теоретичних питань [2, с. 61].

Історично США були батьківщиною першої у світі системи ювенальної юстиції [3, с. 25]. Там була сформована така структура: створення спеціальних законів щодо неповнолітніх, виділення місця для спеціальних суддів, виникнення посади опікуна, широке залучення громадськості.

Дещо відрізняється від американської французька модель ювенальної юстиції. Основна особливість якої полягає в тому, що суддя є центральною та найважливішою ланкою як профілактичної роботи з підлітком, так і офіційного правосуддя, що вирішує подальшу долю дитини. Причому суддя займається не лише правопорушниками, а й дітьми, котрі потрапили в соціально небезпечні ситуації ще до вчинення протиправного діяння. Спроба запровадити ювенальну юстицію була започаткована й у Росії [4, с. 123–124].

Нині в судах України практикується спеціалізація суддів, які розглядають справи про злочини неповнолітніх, і це є вагомим кроком до запрова-

дження ювенальної юстиції.

Аналіз статистичних даних кількості злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю, протягом декількох останніх років показує, що у діях неповнолітніх правопорушників прослідковується корисливий мотив, вчинення дій з попередньою змовою групою осіб та рецидив. Щороку дедалі більше протиправних дій неповнолітніх підпадають під кваліфікацію (залежно від ступеня тяжкості) особливо тяжких та тяжких злочинів, тоді як загальна кількість злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю (у процентному відношенні від загальної кількості скоєних правопорушень) зменшується. На нашу думку, це свідчить про "професійність" неповнолітніх, про упущення в минулому належного контролю за здійсненням та здійснення якісної профілактичної роботи серед неповнолітніх [5].

Отже, не слід зволікати щодо пошуку та запровадження ефективної діяльності, спрямованої на попередження злочинності неповнолітніх, адже йдеться про злочинну поведінку осіб, які ще перебувають на стадії формування особистості. Несформованість емоційної сфери зумовлює більшу чутливість до заходів протидії злочинності. Злочинність серед неповнолітніх є "резервом" дорослої злочинності, а організація і проведення ефективної політики, спрямованої на протидію злочинності неповнолітніх, забезпечує зниження злочинності дорослих осіб [6, с. 120]. Позитивний досвід розвинутих країн Європи та Америки у запровадженні ювенальної юстиції слід використати й в Україні. Належне виховання та піклування про дітей, своєчасне коригування їх неправомірної поведінки є запорукою стабільності й розвитку нашої держави та світлого майбутнього наступних поколінь.

1. Головкін Б. М. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх у місті Харкові / Б. М. Головкін, В. С. Батиргареєва // Питання боротьби зі злочинністю. – № 10. – 2005. – С. 105–131.

2. Левченко В.О. Ювенальна юстиція – необхідність сьогодення / В.О. Левченко // Південноукраїнський правничий часопис. – 2007. – № 2. – С. 61–63.

3. Савченко А.В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження : монографія / А.В. Савченко. – К. : КНТ, 2007. – 594 с.

4. Колесник М.О. Зарубіжний досвід у сфері протидії злочинності неповнолітніх і перспективи його впровадження в Україні // Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. – 2014. – Вип. 6-1. – Т. 3. – С. 122–126.

5. Муринець Н.Я. Злочинність як форма девіантної поведінки дитини (аналіз злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю, на території України за період 2005–2014 років та 9 місяців 2015 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://science.lp.edu.ua/sites/default/files/Papers/murynets_1.pdf

6. Семчук Н.О. Характеристика втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність: порівняльно-правове дослідження / Н.О. Семчук // Юридичний вісник. – № (17). – 2010. – С. 120–123.

Людвік Валентин Дмитрович
доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державногоуніверситету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ НАПРЯМКИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЩОДО ДІТЕЙ

За офіційними даними Державної судової адміністрації України, лише протягом першого півріччя 2016 року у віці від 14-ти до 16-ти років засуджено 556 дітей, з яких 10 – за особливо тяжкі злочини, 305 – за тяжкі; у віці від 16-ти до 18-ти років – 1346 дітей, з яких 17 – за особливо тяжкі злочини, 661 – за тяжкі. Як не парадоксально звучить, аналогічної статистики щодо потерпілих від злочину просто не ведеться, що може свідчити про спрямованість кримінальної політики на боротьбу із наслідками, а не причинами. Більш того, така статистика свідчить швидше про вади суспільного розвитку, а не про результати роботи правоохоронних та судових органів.

Протидія злочинності є цілеспрямованим впливом на криміногенні фактори з метою їхнього усунення, послаблення або нейтралізації. Мета і завдання протидії злочинності досягаються шляхом забезпечення комплексного впливу на причини та умови вчинення злочинів і на всі форми прояву злочинності з метою запобігання її самодетермінації [1, с. 189]. Слід звернути увагу на те, що шляхом боротьби зі злочинністю може бути не лише робота, пов’язана з джерелом небезпеки – криміногенним фактором, а і взаємодія із можливою жертвою протиправних посягань, що має на меті мінімально необхідне виховання, яке може в подальшому посприяти зменшенню рівня її віктимності.

На жаль, така взаємодія в наш час зустрічається не так часто, як хотілося б, проблеми економічного, соціального, політичного та іншого характеру впливають на населення не з кращого боку. Під тиском таких факторів стрімко зростають проблеми в родинах, часто пов’язані із вживанням алкоголю, наркотичних засобів, та призводять до такого способу життя, що не є прийнятним, особливо для виховання дитини. У не зовсім, м’яко кажучи, благополучній родині криється величезний негативний потенціал, що загрожує вже в найближчому майбутньому різким зростанням злочинності в найтяжчих її формах, в тому числі стосовно неповнолітніх.

На рівень злочинності щодо неповнолітніх, безумовно, впливає ступінь віктимності характеру людини, але ще однією складовою являється така характерна риса, як вразливість.

Не потребує пояснень той очевидний факт, що особливо вразливими до всіх негараздів, в тому числі пов’язаних зі злочинністю, є діти. Одним з наслідків цього є така велика проблема для України, як стрімке зростання

бродяжництва та дитячої безпритульності. Категорія таких дітей дедалі частіше стає і жертвами, і злочинцями одночасно.

Залежно від особистісних якостей і поведінки конкретного індивіда ступінь його вразливості може перевищувати середній (підвищена віктимність) або бути нижчим від середнього (мінімізована віктимність). Індивід не набуває віктимності у процесі життєдіяльності, а є віктимним від моменту народження і до смерті, оскільки живе в суспільстві, де злочинність не ліквідовано, отже, існує об'єктивна можливість стати жертвою злочину [2, с. 4].

На вразливість дитини впливає той момент, що відносини із соціальним середовищем в неповнолітніх є дещо вужчими, аніж в дорослої людини; їх оточення в більшості випадків обмежується товаришами-ровесниками, батьками та шкільним колективом. Внаслідок цього інформаційно-психологічний вплив є дещо одностороннім, нерідко позбавленим об’єктивності. Неповнолітні особи в силу свого характеру, як правило, часто піддаються ефектним проявам поведінки оточуючих, які нерідко є спонтанними та необдуманими, наслідком цього може виступати участь в масових акціях, протестах тощо.

Також до групи неповнолітніх, яка більшим чином схильна бути більш вразливою, можна віднести ту, яка вже пізнала на собі насильство в сім’ї. З цього приводу М.Ю. Самченко було проведено дослідження, де сформульовано нові наукові положення, які заслуговують на увагу, адже при впровадженні їх в життя це матиме вплив на розвиток дитини завдяки необхідним в конкретних життєвих умовах методам роботи з батьками.

У згаданому дослідженні диференційовано детермінанти різних видів насильства щодо неповнолітніх та обґрунтовано, що вони (різновиди) існують двох видів: це детермінанти психічного та фізичного характеру [1, с. 6]. І в першому, і в другому випадку потребує втручання зі сторони поведінка батьків, яка ніяким чином без змін не здатна виховати в дитини необхідних якостей для забезпечення своєї безпеки в майбутньому.

Якщо вразливість не є сталою з народження, а на ступінь її вираженості та розвитку впливають певні чинники та існують фактори, що її збільшують і розвивають в людині, то логічним буде дійти висновку, що існують і протилежні фактори – ті, що певним чином зможуть зменшити ступінь розвитку вказаної риси, мінімізувати її.

Одна з найбільших, чи не ключова, роль для забезпечення мінімізації кримінологічної уразливості дитини відведена суб’єкту забезпечення кримінологічної безпеки, який, у свою чергу, для досягнення вказаної мети повинен вирішувати завдання не лише виховного, а й профілактичного характеру. Окрім загальної, необхідно вкладати в дитину правову освіту, хоча б на базовому рівні, адже це буде краще, ніж повна відсутність знань про право та законність. Отриманий результат такого впливу має визначитись як правова, певною мірою кримінологічна, стійкість, що, у свою чергу, сприятиме зменшенню ступеня кримінологічної уразливості.

Важлива роль у формуванні кримінологічної стійкості відведена розвит-

ку індивідуальної свідомості під час соціалізації людини. Дитина під час спілкування з оточуючими повинна засвоювати необхідні знання, що є основоположними для формування правосвідомості. Слідом за цим у процесі свого розвитку неповнолітній повинен набувати необхідного правового досвіду.

Для забезпечення зміцнення й розвитку кримінологічної стійкості має на належному рівні проводитись профілактична робота. Слід погодитися з думками О.М. Джужи з цього приводу. У профілактичній діяльності необхідно виокремити конкретні заходи, що мають відверто виражене загальнопрофілактичне значення. До них слід віднести: виявлення й нейтралізацію криміногенних факторів, що сприяють вчиненню злочинів; створення на основі аналізу криміногенної обстановки умов, що об'єктивно перешкоджають вчиненню злочинів на певній території (об'єкті); внесення пропозицій щодо ослаблення, нейтралізації або усунення причин і умов злочинності тощо [3, с. 187].

Ще однією з передумов зменшення кримінологічної вразливості на всіх підставах може бути моральне виховання дитини як одна з основних детермінант правової свідомості неповнолітніх.

Безсумнівно, буде доцільним надання дитині необхідних знань у сфері кримінологічної безпеки. Такі знання мають стосуватися необхідних моментів, які забезпечать безпеку життєдіяльності дитини під час можливої криміногенної ситуації. Необхідні знання в даній сфері мають надаватися, звичайно, в школі, але, все ж таки, в першу чергу на розвиток дитини впливають її рідні, батьки. Не є новиною, що більшість дорослих в наш час також не повною мірою володіють необхідними знаннями в галузі права. Тоді про яке правове виховання дитини з їх сторони може йтися? Для усунення цього необхідно розробляти спеціальні програми формування правосвідомості дитини не лише для загальноосвітніх закладів, а й для батьків.

1. Самченко М.Ю. Кримінологічна характеристика та попередження сімейного насильства щодо неповнолітніх : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08 / М.Ю. Самченко ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів, 2011. – 18 с.

2. Горішний О.О. Співвідношення механізмів протидії злочинності та кримінально-правового впливу / О.О. Горішний. – Форум права. – 2011. – № 2. – С. 189-193.

3. Профілактика злочинів : підручник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін. ; за заг. ред. О.М. Джужи. – К. : Атіка, 2011. – 720 с.

Мислива Оксана Олегівна
ст. викладач кафедри тактико-спеціальної
підготовки Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Протидія правопорушенням є однією з поліцейських послуг, яку в ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII передбачено задля забезпечення конституційних прав і свобод громадян (ст. 3 Конституції). Закон України «Про Національну поліцію» щодо діяльності поліції пропонує застосовувати термін «протидія» злочинності, складовими якої є «превентивна» та «профілактична» діяльність, спрямована на запобігання вчиненню правопорушень, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживання у межах своєї компетенції заходів для їх усунення. Також у переліку повноважень поліції одними з перших передбачено: «профілактичну» діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень, а також виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень (ст. 23).

Отже, насамперед, визначення потребують ці терміни, особливо введена в обіг Законом України «Про Національну поліцію» нова категорія «превенція», яка не є традиційною для національного законодавства. Короткий аналіз визначення зазначених термінів показує, що в законодавстві їх вжито неоднозначно.

Загалом, стосовно заходів, спрямованих на недопущення правопорушень і зниження рівня злочинності, у різні часи в юридичній науці використовувались різноманітні терміни, серед яких: «боротьба», «вплив», «запобігання», «контроль», «попередження», «протидія», «тиск», «застереження», «відвернення», «випередження», «профілактика».

Протидія правопорушенням є «інтегрованою, багаторівневою взаємодією та взаємозалежністю елементів системи, яка створена для здійснень функцій боротьби із протиправними вчинками» [1]. Це методологічно складне суспільне явище, яке охоплює багаторівневу систему заходів, що проводяться державними, недержавними органами та установами, громадськими формуваннями та окремими громадянами з метою виявлення причин та умов вчинень правопорушень, для мінімізації або нейтралізації впливу діянь, що їх породжують, пошуку шляхів, засобів ефективного впливу на потенційного правопорушника [2, с. 145-147].

Часто у підзаконних актах та їх проектах, оприлюднених на офіційному сайті Верховної ради України, терміни «запобігання» та «профілактика» ви-

користовуються як синоніми, а от у Законі України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2011 визначено, що попередження – це система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин й умов, які сприяють вчиненню насильства в сім'ї, припинення насильства в сім'ї, яке готується або вже почалося. Однак далі вказується, що попередження включає в себе профілактику.

Так, у «Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року» від 30.12.2015 вживаються терміни «запобігання» та «протидія», хоч у тексті повсюди йдеться про усунення причин й умов правопорушень, так само як і в Плані заходів на 2016 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів від 11.02.2016.

У Законі України «Про запобігання корупції», наприклад, дефініція «запобігання» взагалі відсутня, а в ст. 6 Кодексу України про адміністративні правопорушення використана категорія «запобігання» як діяльність, яка не містить у своєму змісті «виявлення та усунення причин та умов, які сприяють їх вчиненню».

Авторами одного з проектів Закону України «Про профілактику правопорушень» було запропоновано таке співвідношення розглядуваних категорій: «попередження» – система засобів адміністративного примусу, спрямованих на недопущення здійснення наміру конкретної особи до початку зазіхання на вчинення правопорушень, а їх «профілактика» – обов’язкова діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, у тому числі громадських організацій, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, які сприяють учиненню правопорушень, а також виявлення осіб, схильних до вчинення правопорушень, та застосування заходів до їх виправлення [3].

У Наказі Національної поліції України від 27.12.2016 № 1377 «Про затвердження Порядку організації проведення профілактичних заходів» до поняття «проведення профілактичних заходів поліцією» включено проведення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень, а профілактичні заходи визначено як дії поліції, спрямовані на недопущення правопорушень та запобігання їх учиненню, ліквідацію причин та умов, що їх викликають [4].

Профілактика правопорушень у новітніх електронно-інформаційних ресурсах, як свідчить контент-аналіз нормативно-правових актів, опублікованих на офіційному сайті Верховної ради України, здебільшого вживається у медичному, технічному та гуманітарному (юридичному) значенні, хоча у підзаконних актах вживається у медичній та соціальній сфері [5].

Перелік наведених прикладів не є вичерпним. Втім, слід погодитись із думкою, що наукові спори з приводу вживаної термінології у даній ситуації не створюють принципового значення для практичного впливу на криміногенні процеси. Водночас законодавство у правовій державі, якою має бути

Україна, має бути чітким і лаконічним з метою його одноманітного і правильного застосування. Отже, і термінологія у сфері протидії злочинності, як і раніше, потребує визначення та усунення розбіжностей в її розумінні.

З аналізу Закону України «Про Національну поліцію» можна сказати, що превентивна діяльність поліції стосується тільки передбачених у ст. 31 поліцейських заходів. Профілактична діяльність поліції є різновидом надання послуг у сфері протидії злочинності, що здійснюється підрозділами Національної поліції, який полягає у здійсненні сукупності заходів, що мають на меті виявлення та усунення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень, шляхом впливу на правосвідомість особи. Тож протидія правопорушенням у «поліцейському» розумінні (вузькому) є багаторівневою системою заходів, які здійснюються поліцією як передбачені законодавством превентивні заходи, та як профілактичні – у взаємодії з державними, недержавними органами та установами, громадськими формуваннями та окремими громадянами з метою виявлення причин та умов вчинень правопорушень, для мінімізації або нейтралізації впливу діянь, що породжують правопорушення, пошуку шляхів, засобів ефективного впливу на потенційного правопорушника.

Протидія ж у широкому розумінні передбачає такий розвиток економіки, політики, ідеології, культури і побуту, який сприятиме усуненню або нейтралізації негативних аспектів суспільного життя, що є причинами та умовами різних видів правопорушень. Важливе значення для цього має правова регламентація, покликана стимулювати соціально корисну поведінку й протидіяти чинникам, що негативно впливають на формування особистості та її життєдіяльність у державі, та створювати таким чином умови для оптимального здійснення попереджувального впливу.

---

1. Клюев О.М. Сутність та загальна характеристика профілактичної діяльності на місцевому рівні / О.М. Клюєв // Форум права. – 2006. – № 2. – С. 76-79 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua.

2. Комарницька І.І. Поняття та особливості профілактики адміністративних правопорушень у сфері власності / І.І. Комарницька // Часопис Київськ. ун-ту права. – 2014. – № 1. – 156 с.

3. Маєвський В.І. Закон України «Про профілактику правопорушень», травень 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.lukashi-nvk.edukit.kiev.ua.

4. Про затвердження Порядку організації проведення профілактичних заходів : наказ Національної поліції України від 27.12.2016 № 1377 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rada.gov.ua.

5. Заголовок з екрану [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main.

Однолько Інна Валентинівна
ст. викладач відділу підготовки
та підвищення кваліфікації державних
службовців органів прокуратури
Національної академії прокуратури України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Необхідність розгляду питань нормативно-правового забезпечення запобігання злочинності пов'язана, у першу чергу, з тим, щоб поетапно спробувати розібратися у складній криміногенній ситуації в державі, у стрімкому зростанні злочинності в Україні за 2015-2016 роки та визначити доцільні заходи реагування.

За оприлюдненою Генеральною прокуратурою України статистикою за 2016 рік, «…в країні за останні два роки різко зросла кількість убивств, грабежів, квартирних крадіжок і викрадень автомобілів, …в півтора-два рази. Наприклад, у 2013 році правоохоронці зафіксували 13 тис. особливо тяжких злочинів, а у 2015-му – вже 21,5 тис. …» [1, с. 4].

Однак перелік вказаних злочинів можна розширити й іншими, такими як торгівля людьми, деякі злочини проти основ національної безпеки України, проти громадського порядку та моральності, щодо неповнолітніх, корупційні злочини тощо.

Крім того, у зазначених показниках не враховано криміногенну ситуацію на території тимчасово анексованої АР Крим та неконтрольованої частини Донецької і Луганської областей, де за показниками до 2013 року рівень злочинності був одним із найвищих в Україні.

Все означене потребує свого розв'язання не тільки в межах наукових дискусій, а й у площині правозастосовної практики.

Виходячи з означеного вектору дослідження, першочергово потрібно з'ясувати причини такого становища в державі, що може розпочинатися з аналізу законодавства та матеріалів слідчої і судової практики. Так, аналізуючи законодавчі норми, позиції науковців, правоохоронців, видалось цікавим питання щодо існуючої диференціації та необхідної уніфікації терміна, що може однаково тлумачитися та застосуватися при здійсненні заходів, спрямованих на виявлення та подолання злочинності у будь-якій сфері.

До таких законодавчо закріплених термінів відносимо ,,запобігання", ,,попередження", наприклад у статтях Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України. Синонімом науковці пропонують визначати термін ,превенція". Так, В.П. Тихий розподіляє превенцію на загальну (при запобіганні вчиненню злочинів іншими особами) та спеціальну (при запобіганні вчиненню злочинів засудженими) [2, с. 971].

Цієї ж позиції дотримуються й більшість вчених України: А.М. Бабенко, Т.А. Денисова, О.М. Джужа, В.І. Женунтій, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, В.В. Голіна, О.О. Кваша, С.О. Колб, В.Я. Конопельский, О.М. Костенко, О.М. Литвак, О.М. Литвинов, В.І. Шакун, О.Н. Ярмиш.

Наприклад, В.В. Голіна вказує, що запобігання злочинності складає «…соціальну політику держави, спрямовану на подолання криміногенних небезпечних протиріч у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витіснення (так зване загальносоціальне запобігання), а також спеціальну випереджальну практику протидії формуванню і реалізації на різних стадіях злочинних проявів (спеціально-кримінологічне запобігання)» [3, с. 16].

Проте забезпечення соціальної політики з метою подолання криміногенних небезпечних протиріч у суспільстві та здійснення випереджальної практики протидії злочинних проявів, на жаль, реалізується на низькому рівні. Так, остання Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року містила заходи загальносоціального, спеціально-кримінологічного та кримінально-правового запобігання. Проте жодної аналітичної довідки про виконання програми, про витрачання бюджетних коштів, виділених на реалізацію заходів запобігання, немає.

Крім цього, станом на лютий 2017 року державою не розроблено програми (концепції) запобігання злочинності на 2017-й й подальші роки. Здійснюючи пошук нормативно-правових актів на сайті Верховної ради України за період з 2015 року, ми не знайшли жодного подібного документа, що стосується запобігання (протидії) злочинності в державі, окрім Постанови КМУ від 29 квітня 2015 року № 265 «Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки», а також Угоди між Україною та Аргентинською Республікою про взаємну адміністративну допомогу з питань запобігання, розслідування та припинення митних правопорушень, ратифіковану Законом № 1025-VIII від 16.03.2016.

Тому, як пропонує С.М. Чабаненко, необхідно створити дієву систему суспільних відносин, що дасть можливість ефективно впливати на детермінанти злочинності на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях, а також на кримінологічному, кримінально-правовому, криміналістичному та інших напрямах. Створення такої системи слід визначити стратегічною метою діяльності задля запобігання злочинності. Для досягнення зазначеної вище мети визначаються такі основні завдання:

– з’ясування соціальної та правової сутності злочинності;

– проведення кримінологічного моніторингу злочинності у тій чи іншій сфері;

– формування загальнодержавної політики запобігання злочинності, яка поєднувала б державні та суспільні засади, сили і ресурси в процесі реалізації такої діяльності;

– визначення суб’єктів (учасників) запобігання злочинності, їхньої

компетенції; уникнення дублювання їхніх функцій;

– розроблення та реалізація програм соціального захисту та протидії правопорушенням (загальнодержавних, регіональних, галузевих, міжгалузевих), які включали б відповідні соціально-економічні, політичні, правові, організаційно-управлінські, ідеологічні, виховні, правоохоронні та інші заходи;

– удосконалення законодавства про адміністративну та кримінальну відповідальність, а також відповідних положень кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавства;

– використання позитивного досвіду запобігання злочинності інших держав і міжнародної спільноти в цілому; розширення співробітництва із зарубіжними державами та міжнародними організаціями у тій чи іншій сфері [4, с. 169-170].

1. Назад у 90-ті. В Україні різко зріс рівень злочинності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ua.korrespondent.net/ukraine/3633481-nazad-u-90-ti-v-ukraini-rizko-zris-riven-zlochynnosti.

2. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Юридична думка, 2012. – 1020 с.

3. Голіна В.В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2011. – 120 с.

4. Чабаненко С.М. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання незаконному використанню коштів позабюджетних цільових фондів / С.М. Чабаненко // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2015. – № 4. – С. 166-174 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/8-2015/chabanenko.pdf.

5. Законодавство з офіційного сайту Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0034-17.

Орел Юрій Вікторович
завідувач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «МІСЦЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ»

З метою реалізації кримінальної політики кожна держава утворює спеціальні органи і установи, на які покладається обов’язок з виконання кримінальних покарань стосовно осіб, визнаних винними у вчиненні злочину. Найчастіше для позначення деяких установ виконання покарань використовується як синонім термін «місця позбавлення волі».

Термін «місця позбавлення волі» здебільшого зустрічається у нормативно-правових актах, що регламентують порядок і умови відбування покарання

засудженими, а також регулюють питання, пов'язані з встановленням за деякими категоріями засуджених адміністративного нагляду. Але при цьому у законодавстві не розкривається його зміст.

Традиційно у науці кримінального та кримінально-виконавчого права під місцями позбавлення волі розуміються ті кримінально-виконавчі установи, які здійснюють виконання покарання у виді позбавлення волі. При цьому невизначеним залишається віднесення до місць позбавлення волі тих установ, які виконують покарання, пов'язані з фізичною ізоляцією особи від суспільства, а саме: тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, обмеження волі та арешту, тим більше, що два останніх покарання вперше з'явилися у кримінальному вітчизняному законодавстві лише у КК України 2001 року [1].

З точки зору назви самого поняття – «місця позбавлення волі», вживаної у ньому термінології та буквального її тлумачення, можна дійти висновку, що під ними слід розуміти лише ті кримінально-виконавчі установи, які виконують покарання у виді позбавлення волі та довічного позбавлення волі. Підтвердженням цьому є положення Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», де серед іншого зазначено, що адміністративний нагляд встановлюється щодо повнолітніх осіб, засуджених до позбавлення волі [2]. На сьогодні, згідно зі ст. 18 КВК України, виконання покарань у виді позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі здійснюють виправні колонії [3].

Не менш цікавою у цьому плані є ст. 393 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність, зокрема, за втечу з місця позбавлення волі. При цьому серед осіб, які можуть вчинити цей злочин, названі особи, які, окрім позбавлення волі, відбувають покарання у виді арешту. Оскільки згідно зі ст. 15 КВК України, покарання у виді арешту виконують арештні доми, можна зробити висновок, що законодавець також відносить їх до місць позбавлення волі.

Що стосується виправних центрів та дисциплінарних батальйонів слід зазначити, що оскільки законодавець взагалі не згадує їх серед місць позбавлення волі, можна зробити висновок, що зазначені установи до них не належать. Вони взагалі не віднесені до установ виконання покарань, а являють собою спеціалізовану військову частину, в якій серед основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених військовослужбовців назване військове навчання [4].

З іншого боку, розкрити зміст поняття «місця позбавлення волі» можна спробувати через інше поняття – «види покарань, пов'язані з позбавленням волі». Але при цьому ми також можемо зустрітися з проблемою тлумачення термінів, що у ньому вживаються.

Якщо порівняти його з протилежним поняттям «види покарань, не пов'язані з позбавленням волі», то виходячи з буквального його тлумачення, під останнім можна розуміти усі ті види покарань, які є більш м'якими, ніж позбавлення волі, зокрема арешт, тримання в дисциплінарному батальйоні

військовослужбовців, обмеження волі тощо. Отже, знову ми наштовхуємося на проблему віднесення тих чи інших установ виконання покарання до місць позбавлення волі.

Вирішити це питання вважаємо за можливе через надання нового узагальнюючого поняття тим кримінально-виконавчим установам, що виконують покарання, які тим або іншим чином пов'язані з обмеженням або позбавленням особистої волі засуджених – «місця відбування покарань, пов'язані з ізоляцією від суспільства». Тоді до них без будь-якого перебільшення можна буде віднести ті, в яких засуджені відбувають як довічне позбавлення волі і позбавлення волі на певний строк, так і арешт, обмеження волі та тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, а саме: виправні та виховні колонії, виправні центри, арештні доми та дисциплінарні батальйони.

1. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

2. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі : Закон України від 01.12.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 52. – Ст. 455.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3–4. – Ст. 21.

4. Інструкція про порядок відбування покарання засуджених військовослужбовців у виді тримання в дисциплінарному батальйоні : затв. наказом Міністерства оборони України № 215 від 18.05.2015 р. // Офіційний вісник України. – 2015. – № 53. – Ст. 1726.

Орлова Олена Олександрівна
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
кандидат юридичних наук, доцент

Біденчук Тетяна Миколаївна
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Беззаперечним є той факт, що науково-технічний прогрес (соціальні мережі, гаджети тощо) вплинув на життя багатьох людей, так чи інакше змінивши його. Вплив цей можна розглянути як локально (в межах окремої сім`ї), так і глобально, проаналізувавши певні аспекти державних та світових подій. Наочним є прогрес засобів масової інформації, які пройшли шлях від газет до медійної сфери.

За допомогою засобів масової інформації можна впливати на громадську

думку як на стан масової свідомості. Тим самим, масові комунікації сприяють найкращій реалізації цілей суб'єктів соціальних інтересів. Цей факт став підставою виникнення терміна «четверта влада» як такого явища, що наділяє масові комунікації якимись особливими владними повноваженнями [1].

Головне завдання влади – підпорядкування людей своїй волі, а ЗМІ володіють потужними можливостями впливу на свідомість і поведінку людей, що дає достатні підстави розглядати ЗМІ як «четверту владу» (поряд із законодавчою, виконавчою та судовою).

Законодавча, виконавча, судова гілки влади можуть використовувати засоби примусу, не ігноруючи, звичайно, і засоби заохочення, до виконання владних вимог. ЗМІ позбавлені такої можливості. Лише переконливість, привабливість, щирість аргументації привертає на їх бік прихильників та послідовників. Якщо влада діє авторитетом сили, то ЗМІ – силою авторитету.

ЗМІ відіграють особливу роль у процесі попередження та профілактики злочинів і правопорушень.

Враховуючи, що кількість користувачів мережі Інтернет та телеглядачів зростає, вважаємо за необхідне розглянути роль засобів масової інформації в боротьбі зі злочинністю.

Згідно з ч. 2 ст. 9 Закону України «Про Національну поліцію» поліція забезпечує постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку [2]. Дане інформування може здійснюватися шляхом зустрічей з представниками зазначених органів або громадськості, але найчастіше – прямими включеннями прес-конференцій.

Інформування населення про вчинені злочини та про стан злочинності в цілому, а також про методи боротьби з нею – це, з одного боку, реалізація права громадян на інформацію про те, що відбувається в суспільстві, а з іншого – можливість створити відповідні умови для діяльності правоохоронних органів, забезпечити сприятливий клімат у взаємодії з населенням і ЗМІ, аби вони відчували, що про них згадують не тільки задля конкретної допомоги, а потребують їхньої допомоги та взаєморозуміння завжди [3].

Якщо брати до уваги нормативно-правові акти сусідніх країн, то бачимо схожі риси – так, зарубіжній законодавець вважає за необхідне інформувати населення незалежно від негативного фону інформації (вбивства, теракти, катування тощо). Наприклад, в Республіці Білорусь журналіст засобу масової інформації має право бути присутнім в районах надзвичайних подій, на масових заходах, в місцях інших суспільно важливих подій та передавати звідти інформацію (п. 2.1 ст. 34 Закону Республіки Білорусь «Про засоби масової інформації») [4].

Слушною є думка О.М. Омельчука, який вважає, що засоби масової інформації при висвітленні проблем злочинності володіють значним профілактичним потенціалом і здатні викликати у населення нетерпимість до цього явища [5, с. 169].

Наприклад, сьогодні в Україні стрімко поширюється серед підлітків така небезпечна гра, як «біжи або помри». Поліція через ЗМІ закликала водіїв та батьків дітей бути уважними. Правоохоронці застерігають: це ризикована вулична гра, суть якої полягає у тому, щоб на мобільний телефон зняти, як гравці перебігають дорогу якомога ближче до транспортного засобу, який рухається. У свою чергу, батьки дітей вже забили на сполох і почали ділитися у соцмережах порадами, на що слід звернути увагу, щоб відвернути трагедію. Зокрема, необхідно простежити, чи висипається дитина, особливо чи спить у ранкові години. Також повинні насторожити малюнки китів, метеликів та єдинорогів [6].

Також на разі актуальною є гра «втекти від батьків і сховатися на 24 години» [7]. Більшість з батьків тільки після висвітлення даної інформації у ЗМІ звернула на увагу на поведінку дітей в цьому аспекті.

Отже, недооцінити роль засобів масової інформації в боротьбі зі злочинність важко, адже крім превентивної функції, вони також допомагають у розшуку правопорушників, безвісно зниклих осіб, викраденого майна тощо. Але, на жаль, відомими є випадки, коли втручання засобів масової інформації ускладнювало роботу правоохоронних органів і призводило до тяжких наслідків (підрив іміджу поліції). Тому, на нашу думку, регулювання відносин у даній сфері повинно мати чітке законодавче закріплення із зазначенням змісту і меж діяльності засобів масової інформації та їх працівників, проте все ж таки позитивний вплив ЗМІ у боротьбі зі злочинністю є беззаперечним.

1. Четверта влада [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/четверта влада.

2. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

3. Симоненко Ю.М. Взаємодія та конфлікти ЗМІ з представниками правоохоронних органів у вирішенні проблем злочинності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2353.

4. Закон Республики Беларусь «О средствах массовой информации» от 17.07.2008 № 427-З [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=H10800427.

5. Омельчук О.М. Роль засобів масової інформації у профілактиці злочинів / О.М. Омельчук // Університетські наукові записки. – 2014. – № 4. – С. 163-170 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2014_4_23.

6. Біжи або помри [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zik.ua/news/2017/02/16/bizhy_abo_pomry_politsiya_zasterigaie_batkiv_pidlitkiv_vid_nebezpechnoi_gry_1045137.

7. Втекти від батьків і сховатися на 24 години [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://tsn.ua/ukrayina/vtekti-vid-batkiv-i-shovatisya-na-24-godini-ukrayinskih-pidlitkiv-zatyagnuv-nebezpechniy-fleshmob-877660.html.

Примаченко Віталій Федорович
доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЯК МЕТОДУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

Криміналізація не є законодавчо визначеним поняттям, тому у теоретичній площині її наповнюють різним змістом та надають різного значення. Проте оптимальною і найбільш аргументованою вбачається позиція Н. О Лопашенко, на думку якої до основних методів кримінально-правової політики слід відносити криміналізацію, декриміналізацію, пеналізацію, депеналізація, диференціацію й індивідуалізацію кримінальної відповідальності. А схильність деяких авторів пояснювати вказані вище методи один через інший (інші), як наприклад І. М. Антонов, який зазначає, що основними способами реалізації пеналізації є диференціація та індивідуалізація кримінальної відповідальності і покарання, вважає невірними. І пояснює вона це тим, що під традиційним значенням слова «метод» розуміється «спосіб теоретичного дослідження або практичного здійснення чого-небудь». А кримінально-правова політика як раз і здійснюється способами криміналізації, декриміналізації, пеналізації, депеналізації, диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності. Тому вони і складають її методи, а не зміст, наукову основу і т. п. [1, с. 71–72].

Сучасні вітчизняні вчені переважно виокремлюють дві концепції щодо розуміння криміналізації [2, с. 197–198; 3, с. 319–320; 4, с. 585; 5, 247–248].

1. Криміналізація у широкому розумінні – передбачає закріплення у кримінальному законі не лише ознак нового складу злочину (злочинів), й відповідних йому конкретних юридичних форм щодо санкції (санкцій) та інших кримінально-правових наслідків. По суті, у цьому випадку у криміналізацію включають також пеналізацію та диференціацію кримінальної відповідальності.

Наприклад, Ю. В. Абакумова називає цю концепцію пуніфікаціоністською та пропонує розуміти у її розрізі під криміналізацією не тільки закріплення в законі ознак нових складів злочинів, а й, передусім, негативні зміни в санкціях норм Особливої частини КК у бік їх підвищення, введення нормативних обмежень на застосування інститутів звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, інші нормативні новації, які викликають небажані для суб'єкта кримінально-правові наслідки, погіршують правове становище суб'єкта, посилюючи тим самим кримінальну відповідальність [6, с. 74].

Прихильники цієї концепції вважають, що якщо йдеться про визнання суспільно небезпечного діяння злочином, то необхідно враховувати усі його

ознаки, серед яких найважливіше місце займає така ознака як «караність». Такий підхід дає можливість запровадити нову кримінально-правову норму, не лише з чіткою структурою (наявність диспозиції та санкції), а й дозволяє чітко відмежувати злочин від адміністративного правопорушення. Вузьке розуміння процесу криміналізації призведе до поверхових кримінально-правових досліджень, спрямованих на удосконалення КК України [7, с. 52].

2. Криміналізація у вузькому розумінні – передбачає закріплення у кримінальному законі лише ознак нового складу злочину (злочинів). Що стосується покарання, то тут відбувається лише констатація того, що за цей злочин (злочини) є караність, а конкретика щодо покарання вирішується вже у ході пеналізації, яка знаходиться поза межами криміналізації.

Послідовники цієї (традиційної) концепції щодо розуміння поняття криміналізації розглядають її як «легальне визначення того чи іншого роду дій (бездіяльності) як злочину» або як «оголошення певних суспільно небезпечних діянь злочином», «віднесення їх до числа злочинів», «встановлення законодавцем кримінальної відповідальності за суспільно небезпечне діяння у формі кримінально-правої норми», «визначення в кримінальному законі діяння як суспільно небезпечного, винного і караного» [5, с. 248]. Або, наприклад, як процес виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимості, можливості й доцільності кримінально-правової протидії їм і фіксації їх у законі як злочинних і кримінально караних [8, с. 13].

Звичайно, кожна концепція має свої недоліки та переваги і певну аргументацію щодо визнання свого права на існування. Однак вбачається, що традиційний погляд на криміналізацію є більш виправданим і саме до нього варто приєднатися, і ось із яких міркувань.

Сучасна кримінальна політики апелює багатоманітністю складових, які її утворюють, забезпечують, реалізують, проте, усі вони розташовані у різних її площинах та етапах, і по-різному визначаються, оскільки у більшості випадків є теоретичними конструкціями, які проявляють себе у різних галузях законодавства та безпосередньо здійснюються у законотворчості і правозастосуванні. Це створює певну хаотичність, колізійність, а, відповідно, і складність щодо їх розуміння, що природно призводить до помилок та неефективності кримінальної політики держави загалом.

Тому вважається необхідним конкретизувати у системному взаємозв’язку законотворчу та правозастосовну діяльність у сфері реалізації кримінальної політики держави шляхом виокремлення усіх її елементів, чіткого визначення їх етапності, змісту та характеристик.

---

1. Уголовное право. Общая часть. Преступление : академический курс : в 10-ти т. / под. ред. Н. А. Лопашенко. – М. : Юрлитинформ, 2016. Т. 3 : Уголовная политика. Уголовная ответственность. – М., 2016. – 752 с.

2. Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи : монографія / Ю. В. Баулін, М. В. Буроменський, В. В. Голіна та ін., за заг. ред. Ю. В. Бауліна. – К. : ВАІТЕ, 2015. – 688 с.

3. Павлик Л. В. Співвідношення диференціації кримінальної відповідальності з індивідуалізацією, криміналізацією та пеналізацією / Л. В. Павлик // Науковий вісник Львівського держ. ун-ту внутр. справ : Серія юридична. – 2011. – № 2. – С. 316–327.

4. Орловська Н. А. Деякі питання побудови кримінально-правових санкцій у контексті процесів криміналізації та пеналізації / Н. А. Орловська // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – Вип. 57. – С. 584–590.

5. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / П. Л. Фріс. – К. : Атіка, 2005. – 332 с.

6. Абакумова Ю. В. Проблеми криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь в умовах політики у сфері гуманізації кримінального законодавства України / Ю. В. Абакумова // Держава та регіони : Серія: Право. – 2014. – № 2 (44). – С. 74–82.

7. Мірошниченко С. Підстави та принципи криміналізації суспільно небезпечних діянь / С. Мірошниченко, О. Титаренко // Вісник прокуратури. – 2008. – № 3. – С. 51–57.

8. Балабанова Д. О. Теорія криміналізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Д. О. Балабанова. – Одеса, 2007. – 18 с.

Рижков Едуард Володимирович
завідувач кафедри економічної
та інформаційної безпеки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ НЕБЕЗПЕЧНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ ТА ЗАБОРОНУ ДІЯЛЬНОСТІ ТОТАЛІТАРНИХ РЕЛІГІЙНИХ СЕКТ

У наш час керівництво МВС України у період власного структурного реформування визначає напрямки своєї роботи в найближчій перспективі. Одним з таких напрямків, на наш погляд, повинна стати робота щодо забезпечення енергоінформаційної безпеки громадян та суспільства. У вітчизняній науці вищезазначена тематика й досі залишається практично не досліджуваною. Проте такий стан має місце поряд із збільшенням різного роду зловживань, підґрунтям яких є суттєве підвищення енергетичних можливостей людини та доступності спеціальних знань, які містяться в наукових та популярних джерелах, основним змістом яких є розвиток енергоінформаційної сутності людини. Якщо не вжити належних заходів, правоохоронні органи найближчим часом зіткнуться з великою кількістю енергоінформаційних зловживань.

Енергоінформаційні зловживання характеризуються сукупністю дій, які скоюються з протиправною метою, з прямим умислом та з використанням навичок (здібностей) енергоінформаційного впливу на людину, а саме на її сферу свідомості або підсвідомості. Такий вплив здатен знизити або усунути критичність людини, обмежити свободу волевиявлення, порушити свідомі процеси мислення. Частіше за все це проявляється в результаті різноманітних

видів психологічного впливу, таких як навіювання, гіпноз та ін., однак поняття «енергоінформаційний вплив», безперечно, є ширшим, тому що охоплює багато методів психологічного впливу, таких як нейролінгвістичне програмування, зомбування, психокодування і т.п. Ефективність таких методів впливу на людину апробована в результаті офіційних досліджень.

Відносна доступність оволодіння навичками енергоінформаційного впливу робить їх привабливими для представників злочинного світу, які не вдаються до роздумів про можливі негативні наслідки не тільки для суспільства, але й для себе, використовуючи вищезазначені методи як ефективний засіб досягнення своєї мети, як правило, корисної.

Самі по собі розвинуті енергоінформаційні здібності людини є нейтральною силою, яку однаково ефективно можна використовувати на шкоду або на користь людині та суспільству. І поки що офіційні інститути у нашій країні не вважають за потрібне використовувати їх потенціал на позитив, злочинці користуються цим з протиправною метою.

Прикладом скоєння «енергоінформаційних злочинів» можуть бути різні форми розкрадань (від кишенькових крадіжок з попереднім «затуманюванням» свідомості у жертви до «добровільного» отримання цінностей від потерпілого), зґвалтування із застосуванням гіпнозу, повне або часткове пригнічення особистості завдяки енергоінформаціній обробці і т.п. Ситуація ускладнюється, коли такі «фахівці» об’єднуються у групи, в т.ч. релігійного спрямування. Їх вплив зростає та призводить до збільшення суспільно небезпечних наслідків.

Зрозуміло, що розвиток енергоінформаційних здібностей, так само як і інших, є виключно правом людини, однак їх наступне використання зі злочинною метою повинно каратися за законом на загальних підставах. Однак сьогодні слід констатувати, що вітчизняне законодавство не передбачає юридичної відповідальності за «енергоінформаційні зловживання». Не готові до роботи за даними видами діянь і наші правоохоронні органи.

Прикладом тому є ситуація, яка склалася в Україні на початку 90-х років у зв’язку з діяльністю громадського об’єднання «Свідомість Крішни» та секти «Велике Біле Братство ЮСМАЛОС». Керівники останнього були засуджені за статтею Кримінального кодексу, яка передбачає відповідальність за скоєння хуліганський дій. Разом з тим, відповідно до висновку судово-психологічної експертизи, яка проводилася докторами психофізики та професором еніоніки і психотроніки, потерпілі від діяльності керівників зазначених об’єднань були піддані «глибокому зомбуванню» психоенергетичними засобами, в результаті яких у структурах особи, перш за все інтелектуальних та егрічних, відбулися зміни, які не дозволяють людям самостійно повернутися до нормального життя.

Серед інших були проведені екстрапсихологічне та психофізичне дослідження структури енергоінформаційних зв’язків потерпілих, які дозволили виявити у більшості замбованих типічні зміни енергостазу і інформаційного балансу, в т.ч. донорське включення потерпілих у «сутність ІІІ-го порядку»,

яку неприродно створили члени секти. При цьому егрегоріальне управління поведінкою за допомогою «сутності ІІІ-го порядку» виходить за межі інтересів окремої особи, повинно вестися суворо науково, під контролем спеціальних органів психологічної безпеки.

За висновками експертів, «психіці потерпілих була заподіяна значна шкода». Основне у цій шкоді – зомбування, перетворення в психологічно пригнічену людину, яка цього не усвідомлює. Такий вплив є порушенням психологічної безпеки людини та принципів свободи совісті, які охороняються законодавством. У результаті насильницького втручання у психіку потерпілих в останніх виявлено втрату критичності, самостійності, спроможності правильного світосприйняття, оцінювання та передбачення результатів своїх вчинків. Такі потерпілі, за висновками експертів, підлягають примусовому відновленню, оскільки самостійно не спроможні вийти із зміненого стану свідомості та психіки. Процес реабілітації потребує часу та стаціонарних умов для роботи екстрапсихолога та психофізика.

Це один із прикладів, який мав резонанс серед спеціалістів та громадськості. Взагалі шкідливі енергоінформаційні дії характеризуються високим рівнем латентності та значним ступенем громадської небезпеки, розміри яких важко встановити.

У зв’язку з цим для запобігання енергоінформаційній загрозі, на наш погляд, необхідно криміналізувати небезпечний психологічний вплив, який призводить до тяжких наслідків, а саме – до постійного розладу психіки людини або такого розладу, що потребує задля повернення людини до нормального психологічного стану сторонньої допомоги у вигляді спеціальної медичної або психологічної реабілітації.

Діяльність таких релігійних організацій як тоталітарні секти, члени яких застосовують різноманітні методи контролювання свідомості людини, повинна бути заборонена на законодавчому рівні через внесення відповідних змін та доповнень до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації».

Філіпп Анастасія Володимирівна
ст. викладач кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ СТАТЕВИМ ЗЛОЧИНАМ

В реаліях сьогодення для нашої держави досить актуальним є вирішення завдань щодо реалізації комплексу заходів, спрямованих на зниження рівня злочинності. Ефективність цієї роботи безпосередньо залежить від розробки та запровадження комплексних заходів, які розробляються на підставі визна-

ченої політики у сфері боротьби зі злочинністю [1]. Відчутне зниження рівня статевих злочинів може бути досягнуте саме у процесі реалізації системи заходів загальносоціального запобігання.

Сексуальна (статева) злочинність – це сукупність злочинів, що спрямовані проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, вчиняються із застосуванням фізичного, психічного насильства або з використанням безпорадного стану потерпілого з метою задоволення сексуальних потреб в природній та збоченій формі [2, с. 193]. Найнебезпечнішим проявом цього виду злочинності є насильницькі злочини, а саме зґвалтування. Саме насильство, агресивне та зневажливе ставлення до людини, її здоров'я, честі і гідності, свободи, недоторканності і відрізняє таку поведінку від усіх інших видів злочинної поведінки.

Нами було проведено дослідження окремих факторів сприйняття молоддю проблематики злочинів (та злочинності) проти статевої свободи та недоторканості в цілому, а також окремих моментів у суспільному житті, що тісно пов'язані зі сферою статевих взаємовідносин. Було також досліджено вплив сучасних технологій (зокрема, Інтернету, соціальних мереж та ін.) на сприйняття молоддю статевих відносин в цілому. Дослідження було проведене шляхом анонімного анкетування молоді у віці від 18 до 25 років, яка веде активне соціальне життя (навчається у ВНЗ, спілкується з товаришами тощо). У дослідженні взяли участь особи як жіночої, так і чоловічої статі (у співвідношенні 47,3% до 52,7%).

Вагоме значення посідає усвідомлення членами суспільства стану злочинності у відповідній сфері та оцінка діяльності компетентних органів у сфері протидії відповідним злочинам. Зрозуміло, що негативне ставлення до діяльності правоохоронних органів у відповідній сфері та власне сприйняття стану злочинності громадянами пов'язано як з кількістю, так і з якістю злочинів, що вчиняються. Серед опитаних респондентів лише 3,7% вважає, що сучасний стан злочинності можна визнати задовільним і він не викликає занепокоєння. Водночас майже 41,3% опитаних вважає, що рівень злочинності у сфері статевої свободи та недоторканості є невисоким і помірно збільшується; у свою чергу, 37,6% респондентів вказують на те, що злочинність в цій сфері знаходиться на середньому рівні та збільшується. На думку 17,4% опитаних, стан злочинності в сфері статевої свободи та недоторканості серйозно збільшується та викликає занепокоєння. Фактично, 1/6 частина опитаних виказує серйозне занепокоєння щодо злочинності в розглядуваній сфері, що, на нашу думку, є достатньо великою кількістю та чинить негативний вплив на свідомість.

Це означає, що відповідні діяння створюють резонанс у свідомості переважної більшості людей, а тому зволікання й невжиття заходів з приводу їх запобігання та розкриття однозначно чинить негативний вплив на злочинність в цілому та на відповідну сферу конкретно.

Паралельно, з усвідомленням молоддю стану злочинності, переважна більшість опитаних «не бачить» активної та ефективної діяльності держави і,

зокрема, правоохоронних органів, у сфері протидії злочинам проти статевої свободи та недоторканності. Лише 13,9% вважає, що ведеться нормальна профілактична робота у цій сфері, при цьому 45,4% респондентів вказує на те, що наразі немає помітного результату такої діяльності (хоча вважає, що профілактика, в цілому, здійснюється). Водночас, 34,3% вважає, що держава й правоохоронні органи не здійснюють профілактику в принципі, зусилля компетентних органів в цій сфері ними оцінюються негативно, а 6,5% опитаних вважає, що ситуація погіршується, наявною є бездіяльність держави. Крім того, 56,9% усіх опитаних респондентів вважають, що держава фактично не вживає жодних заходів для протидії злочинам у цій сфері.

На нашу думку, діяльність щодо запобігання злочинності в цій сфері має передбачати здійснення соціально-економічних, політичних, культурно-виховних заходів.

У межах соціально-економічних заходів запобігання статевим злочинам належну увагу слід приділяти сімейно-побутовим відносинам, оскільки сім'я є первинним інститутом соціалізації особистості. Тому заслуговує на підтримку думка вчених і практиків про необхідність державної підтримки сім'ї та побутових взаємовідносин між людьми. Тут виділяють декілька напрямів:

- розв’язання сімейно-побутових конфліктів на професійному рівні;
- підвищення рівня культури сім'ї, особливо сімейного спілкування;
- вжиття заходів щодо оздоровлення середовища, яке оточує сім'ю;
- блокування згубних наслідків впливу неформальних малих груп з антигромадською орієнтацією, в які «ідуть» підлітки з неблагополучних сімей, а також виявлення і ліквідація малих груп подібного типу;
- вжиття передбачених законом заходів до батьків, що ведуть антигромадський спосіб життя і не забезпечують належного виховання дітей [3].

Заходи політичного характеру посідають одне з важливих місць у системі запобігання злочинності в державі, адже затвердження пріоритетних напрямів запобігання статевим злочинам сприяє усуненню причин й умов їх існування.

Сьогодні в Україні відсутні державні програми, пов’язані із запобіганням злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканності особи. Також відсутні програми щодо реабілітації потерпілих і соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, що відбували покарання за досліджувані злочини. Це свідчить про відсутність в державі ефективних методів протидії статевим злочинам.

Щодо культурно-виховних заходів, то тут слід зазначити, що необхідна розробка та підтримання державою основних моральних принципів, цінностей, активне впровадження їх у свідомість громадськості, що буде сприяти оздоровленню морально-психологічного клімату, сприяти формуванню громадської думки, яка дійсно засуджує агресивні злочинні вчинки в сфері статевих відносин, з якою б метою вони не вчинялися. Важливе місце в цьому аспекті надається засобам масової інформації, які повинні виключати пропаганду культу насильства та грубої сили, розбещення суспільства.

Таким чином, слід зазначити, що протидія статевим злочинам на загальносоціальному рівні повинна включати в себе заходи, які підвищують рівень культури особи, починаючи з сімейного виховання; потребує відновлення правове навчання та правове виховання широких верств населення для підвищення рівня правосвідомості.

1. Фріс П.Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю і права людини / П.Л. Фріс. – Надвірна : Надвірнянська друкарня, 2009.

2. Кальман А.Г., Христич И.А. Понятийный апарат современной криминологии : терминологический словарь / под общ. ред. чл.-корресп. АПрН Украины, д-ра юрид. наук., проф. Голины В.В. – Х. : Гимназия, 2005. – 272 с.

3. Антонян Ю.М. Криминология : избранные лекции / Ю.М. Антонян. – М. : Логос, 2004. – 448 с.

Шалгунова Світлана Аполлінаріївна
професор кафедри
кримінального права та кримінології,
кандидат юридичних наук, доцент

Якушкін Владислав Анатолійович
здобувач

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

СУЧАСНІ ВІТЧИЗНЯНІ ПРОБЛЕМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Стан злочинності протягом останніх трьох років свідчить, що в Україні склалася і зберігається складна криміногенна ситуація. Послаблення контролю за суспільними процесами призвело до критичного стану обігу зброї на території держави, а в окремих її регіонах (Донецькій та Луганській областях) це загрожує життю та здоров'ю населення. Однак не лише на території, де тривають бойові дії, проблема незаконного обігу вогнепальної зброї є актуальною. В інших областях, більш-менш спокійних у криміногенному плані, ситуація з вогнепальною зброєю насторожує.

Так, під час травневих свят у 2015-2016 рр. в містах Одесі, Дніпрі, Харкові озброєні люди у військовій формі невідомих військових формувань, із закритими обличчями, перебуваючи в містах великого скупчення людей, в міжособистісних конфліктах застосовували вогнепальну зброю, заподіювали тілесні ушкодження мирним громадянам, які вийшли на вулиці та площі міст відсвяткувати День Перемоги, покласти квіти до пам'ятників та місць поховання воїнів Великої Вітчизняної війни.

Як свідчить практика діяльності правоохоронних органів у 2013-2016 рр., вони не в змозі забезпечити особисту безпеку громадянам на вулицях, захист їх життя і здоров'я та громадський порядок в цілому. Реформу-

вання правоохоронних органів, що стосується найбільш численних підрозділів – органів внутрішніх справ, поліції та прокуратури, Національної гвардії, здійснюване останні півтора-два роки, призвело до того, що їх робота практично паралізована. Непродумані, на наш погляд, необґрунтовані та непрофесійні кроки із законодавчого забезпечення діяльності державних правоохоронних структур, прийняття у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України, перебудова міліції у поліцію, переформатування органів прокуратури, затягування процесу атестації в поліції та прокуратурі стали тими факторами, що призвели до практично повного руйнування системи правоохорони, системи органів розслідування, що існувала в державі. Звичайно, говорити про те, що всі державні правоохоронні структури працювали безперебійно до цього, не можна. Були недоліки, і досить суттєві, в окремих ланках правоохоронної системи. Однак вчинені злочини реєструвалися і щодо них проводилося розслідування. Наразі розслідування проводиться дуже мляво, велика кількість кримінальних проваджень зупиняється у зв'язку із відсутністю підозрюваної особи, і підтвердженням цьому можуть стати статистичні дані Генеральної прокуратури України. Так, за 2013 рік було відкрито 2710996 кримінальних проваджень, з яких закрито 1004413 та пред'явлено підозру у вчиненні злочину 223561 особі; за 2014 рік відкрито 2520499 проваджень, із яких закрито – 614456, пред'явлено підозру – 199263 особам; за 2015 рік відкрито 2660559 проваджень, 532227 закрито, пред'явлено підозру – 188099 особам; за 2016 рік відкрито 2765608 проваджень, із яких 535170 закрито, пред'явлено підозру – 159480 особам [2]. Таким чином, ми бачимо неефективність роботи правоохоронних органів з розкриття та розслідування злочинів. Розкрито, як свідчить простий математичний підрахунок, лише 8,24% злочинів у 2013 році, 7,9% – у 2014, 7,06% – у 2015, 5,76% – у 2016.

Опитані нами слідчі та оперуповноважені карного розшуку впевнені у тому, що діяльність органів внутрішніх справ умисно руйнується, хоч і під виглядом нової реформи МВС України. За таких умов досягнення рівня розкриття і попередження будь-якого виду злочинності чи злочину стає досить проблематичним. Опитані слідчі поліції вказали, що до суду передаються лише ті кримінальні провадження, в яких у 100% випадків відома особа, яка вчинила злочин. У тих справах, де особа злочинця невідома на момент вчинення злочину, пошук практично не здійснюється, оскільки оперативні працівники без доручення слідчого не можуть проводити пошукові дії, а відповідно, і здійснити розшук винного. Отже, чинний КПК України суттєво обмежив можливості та права оперативного складу поліції у здійсненні оперативно-розшукових заходів та розкритті злочинів, пошуку та отриманні інформації від негласних співробітників, її легалізації. Все це негативно відбилося на показниках розкриття та розслідування.

Боротьба з незаконним обігом зброї посідає значне місце у боротьбі зі злочинністю в цілому, оскільки має подвійний превентивний вплив на суспільні відносини: з одного боку, відбувається протидія незаконним діям,

пов'язаним зі зброєю, а з другого – здійснюється попередження тяжких наслідків від її використання, і при вчиненні злочинів проти особи у тому числі.

У 2001 році із незаконного обігу вилучено 803 одиниці гладкоствольної, 563 – нарізної, 49 – автоматичної та 36 – газової зброї, 185 гранат, 10 мін, 203 кг вибухової речовини та понад 59 тис. набоїв різного калібру. Через 10 років, у 2010 р., показники були такі: вилучено 305 одиниць гладкоствольної, 1380 – нарізної, 66 – газової та пневматичної зброї, 348 гранат, 26 мін, 269 кг вибухових речовин та 132341 набоїв різного калібру [1]. У 2014 році, за даними Генеральної прокуратури України, показники щодо незаконного обігу зброї та кількості вчинених з її використанням злочинів зросли. У 2013 році вилучено 1693 одиниці вогнепальної зброї, з яких 91 одиниця гладкоствольної, 620 – нарізної, 982 – іншої вогнепальної зброї (виготовленої кустарним способом, саморобної, переробленої із травматичної тощо), 573 – газової та пневматичної зброї, 216 одиниць саморобних вибухових пристроїв, 116 гранат, 17 мін, 3544 кг вибухових речовин та 67854 набоїв різного калібру. У 2014 році було вилучено із незаконного обігу 118 одиниць гладкоствольної, 1159 – нарізної, 1051 – іншої вогнепальної зброї, 64 – газової та пневматичної зброї, 958 одиниць саморобних вибухових пристроїв, 1615 гранат, 44 міни, 1677 кг вибухових речовин та 128580 набоїв. У 2015 році вилучено із незаконного обігу 98 одиниць гладкоствольної, 1066 – нарізної, 805 – іншої вогнепальної зброї, 24 – газової та пневматичної зброї, 59 одиниць саморобних вибухових пристроїв, 2099 гранат, 26 мін, 1292 кг вибухових речовин та 202142 набоїв. Вилучено гранатометів та реактивних систем: у 2013 році – 0, у 2014 році – 38, у 2015 році – 112 [2].

Вважаємо, що і ці показники, надані Генеральною прокуратурою України, не відповідають реальній дійсності. Таке критичне ставлення пов'язане з тим, що під час проведення антитерористичної операції на окремих територіях Луганської та Донецької областей діяльність правоохоронних органів була паралізована, і виявлення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї, стало неможливим, так само як і виявлення інших видів злочинів. Крім того, кількість вогнепальної зброї, боєприпасів до неї, різних вибухових пристроїв (як заводського виробництва, так і виготовлених кустарним способом), використовуваних проти державних військових формувань, порахувати за цей період було неможливо. Проблема полягає ще й у тому, що бійці, що повертаються із зони проведення АТО до місць свого проживання, безконтрольно вивозять вогнепальну зброю та боєприпаси в інші регіони країни. Лише військове командування та начальники підрозділів Збройних сил України, Національної гвардії, атестованого персоналу органів внутрішніх справ після відбуття із зони АТО здають отримане на час виконання бойових завдань озброєння в підрозділах, де проходять службу. Що ж стосується так званих «спецбатальйонів», «загонів самооборони», «добровольців» та найманців – то контролю за видами озброєння та боєприпасами щодо таких осіб немає. Трофейні види вогнепальної зброї, боєприпаси такими особами не здаються. Відповідно, всі види озброєння та боєприпасів потрапляють в суспільство поза зо-

ною АТО і використовуються переважно при вчиненні злочинів проти особи та власності.

Вивчення судової практики за даними Єдиного реєстру судових рішень по Дніпропетровській області за останні 3 роки показало, що більшість осіб, які вчинили злочини, пов'язані з незаконним обігом зброї (94%), були військовослужбовцями або учасниками добровольчих батальйонів, привезли зброю та боєприпаси із зони АТО до місць свого проживання і зберігали без передбачених законом дозволів з метою самозахисту (78%), або намагалися збути їх іншим особам (22%). Близько 45% таких осіб на момент вчинення злочину мали незняту або непогашену судимість. Освітній рівень таких осіб в 85% випадків – загальна середня освіта, 47% перебувають в офіційному або цивільному шлюбі, 52% мають на утриманні дітей, 32% – непрацездатних батьків пенсійного віку, 67% не мають постійного місця роботи і, відповідно, стабільного заробітку, тому вчинення злочинів для них є одним із джерел прибутку. Зважаючи на останнє, суди досить гуманно поставилися до винних й у більшості випадків (84%) призначали покарання з іспитовим строком, у 12% випадків – реальну міру покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, і лише у 4% випадків – позбавлення волі. Як правило, такий вид покарання було призначено за наявності сукупності злочинів і використання вогнепальної зброї при вчиненні розбійних нападів, вимагання або умисного вбивства з корисливих мотивів [3].

На нашу думку, в країні назріла необхідність удосконалення питань щодо саме законодавчого регулювання обігу зброї. Крім того, потребує удосконалення та чіткого виконання система суворого обліку зброї (як бойової, так і мисливської). Також потрібно не лише встановлювати правові норми з контролю за обігом зброї, а й чітко виконувати всі їх приписи. Лише за таких умов, на нашу думку, реально можна навести порядок в частині правової регламентації законного обігу зброї та виявлення і попередження випадків її незаконного обігу.

---

1. Статистичні відомості про стан злочинності в Україні за 2010-2012 роки / Офіційний сайт МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mvs.gov.ua. Дата звернення 16.01.2017.

2. Статистичні відомості про кількість кримінальних проваджень та руху по них за 2013-2016 роки / Офіційний сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gp.gov.ua. Дата звернення 16.01.2017.

3. Єдиний державний реєстр судових рішень / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/Search. Дата звернення 20.01.2017.

Шепетько Сергій Анатолійович
заступник керівника Міжвідомчого
науково-дослідного центру з проблем
боротьби з організованою злочинністю
при Раді національної безпеки і оборони України,
кандидат юридичних наук

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Аналіз основних тенденцій й проявів організованої злочинності в державі свідчить про те, що, починаючи з 2015 року, вбачається тенденція до збільшення кількості виявлених злочинів, учинених у складі організованих груп і злочинних організацій, а саме на 0,52 %. Зокрема, протягом 12 міс. 2015 р. було виявлено 1324 кримінальних правопорушення, учинених організованими групами і злочинними організаціями, а за аналогічний період 2016 р. – 1331 [1; 2].

Для повнішого відображення стану криміногенної ситуації необхідним є визначення найбільш поширених кримінальних правопорушень, що вчиняються у складі організованих груп і злочинних організацій. Так, за 12 міс. 2015 р. найбільш вчинюваними злочинами у складі ОГ і ЗО були злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (288); шахрайство (297); злочини у сфері службової діяльності (113); крадіжка (94); за 12 міс. 2016 р. – шахрайство (467), крадіжка (197), злочини у сфері службової діяльності (136), привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (56) [1; 2].

Крім того, у 2016 р. простежується тенденція до збільшення кількості виявлених ОГ і ЗО на 0,7 %. Так, за статистичними даними ГПУ, протягом 12 міс. 2015 р. виявлено 135 ОГ і ЗО, а за аналогічний період 2016 р. – 136 [3].

При цьому ефективність діяльності поліції щодо виявлення організованих злочинних формувань знизилася на 13 % (можливо, це пов’язано з процесами реформування відомства, переатестацією, відсутністю достатньої кількості досвідчених, професійних працівників оперативно-розшукової ланки), але підвищилася ефективність діяльності у цьому напрямі органів прокуратури – на 37,5 %, СБУ – на 40 % [3].

Протягом 12 міс. 2016 р., на відміну від аналогічного періоду 2015 року, не виявлено жодного організованого злочинного угрупування, що діє у сфері приватизації, енергетичному комплексі, металургійній промисловості, що певною мірою не відображає реального стану справ з огляду на нинішню кризову ситуацію в економіці держави. Крім того, згідно із статистичною звітністю ГПУ, відслідковується тенденція щодо зменшення кількості виявлених ОГ і ЗО, що діють у бюджетній сфері (на 16,7 %) та банківській системі (на 50 %). При цьому збільшилася кількість виявлених ОГ і ЗО з корумпованими (на 36,4 %), міжрегіональними (на 23,5 %) та транснаціональними зв’язками (на 100 %), у сфері земельних відносин, у нафтогазовій, вугільній промисло-

вості – на 100 % [3].

Правоохоронними органами за 12 міс. 2016 р. знижено ефективність досудового розслідування злочинів, учинених у складі організованих злочинних угрупувань, порівняно з аналогічним періодом 2015 року, а саме:

– залишок незакінчених кримінальних проваджень збільшився на 16,7 % (з 6 до 7);

– розпочато проваджень у звітному періоді – на 0,5 % менше (190 проти 191);

– закінчено кримінальних проваджень – на 8,2 % менше (168 проти 183);

– направлено кримінальних проваджень до суду з обвинувальним актом або клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру – на 5,7 % менше (166 проти 176);

– закрито кримінальних проваджень – на 85,7 % менше (1 проти 7);

– на 14,3 % збільшилася кількість повернутих судом кримінальних проваджень, обвинувальних актів, клопотань про застосування примусових заходів медичного, виховного характеру та про звільнення від кримінальної відповідальності (з 21 до 24) [3].

Актуальним і надалі залишається питання відшкодування заподіяних збитків у кримінальних провадженнях, підслідних Генеральній прокуратурі України, щодо злочинів, учинених у складі організованих злочинних формувань, за 12 міс. 2016 року. Зокрема, з 86,2 млн. грн. (у звітному періоді 2015 р. – 62,3 млн. грн.) заподіяних збитків у ході розслідування відшкодовано та вилучено майна на 27,5 млн. грн. (що на 45,6 % більше, ніж в аналогічному періоді 2015 року – 19,8 млн. грн.), накладено арешт на 76,6 млн. грн. (51,5 млн. грн. в аналогічному періоді 2015 року, що на 48,9 % менше), пред'явлено цивільних позовів на 47,5 млн. грн. (26,8 млн. грн. в аналогічному періоді 2015 р., що на 84,4 % менше) [3].

З огляду на викладене, для більш ефективної протидії сучасним тенденціям організованої злочинності в Україні доцільно прийняти та реалізувати ряд організаційно-правових заходів. Так, з метою удосконалення нормативно-правової бази у сфері боротьби з організованою злочинністю доцільно на законодавчому рівні:

– прийняти Закон України "Про внесення змін до ст. 182 Кримінального процесуального кодексу України (щодо підтвердження легальності походження коштів, внесених в якості застави)" з метою удосконалення механізму застосування запобіжного заходу в кримінальному провадженні у справах про злочини, вчинені у складі організованих злочинних формувань, у вигляді застави, зокрема щодо підтвердження законності джерел походження внесених коштів;

– внести зміни до ст. 9-1 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" з метою збільшення строків ведення оперативно-розшукових справ щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочину, – до встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачено Кримінальним кодексом України, до 12 місяців, продовження строку передбачити до 18 місяців, а подальше продовження строку – до 24 місяців;

– визнати таким, що втратив чинність, Закон України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання";

– Кабінету Міністрів України:

1) з метою реалізації положення пункту 2 ст. 16 та пункту 2 ст. 22 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ратифіковано Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII) розробити та внести на розгляд до Верховної Ради України проект Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо відповідальності для "злодіїв у законі" та за злочини, вчинені злочинними угрупуваннями)";

2) визначити порядок сертифікації вітчизняних пристроїв і надати дозвіл на ввезення й застосування на території України поліграфів провідних іноземних виробників для протидії незаконному ввезенню та використанню неякісних поліграфів під час досудового розслідування злочинів, учинених у складі ОГ і ЗО, з метою отримання інформації про місцезнаходження осіб і сприяння в проведенні інших слідчих (розшукових) дій;

– Національній поліції України:

1) створити Єдиний інформаційно-аналітичний центр для збирання, узагальнення, аналізу інформації щодо загроз, ризиків стану, тенденцій проявів організованої злочинності;

2) забезпечити функціонування бази даних автоматизованої інформаційно-пошукової системи "Скорпіон", яка на даний час перебуває на зберіганні в Департаменті з питань режиму та службової діяльності МВС в оперативно-службовій діяльності правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю, що дозволить покращити ефективність заходів, що реалізуються в зазначеному контексті;

– місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування вжити заходів щодо встановлення міських систем відеонагляду, які включатимуть системи відеофіксації номерних знаків транспортних засобів "Відеоконтроль Рубіж", на виїздах з обласних центрів, мостових переходах, маршрутах руху транзитного транспорту та ключових перехрестях, а суб'єктам підприємницької діяльності, комунальним підприємствами тощо – щодо встановлення систем відеоспостереження в закладах торгівлі, аптеках, ломбардах, розважальних закладах, закладах громадського харчування, на автозаправних комплексах, на об'єктах комунальної власності, місць для паркувань та прилеглих до зазначених об'єктів територіях.

---

1. Звіт про результати роботи підрозділів Національної поліції України за 12 місяців 2016 року (форма № 1-АВ). – Розділ Х. Відомості про виявлені організовані групи та злочинні організації і вчинені ними кримінальні правопорушення.

2. Звіт про результати роботи підрозділів органів внутрішніх справ за 12 місяців 2015 року. – Розділ Х. Відомості про виявлені організовані групи та злочинні організації і вчинені ними кримінальні правопорушення.

3. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за січень-грудень 2015 року, січень-грудень 2016 р. Форма № 1-ОЗ (місячна), затверджена наказом ГПУ від 23.10.2012 № 103 за погодженням з Держстатом України.

Юніна Марина Петрівна
доцент кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЗЛОЧИНИ З ВИКОРИСТАННЯМ БАНКІВСЬКИХ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК ТА МОЖЛИВІ МЕТОДИ ЇХ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ

У сучасних соціально-економічних умовах розвиток комп'ютерних технологій та використання мережі Інтернет, яка стає найбільш розповсюдженим засобом комунікації у суспільстві, спричиняють появу нових видів злочинів. Особливою мірою це стосується сфери надання банківських послуг, зокрема, використання банківських карток. Найчастіше метою таких злочинів є отримання конфіденційної інформації про реквізити банківської картки і грошові кошти її власника та використання такої інформації для власного збагачення.

Стрімкий розвиток сфери банківських послуг, зокрема, розповсюдження банківських платіжних карток, призводить до збільшення кількості злочинів у цій сфері, а також до появи нових їх видів.

Одним з таких злочинів із використанням банківських платіжних карток наразі є так званий фішинг (від англійського fish – ловити рибу). Сутність таких дій полягає у вивідуванні у власника картки інформації, яка б допомогла злочинцю зняти з неї кошти. Це може бути лист-підробка на електронну пошту від імені банку-емітента платіжної картки або від сайту, де власник картки планував здійснити покупку, розплатившись карткою, з проханням повідомити інформацію, за допомогою якої шахраї зможуть отримати доступ до коштів на картці (наприклад, PIN-код, строк дії картки, логін, пароль тощо). В цьому листі пропонується перейти за вказаним посиланням на сайт-клон, адреса якого відрізняється від справжньої адреси сайту банку чи сайту, що пропонує товари та послуги, на один або декілька символів. Якщо власник картки перейде за посиланням та введе реквізити картки, які вимагаються в листі, це дасть можливість злочинцям отримати інформацію, яка необхідна для заволодіння грошовими коштами власника картки [1].

Також досить відомим видом злочинів у сфері банківських послуг є скімінг, сутність якого полягає в тому, що на банкомат встановлюється спеціальна накладка-скімер, яка зчитує інформацію з магнітних смуг карток. Отримана інформація наноситься на підроблену картку, за допомогою якої з рахунка власника справжньої картки вилучаються кошти або підроблена картка використовується злочинцями для розрахунків за товари та послуги [4].

До найбільш розповсюджених злочинів у цій сфері вчені відносять також й вішинг (від англійського voice (голос) + fishing (ловити рибу). Для да-

ного типу шахрайства характерними є дзвінки від начебто працівників банку, який випустив платіжну картку, з попередженнями про блокування картки, наприклад, за переказ грошей на картку від юридичної особи, прострочений платіж за кредитним договором, та необхідністю надати для її розблокування конфіденційну інформацію про картку, коди доступу та строк дії. Отримання даної інформації дозволяє злочинцям зняти грошові кошти, що знаходяться на банківському рахунку власника картки.

Наведений перелік злочинів із використанням банківських платіжних карток не є вичерпним. Створення та використання нових електронних платіжних документів сприяють появі нових видів таких злочинів та їх збільшенню у загальній кількості вчинюваних злочинів. Так, за даними Української міжбанківської Асоціації членів платіжних систем, найбільш розповсюдженими злочинами з використанням банківських карток є створення фішингових сайтів, вішинг та вірусні розсилки [9]. Лише за один рік вказаними злочинами спричиняється шкода на суму понад 500 млн. грн. [6]. При цьому протягом лише одного півріччя 2016 року було виявлено 117 фішингових сайтів, що у три рази більше, ніж за увесь попередній рік [8].

На жаль, органи Національної поліції стикаються з певними складнощами при розслідуванні вказаних злочинів, однією з яких є високий рівень їх латентності. Це пов’язано, насамперед, з правовою необізнаністю та фінансовою неграмотністю населення, а також з тим, що самі банки не завжди вчасно звертаються до правоохоронних органів, вважаючи, що їх втручання в розслідування такого виду злочинів зашкодить репутації банку [5, с. 84].

Зважаючи на вказані складнощі та усе більше розповсюдження злочинів з використанням банківських карток, на наш погляд, наразі є необхідним створення ефективних механізмів попередження та протидії таким злочинам. Зокрема, це може бути застосування додаткових механізмів технічного захисту інформації, яка зберігається на банківських платіжних картках. До таких механізмів відносять використання чип-модулів на банківських платіжних картках. Спеціалісти стверджують, що банківські картки з чипами є більш захищеними у порівнянні зі звичайними платіжними картками та мають найбільший рівень захисту інформації від шахрайських операцій [2, с. 30].

Також ефективним механізмом захисту від шахрайства з банківськими картками є підключення власником картки послуги 3-D Secure (прив’язка карти до номера мобільного телефону її власника, тобто проведення оплати буде здійснюватися лише після того, як власник картки підтвердить транзакцію шляхом введення коду, отриманого в смс-повідомленні).

Роз’яснювальна робота серед власників банківських карток щодо правил безпеки використання карток та зберігання конфіденційної інформації (наприклад, щодо строку дії картки, CVV-коду картки, PIN-коду картки, своєчасного повідомлення банку про крадіжку картки або її блокування тощо), що проводиться працівниками банків та правоохоронних органів, також є дієвим способом захисту від досліджуваних видів злочинів.

До основних способів запобігання вчиненню таких злочинів з боку від-

повідних державних органів можна віднести удосконалення нормативно-правового регулювання з питань забезпечення безпеки банківської системи з врахуванням позитивного міжнародного досвіду в боротьбі зі злочинами у сфері банківських послуг та запровадження більш досконалих технологій захисту у банківській сфері [5, с. 85].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що сьогодні злочини у сфері надання банківських послуг стають усе більш розповсюдженими, з кожним роком від них потерпає усе більша кількість людей. Саме тому з урахуванням вимог сьогодення активізація роботи, спрямованої на попередження таких злочинів, удосконалення механізму протидії таким видам шахрайства, збільшення обсягів відповідальності за них стає нагальною потребою.

Разом з тим необхідно також зауважити, що безпека операцій, які проводяться за допомогою банківських платіжних карток, багато в чому залежить і від їх власників. Так, саме власнику картки необхідно потурбуватися про збереження конфіденційної інформації щодо картки, зокрема, не вчиняти дій, які б сприяли зловмисникам в отриманні та використанні такої інформації.

1. Абрамов К. Інтернет-шахрайство з платіжними картками та методи захисту від нього / К. Абрамов // Україна фінансова. Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/poradnyk/094.htm.

2. Біломістна І.І. Сучасні тенденції розвитку ринку банківських платіжних карток в Україні / І.І. Біломістна // Економічні науки. – 2012. – № 9. – С. 26–36.

3. Григораш А. Обережно, шахраї. Як кіберзлочинці виманюють гроші українців / А. Григораш // Українська правда від 29.04.2013 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://life.pravda.com.ua/society/2013/04/29/127670/.

4. Гриньков Д. Шахрайство з платіжними картками та протидія йому в сучасних умовах / Д. Гриньков // Україна фінансова. Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/poradnyk/191.htm.

5. Клочко А.М. Шахрайство з використанням банківських платіжних карток / А.М. Клочко, А.О. Єременко // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 1. – С. 82–86 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/1_2016/23.pdf.

6. МВС розкрило статистику збитків через шахрайство з банківськими картками в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://biz.nv.ua/ukr/finance/mvs-rozkrilo-statistiku-zbitkiv-z-za-kartkovogo-shahrajstva-v-ukrajini-68143.html.

7. Про затвердження Правил Національної системи масових електронних платежів : постанова Правління Національного банку України від 10.12.2004 р. № 620 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0025-05

8. Рост фішинга достиг 300 % в год. Новые данные в докладе EMA Academy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ema.com.ua/ema-ii-international-conference-payment-systems-and-financial-markets/.

9. Українська міжбанківська Асоціація членів платіжних систем [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ema.com.ua/.

Вітрова Дар'я Володимирівна
аспірант кафедри кримінально-правових
дисциплін Харківського національного
університету внутрішніх справ

СЕПАРАТИЗМ ЯК СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ЯВИЩЕ В УКРАЇНІ

Поширеність сепаратистських процесів в Україні протягом останнього десятиріччя не викликає сумнівів. Такі процеси мають доволі специфічний характер й активізуються в певних умовах, під впливом різних груп факторів, пов'язаних із політичною та соціокультурною трансформацією суспільства, істотним ослабленням або посиленням центральної влади. Ще кілька років тому загроза сепаратизму в Україні здавалася перебільшеною і не належала до основних викликів національній безпеці держави. Однак вчені багато років поспіль, задовго до вибуху сепаратистських проявів в Україні у 2014 році, констатували посилення етнорегіональних відмінностей, диспропорцій, відцентрованих рухів етнополітичного спрямування, що за певних умов можуть набути ознак сепаратизму. Так, В. Дівак в 2009 році, аналізуючи процеси в політичному та соціально-економічному житті країни за останні десять років, вказувала на наявність в Україні окремих регіонів з потенційними проявами сепаратизму (Автономна Республіка Крим, Закарпаття, Донбас, Північна Буковина) [1, с.161-165].

Сепаратистські процеси, які нині відбуваються в країні, є не тільки проблемами вузького кола суб'єктів, вони є соціальними проблемами, які своїм існуванням зачіпають інтереси всього суспільства. А отже, постає потреба не тільки в подоланні негативних (деструктивних) явищ та процесів, які пов'язані з руйнівним впливом сепаратизму, а в нашому випадку – ще й в обмеженні подальшого їх поширення задля зменшення масштабів їх дестабілізуючого впливу. У таких випадках виникає потреба вироблення адекватних, а отже, й ефективних засобів впливу на цей негативний чинник.

Рівень суспільної небезпеки сепаратизму є досить високим, він проявляється, перш за все, в посяганні на територіальну цілісність та недоторканність держави; по-друге, у проникненні в суспільство ідеології етнічної ідентичності з іншими народами, штучному розпалюванні ненависті до своєї нації, ворожому ставленні до держави та її керівництва. Спостерігається прямий зв'язок з організованими злочинними групами, які уміло використовують стихійну незадоволеність та виставляють себе як захисники нації, відстоюють так звані національні інтереси певної групи агресивно налаштованих мас. Рівень суспільної небезпеки функціонування таких організацій полягає в тому, що вони, маніпулюючи національною свідомістю певної соціальної групи, за необхідності завжди можуть підняти або знизити рівень конфліктності в регіоні ворожості, надати йому потрібного рівня спрямованості. Крім

того, сепаратизму притаманний високий рівень суспільної небезпеки, оскільки він у деяких своїх проявах носить міжнародний характер. Сепаратистська ідеологія використовується іноземними державами з метою вторгнення у внутрішні справи України, задля підриву внутрішньополітичного спокою у державі, а також сприяє скоєнню насильницьких дій щодо органів державної влади, що є небезпечним для державив цілому. Зовнішні союзники здатні стати джерелом ресурсів, надавати політичну та інформаційну підтримку, здійснювати дипломатичний, економічний чи навіть військовий тиск на користь сепаратистів.

Говорячи про суспільну небезпечність як один з основних елементів кримінализації, потрібно сказати, що у кримінально-правовій науці її визначають як внутрішню, об'єктивну, сутнісну, стрижневу властивість злочину, що існує в реальній дійсності незалежно від бажання законодавця. Суспільна небезпечність – це не застигла категорія, вона змінюється залежно від потреб кримінальної політики, від соціально-політичної, економічної ситуації в країні, а нині – ще й від міжнародної кримінальної політики.

Суспільна небезпечність злочинних діянь полягає у здатності породжувати шкідливі, з точки зору громадян, суспільства та держави, зміни в охоронюваних кримінальним законом суспільних відносинах та створювати загрозу майбутніх шкідливих змін у цих відносинах [2, с.75]. Слушною є думка П.Л. Фріса, що визнання діяння злочинним об'єктивно залежить від суспільно-політичної ситуації та від соціально-психологічних установок народу [3, с.15].

Повертаючись до подій, які розвивалися в АРК та на Донбасі, зазначимо, що сепаратисти в Криму, на півдні і сході України прагнули розколоти нашу державу, а аж ніяк не зберегти свою культурну та національну самобутність. Незважаючи на таку неоднорідність регіонів в етнічному плані, на конституційному рівні закріплено норми, які захищають громадян України від будь-якого утиску національних прав, традицій, віросповідання, мови. Стаття 24 Конституції України зазначає, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [4]. Моральна та матеріальна шкода від сепаратизму спричиняється всьому українському суспільству,руйнуючи таким чином абсолютно всі засади, на яких ґрунтується державність,ставлячи під сумнів спільне існування української нації. Негативна інформація такого змісту, потрапляючи в суспільство, створює загрозу його розколу та породжує ненависть одне до одного.

Саме томусьогодні постає велика необхідність у формуванні дієвих заходів, спрямованих на боротьбу з процесами сепаратизму в Україні. Одним з них, на нашу думку, є внесення певних змін до КК України, які відповідали б тенденціям сьогодення та не ускладнювали роботу правоохоронних органів у боротьбі та протидії такому суспільно-небезпечному явищу, як сепаратизм.

1. Дівак В.В. Сепаратизм як феномен сучасної політики: політологічні та правові аспекти. – К.: Логос, 2010. – 224 с.

2. Коробеев А.И. Советскаяуголовно-правоваяполитика: проблемыкриминализации и пенализации: монография. – Владивосток: Изд-во Дальневосточногоуниверситета, 1987. – 269 с.

3.Мицкевич А.Ф. Уголовноенаказание: понятие, цели и механизмыдействия / А.Ф. Мицкевич. – СПб. : Юрид. Центр Прес, 2005. – 329 с.

4. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

Довбань Ігор Миколайович
ад'юнкт Донецького юридичного
інституту МВС України

СЕПАРАТИСТСЬКИЙ КОНФЛІКТ НА ДОНБАСІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНИ

Важливим елементом забезпечення мирного розвитку України є врегулювання конфлікту на Донбасі, повернення тимчасово неконтро- льованих територій у правове поле України. Для формування і реалізації ефективної державної політики у цій сфері важливим є розуміння суті проблеми, від чого залежить визначення найбільш ефективних механізмів її врегулювання.

Так, формування квазідержавних утворень «ДНР» і «ЛНР» є одним з елементів розв'язаної проти України гібридної війни. За своєю суттю діяльність т.зв. ДНР і ЛНР та їх організаторів є злочинною і має ознаки сепаратизму, оскільки вона спрямована на зміну меж території або державного кордону України, на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також передбачає фінансування таких дій, публічні заклики або розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій. Для досягнення зазначених цілей сепаратисти, зокрема, застосовують вчинення терористичних актів і проведення диверсій на території України, особливо на життєво важливих об'єктах інфраструктури.

Проте сепаратизм на Донбасі має низку особливостей.

По-перше, він не є результатом внутрішньодержавного конфлікту на міжетнічному, міжконфесійному або іншому ґрунті. Протягом усієї історії незалежної України на цій території не спостерігалися системні організовані сепаратистські рухи з визнаними лідерами та широкою підтримкою з боку населення, а також відсутні райони компактного проживання представників окремих народів, етнічної або конфесійної групи.

По-друге, ідеологічні основи такого сепаратизму були розроблені за межами України.

Бойовиками сформовані 1-й і 2-й армійські корпуси. Їх командний склад на рівні управління корпусами й бригадами укомплектований переважно ка-

дровими офіцерами. Частка місцевого населення в особовому складі згаданих корпусів перевищує 35 %.

По-третє, якщо на перших етапах гібридної агресії проти України лідери самопроголошених республік закликали до їх виходу зі складу України, то останнім часом риторика їх виступів дещо змінилася.

Проте, декларуючи невід'ємність «ДНР» і «ЛНР» від України (у т.ч. підтверджуючи наміри провести місцеві вибори на цих територіях за українським законодавством), на практиці вони продовжують активне «державотворення», використовують в обігу російську валюту, запроваджують російські стандарти в різних сферах.

Продовження дезінтеграційних процесів з боку квазідержавних утворень «ДНР» і «ЛНР» та їх «лідерів» не має нічого спільного з пошуком шляхів мирного врегулювання, який відбувається в рамках Мінського процесу. Можна очікувати, що найбільш радикально налаштовані екстремістські елементи «ДНР» і «ЛНР» після завершення активної фази збройного конфлікту можуть вдатися до продовження боротьби партизанськими методами.

І головне – дестабілізація суспільно-політичної ситуації, підрив основ громадянського миру в Україні, забезпечення можливості постійного впливу на внутрішню та зовнішню політику України через маріонеткові режими на Донбасі.

По суті, на Донбасі Україна має справу з гібридним сепаратизмом, який є частиною гібридної війни. Його основу становить політичний сепаратизм, інспірований та підтримуваний ззовні. Оскільки політичний сепаратизм, як правило, має низьку підтримку з боку населення, для його укорінення і поширення на Донбасі ідеологами активно використовувалося розповсюдження викривленої інформації про події на решті території України, застосовувалися спеціальні пропагандистські заходи, спотворювалася історія України, створювалися міфи про краще життя у форматі самопроголошених республік.

Хоча проявів такого сепаратизму у світі дуже мало, доцільно дослідити міжнародний досвід протидії таким процесам з метою виявлення ефективних методів і способів, які можуть бути застосовані в Україні для подолання цього явища та його наслідків. При цьому слід також звернути увагу на негативний міжнародний досвід такого врегулювання задля недопущення його повторення в Україні.

---

1. Науково-практичний коментар кримінального кодексу України : підручник для юрид. вузів та факультетів / за ред. О.М. Джужи, А.В. Савченко, В.В. Чернєй. – К., 2016.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. – ст.110, 110-2 / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Каннон, А.С.К., 2001.

3. Міжнародний досвід боротьби із сепаратизмом: висновки для України / Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень. – Вип. № 12. – К., 2016.

4. The RAND Corporation [Електронний режим]. – Режим доступу : http: // www.rand.org/.

Каторкін Роман Анатолійович
ад'юнкт кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД ПРИЗОВУ НА СТРОКОВУ ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ, ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ЗА ПРИЗОВОМ ОСІБ ОФІЦЕРСЬКОГО СКЛАДУ

У науці кримінального права немає єдиної позиції щодо визначення поняття криміналізації. На сьогоднішній день існують два основних підходи до визначення сутності криміналізації. Відповідно до першого, під криміналізацією розуміється не тільки власне закріплення в законі ознак нових складів злочинів, але й підвищення санкцій у межах вже існуючих складів, деякі обмеження в застосуванні інститутів звільнення від покарання. Відповідно до другого підходу – криміналізація являє собою лише віднесення законодавцем діяння до числа злочинів [1].

Більшість вітчизняних науковців підтримують другий підхід. Так, на думку П.Л. Фріса, криміналізація – це процес виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному рівні необхідності, можливості і доцільності кримінально-правової боротьби з ними та закріплення їх у законі про кримінальну відповідальність, як злочинів [2, с. 20]. Ми підтримуємо позицію П.Л. Фріса та у своєму дослідженні будемо спиратися саме на неї.

На думку Д.О. Балобанової, необхідно розглядати дві групи факторів, що впливають на криміналізацію: 1) підстави кримінально-правової заборони, які слугують об'єктивними передумовами її встановлення; 2) принципи криміналізації, що належать до законодавчої техніки [3, с. 146].

Серед вчених існує досить багато різноманітних ідей та поглядів щодо кількості та різновидів підстав криміналізації того чи іншого діяння. Значну увагу до цього питання у своїх працях приділив Ю.В. Кириченко, який виділив чотири основні підстави криміналізації діяння: 1) значний ступінь суспільної небезпечності; 2) негативна динаміка зростання означеного виду злочину; 3) необхідність кримінально-правової охорони; 4) наявність причин та умов вчинення даного діяння, які в сучасних умовах розвитку суспільства неможливо усунути вжиттям загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів запобігання [4].

Ми цілковито підтримуємо позицію, що кримінальний закон має застосовуватися в останню чергу, а не бути панацеєю у вирішенні проблеми. Відчуття небайдужості, бажання сторожити державу, сприяти зміцненню її авторитету та сили повинно виходити від самої особи, адже тільки тоді буде позитивний ефект. Для досягнення вказаної мети слід приділяти величезну увагу роботі з молоддю, вихованню її у дусі патріотизму. Втім, в умовах зовнішньої загрози, що нависла над нашою Батьківщиною, особливо важливого

значення набуває обов'язок захищати Україну, її незалежність та територіальну цілісність, закріплений у статті 65 Конституції [5]. Злочин у вигляді ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу не тільки порушує порядок комплектування Збройних Сил України, але і зменшує обороноздатність держави, авторитет армії в очах молодих патріотів, ставить під удар суверенітет і незалежність, які ми здобули у 1991 році, однак, як показують останні події на Сході України та в АР Крим, змушені відстоювати кожен день, оскільки демократичний проєвропейський шлях України подобається далеко не усім «сусідам». Щоденна війна, що точиться на теренах нашої Батьківщини, в черговий раз демонструє нам важливість сильної та дисциплінованої армії. З огляду на вищезазначене варто зробити висновок, що діяння у вигляді ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу повністю відповідає принципу криміналізації – суспільна небезпечність.

Що стосується другої підстави криміналізації, її сенс полягає в тому, що форма антисуспільної поведінки, яка розглядається, повинна бути невипадковою та неодноразовою [4]. Згідно з офіційними даними, у 2013 році було зареєстровано 35 випадків ухилення від призову на строкову військову службу, в 2014 – 10 випадків, у 2015 – 8 випадків, у 2016 – 448 випадків ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. Дещо різняться дані щодо кількості засуджених осіб: 2013 рік – 22 особи, 2014 – 7, осіб, 2015 – 38 осіб; 2016 – 31 особа.

Вищенаведені цифри мають певні протиріччя між собою. Однак той факт, що злочин, передбачений статтею 335 КК України, реєструється щороку, а в останні роки демонструє показник різкого зростання кількості фактів вчинення та засудження за нього осіб, які його вчинили, наштовхує на висновок, що вказане суспільно небезпечне діяння повністю відповідає другій підставі криміналізації – негативна динаміка зростання означеного виду злочину.

З урахуванням вищезазначених підстав стає зрозумілим, що держава повинна здійснювати вплив на дані відносини саме за допомогою кримінально-правових заходів (підстава криміналізації – необхідність кримінально-правової охорони порядку комплектування Збройних Сил України).

Наступною підставою криміналізації є наявність причин та умов злочину, передбаченого ст. 335 КК України, які в сучасних умовах розвитку суспільства неможливо усунути вжиттям загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів запобігання. На сьогоднішній день детермінанти злочину у вигляді ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу лежать на поверхні. Основними з них є: стереотипність мислення («дідівщина», жахливі умови проходження служби тощо) та недостатня обізнаність, страх втрати роботи, негативне освітлення армії в ЗМІ та цілеспрямована пропаганда «ухилянства» терористичними угрупованнями. З урахуванням терористичного нашестя та іноземної агресії, що відбувається стосовно нашої держави, на жаль, досить складно боротися з причинами та умовами даного злочину, адже вони постійно «підживлюються» ззовні. З огляду на зазначене стає очевидним, що

злочин у вигляді ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу відповідає досліджуваній підставі криміналізації.

Дослідивши підстави криміналізації, ми дійшли висновку, що злочин у вигляді ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу відповідає кожній з них у повному обсязі.

С.М. Алфьоров та В.В. Шаблистий виділяють такі принципи криміналізації:

1. Соціальні та соціально-психологічні принципи криміналізації, що містять у собі: принцип суспільної небезпеки; принцип відносної поширеності діяння; принцип помірності позитивних та негативних наслідків криміналізації; принцип кримінально-політичної адекватності криміналізації.

2. Системно-правові принципи криміналізації, що поділяються на загальноправові (принцип конституційної адекватності; принцип системно-правової несуперечності; принцип міжнародно-правової необхідності та допустимості, принцип процесуальної здійсненності переслідування) та кримінально-правові системні принципи (принцип безпробільності та ненадмірності заборони; принцип визначеності та єдності термінології; принцип повноти складу; принцип помірності санкції та економії репресії) [6, с. 38–39].

Ми згодні з думкою Д.О. Балобанової, яка влучно підкреслює, що дані принципи належать до законодавчої техніки [3, с. 146].

Принципи криміналізації тісно пов’язані з підставами. Більше того, вони перебувають у тісному взаємозв’язку – окремо взята підстава не може виступати єдиною необхідною умовою криміналізації того чи іншого суспільно небезпечного діяння без прив’язки до відповідних її принципів і навпаки [6, с. 38–39].

Проаналізувавши підстави і принципи криміналізації ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, ми дійшли висновку, що більшості з них дане діяння відповідає, а тому вважаємо, що його криміналізація була б не тільки правильною, але і необхідною.

1. Кашкаров О. Підстави криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері випуску та обігу цінних паперів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gua.convdocs.org/docs/642/index-22286.html?page=11.

2. Фріс П.Л. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці / П.Л. Фріс // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2014. – № 1 (2). – С. 19–28.

3. Балобанова Д. О. Загальні засади теорії криміналізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apdp.in.ua/v47/28.pdf

4. Кириченко Ю.В. Підстави виокремлення незаконного використання електричної або теплової енергії в самостійний склад злочину [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/pppd/2011_ 1/27Kirich.pdf.

5. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами і доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 41 ; Офіційний вісник України. – 2010. – № 72/1 Спец. вип. – Ст. 2598.

6. Алфьоров С. М. Кримінальна відповідальність за погрози застосування фізичного насильства : монографія / С. М. Алфьоров, В. В. Шаблистий. – Запоріжжя : ФОП Зеленкевич Л.П., 2011. – 212 с.

Клешня Вячеслав Валентинович
начальник Соборного відділення поліції
Дніпровського відділу поліції ГУ НП
в Дніпропетровській області

ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ЗБРОЇ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У наш час Україна потерпає від зростання обсягів незаконного обігу зброї. Бойові дії на сході країни, умови гібридної війни обумовили суттєве зростання кількості вилученої зброї та боєприпасів. Саме наприкінці 2014 та на початку 2015 року МВС констатувало збільшення у рази кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним поводженням з вогнепальною зброєю, боєприпасами та вибухівкою [4]. Якщо зараз суспільство та правоохоронні органи не зможуть ефективно протидіяти незаконному вивезенню зброї із зони бойових дій, то злочини з використанням вогнепальної зброї будуть гострою проблемою українського суспільства ще багато років.

Зазначена актуальність проблеми незаконного обігу зброї обумовила здійснення в останні роки в Україні досліджень такими фахівцями: П. Біленчук, К. Гориславський, О. Кириченко, Д. Корецький, А. Лисенко, О. Литвин, В. Мельник, В. Навроцький, В. Робак та ін. У нашому дослідженні ми спробуємо узагальнити особливості злочинів у сфері незаконного обігу зброї та класифікувати заходи протидії їм у сучасних умовах.

За оцінками експертів, із зони АТО на іншу територію України завезено близько 700 тисяч одиниць незаконної зброї [4]. Представники адвокатського об'єднання, що є юридичним партнером Української Асоціації власників зброї, кажуть про «декілька мільйонів (!) одиниць необлікованої зброї» [1]. Певною мірою остання цифра здається завищеною, тим більше, що походить вона від організації, яка лобіює легалізацію вільного обігу зброї для населення. Але слід визнати, що небезпека із зони бойових дій навіть виходить за кордони України. Наприклад, за оцінками журналістів «Радіо «Свобода», «Донбас може стати ключовим незаконним ринком зброї у світі» [2].

Серед типових випадків нелегального обігу зброї наведемо такий приклад. У вересні 2015 року в Донецькій області співробітники міліції затримали торговця зброєю, який причетний до стрілянини по житловому будинку у Дніпропетровській області. Чоловік вивіз із зони військових дій 8 гранатометів і намагався продати їх у Новомосковську. Як встановили правоохоронці, житель Новомосковська проходив службу в Донецькій області. Демобілізувавшись, він прихопив з собою із зони боїв боєприпаси. Під час випробування військового спорядження зловмисник влучив у приватний будинок, де жила пенсіонерка [6].

Звісно, що більшість правопорушень у сфері незаконного обігу зброї, обумовлених бойовими діями на сході країни, підпадають під кваліфікацію

частини першої статті 263 Кримінального кодексу України. Відповідно до неї, носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років. Нагадаємо, що частина друга встановлює відповідальність за носіння, виготовлення, ремонт або збут холодної зброї, а частина третя передбачає звільнення від кримінальної відповідальності особи, якщо вона добровільно здала органам влади предмет злочину – вогнепальну зброю (крім гладкоствольної мисливської), бойові припаси, вибухові речовини чи вибухові пристрої.

Об'єктивна сторона злочину полягає у такому:

- носіння (переміщення, транспортування особою безпосередньо при собі);
- зберігання (володіння особою не при особі, а в обраному нею місці);
- придбання (купівля, обмін, привласнення знайденого, одержання як подарунок тощо);
- виготовлення, ремонт (якщо виготовлений предмет може бути використаний як зброя, боєприпаси, вибухові речовини або вибуховий пристрій);
- передача (надання цих предметів іншій особі у володіння, для тимчасового зберігання чи використання);
- збут зазначених предметів без передбаченого законом дозволу (у формі продажу, обміну, дарування, сплати боргу тощо).

Із суб'єктивної сторони ці злочини можуть бути вчинені тільки з прямим умислом, а цілі та мотиви не мають кваліфікаційного значення.

Ефективними формами протидії незаконному обігу вогнепальної зброї варто визнати: ретельний регулярний аналіз оперативної обстановки на території обслуговування кожного відділу поліції; оперативно-розшукові заходи стосовно осіб, що можуть бути причетні до незаконного збуту зброї; виявлення латентних фактів незаконного носіння та зберігання зброї; організація комплексних операцій щодо відпрацювання окремих об'єктів; організація акцій добровільної здачі зброї тощо. Окремо варто зазначити ефективність посиленого контролю за об'єктами легального перебування вогнепальної зброї, набоїв і вибухівки, в першу чергу в зоні АТО. Зокрема, нещодавно служба безпеки України звітувала, що співробітники СБУ на одному з блокпостів у Дніпропетровській області попередили три спроби ввезення із зони АТО великої кількості зброї та засобів ураження: автомобіль перевозив десять цинкових ящиків з набоями, які були сховані у багажному відділенні під запасним колесом, у мікроавтобусі виявили два ящики патронів та пістолет [4].

За висновками окремих експертів, легалізація доступу населення до вогнепальної зброї, що використовується для самозахисту, зокрема, пістолетів, спроможна позитивно вплинути на криміногенну обстановку. Зокрема, адвокат В. Коломієць наголошує, що в Молдові та країнах Балтики «законодавство, що регулює обіг зброї, дає людям доступ до засобів самозахисту, а це сприяє зменшенню побутової злочинності на 50 %» [7]. Але ми цілком пого-

джуємося з думкою широкого загалу фахівців, які наполягають на тому, що у сучасних умовах українське суспільство не готове до легалізації зброї. «У нас йде війна, і тому я не ризикував би вводити настільки глобальні зміни. Ось війна закінчиться, суспільство охолоне, окріп осяде і потім слід приймати рішення», – зазначив нещодавно голова Національної поліції С. Князєв.

Таким чином, можемо констатувати, що протидія незаконному обігу вогнепальної зброї залишається пріоритетом діяльності Національної поліції та її ефективність також залежить від співпраці з СБУ та Військової службою правопорядку Збройних Сил України.

1. Бережна О. Обіг зброї в Україні: зброя є, закону – немає / О. Бережна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zbroya.info/uk/blog/9856_obig-zbroyi-v-ukrayini-zbroia-ie-zakonu-nemaie/.

2. Весоловські Т. Донбас може стати ключовим незаконним ринком зброї у світі / Т. Весоловські, Я. Полянська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.radiosvoboda.org/a/27800867.html.

3. Клименко О. Заходи спеціально-кримінологічної профілактики незаконного поводження зі зброєю / О. Клименко // Вісн. Акад. митної служби України. Серія: Право. – 2010. – № 2. – С. 140–144 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2010_2%285%29__25.

4. МВС: в Україні зростає незаконний обіг зброї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dw.com/uk/мвс-в-україні-зростає-незаконний-обіг-зброї/a-18462327.

5. Мельник В.І. Незаконне розповсюдження й обіг зброї як загроза громадському порядку в сільській місцевості / В.І. Мельник // Наук. вісн. Херсонського держ. ун-ту. Серія: юрид. науки. – 2016. – Вип. 2, т. 2. – С. 66–70 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/2016/pravo02/part_2/18.pdf.

6. Нелегальна зброя з Донбасу: чому від вибухів гранат гинуть люди по всій Україні і як з цим боротися // Сьогодні. – 2015. – 13 вересня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr.segodnya.ua/ukraine/nelegalnoe-oruzhie-iz-donbassa-pochemu-iz-za-nego-gibnut-lyudi-i-kak-s-etim-borotsya-648198.html.

7. Обіг зброї в Україні регулюється незаконними інструкціями МВС, – юрист [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://hromadskeradio.org/programs/rankova-hvylya/obig-zbroyi-v-ukrayini-regulyuyetsya-nezakonnymy-instrukciyamy-mvs-yuryst.

8. Робак В.А. Незаконне поводження з вогнепальною зброєю / В.А. Робак // Часопис Київського ун-ту права. – 2013. – № 2. – С. 294–296 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2013_2/294.pdf.

Межевська Лілія Володимирівна
викладач кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

НАПРЯМКИ ПРОТИДІЇ ПРОФЕСІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

З проголошенням незалежності в Україні розпочався динамічний процес творення демократичної, правової держави. Напрямки цього процесу оновлення торкнулися практично усіх сфер життя українського суспільства.

Особливе місце серед проблем, пов'язаних із творенням української держави, посідають проблеми протидії професійній злочинності. Для України на сучасному етапі розвитку і реформування вони є актуальними, оскільки упродовж останніх років однією з найбільш небезпечних загроз національній безпеці є зростання злочинності суспільства, а саме: злочинності у професійній діяльності. Професійна небезпечність злочинності, а особливо організованої, полягає в тому, що вона веде боротьбу за оволодіння усіма цінностями, створеними теперішнім та попередніми поколіннями. Українська держава та суспільство в цілому реалізують свої зусилля у протидії професійній злочинності за такими напрямами:

1) запровадження заходів, спрямованих на матеріальні та духовні ресурси, які поліпшують добробут життя народу, підвищення його інтелектуального розвитку та потенціалу, що складає передумови для зменшення зростання злочинності в державі;

2) встановлення і застосування кримінально-правових норм для захисту інтересів і прав своїх громадян та суспільства від злочинних посягань об’єктів злочинного впливу;

3) удосконалення механізму розподілу бюджетних коштів, забезпечення гарантованих соціальних стандартів, у першу чергу для малозабезпечених верств населення;

5) боротьба з бідністю шляхом створення нових робочих місць, підвищення рівня оплати праці, надання адресної матеріальної допомоги;

6) проведення соціально орієнтованої молодіжної політики, спрямованої на створення належних умов для самореалізації і творчого розвитку молодого покоління, забезпечення більш-менш рівних можливостей для вертикальної соціальної мобільності, що сприятиме зростанню прошарку просоціально орієнтованої молоді при одночасному зменшенні деліквентної її частини;

7) поліпшення морального мікроклімату в суспільстві, відновлення системи виховання підростаючого покоління, запровадження моральної цензури у ЗМІ, розширення поля можливостей для легальних заробітків;

8) проведення просвітницько-роз’яснювальної роботи по прищепленню навичок правомірної адаптації населення до нових ринкових реалій життя, нової системи цінностей і життєвих пріоритетів, сучасних поглядів на взаємовідносини між державою і громадянином;

9) розвиток муніципальної інфраструктури в регіонах, програм доступного кредитування;

10) забезпечення першим гарантованим робочим місцем випускників навчальних закладів;

11) подолання «руїни» на селі та на інших депресивних територіях, створення робочих місць та нормальних побутових умов, щоб зупинити відтік молоді до перенаселених обласних центрів.

Окреслюючи поняття злочину, встановлюючи коло і зміст злочинного діяння, кримінальне законодавство завжди передбачає покарання за нього. Без кримінального покарання втрачають сенс будь-які кримінально-правові

заборони. Воно виступає як правовий наслідок за вчинення злочину у професійній сфері [1, с. 77].

Ці ідеї набули розвитку у дослідженнях українських вчених: Л.В. Багрій-Шахматова, І.А. Близнюка, О.М. Джужи, М.І. Коржанського, О.М. Костенка, В.О. Глушкова, О.І. Коваленка, А.Х. Степанюка, Ю.Л. Титаренка, В.П. Філонова, І.П. Лановенка, В.В. Леоненка, В.В. Скибицького, В.Т. Трубнікова, В.М. Марченка, М.І. Бажанова та інших.

Заходи протидії професійній злочинності в усіх її проявах повинні здійснюватися на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях. На загальносоціальному рівні повинні бути ліквідовані протиріччя, які виникли у процесі переходу економіки на ринкові умови та у процесі приватизації державного майна. Від влади потрібні кроки, спрямовані на реальне підвищення стандартів життя населення, створення умов для законного отримання достатніх для життя людини та її родини доходів. Нагальною є необхідність здійснення комплексу заходів для морального оздоровлення суспільства, впровадження дійсних моральних цінностей в життя населення [2, с. 712].

Ефективним засобом індивідуальної профілактики професійної злочинності повинен стати адміністративний нагляд за професійними злочинцями, які звільнилися з місць позбавлення волі і на шлях виправлення не стали. Його слід здійснювати з урахуванням індивідуальних якостей особи, до якої він застосовується. Назріла необхідність розробити узгоджену програму ресоціалізації осіб, які звільняються з місць позбавлення волі: надання їм допомоги при реєстрації та працевлаштуванні, встановленні та відновленні соціально корисних зв’язків, у тому числі і з членами родини, нейтралізація негативного впливу на них з боку професійних злочинців.

Для адекватної оцінки стану професійної злочинності та здійснення протидії необхідним є вдосконалення форм статистичної звітності щодо обліку злочинів, які вчиняються професійними злочинцями. Ймовірність вчинення повторного злочину багато в чому залежить від реагування на перший злочин, а оцінка особи, яка вчинила повторний злочин, – від того, наскільки її особливості були враховані при кваліфікації, призначенні покарання та його відбуванні. Своєчасне розкриття злочину, його правильна кваліфікація, призначення оптимального покарання, застосування необхідних засобів для виправлення засуджених, ресоціалізація після звільнення буде сприяти зниженню ймовірності повторного вчинення злочину [3, с. 164].

Підводячи підсумок викладеному матеріалу, слід констатувати, що існуюча система протидії професійній злочинності є застарілою та такою, що не враховує сучасні реалії. Нова система повинна відповідати таким вимогам: по-перше, повинна бути комплексною як по заходах, що проводяться, так і по виконавцях, які їх здійснюють; по-друге, мати широкі можливості для взаємодії відповідних суб’єктів; по-третє, заходи протидії повинні бути максимально концентровані на даній проблемі та деталізовані. Необхідно

визначити спільні скоординовані заходи, спрямовані на профілактику професійної злочинності, підвищення ефективності протидії злочинності на території держави та за її межами.

1. Зелінський А.Ф. Корислива злочинна діяльність / Зелінський А.Ф., Коржанський М.Й. – К., 1998. – 77 с.

2. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. / А.П. Закалюк.– К., 2007. – Кн. 2. – 712 с.

3. Бедриківський В.В. Бандитизм: соціально-правовий і кримінологічний аналіз : монографія / Бедриківський В.В., Литвинов О.М. – Х., 2009. – 164 с.

Проценко Олена Антонівна
викладач кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін Криворізького факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АРГОТИЗМИ У МОВЛЕННІ ЗЛОЧИНЦІВ

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення специфіки перекладу арготизмів, слів, характерних для людей, які свідомо прагнуть зробити свою мову незрозумілою для інших.

Традиції досліджувати мову як соціальне явище були закладені В. Жирмунським, О. Береговською. Досить значний внесок у проблему арготизмів зробили О. Горбач і Й. Дзендзелівський. На сучасному етапі соціальні діалекти української мови досліджують Л. Ставицька, Н. Шовгун, І. Щур та ін.

Мета дослідження – проаналізувати особливості використання арготизмів у мовленні злочинців.

Найвиразнішу групу жаргонізмів становлять ті, які побутують у молодіжному середовищі (учнівському чи студентському). Таке мовлення називають ***сленгом***. До речі, запозичене з англійської мови слово *сленг* і перекладається як *жаргон.*

Різновидом жаргонізмів є ***арготизми*** – умовна, засекречена говірка певної групи людей, об'єднаних переважно за соціальним станом і родом занять, яка характеризується зумисним набором слів і виразів, незрозумілих для сторонніх. Це спеціальний мовний код антисоціальних елементів, для яких важливо приховати свої наміри від людей, які не належать до їхнього кола. Мова певних соціально замкнутих груп (злодіїв, волоцюг і т. д.) називається ***арго*** (фр. *argot* – замкнутий, недіяльний). Це засекречена, штучна мова злочинного світу, відома лише посвяченим і існуюча також лише в усній формі. Як зауважує В. Жирмунський, арго – «своєрідний пароль, за яким пізнають один одного декласовані, й потужний засіб професійної організації в умовах гострої соціальної боротьби» [5, с. 119].

Арготизми сягають корінням у далеке минуле, коли характерним було існування замкнених корпорацій ремісників, бурсаків, жебраків-лірників, злодійських угруповань тощо. Арготизми – це не лише засіб таємного спілкування певних груп людей, а й своєрідний емоційно-експресивний засіб мовного розважання. З цією метою арготизми використовували і продовжують використовувати майстри слова у художній літературі для створення відповідного колориту соціального середовища персонажів, що зумовлено темою твору і стилістичними настановами. Свідоме поєднання несполучуваних частин різних слів, їх обігрування використав ще І. Котляревський у поемі «Енеїда»: *Борщів як три не* поденькуєш*, На* моторошні засердчить*; І зараз* тяжом закишкуєш*, І* в буркоті закендюшить. Зміст наведеного уривку такий: *Якщо три дні не поїси борщу, то на серці стане моторошно, і відчуєте тяжкість у шлунку і бурчання у животі.*

Жаргонізми (професійні, групові, вікові), сленг, арготизми перебувають поза літературною мовою (лише деякі з них поповнюють нормативний словник), і їх позначають загальним терміном соціальні діалекти, або соціальні діалектизми.

Табірний жаргон, яким користувалися люди, поставлені в особливі умови життя, відбив побут у місцях ув'язнення: *зек* (в'язень), *шмон* (обшук), *баланда* (юшка), *вишка* (розстріл), *стукач* (донощик), *стукати* (доносити), перо (ніж), хаза (хата), хавати (їсти) і т.д. Окремі арготизми отримують поширення за межами арго: *блатний, розколотися, шухер, фраєр* і т.д., але при цьому вони практично переходять у розряд просторічної лексики і в словниках даються з відповідними стилістичними позначками: «просторічне».

У XIX–XX ст. на території України надзвичайно популярними були азартні карточні ігри. В. Даль [3] зафіксував близько 120 лексем на позначення діяльності шулерів, напр.: мельниця – склеєна карта; кругляк – колода карт, складена у певному, потрібному для шулера порядку; липок – мазь, якою склеюють дві карти; липкове очко – наклеєне на карту очко, яке відпаде, якщо сильно вдарити картою; міст – шулерський прийом у грі; карта підкована – позначена карта; карта порошкова – карта, на якій нанесено додаткове очко, яке при потребі можна стерти; карта чесна – не позначена карта; букет – карти, які дали партнеру, складені у бажаному для шулера порядку; коробочка – шулерський прийом та ін. Саме в цей період серед шулерів була визначена ієрархія і кожному учаснику гри відводилася певна роль: гравець, виконавець, майстер – професійний шулер; офіцер – стриманий шулер, який вміє вчасно зупинити гру; дільці – господарі дому, де відбувалися шулерські ігри; іуда, телеграфіст – помічник шулера, який підглядає в карти жертви і сигналізує про них партнеру; меблі – спільники шулера, які слугували у грі для збільшення кількості партнерів. Серед шулерів виділяли дві категорії: гусари – шулери, які прогулюють виграні гроші, і паковщики – шулери, які на виграні гроші купляють дорогоцінні речі, нерухомість, тобто пакуються. Кожній категорії був притаманний особливий характер гри, напр.: шулери-паковщики катають вполовину – виграють у жертви усі гроші, а потім нада-

ють можливість половину виграти, щоб створити ілюзію чесної гри.

Жаргонізми ще більшою мірою, ніж арготизми, виділяються вульгарним забарвленням. Проте їх лексична недосконалість пояснюється не тільки стилістичною зниженістю, але і розмитим, неточним значенням. Смислова структура більшості жаргонних слів варіюється залежно від контексту. Наприклад, дієслово *вимарити* може означати «відпочивати», «дрімати», «спати»; прикметник *залізний* має значення «надійний», «цінний», «прекрасний», «вірний» і т. д. Тому вживання жаргонізмів робить мову не тільки грубою, непристойною, але і недбалою, нечіткою.

Виникнення і поширення жаргонізмів і арготизмів справедливо оцінюється як негативне явище у розвитку національної мови. Тому мовна політика полягає у відмові від їх використання. Однак письменники і публіцисти вправі звертатися і до цих словникових пластів у пошуках реалістичних фарб при описі відповідних сторін нашої дійсності.

Відомі злодійське, картярське, жебрацьке арго. Ось як Г. Хоткевич відтворив розповідь жебрака (у дужках подано переклади арготизмів): Розказував, як він попав раз на вечорниці… – А там самі терпелюки (парубки) та каравони (дівчата). Покургав (пограв) я їм, що знав, іду вже з хати, коли якась скелиха (сука) й обзивається: “Чи не дати вам, діду, мукаці?” – “Оце, дума, клево (добре)! Годі сухмаї кусморити (сухарі гризти), хоч ставрениківнакурляю (варениківнаварю)…” В українському жебрацькому й лірницькому арго вживалися такі слова, як дулясник (вогонь), макохтій (місяць), кунсо (хліб), камуша (шапка), обоки (чоботи), морзуля (цибуля). В умовному мовленні сучасних злочинців вживаються такі слова, як гранд-отель (велика тюрма), опричник (працівник органів безпеки), бугор (високопоставлений чиновник), діряве військо (жінки), жорж (шахрай), гризун (жебрак), антрацит (кокаїн), антрамент (кріплене вино), вашингтон (сто доларів однією купюрою), грязний (російський рубль), граматика (акордеон) тощо. Політична система СРСР з її ГУЛАГом, де відбували покарання мільйони людей, значна частина яких перебувала там без вини, спричинила те, що табірна лексика широко входила в мову загалом. Такі слова, як зона, зек, стукач, розколовся, зав'язати, шестірка тощо стали загальновживаними. Отже, арго, як тип мовлення, виробив риси, які відрізняють його, з одного боку, від таємних кодів, що виконують лише конспіративну функцію, а з іншого – від суто експресивного жаргону і сленгу [1, с. 10].

Ще великий психолог А.Ф. Лазурський у своїх працях підкреслював, що викривлений розвиток людської особистості пов'язаний не з відсутністю чи недостатністю тих чи інших психічних якостей (розуму, волі, емоцій), а більшою мірою з невідповідністю між особливостями психіки і тими зовнішніми умовами, в яких відбувається розвиток людини. Злочинці відрізняються від законослухняних людей не "злочинними рисами" їх психіки, а тими негативними рисами характеру, тою спрямованістю особистості, які склалися в умовах їх життя, навчання і діяльності. Для злочинця характерні агресивність у поведінці та імпульсивність у діях, відчуженість від суспільних цінностей і

духовної культури, високий рівень тривожності і невпевненості у собі. Усі ці риси формуються в рамках індивідуального буття, а також біологічно зумовлених особливостей. Особистісні якості людини, які проявляються в злочинному діянні, – свідчення її морально-психологічних недоліків (жорстокість, соціальний негативізм, жадібність та ін.). Причини злочинної поведінки закладені в особистості злочинця, для того щоб їх зрозуміти, необхідно вивчити цю особистість, виявити ті зовнішні соціальні явища та процеси, які сформували її криміногенні риси. Саму ж злочинну поведінку та форми спілкування потрібно вивчати не тільки для запобігання чи присікання, але й для розуміння її причин.

1. Бондалетов В.Д. Условно-профессиональные языки русских ремесленников и торговцев : автореф. дис. на соискание уч. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / В.Д. Бондалетов. – Л., 1966. – 20 с.

2. Горбач О. Лексика наших картярів і шахістів / О. Горбач // Вільне слово. – Торонто, Онт. – Канада, 1960. – С. 22–32.

3. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : соврем. версия / В.И. Даль. – М. : ЕКСМО, 1999. – 735 с.

4. Дзендзелівський Й.О. Арго волинських лірників / Й.О. Дзендзелівський // Українське і слов'янське мовознавство : зб. праць. – Львів, 1996. – С. 310−349.

5. Жирмунский В.М. Проблемы социальной диалектологии / В.М. Жирмунский // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. – М., 1964. – Т. 23. – Вып. 2. – С. 99–112.

6. Ставицька Л. Проблеми вивчення жаргонної лексики. Соціолінгвістичний аспект / Л. Ставицька // Українська мова. – 2001. – № 1. – С. 55–68.

7. Толковый словарь русского языка : в 4-х т. / под ред. Д.Н. Ушакова. − М., 1935. – Т. 1–2.

Смоляк Юлія Сергіївна
ад'юнкт кафедри кримінального права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ІНТЕРНЕТ ТА СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ЗАСІБ ДЛЯ СХИЛЯННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ДО ВЖИВАННЯ ОДУРМАНЮЮЧИХ ЗАСОБІВ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ

На сьогодні жодна людина не уявляє своє життя без Інтернету, в тому числі без соціальних мереж, які відіграють важливу роль у житті людини. Ця проблема зумовлюється тим, що Інтернет, як невід'ємна частина буденного життя у сучасному суспільстві, має як позитивний, так і негативний вплив на психіку людини та на психіку дитини зокрема. Кожна друга людина має свою сторінку в одній, а подекуди у декількох соціальних мережах, які використовує для різних цілей (наприклад: пошук друзів, однокласників, колег, знайомих; обмін інформацією; придбання/продаж речей/засобів у Інтернет-магазинах; пошук роботи та ін.).

Діти також багато часу проводять за комп'ютерами, планшетами чи телефонами, з яких є доступ до мережі Інтернет. Батьки не завжди контролюють своїх дітей в перегляді сторінок та сайтів, на які дитина заходить (чи то випадково, чи то навмисно). На жаль, не усі розуміють наскільки серйозно побачене в Інтернеті впливає на дитину та як формує її особистість.

Аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених та психологів дозволяє стверджувати, що ЗМІ значною мірою формують уявлення дітей про навколишню дійсність, розширюють їхній світогляд, є самостійним джерелом знань для дітей, а також є одним із засобів впливу на особистість, у тому числі на дитину, та є гарним поштовхом до вчинення певних дій. Саме тому необхідне проведення комплексного дослідження щодо застосування Інтернету як засобу схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів.

За результатами анонімного анкетування у школах м. Дніпро та Дніпропетровської області серед дітей 9–11 класів на тему «Інтернет мій друг чи ворог», 100 % респондентів зазначили, що в соціальних мережах створено сторінки, на які вони заходять по декілька разів на день. Спосіб який використовують для входу: 75 % осіб – мобільний телефон, 20 % – через персональний комп'ютер, 5 % – в інтернет-кафе. На питання стосовно батьківського контролю 60 % осіб відповіли, що саме батьки вирішують скільки часу відвести на: ігри на комп'ютері, перебування в мережі Інтернет та перегляд фільмів/телепередач.

То ж можемо зазначити, що усі діти мають залежність від Інтернету. На сьогоднішній день 99 % дітей використовує Інтернет як нову сучасну та цікаву іграшку. У соціальних мережах діти переглядають відео, які їм надсилають, а також які викидаються рекламою при відкритті сайту. Часто діти з різних причин (цікавості, для популярності та ін.) додають у друзі незнайомих людей (відкриваючи їм доступ до усієї інформації на сторінці), які в подальшому встановлюють з дітьми контакт, входять у довіру та втягують/схиляють дітей до дій, які мають небажані наслідки.

Спираючись на результати анонімного анкетування школярів, а також на інформацію, отриману під час спілкування з батьками, діти яких стоять на обліку в підрозділах Національної поліції, ми можемо вказати, що найбільший вплив на дитину можна здійснити саме через сторінку у соціальних мережах. Також впливає на психіку та на особистість відвідування сайтів, призначених для повнолітніх та дорослих, а також комп'ютерні ігри (Counter-Strike, Battle City, ДЖТА, GTA, Війни Імперій та ін.), які викликають у дитини бажання мститися, воювати, ламати, знищувати, цим самим розвивають такі риси характеру: грубість, жорстокість, байдужість.

Слід вказати, що, майже усі діти, створюючи сторінку та реєструючись у соціальній мережі, вказують особисті та контактні дані, а також викладають інформацію про свої інтереси, уподобання. Багато хто з дітей часто використовує соціальні мережі як так звані «щоденники», висвітлюючи у статусах свої настрої. А також виставляють картинки, прослуховують музику та переглядають відео, які характеризують психічний стан. Саме цим і користуються

особи, які мають на меті втягнути/схилити неповнолітніх до антиморальних, протиправних, адміністративно та кримінально караних діянь. Вони вивчають інформацію про дитину, входять у довіру та переконують дитину вчиняти дії. Особи, які прагнуть схилити неповнолітнього до вживання одурманюючих засобів, спочатку зацікавлюють інформацією, що викликає інтерес у дітей, потім запрошують відвідати місця, куди раніше дитина не ходила (якийсь будинок, квартиру, клуб), а коли дитина повністю довіряє, особа схиляє дитину до вживання одурманюючих засобів. Коли ж дитина починає розуміти небезпечність цього діяння і хоче відмовитися, то дитину починають шантажувати і змушувати це робити знову і знову.

Мало хто з батьків проводить моніторинг соціальних сторінок своїх дітей. Можливо, своєчасно приділена увага батьків врятувала б їх дитину від необдуманих дій, які іноді призводять до тяжких наслідків чи взагалі позбавляють дітей життя.

Слід зазначити, що з метою здійснення впливу на використання соціальних мереж Інтернет як засобу схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів, а також для забезпечення цілеспрямованого запобіжного впливу на злочинність у сфері дитинства було б доцільно вжити конкретних заходів щодо моніторингу та відпрацювання інформації, яку викладають неповнолітні, або якою цікавляться останні у мережі Інтернет.

Роль Інтернету в сучасному світі стрімко зростає, поряд з цим слід зауважити, що зростає відповідальність держави та суспільства за формування культурних цінностей, особливо у дітей. Адже для дітей характерна соціальна незрілість, несформованість ціннісних орієнтирів, нездатність повноцінно оцінити картину та адекватно прогнозувати наслідки своїх дій. Саме через соціальні мережі діти (малолітні та неповнолітні) часто лише пасивно споживають інформацію, саме тому і стають об’єктом маніпуляцій дорослих, а інколи навіть потерпілими від різних злочинів, які посягають на життя, здоров’я та статеву недоторканність дітей. Оскільки діти є особливо довірливими та відкритими, іноді їм не вистачає вміння критично проаналізувати побачене або почуте.

Отже, формування ціннісних орієнтирів у дітей, їх культури спілкування, зокрема в соціальній мережі, неможливе без об’єднання зусиль держави, представників громадськості, батьків та самих дітей. Сьогодні перед державою стоїть завдання створення світу, сприятливого для підростаючого покоління, а саме – безпечного інформаційного простору, що досить важко втілити в життя. Перед батьками постає задача формування культури взаємодії в соціальних мережах, а також роз’яснення дітям певних правил безпечного користування Інтернет-сайтами та ЗМІ в цілому.

Снісар Олександр Миколайович
Голова Антикорупційної правозахисної Ради

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

З 2014 року в Україні розпочалося впровадження реформування правоохоронної системи. Глобальні реформи в даній сфері давно назріли, адже, згідно із соціальними опитуваннями, станом на 2012-2013 роки було зафіксовано низький відсоток довіри громадян до представників правоохоронних, контролюючих державних органів.

Впровадження зазначених реформ фактично призвело до знищення старої системи, але нову, оновлену, більш ефективну побудувати в такі обмежені строки не вдалося, що спричинило гостру нехватку професійних кадрів та збільшення кількості злочинів і правопорушень на території України.

Саме в такий складний проміжний період реформування правоохоронної системи підтримка та допомога з боку громадських правозахисних організацій стала не просто бажаною, а катастрофічно необхідною. Неурядові організації частково взяли на себе функції правоохоронних та контролюючих органів, виявляючи, фіксуючи правопорушення, направляючи відповідні звернення, заяви до компетентних органів. Спільно з правоохоронцями громадські організації беруть безпосередню участь у здійсненні заходів, спрямованих на протидію кримінальним, адміністративним правопорушенням тощо. Відповідно до норм Закону України «Про доступ до публічної інформації» та користуючись інформацією, розміщеною у відкритих державних реєстрах, громадяни мають можливість самостійно виявляти, перевіряти, підтверджувати інформацію про правопорушення. Також чинним законодавством передбачено широкі можливості громадських організацій, а саме, згідно зі ст. 11, 89 ЗУ «Про Національну поліцію», це: співпраця з поліцією на засадах партнерства, здійснення контролю за діяльністю поліції (ст. 90 ЗУ «Про Національну поліцію»), здійснення заходів щодо запобігання корупції (ст. 21 ЗУ «Про запобігання корупції»), заходів, спрямованих на виявлення й усунення адміністративних правопорушень (ст. 6 КУпАП), виступ заявником за фактом кримінальних правопорушень (ст. 60 КПК України), затримка та доставка до компетентних органів осіб, що скоїли кримінальне правопорушення (ст. 207 КПК України), тощо.

Також дуже важливим фактором партнерської взаємодії є надання можливості представникам громадських організацій брати участь у роботі атестаційних комісій у сумісних робочих групах, створених при правоохоронних органах. Слід зазначити, що, виходячи з наявної практики, в кримінальних розслідуваннях, які мають суспільний резонанс, хід яких контролюється та висвітлюється неурядовими правозахисними організаціями, більше вірогідності притягнення винних осіб до законної відповідальності. Тобто в таких

кримінальних справах майже неможливо здійснювати тиск на правоохоронні органи з метою примушування останніх вживати заходи, спрямовані на уникнення від відповідальності винної особи. В даному випадку громадські організації виступають своєрідним щитом, захищаючи правоохоронців від протиправного втручання (тиску) в їх діяльність з боку керівництва, контролюючих органів, високопосадовців.

Сьогодні велика кількість неурядових організацій здійснюють моніторинг та контроль за використанням бюджетних коштів, розпорядженням державним, комунальним майном (в тому числі землями), дотриманням норм законодавства при здійсненні діяльності суб'єктів господарювання, за виконанням антикорупційного законодавства (в тому числі аналізуючи декларації осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, виявляючи факти невідповідності задекларованих доходів зі способом життя суб'єктів декларування, з метою встановлення відповідності їх рівня життя наявним у них та членів їх сім'ї майном і одержаним ними доходам, фіксують незадекларованe майно, виявляють факти конфліктів інтересів, інші корупційні прояви). Слід зазначити, що ще один з важливих напрямів діяльності громадських організацій – це здійснення заходів, спрямованих на виявлення та фіксацію правопорушень з боку суб'єктів господарювання, адже протягом декількох років діє мораторій на проведення перевірок суб'єктів підприємницької діяльності, який фактично забороняє багатьом правоохоронним, контролюючим органам перевіряти законність діяльності суб'єктів господарювання, що, у свою чергу, в окремих випадках призводить до збільшення фактів правопорушень у даній сфері. Виявлені, зафіксовані та задокументовані факти порушень чинного законодавства з відповідною заявою направляються до уповноваженого державного органу, що стає підставою для реагування та притягнення винної особи до законної відповідальності.

Партнерська взаємодія між неурядовими організаціями та державними правоохоронними, контролюючими органами на даний час перебуває у процесі становлення, розвитку, розширення сфер та методів взаємодії. З урахуванням наявних позитивних результатів взаємодії все більша кількість державних структур виявляють зацікавленість у партнерських відносинах з неурядовими організаціями, що в свою чергу сприяє збільшенню довіри з боку громадян до державних органів, більш об'єктивному та оперативному оприлюдненню інформації про діяльність, зокрема, правоохоронних органів, донесення інформації до максимальної кількості членів суспільства. Плідна взаємодія між правосвідомими громадськими організаціями та державними правоохоронними, контролюючими органами є фундаментом для розбудови сильної демократичної держави.

Ткаченко Андрій Володимирович
аспірант кафедри кримінально-правових
дисциплін Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДІЇ, ЩО ДЕЗОРГАНІЗУЮТЬ РОБОТУ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Вчинення з боку засуджених дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань, є не лише небезпечним посяганням на мету і завдання правосуддя та нормальну роботу установ виконання покарань Державної пенітенціарної служби України, а й перешкодою досягнення мети покарання і, перш за все, запобігання вчиненню нових злочинів. У структурі пенітенціарної злочинності одне з провідних місць посідають дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (ст. 392 КК України), проте недосконалість кримінально-правової норми призводить до того, що протягом 2012–2016 років засуджено лише 6 осіб, причому у 2013 році – жодної особи. Тобто наявні статистичні дані не відображають реального стану проблеми.

На ліквідацію наслідків учинення цих злочинів витрачаються значні засоби, мобілізується значна кількість особового складу установ кримінально-виконавчої системи і органів внутрішніх справ, що перешкоджає їх нормальній діяльності. Суспільна небезпечність вчинення засудженими дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань, полягає також і в тому, що вони поєднані із вчиненням інших злочинів проти життя і здоров'я. Усе це свідчить про актуальність питань запобігання і кримінально-правової протидії цим злочинам.

Оскільки окремі об'єктивні прояви злочину, передбаченого ст. 392 КК України, становлять тероризування засуджених в установах виконання покарань та напад на адміністрацію зазначених установ, має місце проблема розмежування злочину, що розглядається, із злочинами, що посягають на життя та здоров'я особи. Окремі положення постанови Верховного Суду України 26 березня 1993 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушенням режиму відбування покарання в місцях волі» частково не відповідають положенням чинних КК та Кримінально-виконавчого кодексу України і тому не можуть враховуватися при кваліфікації злочину, передбаченого ст. 392 КК України.

Позбавлення життя засудженого з метою помсти за виконання ним громадських обов'язків по зміцненню дисципліни і порядку в установі, на наш погляд, можна кваліфікувати як умисне вбивство у зв'язку з виконанням громадського обов'язку (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України). У той же час вбивство засудженого з метою примусити його відмовитися від сумлінного ставлення до праці, додержання правил режиму за чинним законодавством підпадає під ознаки ч. 1 ст. 115 КК України, адже виконання режимних вимог, відмова від

традицій злочинного світу і т.ін. важко визнати виконанням громадського обов'язку, це входить в обов'язки засудженого, який відбуває покарання.

При визначенні сили погрози необхідно виходити з таких обставин: суб'єктивність сприйняття потерпілим сили погрози; сприйняття сили погрози, на яку розраховує винний, тобто на залякування яким по силі насильством спрямований його умисел. Зміст насильства, а саме: заподіяння легких тілесних ушкоджень та середньої тяжкості, що тягне відповідальність за ст. 392 КК України, включає в себе: побої, тобто насильницькі дії, що представляють собою нанесення потерпілому багаторазових ударів, наслідком яких можуть стати подряпини, поверхневі садна на шкірі, невеликі ранки, синці і т.д.; інші насильницькі дії, які заподіюють фізичний біль, що складаються в щипанні, перерізі, викручуванні рук при утриманні, затисканні тієї чи іншої частини тіла потерпілого за допомогою яких-небудь пристосувань, впливі на нього вогнем або іншими природними біологічними факторами (шляхом використання, наприклад, тварин і комах) і т.п., або введенні в організм потерпілого різних рідин (кислот, окропу), що викликають больові відчуття, у впливі на внутрішні органи людини шляхом отруєння або споюванням одурманюючими засобами, якщо усе це не спричиняє короткочасного розладу здоров'я або незначної стійкої втрати працездатності.

Формування злочинного угруповання в установі виконання покарань та активна участь у ній не обмежується диспозицією ст. 392 КК України. У той же час рядові члени даної групи, входження в яку обмежувалося для них лише наданням згоди на певну діяльність та допомогу її організаторам у майбутньому, але при цьому ніяких дій, що дезорганізують діяльність установ виконання покарань вони не вчинили, й цілком реально, що до них можуть бути застосовані заходи дисциплінарного впливу або переведення в іншу виправну установу.

Кримінальна відповідальність не може існувати поза кримінально-правовими відносинами, більше того, вона – наслідок їх виникнення. Невідворотність відповідальності особи за вчинення дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань, вказує на те, що в адміністрації, наділеної державою владними повноваженнями, достатньо сил і засобів як для захисту людини від злочинних посягань у місцях відбування кримінальних покарань, так і для того, щоб винні в такого роду зазіханнях зазнали заслуженої, справедливої кари. У своїй роботі працівники установ, які виконують кримінальні покарання, досить часто стикаються з необхідністю розмежування злочину, передбаченого ст. 392 КК України, та дисциплінарних проступків, вчинених засудженими.

Основним способом реалізації кримінальної відповідальності є кримінальне покарання. Покарання (і погроза його застосування) використовується державою для того, щоб детермінувати поведінку нестійких і антигромадських елементів нашого суспільства в бажаному для держави напрямі – у дусі дотримання встановленого правопорядку. Покарання і погроза його застосування здатні детермінувати поведінку членів суспільства за умови, якщо покарання, його тяжкість виступатиме як наслідок злочину. Покарання повинно бути в очах злочинця необхідним результатом його власного діяння.

Проблема співрозмірності санкцій, їх узгодженості між собою полягає в тому, щоб кожна конкретна санкція не лише відображала характер та ступінь суспільної небезпеки діяння, але й узгоджувалася із санкціями за інші злочини. Нижня межа покарання за дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань, є зависокою щодо окремих проявів цього злочину у вітчизняному кримінальному законодавстві та покарання за схожі злочини у законодавствах ряду зарубіжних країн.

Види і режими позбавлення волі, змінюючи тяжкість кари, залишаються в рамках одного і того самого виду покарання – позбавлення волі. Тому посилення відповідальності осіб, засуджених за дезорганізацію роботи установ виконання покарань, повинно відбитися не тільки на термінах призначеного їм позбавлення волі, але і на вигляді і режимі місця, де воно буде ними реалізовуватися. Особи, які вчинили дії, що дезорганізують роботу виправних установ, повинні бути поставлені не у звичні для них умови, а в більш суворі. Без цього не можна розраховувати на викорінення стійких антигромадських поглядів і звичок осіб, які вчинили пенітенціарний рецидив.

Уманець Богдана Богданівна
аспірант
Класичного приватного університету

ПРИНЦИПИ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

При науковому дослідженні інституту покарання як одного з найважливіших інститутів кримінального права вважається обов’язковим здійснення аналізу та дослідження питання щодо принципів призначення покарання.

В науці кримінального права основними принципами кримінальної відповідальності є принцип законності, гуманізму, доцільності, невідворотності кримінальної відповідальності за вчинений злочин. Однак поряд із вказаними принципами чільне місце також займають тісно взаємопов’язані принципи справедливості та індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Існує багато наукових точок зору із приводу того, які із принципів кримінального права, а отже інституту кримінальної відповідальності, посідають чільне місце, є загальноправовими та без яких є неможливим призначення покарання із досягненням його мети, а отже неможлива й ефективна побудова кримінально-правових санкцій.

Найважливішими принципами кримінальної відповідальності, що нерозривно пов’язані між собою, є принципи справедливості та індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Погоджуємося з науковцями, які зазначають про загальноправовий характер принципу справедливості. Як вірно наголошує М.Д. Шаргородський, покарання сприймається суспільством як справедливе, якщо воно: а) осягає винних; б) відповідає вчиненому; в) осягає такою ж мірою всіх винних [1, с. 83].

Поділяємо точку зору тих вчених, які вважають, що справедливість полягає також й у невідворотності кримінально-правового впливу на осіб, які

винні у скоєнні злочину, а також у недопустимості такого впливу на осіб, які не винні у вчиненні суспільно небезпечних діянь.

Як влучно зазначає Т.А. Денисова, принцип справедливості, крім адекватного врахування суспільної небезпеки злочину, передбачає також відповідність покарання обставинам вчинення злочину та особі винного [2, с. 135].

В той же час принцип справедливості є доволі дискусійним в науці кримінального права. Деякі вчені вважають, що принцип справедливості втілюється в інші принципи кримінального покарання, зокрема в принцип індивідуалізації.

Виходячи з усіх наукових позицій, можна дійти висновку, що дуже часто в умовах сьогодення спостерігається порушення принципу справедливості не тільки при побудові кримінально-правових норм, що місять в собі санкції, які передбачають покарання за суспільно-небезпечні діяння, але й при призначенні покарання судом.

Відповідно до ч. 2 ст. 65 КК України особі, яка вчинила злочин, має бути призначено покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів. Більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинений злочин призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатній для виправлення особи та попередження вчинення нею нових злочинів.

Таким чином, загальними засадами призначення покарання, якими керується суд, є призначення покарання у межах санкції особливої частини КК України, відповідно до положень Загальної частини КК України, із врахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного та обставин, що пом'якшують чи обтяжують покарання.

Кожна зі складових загальних підстав призначення кримінального покарання має самостійне значення як окремий компонент, однак всі вони повинні бути враховані при призначенні покарання у своїй сукупності, завдяки чому і буде досягнуто забезпечення основних принципів покарання, в тому числі і принципу індивідуалізації.

Цілком погоджуємося із О.О. Книженко, яка зазначила, що відповідно до принципу індивідуалізації відповідальності санкції конструюються таким чином, щоб їхні межі дозволяли обрати не лише домірний злочину захід кримінально-правового впливу, а й достатній для конкретної особи. Цей принцип випливає з принципу справедливості, конкретизує його [3, с. 154].

Однак щодо призначення покарання ми доволі часто можемо спостерігати наявність певних проблем, коли законодавча індивідуалізація покарання не дає можливості суду призначити покарання із дотриманням повною мірою індивідуалізації.

Законодавець намагається привести у відповідність до основних принципів кримінального права кримінально-правові норми, які передбачають покарання за суспільно небезпечні діяння, однак існує певна проблематика в дотриманні принципів справедливості та індивідуалізації при призначенні покарань, зокрема за злочини, вчинені проти життя та здоров'я особи.

Так, частиною 1 ст. 119 КК України за вчинення вбивства з необережності передбачено покарання у вигляді обмеження волі на строк від трьох до

п’яти років або позбавлення волі на той самий строк. Таким чином, спостерігається певне недотримання принципу законодавчої справедливості при вирішенні питання про призначення покарання за вчинення даного діяння, адже у випадку вчинення вбивства із необережності, наприклад, неповнолітнім чи вагітною жінкою застосування такого покарання, як обмеження волі, що є менш суворим, ніж позбавлення волі, чи застосування ст. 69, 75 КК України, за відсутності підстав для їх застосування є неможливим.

Схожа ситуація спостерігається у ст. 129 КК України, відповідно до якої за погрозу вбивством, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози, караються арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до двох років. В той же час законодавець зазначив, що арешт не застосовується до осіб віком до шістнадцяти років, вагітних жінок та до жінок, які мають дітей віком до семи років, а обмеження волі не застосовується до неповнолітніх, вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років, до осіб, що досягли пенсійного віку, військовослужбовців строкової служби та до інвалідів першої і другої групи.

Таким чином, у випадку вчинення даного суспільно небезпечного діяння, наприклад, інвалідом першої чи другої групи, йому повинно бути призначене покарання у вигляді виключно арешту.

Схожим чином, відповідно до ст. 124 КК України, передбачено покарання за умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, вчинене у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, у вигляді громадських робіт на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років.

В той же час у випадку вчинення даного суспільно небезпечного діяння, наприклад, особою пенсійного віку їй може бути призначено покарання тільки у вигляді арешту. З урахуванням особи винного, обставин, що пом’якшують покарання, суд відповідно до ст. 69 КК України може призначити більш м'яке покарання, ніж передбачене законом, тільки у випадку наявності кількох обставин, що пом’якшують покарання. У випадку ж відсутності цих обставин суд має призначати тільки арешт. В той же час у випадку вчинення такого ж суспільно небезпечного діяння іншими суб’єктами, які є повнолітніми, дотримуючись принципу індивідуалізації покарання, суд може звільнити їх від відбування покарання у вигляді виправних робіт чи обмеження волі із випробуванням. Цей наведений приклад свідчить саме про порушення принципу справедливості при призначенні покарання.

У зв’язку із цим можна дійти висновку, що законодавцю слід працювати над втіленням принципів справедливості та індивідуалізації покарання у ряді санкцій статей Особливої частини КК України, з урахуванням кола суб’єктів, які можуть вчинити те чи інше суспільно небезпечне діяння.

Законодавча робота над Загальною частиною КК України, в якій передбачено основні та додаткові види покарання, повинна здійснюватися у нерозривному зв’язку із роботою над санкціями норм Особливої частини КК України. Така робота буде запорукою досягнення ефективної побуди криміналь-

но-правових норм із досягненням всіх принципів кримінального покарання, у тому числі принципів справедливості та індивідуалізації.

1. Шаргородский М.Д. Наказание, его цели и эфективность / Шаргородский М.Д. – М., 1973.

2. Денисова Т.А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз / Т.А. Денисова. – Запоріжжя : КПУ, 2007. – 287 с.

3. Книженко О.О. Теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві / О.О. Книженко. – Х. : Акта, 2013. – 381 с.

Фрунза Наталія Олегівна
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
Науковий керівник: **Сіротченков Д.Ю.**
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Злочинність – гостра соціальна проблема сучасності. Аналіз міжнародного досвіду боротьби зі злочинністю свідчить, що за сучасних умов злочинні прояви створюють реальну загрозу демократичному розвитку та національній безпеці більшості країн світу.

Ідеї боротьби зі злочинністю переважно шляхом її запобігання збагатились новим змістом завдяки науковим працям зарубіжних і вітчизняних учених XIX-XX ст.., в яких було закладено філософські, соціологічні, моральні, психологічні, соціальні, антропологічні, оганізаційно-управлінські, економічні та інші основи запобігання злочинності й окремим її проявам (А. Геррі, А. Кетле, Ч. Ломброзо, Д. Дриль, Е. Дюркгейм, Г. Тард, Е. Феррі, О. Радищев, О. Кистяковський, К. Маркс, Ф. Енгельс, В. Ленін, М. Гернет, А. Герцензон, Н. Кузнецова, В. Кудрявцев, Ю. Антонян, О. Сахаров, І. Карпець, А. Зелінський, А. Закалюк та ін.).

Питанням протидії злочинності також присвячено роботи Г.А. Аванесова, А.І. Алексєєва, Ю.М. Антоняна, О.М. Бандурки, С.С. Галахова, В.В. Голіни, В.О. Глушкова, Л.М. Давиденка, І.М. Даньшина, О.М. Джужи, Е.А. Дідоренка, А.І. Долгової, А.Е. Жалінського, А.П. Закалюка, О.Г. Кальмана, І.І. Карпеця, Я.Ю. Кондратьєва, Н.Ф. Кузнєцової, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, А.Г. Лекаря, В.В. Лунєєва, С.Г. Міщенка, П.П. Михайленка, В.С. Овчинського, С.С. Овчинського, О.М. Яковлєва та ін.

Система протидії злочинності є вертикально інтегрованою ієрархічною організацією, в якій панують головним чином субординаційні відносини. Її органи управління напряму зацікавлені в тому, щоб постійно розширювати власні можливості. Протидія злочинності охоплює правоохоронну, загальноорганізаційну та попереджувальну сфери суспільних відносин.

Відсутність єдиної національної концепції протидії злочинам, неузго-

дженість загальнодержавних, регіональних, галузевих державних цільових програм соціальної профілактики за відповідними напрямками не сприяє запобіганню злочинності в країні. Таке становище не відповідає проголошеним конституційним положенням про соціальну, демократичну та правову державу, оскільки ситуація, що склалася, не враховує реалій сучасності, адже боротьба зі злочинністю давно перетворилася на глобальну світову проблему, яка набула не лише національного, а й міжнародного, транснаціонального характеру. З урахуванням сучасних реалій необхідно звернути особливу увагу на міжнародний аспект протидії злочинності та розробку заходів боротьби з нею. Узагальнення досвіду співробітництва фахівців-кримінологів і працівників правоохоронних органів дозволяє визначити найбільш ефективні його форми боротьби зі злочинністю на державному та міжнародному рівні.

Майже для всіх сучасних розвинутих зарубіжних країн характерними є негативні злочинних проявів, з'являються нові види злочинів, пов'язані з організованими і професійними їх формами: наркобізнес, торгівля людьми, зброєю, землею, комп'ютерні злочини, тероризм, шлюбне шахрайство, злочини у кредитно-фінансовій сфері, валютних операціях. Злоякісне розростання злочинності з усією очевидністю свідчить, що система державних заходів репресивного характеру не досягає мети – скорочення злочинності або хоча б зниження темпів її зростання. Розв'язання цієї проблеми більшість зарубіжних кримінологів і політиків убачають у використанні заходів, котрі не пов'язані із правовим примусом. Такий підхід є характерним для деяких розвинутих країн, система запобігання злочинності в яких будується в основному на базі соціологічних теорій. Протидія злочинності у країнах Європейського Союзу і США здійснюється на основі науково обґрунтованих комплексних ресурсо-забезпечених програм, які розробляються фахівцями для різних адміністративно-територіальних рівнів.

В Україні погіршилася криміногенна ситуація – так, за 2016 рік кількість злочинів зросла на 20,3% порівняно з 2015 р. В умовах економічної кризи, ситуації на Сході, нерівномірності суспільного розвитку, різкого спаду рівня життя, значних прогалин у законодавстві збільшується кількість осіб, які схильні до скоєння злочинів.

В Україні відсутня схвалена на державному рівні концепція боротьби зі злочинністю, не завершено створення системи кримінальної юстиції; триває реформування правоохоронних органів, що впливає на всі сфери суспільного життя.

При розробці сучасної моделі протидії злочинності основною ідеєю має бути посилення соціально-регулятивної ролі держави, що дозволяє перейти від каральних заходів боротьби до реального попередження правопорушень.

Запобігання злочинності є сформованою системою дій стосовно антисуспільних явищ та їх причинного комплексу з метою розширення тенденції зниження рівня і масштабів злочинності та її викорінення. Проте за відсутності подібних державних структур запобіганню злочинності в Україні певною мірою має сприяти вивчення превентивної діяльності правоохоронних структур інших країн світу і запозичення їх позитивного досвіду. Можна з упевненістю сказати, що це є нагальною потребою для України, яка прагне стати повноправним членом Європейського Союзу.

1. Білоусова О.О. Поняття і ознаки кримінальної безпеки країни / О.О. Білоусова // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 83-87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11bookbk.pdf.

2. Вербенський М.Г. Транснаціональна злочинність : монографія / М.Г. Вербенський. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2009. – 356 с.

3. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. / Голіна В.В. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2011. – 120 с.

Шевченко Таїсія Віталіївна
ст. викладач кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ЖИТТЄВО ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ СУСПІЛЬСТВА

Кожна держава в усі часи свого розвитку прагнула до того, щоб в суспільстві панував мир, спокій та добробут. Для досягнення цієї мети необхідно усвідомлювати, що головною в суспільстві є його основа – народ, найменшою складовою частиною якого є людина, життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека якої в нашій державі визнаються найвищою соціальною цінністю, як проголошено у ст. 3 Конституції Україні.

Основні права людини – це певні можливості людини, котрі необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах та об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства (економічним, духовним, соціальним), маючи бути загальними та рівними для всіх людей. І з цього боку права людини – явище цілком соціальне: породжуються вони самим суспільством [1, с. 99].

Наша держава є демократичною, правовою, а це означає, що в ній має панувати право, а воно, як вже зазначалося раніше, є однією з найвищих соціальних цінностей і поставлено під охорону і забезпечується законом, за порушення якого настає відповідальність: дисциплінарна, адміністративна чи навіть кримінальна. Саме кримінальна відповідальність настає за порушення таких людських прав, які поставлені під охорону кримінального законодавства України, наприклад такого, як право на життя. Такі порушення визнаються злочинними діяннями.

Проблема злочинності була актуальною в усі часи існування суспільства, посідаючи одне з перших місць серед найбільш гострих проблем, що турбували громадську думку. Не є винятком і сьогодення, навіть навпаки – ця проблема з кожним роком стає все гострішою, набуває характеру глобальності. Тероризм, наркоманія, корупція та інші антисоціальні явища викликають глибоку корозію всього механізму державного розвитку, тим самим сповільнюючи його. Злочинність має неабиякий серйозний характер і може призвести до серйозних наслідків, які створюватимуть певний «бар'єр» для економічного, соціального розвитку країни, призводячи навіть до руйнування демократичних засад державності. Так, за даними Генеральної прокуратури Украї-

ни, у 2013 р. усього обліковано кримінальних правопорушень 563560, загальна кількість потерпілих від кримінальних правопорушень становила 426651, з них неповнолітні потерпілі – 7446, малолітні потерпілі – 3267, особи похилого віку та інваліди I та II групи – 33119; у 2014 році – обліковано кримінальних правопорушень 529139, загальна кількість потерпілих від злочинів – 393532, неповнолітні потерпілі – 4996, малолітні потерпілі – 2345, особи похилого віку та інваліди I та II групи – 27750; у 2015 році – всього обліковано 565182 кримінальних правопорушень; осіб, які потерпіли від кримінальних правопорушень, – 412689; з них неповнолітніх – 4809; малолітніх – 2241; інвалідів I та II групи та осіб похилого віку – 27330; у 2016 році загальна кількість облікованих кримінальних правопорушень – 592604; з них потерпілі особи – 444617; неповнолітні – 4838; малолітні – 2362, особи похилого віку та інваліди I та II групи – 27823 [2]. Аналіз наведених статистичних даних дає можливість дійти висновку, що порівняно з 2013 роком і дотепер кількість осіб, які постраждали від кримінальних правопорушень, невпинно зростає.

Якщо причини, умови та наслідки злочинності, тобто її природа і сутність, вивчаються протягом достатньо значного періоду часу, то категорія «кримінологічна безпека» є порівняно новою. Безумовно, вивчаючи сутність зазначеного поняття, неможливо не торкнутися питання безпеки взагалі, адже воно в даному випадку є основоположним, вихідним. В юридичній сфері поняття «безпека» означає «стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз» [3, с. 141].

Життєво важливі інтереси соціальних груп і громадських об’єднань полягають у забезпеченні визначених законами умов їх функціонування, саморозвитку, самоврядування, підвищення активності членів цих груп з досягнення їх цілей. Інтереси міста включають встановлення політичної, економічної та соціальної стабільності, виконання законів і підтримання правопорядку, створення нормальних умов життєдіяльності для жителів міста і його структур [4].

Все ж таки безпека – це певне абстрактне поняття, це не лише сприятлива обстановка в суспільстві, певне середовище, в якому існує людина, що зовні виглядає позитивним, а й внутрішній стан особи, її відчуття, яке має характеризуватись спокоєм.

У вказаному понятті інтереси людини та держави мають рівнозначну силу, проте інтереси людини та громадянина вказані в першу чергу. З цим можна цілком погодитися, думка законодавця стосовно цього є правильною, адже в кожній державі людина повинна займати головне місце, бо вона і є частина держави.

Проблема безпеки людини з’явилася порівняно недавно, трохи більше десяти років тому. До цього безпека пов’язувалася переважно з державою, стурбованість викликала лише безпека держави [5, с. 387].

Взагалі існує велика кількість видів безпеки, серед яких державна, економічна, політична, військова, енергетична та ін. З-поміж цих різновидів слід виділити і кримінологічну безпеку, визначення якої на законодавчому рівні зараз не має свого закріплення. Незважаючи на це, явище, що висвітлює суть

вказаного поняття, займає одне з ключових місць в сучасному житті, його зміст розкриває сутність безпечного стану суспільства та шляхи його захищеності від протиправних посягань. Звичайно, в чистому, так би мовити, виді існування такого стану бути не може, оскільки він має бути ідеальним, тобто виключити будь-які загрози щодо охоронюваних прав, свобод та інтересів, для якого безпека від злочинності має бути абсолютною. З практичної точку зору забезпечити повною мірою утримання від суспільно небезпечних дій осіб, котрі схильні до їх вчинення та здатності протистояти їм, на жаль, не є можливим. До такого ідеального стану, коли соціум буде позбавлено від страху перед суспільно небезпечними посяганнями, оскільки останні будуть контрольованими, варто прагнути.

Питання кримінологічної безпеки є надзвичайно актуальним, особливо в сучасному світі, коли рівень злочинності набув неабияких масштабів, через це оцінити зовнішнє середовище соціуму як кримінологічно безпечне не можна.

Одним із завдань кримінологічної безпеки є саме усунення зазначених причин, оскільки наслідком його буде мінімізація злочинних посягань, певна безпека від злочинності, яка, у свою чергу, на думку Т.В. Мельничук, і є кримінологічною безпекою. Поряд з наведеним існує також ще декілька визначень кримінологічної безпеки.

Так, М.М. Бабаєв характеризує кримінологічну безпеку як стан захищеності законних інтересів особистості, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, джерелами яких виступають явища, тією чи іншою мірою пов'язані зі злочинністю, суспільно небезпечними посяганнями, кримінальною діяльністю, інтересами криміналітету [6, с. 9].

Існує й інше визначення кримінологічної безпеки, а саме як стан захищеності усього того, що є необхідним для її нормального, тобто узгодженого із законами людської природи, життя, від сваволі, яка проявляється у вигляді злочинів [7].

Таким чином, кримінологічна безпека в чистому вигляді – це такий ідеальний стан існування суспільства та держави, що включає в себе абсолютну безпеку від злочинності, тобто виключення будь-яких загроз правам, свободам чи інтересам конкретної особи, групі осіб чи державі, та за якого соціум позбавлено від страху перед суспільно небезпечними посяганнями, так як останні є повною мірою контрольованими, і який забезпечений повним утриманням від вчинення суспільно небезпечних діянь особами, які схильні до цього.

1. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник / П.М. Рабінович. – Вид. 5-те, зі змін. – К. : Атіка, 2001. – 176 с.

2. Статистичні відомості про кількість кримінальних проваджень та руху по них за 2013-2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=1.

3. Ткач С.М. Система економічної безпеки: регіональний аспект / С.М. Ткач [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rusnauka.com /4_SND_2012/Economics/4_100344.doc.htm.

4. Юридична енциклопедія : в 6 т. – Т. 1. А-Г / редкол. : Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. – 672 с.

5. Правознавство : підруч. для студ. вищих навч. закладів / ред. : В.В. Копєйчиков, А.М. Колодій. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 752 с.

6. Профілактика злочинів : підручник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та

ін.; за заг. ред. О.М. Джужи. – К. : Атіка, 2011. – 720 с.

7. Бабаев М.М. О криминологической составляющей уголовной политики / М.М. Бабаев // Криминологический журнал. – 2008. – № 2. – С. 4-10.

Шиян Ольга Юріївна
ст. викладач Запорізького національного
технічного університету

ДО ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АСПЕКТУ СОЦІАЛЬНОЇ ОБУМОВЛЕНОСТІ НЕЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ, ЗДІЙСНЕННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ ЧИ НАДАННЯ КРЕДИТІВ З БЮДЖЕТУ БЕЗ ВСТАНОВЛЕНИХ БЮДЖЕТНИХ ПРИЗНАЧЕНЬ АБО З ЇХ ПЕРЕВИЩЕННЯМ

Однією зі складових соціальної обумовленості нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків з бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням є економічна складова.

Відповідно до Бюджетного кодексу України та Концепції застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі (затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2002 р. № 538-р) основним принципом бюджетної політики є цільовий характер бюджетних коштів. Він полягає в тому, що бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями, а також встановлюється безпосередній зв’язок між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання.

Використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету здійснюється на стадії виконання бюджету з метою позитивного впливу на рівень соціально-економічного розвитку країни та добробуту громадян.

В економічному аспекті питання використання бюджетних коштів були розглянуті такими науковцями, як В. А. Копилов, Д. С. Олійник, І. Л. Крещенко, І. Я. Чугунова, О. П. Кириленко, Б. С. Малиняк, А. В. Скрипник та іншими вченими.

Бюджетна політика України є головним інструментом державного впливу та регулювання стану і розвитку економіки. При здійсненні такого регулювання постають певні стратегічні проблеми, що потребують вирішення. Однією з таких важливих проблем є нецільове використання бюджетних коштів.

Недостатньо вирішеними в методичному і практичному аспектах залишаються питання аналізу макроекономічних наслідків нецільового використання бюджетних коштів та оцінки їхньої ефективності [1, с. 35].

Для вірного вирішення питання на практиці нецільового використання бюджетних коштів треба надати поняття цільового та нецільового використання бюджетних коштів з точки зору економічного змісту [2, с. 46].

Цільове використання бюджетних коштів – це своєрідний інструмент, який використовується для забезпечення виконання рішення (закону про дер-

жавний бюджет чи рішення про місцевий бюджет) щодо спрямування на задоволення конкретних суспільних потреб певної частини суспільних ресурсів, які мобілізуються державою чи територіальною громадою через бюджети.

Поняття нецільового використання бюджетних коштів об'єднує багато різних порушень, що суттєво різняться за своєю суспільною небезпекою. Нецільове використання бюджетних коштів може призводити або не призводити до втрати бюджетних ресурсів, супроводжуватися або не супроводжуватися отриманням суспільством адекватних вигод.

Рівень соціально-економічного розвитку країни більшою мірою залежить не стільки від наявних економічних ресурсів, скільки від ефективної системи управління ними. Якість управління державними видатками характеризується ступенем виконання функцій і демонструє суспільству, наскільки дієвою та результативною є бюджетна політика і як використовуються кошти платників податків [3, с. 46].

Існуючі проблеми фінансової системи взагалі і бюджету зокрема є наслідком неефективного управління системою органами державної влади (в особі їх керівників) на всіх рівнях влади. Корупція, некомпетентність, безвідповідальність можновладців – ось основні причини бюджетних правопорушень та гальмування економічного зросту [4, с. 28].

Основним з аспектів зниження ризиків нецільового використання бюджетних коштів є розширення переліку видатків, які будуть проводитись за тим чи іншим кодом економічної класифікації [5, с. 199].

Питання використання бюджетних коштів, здійснення видатків чи надання кредитів повинно охоплюватись не тільки цільових характером, але й оцінкою ефективності такого використання.

Серед широкого спектру факторів економічного характеру, які суттєво вплинули на рівень, динаміку та структуру злочинів, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів, можемо виділити такі:

– відсутність економії бюджетних коштів та використання їх виключно за цільовим призначенням з боку розпорядників та несумлінних одержувачів бюджетних коштів. Така поведінка, яка правило, зумовлюється прагненням незаконно отримати бюджетну підтримку та використати її на власний розсуд;

– відсутність економічно обґрунтованого та законодавчо регламентованого механізму надання фінансової підтримки за рахунок бюджетних коштів. Це сприяє зловживанням з бюджетними коштами, їх неефективному чи нецільовому використанню;

– існування «тіньового» сектору економіки, який охоплює майже всі сфери життєдіяльності країни та забезпечує своє функціонування переважно через створення фіктивних фірм, використання підставних осіб, проведення безтоварних операцій;

– зростання загальної суми заборгованості з виплати заробітної плати;

– падіння валового внутрішнього продукту;

– зниження рівня матеріального забезпечення населення; невідповідність рівня матеріального забезпечення службовців та їх життєвих потреб, що породжує корисливу мотивацію державних службовців під час розподілу та використання бюджетних коштів [6, с. 159];

– зростання рівня безробіття [7, с. 119-120].

Таким чином, одним зі значних видів факторів, що визначають соціальну обумовленість нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, є економічні чинники, які, у тому числі, певним чином пояснюють існування кримінальної відповідальності за такі порушення бюджетного законодавства, криміналізацію такого суспільно небезпечного діяння та його суспільну небезпеку. Вони одночасно виступають детермінантами (причинами та умовами) такого виду злочинності, підлягають усуненню, або принаймні зменшенню їх впливу з метою її попередження.

До економічних чинників, що визначають соціальну обумовленість нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, є: відсутність економії бюджетних коштів та використання їх виключно за цільовим призначенням з боку розпорядників та несумлінних одержувачів бюджетних коштів; відсутність економічно обґрунтованого та законодавчо регламентованого механізму надання фінансової підтримки за рахунок бюджетних коштів; існування «тіньового» сектору економіки, який охоплює майже всі сфери життєдіяльності країни та забезпечує своє функціонування переважно через створення фіктивних фірм, використання підставних осіб, проведення безтоварних операцій; зростання загальної суми заборгованості з виплати заробітної плати; падіння валового внутрішнього продукту; зниження рівня матеріального забезпечення населення; зростання рівня безробіття.

1. Крещенко І. Л. Проблеми використання бюджетних коштів / І. Л. Крещенко // Науково-технічна інформація. – 2009. – № 4 (42). – С. 35-41.

2. Перепічка П. Нецільове використання бюджетних коштів: економічний зміст, проблемні питання та шляхи їх розв’язання / П. Перепічка // Фінансовий контроль. – 2010. – № 5 (58). – С. 45-47.

3. Стан та перспективи розвитку фінансової системи України / [за ред. д.е.н., проф. О.О. Непочатенко]. – Умань : Вид-ць «Сочинський», 2012. – 324 с.

4. Радіонов Ю. Д. Проблеми бюджету та їх вплив на регулювання економічного росту / Ю. Д. Радіонов // Проблеми бюджету та їх вплив на регулювання економічного росту. – 2013. – № 10. – С. 23-28.

5. Козир О. Ф. Ключові аспекти зниження ризиків нецільового використання бюджетних коштів / О. Ф. Козир, О. В. Димченко, В. В. Димченко // Коммунальное хозяйство городов. Серия: Экономические науки. – 2010. – Вып. 92. – С. 193-199.

6. Гладун О. З. Детермінанти злочинів проти порядку виконання бюджету / О. З. Гладун // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 4. – С. 156-162.

7. Запобігання злочинам, пов’язаним з незаконним використанням бюджетних коштів : наук.-практ. посіб. / В. В. Кулаков, В. В. Лень, С. С. Мірошниченко та ін. – Запоріжжя : Дніпровський металург, 2011. – 289 с.

Присяжна Альона Вадимівна
студентка магістратури
Науковий керівник – **Рижков Едуард Володимирович**
завідувач кафедри економічної
та інформаційної безпеки,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ СТРАХОВОМУ ШАХРАЙСТВУ В УКРАЇНІ

В умовах сьогодення більша частина населення не уявляє свого життя без власних транспортних засобів (далі – ТЗ), які, у свою чергу, є джерелами підвищеної небезпеки. Адже під час дорожньо-транспортного руху є випадки, коли дорожньо-транспортна пригода (далі – ДТП) настає з обставин, незалежних від водіїв, наслідком яких може бути не тільки ремонт ТЗ, а й відшкодування витрат, пов'язаних зі здоров'ям людини, тому в кожній європейській країні страхові послуги є частиною фінансового захисту стабільності населення.

Такий сегмент страхового ринку як автострахування в Україні регулюється ЗУ «Про страхування» [1], ЗУ «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [2] та ін.

Зі збільшенням кількості автомобілів збільшується кількість договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (далі – ОСЦПВВНТЗ), що, у свою чергу, сприяє активному розвитку страхового бізнесу. З огляду на це для страховиків головною метою стало не гарантування захисту страхувальників, а нарощування продажів та виконання планів. Цього вони досягають веденням агресивної політики, захопленням ринку за допомогою надання неправомірних знижок клієнтам та завищених комісійних винагород агентам Існують навіть випадки, коли не оформлюється договір доручення про надання агентських послуг та не виконується процедура оформлення акта прийому-передачі бланків суворої звітності. Така лібералізація відносин спонукає до зростання страхового шахрайства. Як наслідок, маємо недоотримання коштів для подальшого відшкодування збитків, а також порушення законодавства з дотримання терміну врегулювання збитків.

Щодо терміна «страхове шахрайство» слід зазначити, що у Кримінальному кодексі України такого поняття немає. Шахрайство трактується як «заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману або зловживання довірою» [3]. А сам злочин починається з того, коли агент умисно змінює дані у договорі страхування, це слід розцінювати як підробку документів і готування до шахрайства. І саме болюче питання, що сам факт підробки документів з'ясовується лише після того як відбулося ДТП і починається перевірка полісу на факт його оплати і термін його дії.

Як приклад можна навести розповсюдження з 2010 року нестаціонарних

точок продажу – страхові агенти на власних авто. Оформлення полісу в цих страхових агентів не гарантує дотримання правил оформлення ОСЦПВВНТЗ та подальших технічних процедур. Також можна отримати поліс-двійник, чи такий, що вже занесений у централізовану базу даних моторо-транспортного бюро України (далі – БД МТСБУ) як викрадений, загублений або використаний, про це клієнт може тільки дізнатися на етапі подачі документів для отримання страхового відшкодування. З іншого боку, страхові агенти – це частина життя страхової компанії, тому слід зазначити, що є агенти, в яких можна оформлювати поліс без сумніву, а саме: зареєстровані на сайті МТСБУ як такі, що мають право на посередницьку діяльність на ринку автоцивільної відповідальності. Також на офіційному сайті МТСБУ можна упевнитися у фінансовій стабільності страхової компанії. Однією з причин, чому керівники страхових компаній досить не приділяють уваги роботі агентів виїзних бригад, є високі показники продажу договорів ОСЦПВВНТЗ. Треба акцентувати увагу, що існує багато проблемних питань з врегулюванням збитків по КАСКО, починаючи з місця події ДТП, огляду транспортного засобу експертом, занесенням інформації до бази даних для розгляду справи уповноваженими працівниками компанії. При розгляді справи важливо звертати увагу на калькуляцію, зроблену в програмі АУДАТЕКС. А саме на графу «заміна деталей», адже можливо таке, що експерт може піти на поступки клієнту та замість ремонту поставити заміну деталей, але буде зроблено ремонт. Бувають випадки, коли у транспортного засобу декілька разів за період страхування пошкоджується одна й та сама деталь, а страхове відшкодування здійснюється на заміну цієї деталі, так у клієнта з'являється можливість ще раз інсценувати пошкодження ТЗ. Такі дії з боку страхувальника найчастіше поширені з оптикою, коли у клієнта залишається пошкоджена деталь. Щоб уникнути шахрайства, співробітникам страхової компанії після виплати страхового відшкодування та ремонту ТЗ треба не тільки робити огляд та фіксацію відремонтованого ТЗ, а і забирати пошкоджені деталі. У багатьох страхових компаній ця умова прописана у Договорі, але мало хто її виконує, даючи при цьому можливість недобросовісному клієнту користуватися цим. З метою недопущення таких зловживань клієнтами існує програма AudaHistory, з якою повинні вміти працювати не тільки судові експерти – автотоварознавці, а ще і фахівці відділу врегулювання збитків, тому що вона дозволяє отримати інформацію про можливі пошкодження ТЗ, незважаючи на те що клієнт міг у минулому бути застрахованим у інших компаніях.

Враховуючи досвід європейських країн у боротьбі зі страховим шахрайством, ми можемо здійснити спробу розробити власну модель боротьби з ним. Регулювання вищезазначених проблем у страхуванні потребує вдосконалення механізмів правового регулювання страхового захисту власників ТЗ, який повинен бути адаптований до умов сьогодення, не допускаючи при цьому демпінгу, недобросовісних агентів та страхового шахрайства.

Нацкомфінпослуг вважає, що запровадження електронного полісу в Україні є не революцією, а еволюцією. 2 лютого 2017 року було затверджено проект «Положення про удосконалення оформлення електронних полісів ОСЦПВ», яке регулює обов'язки страховика і основні правила при оформленні електронних

договорів страхування. Електронний поліс допоможе протидіяти страховому шахрайству, яке пов'язано з невірним застосуванням системи «бонус-малус», та унеможливлює видачу полісів «заднім числом», виправлення терміну дії договору, недотримання правил оформлення для ТЗ, які підлягають ОТК, та надання 50 % знижки клієнтам, які не належать до пільгової категорії населення. Ми вважаємо, що МТСБУ потрібно також приділити увагу рекламі страхових компаній з неправомірними знижками. Із запровадженням електронного полісу відбудеться спрощення перевірки договору страхування працівниками поліції та зникнення помилок, які тягнуться роками в результаті оформлення полісу не з оригіналів документів, а з попереднього полісу.

На нашу думку, повернути довіру населення до страхових компаній допоможе не тільки удосконалення нормативно-правової бази, а й застосування ІТ рішень, адже в Україні є багато фахівців у сфері ІТ, які володіють знаннями, що можуть бути застосовані у сфері надання страхових послуг. Так, наприклад вагомим внеском буде розширення ЦБД МСБУ інформацією про водіїв та ТЗ, з якими сталося ДТП, а також взаємодія з Пенсійним фондом для перевірки законного застосування знижки для пільгової категорії населення. Отже, запровадження електронного полісу є одним із кроків щодо початку впровадження якісних програмних ІТ технологій.

Настав той час, коли законодавство, яке регулює страхові відносини, потребує змін та доповнень. На цю тему вже існує багато дискусій та пропозицій. Сподіваємось, що втілення електронного полісу стане початком в боротьбі зі страховим шахрайством і сприятиме встановленню правового порядку у цій сфері суспільних відносин.

1. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України від 01.07.2004 // ВВР України. – 2005. – № 1. – Ст. 1.

2. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 // ВВР України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.

3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // ВВР України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.

Сєм'ян В'ячеслав Юрійович
слухач факультету заочного навчання
цивільних осіб ННІ ППОЗН

Науковий керівник – **Наливайко Лариса Романівна**,
завідувач кафедри загальноправових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИННОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ: ЦІЛІ, НАПРЯМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Коріння злочинності завжди криється в негативних суспільних явищах, соціальних, політичних, економічних і духовних проблемах, притаманних конкретному суспільству. Тому найефективнішими у плані зменшення числа

скоєних злочинів у довгостроковій перспективі є заходи, спрямовані на зміцнення економіки, забезпечення населення робочими місцями, соціальні програми підвищення життєвого рівня, формування в суспільстві позитивного морального клімату. Одним із напрямів у боротьбі зі злочинністю, зокрема злочинністю неповнолітніх, є профілактична діяльність.

Загалом, під профілактикою правопорушень розуміють діяльність державних органів і громадськості, що має системний характер як за комплексом заходів, так і за колом суб'єктів, які її здійснюють. Вона спрямована на унеможливлення передумов злочинності, нейтралізацію її причин, запобігання конкретному злочину.

Серед ключових чинників ризику скоєння злочинів неповнолітніми можна виокремити такі: недостатній рівень правосвідомості та правових знань; брак організованої системи дозвілля; вживання алкогольних та наркотичних речовин; низький рівень правових знань батьків та недостатня увага з їхнього боку до виховання тощо.

У більш загальному плані профілактична діяльність може вважатися різновидом виховання, в якому цілі, умови та об'єкт мають свою специфіку. Відрізняються й принципи такої виховної роботи. Це зумовлюється, насамперед, особливими якостями людей, що є носіями негативних рис характеру і антисоціальних установок.

Ефективність профілактичної діяльності значною мірою залежить від сформованості у працівника правоохоронних органів уміння впливати на людину. Мова йде у першу чергу про вплив на правопорушників (злочинців) із метою недопущення ними протиправних дій надалі.

Комунікація з метою профілактики може бути спрямована на конкретну особу (правопорушника), на групу людей, на суспільство в цілому. Така діяльність потребує збору та узагальнення певних фактичних даних, здійснення загальнопрофілактичних заходів, організації відповідних заходів у співпраці із громадськими організаціями тощо.

Профілактичний вплив на осіб із антисоціальною спрямованістю можна умовно поділити на такі види:

- вплив під час досудового слідства та судового розгляду кримінальної справи − здійснюється працівником органу дізнання, слідчим, прокурором та судом, а також особами і соціальними групами, що залучаються до даної діяльності, з обов'язковим врахуванням специфічних умов та процесуальної регламентації;
- вплив в установах виконання покарань;
- вплив у трудових або учнівських колективах, де перебуває особа після відбуття покарання − як сукупність зусиль адміністративних органів, громадських організацій, колективу в цілому та окремих його представників.

З урахуванням існуючих відмінностей на різних етапах здійснення правосуддя і неоднакових можливостей щодо реалізації виховної функції, слід розрізняти загальні та конкретні цілі профілактичної діяльності на певній стадії здійснення правосуддя.

У свою чергу, конкретні цілі характеризуються процесуальними умовами даної стадії, кінцевими завданнями, тривалістю контакту з

об'єктами профілактичного впливу, умовами цього контакту та низкою інших обставин. Виховний компонент може мати різну за об’ємом частку у загальній професійній діяльності юриста, але він залишається незмінною складовою його професійного становлення.

Головними напрямами профілактики правопорушень серед неповнолітніх можна вважати такі: правове виховання, організація дозвілля, профілактика вживання алкоголю та наркотиків.

Профілактика правопорушень відбувається також за методикою «рівний-рівному», коли самі неповнолітні отримують правову підготовку та проводять заходи для своїх однолітків, організовують їхнє дозвілля, здійснюють консультування. Найбільш ефективними формами роботи з попередження правопорушень серед неповнолітніх вважаються тренінги та індивідуальні бесіди.

Для поліпшення проведення профілактики правопорушень серед неповнолітніх у навчальних закладах, рекомендуємо таке:

1. Налагоджувати співпрацю з організаціями, що працюють у сфері попередження протиправних дій неповнолітніх, залучати до співпраці громадські організації.

2. Урізноманітнювати форми та методи профілактики, збільшувати застосування вербальних методів: окрім лекцій та бесід, які передбачають пасивне сприйняття інформації, використовувати диспути, дискусії, вікторини, які активніше залучають слухачів, а також інтерактивні методи подання інформації (тренінги, сюжетно-рольові ігри, вправи).

3. Сприяти розробці та впровадженню програм, які організовують дозвілля підлітків.

4. Залучати правоохоронців до спільних заходів дозвілля підлітків (спортивних змагань, конкурсів) та для проведення сюжетно-рольових ігор з метою ознайомлення із роботою правоохоронних органів.

5. Проводити заходи з правової освіти фахівцями та за методикою «рівний-рівному» – самими неповнолітніми.

6. Залучати волонтерів, які можуть стати контактними особами для дітей, схильних до девіантної поведінки.

В нинішніх умовах становлення нових суспільно-економічних відносин роль громадськості в попередженні злочинності неповнолітніх є особливо вагомою. Ця діяльність повинна бути спрямована на взаємодію з правоохоронними органами, на розробку та здійснення комплексних та локальних програм попередження злочинності неповнолітніх.

ЗМІСТ частини 2 збірника

Вітальне слово ректора НАПУ …….. 11

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Гловюк І.В.
Актуальні проблеми вдосконалення
кримінально-процесуального статусу заявника …… 13

Кобзар О.Ф.
Основні аспекти забезпечення прав і свобод людини
при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій …… 16

Ангеленюк А.-М. Ю.
Окремі питання затримання особи
в контексті протидії злочинності в Україні …… 19

Гавловський В.Д.
Окремі проблемні питання використання
електронних доказів у кримінальному судочинстві ……. 22

Захарко А.В.
Проблемні питання регламентації
кримінального процесуального затримання …….. 25

Кернякевич-Танасійчук Ю.В.
Кримінальна процесуальна політика України: деякі теоретичні аспекти ... 28

Литвинов В.В.
Окремі питання забезпечення права на захист під час проведення обшуку 31

Осмолян В.А.
Кримінально-процесуальні аспекти протидії злочинності
в контексті застосування до юридичної особи заходів
кримінально-правового характеру ……. 33

Рогальська В.В.
Проблемні питання визначення підслідності
слідчих Державного бюро розслідувань ……35

Сердюк В.П.
Проблеми кримінальних проступків
у кримінальному провадженні України ……. 39

Солдатенко О.А.
Нормативно-правові засади створення
слідчої групи під час досудового розслідування …….. 41

Щербакова Г.В.
Досудове розслідування кримінальних правопорушень,
учинених з використанням платіжних інструментів …….. 44

Яковлєв О.В.
Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами при протидії
злочинності під час проведення слідчих (розшукових) дій …….. 47

Горб Ю.В.
Актуальні проблеми застосування механізму відкриття матеріалів
досудового слідства сторонам кримінального провадження …… 50

Кожем'яка Н.С.
Порядок надання безоплатної правової допомоги адвокатами …… 53

Кошкіна О.В.
Адвокатська таємниця: проблеми збереження …….. 55

Тараненко В.М., Рогальська В.В.
Повноваження директора Державного
бюро розслідувань: окремі аспекти …… 57

Юрчук О.М.
Правові гарантії адвокатської діяльності: їх сутність та зміст ……. 60

Южека Р.С.
Підстави проведення експертизи за чинним
Кримінальним процесуальним кодексом України …… 65

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНІ
ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Вишня В.Б., Вишня О.В.
Використання пристроїв пом'якшення наслідків аварій на автошляхах
при ланцюгових зіткненнях механічних транспортних засобів ……... 68

Пиріг І.В.
Поняття та види інформаційного
забезпечення експертної діяльності …….. 71

Чаплинський К.О., Ковбаса В.М.
Тактична комбінація як об'єкт криміналістичного дослідження …… 74

Антонюк П.Є.
Організаційно-тактичні аспекти негласного отримання
деяких зразків, необхідних для порівняльного дослідження …… 77

Захарова О.В., Гарасимів О.І.
Застосування методу візирування при розслідуванні
кримінальних правопорушень, учинених
із використанням вогнепальної зброї ……. 80

Кацуба Р.М.
Щодо напрямків наукового дослідження проблем розслідування
злочинів, пов'язаних із розкраданням державних коштів
під час проведення будівельних робіт ……. 82

Ларкін М.О.
Особливості обстановки злочинів, що вчиняються
членами молодіжних неформальних об'єднань ……. 84

Павлова Н.В., Кваскова О.С.
Реконструкція індивідуальних психологічних
та фізичних особливостей злочинця за слідами
кримінального правопорушення ……. 86

Плетенець В.М.
Особливості використання невербальної комунікації
при проведенні слідчих (розшукових) дій ……. 89

Севідов О.А., Бурбело Б.А.
Особливості допиту підозрюваного у злочинних
порушеннях авторського права і суміжних прав …… 91

Чаплинська Ю.А.
Криміналістичне забезпечення підготовки
і проведення слідчого експерименту ……93

Анісімов Д.О., Бідняк Г.С.
Актуальні питання одорології …….. 96

Антонюк О.В.
Криміналістична характеристика способів учинення хуліганства
із використанням вогнепальної або холодної зброї …….. 97

Бідняк Г.С., Кумець П.І.
Діяльність експертної служби МВС України: окремі аспекти ……. 100

Д'яковський Г.Л.
Актуальні питання забезпечення безпеки свідків
і потерпілих при розслідуванні незаконного позбавлення волі
та викрадення людини, вчиненого організованою групою …….. 103

Іванчишин І.І.
Організація і тактика проведення обшуку ……. 105

Куратченко М.В.
Окремі аспекти застосування технічних засобів
при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій ……. 107

Куратченко М.В., Чаплинський К.О.
Тактичне забезпечення одночасного допиту двох
і більше вже допитаних осіб ……. 110

Литвиненко Н.О.
Місце та роль типових слідчих ситуацій при розслідуванні
корисливо-насильницьких злочинів …… 112

Почтова Є.С.
Вплив поінформованості слідчого про захворювання
учасника розслідування туберкульозом на організацію
та проведення слідчих (розшукових) дій …… 114

Рудницька Ю.В.
Особливості проведення обшуку під час розслідування
крадіжок, учинених неповнолітніми …… 116

Сіроух І.В.
Тактика обшуку при розслідуванні створення
або утримання місць розпусти і звідництва …… 120

Сорока І.В.
Тактика допиту підозрюваних при розслідуванні
крадіжок майна громадян, вчинених неповнолітніми …… 122

Тишлек Д.П.
Значення використання інформаційно-телекомунікаційних
технологій підрозділами захисту економіки Національної
поліції України під час запобігання економічним злочинам ……... 124

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Кириченко О.В.
Проблеми визначення оперативно-розшукової протидії
злочинам у теорії оперативно-розшукової діяльності …….. 126

Тарасенко Р.В.
Окремі питання проведення
аудіо-, відеоконтролю особи або місця …….. 128

Хараберюш І.Ф.
Оперативна техніка як наукова категорія …….. 133

Хараберюш О.І.
Взаємодія оперативних підрозділів правоохоронних органів як чинник удосконалення оперативно-розшукового забезпечення протидії контрабанді ……. 135

Шелухин Н.Л.
Некоторые аспекты оперативно-розыскного обеспечения противодействия взяточничеству ……. 138

Шинкаренко І.Р.
Формування сучасної системи теорії та практики оперативно-розшукової діяльності: теоретико-прикладні проблеми …….. 145

Варава В.В.
Проблеми викриття кримінальних правопорушень у митній сфері: оперативно-розшукові аспекти ……. 149

Дараган В.В.
Деякі питання взаємодії підрозділів захисту економіки Національної поліції з підрозділами Державної аудиторської служби України в процесі протидії злочинам у сфері державних закупівель ……. 153

Єфімов В.В.
Щодо недержавного контролю у протидії економічній злочинності в АПК України …….. 156

Єфімова І.В.
Щодо правової захищеності працівників митниці підрозділами власної безпеки ДФС України ……. 159

Кисельов А.О.
Оперативно-розшукова характеристика розбоїв (за матеріалами УКР ГУНП у Дніпропетровській області) ……. 161

Колосков В.В., Басалик С.А.
Роль оперативних підрозділів Державної прикордонної служби України у протидії торгівлі людьми та їх органами ……. 163

Курта Є.О.
Перспективи можливості залучення приватних детективних підприємств в Україні з метою протидії злочинності …… 168

Мельковський О.В.
Деякі питання протидії рейдерству в сучасних умовах ведення бізнесу …..170

Обшалов С.В., Свириденко С.В.
Правові аспекти протидії злочинам оперативними та слідчими підрозділами Національної поліції України …….. 172

Шинкаренко І.О.
Психолого-правова характеристика професійної діяльності
оперативного працівника Національної поліції ……. 175

Шинкаренко І.І.
Деякі правові та процедурні проблеми організації
візуального спостереження за особою, місцем та річчю
під час кримінального провадження …… 179

Дидочкін А.Є.
Дії працівників органів Національної поліції
при отриманні повідомлення про скоєння крадіжки …… 192

Закопаєв П.П.
Проблеми оперативно-розшукової діяльності
у протидії злочинності в Україні ……. 187

Німець В.В.
Проблемні питання протидії злочинності в Україні …….. 189

Огурченко В.Г.
Окремі аспекти використання результатів проведення
негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних
провадженнях щодо злочинних організацій …….. 192

Химинець М.І.
Значення оперативно-розшукової інформації
Під час кримінально-процесуального доказування …….. 194

Носенко Д.А.
Щодо взаємодії при надходженні до органу поліції заяв і повідомлень
про кримінальні правопорушення та реагування на них …….. 196

Обитоцька М.В.
Щодо особливостей взаємодії між працівниками
поліції при проведенні слідчих (розшукових) дій
та заходів забезпечення кримінального провадження …… 199

Циганков Д.В.
Аналітична діяльність підрозділів кримінальної поліції …….. 201

ЗАРУБІЖНИЙ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Копотун І.М.
Застосування силових методів урегулювання збройних
сепаратистських конфліктів (міжнародний досвід) ……. 204

Пєтков С.В.
Запровадження в законодавство України
«кримінальних проступків»: питання теорії і практики …….. 208

Бабанін С.В.
Предмети порнографічного характеру як предмет злочину
у кримінальному законодавстві пострадянських країн ……..... 213

Булай Ю.Г., Булай Р.И.
Киберпреступность, а также международные киберугрозы и их решение ... 216

Гребенюк М.В.
Європейський досвід оцінки загроз
організованої кіберзлочинності (ІОСТА) …… 223

Гуцалюк М.В.
Щодо протидії діяльності організованих злочинних угруповань,
які використовують кіберпростір у своїх інтересах ……. 226

Кононець В.П., Карпенко А.В.
Щодо зарубіжного досвіду протидії кіберзлочинності ……. 229

Марієнко А.О., Прокопишин Є.А.
Діяльність поліції зарубіжних країн
із запобігання злочинам неповнолітніх …….. 232

Ніколайченко Г.М.
Історико-правовий аналіз норм
міжнародного права щодо торгівлі людьми …… 235

Поливанюк В.Д.
Міжнародний досвід надання приватних детективних послуг ……. 238

Сіроштан Ю.В.
Особливості професійної підготовки
працівників поліції (міжнародний досвід) ……. 241

Тимчук О.Л.
Деякі тенденції насильницької злочинності в США …….. 244

Турлова Ю.А.
Загальноєвропейське кримінальне
законодавство у сфері охорони довкілля …… 247

Філяніна Л.А.
Відшкодування збитків особам, постраждалим
від торгівлі людьми (міжнародний аспект) …… 249

Федченко В.М., Киянець С.А.
Тимчасова передача особи у кримінальному провадженні …….. 251

Біліченко В.В.
Актуальні питання протидії злочинності: вітчизняний та зарубіжний досвід ... 255

Castagnetti S., Mezhevska L.V.
Countering the Illegal Migration to the EU ……. 257

Klymenko O.A.
Current problems and means of preventing
fraud in the area of travel services ……259

Калатур М.В.
Щодо заходів з організації міжнародної співпраці
під час ЄВРО-2012 (за матеріалами РА Укрбюро Інтерполу) …….. 261

Коломиец О.С.
Характеристика международного сотрудничества
в рамках противодействия проституции ……. 264

Нечаева В.А.
Субъекты, реализующие функции органов дознания
в уголовном процессе Республики Беларусь …….. 266

Паніотов Є.К.
Сучасні технології Інтерполу як інструмент
міжнародного правоохоронного співробітництва ……. 268

Паустовская Н.К.
Особенности направления и исполнения международных поручений
о производстве процессуальных действий Республикой Молдова …….. 271

Свиридов Д.А.
К вопросу о взаимодействии работников следственных
подразделений с оперативными работниками органов дознания
и использовании результатов оперативно-розыскной деятельности
при расследовании незаконной предпринимательской деятельности ……. 279

Сокол Р.С.
До питання недопущення провокування особи на вчинення
злочину при документуванні незаконного збуту товарів,
предметів і речовин, заборонених до обігу ……. 282

Фурса В.В.
Використання зарубіжного досвіду для удосконалення
кримінально-правової норми, яка встановлює
відповідальність за розбещення неповнолітніх …….. 286

Шилко Ж.А.
Сокращение сроков при ускоренном производстве
как средство процессуальной экономии …… 287

Шинкевич А.М.
Оперативно-розыскная классификация умышленных
преступлений, совершаемых в сфере закупок …… 290

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції

(17 березня 2017 року, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

У двох частинах

Частина 1

Редактор, оригінал-макет – *А.В. Самотуга*

Редактори:
Н.Ю. Веріго, Л.В. Омельченко

Дизайн – *В.А. Ситник*

Підп. до друку 09.03.2017 р. Формат 60х84/16. Друк – трафаретний. Папір офісний.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 14,75. Обл.-вид. арк. 16,00.
Зам. № 01/17-зб. Тираж – 100 прим.

Редакційно-видавниче відділення відділу організації наукової роботи ДДУВС
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, тел. (056) 370-96-59
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДП № 164-р від 07.08.2013 р.

ПП «Ліра ЛТД»
49000, м. Дніпро, вул. Наукова, 5, тел. (056) 731-96-57
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 188 від 19.09.2000 р.